APHTHONII PROGYMNASMATA,

Partim à
RODOLPHO AGRICOLA,
Partim à
JOAN. MARIA CATANÆO,
latinitate donata: Cum scholiis
R. LORICHII.

Novissima editio, superioribus emendatior & concinnior, adjecto indice utilissimo.

The last edition larger & better then ye former with an index added thereto

CANTABRIGIÆ,
Ex Academiæ celeberrimæ
typographeo. 1635.

APHTHONII DECLAMATORIS PRÆEXERCITA-MENTA.

Fabula, quæ Græcè Μῦθος.

Abula traxit à poëtis originem, quâ rhetores etiam communiter utuntur, quòd admonitionibus sit idonea, & erudiendis imperitioribus apta. Est autem Fabula, sermo falsus veritatem effingens.

Fabula definitio.

Varias sortitur appellationes. Nam modò *Sybaritica*, modò *Cilix*, modò *Cypria* dicitur, receptis pro inventorum varietate nominibus. Obtinuit tamen, ac evicit, ut potiùs *Æsopica* vocaretur; quòd Æsopus omnium optimè fabulas conscripserit.

Species fabulæ.

Sunt autem fabularum aliæ rationales, aliæ morales, aliæ mixtæ. Rationales sunt, quibus fingimus hominem aliquid facere. Morales, quæ ratione carentium morem imitantur. Mixtæ, in quibus utrunque, rationale & irrationale junguntur. Quòd si admonitionem, cujus causâ fabula inventa est, præposueris, προμύθιον, id est, ut ità dixerim, Præfabulare: Si verò postposueris, ἐπιμύθιον, hoc est, adfabulationem appellabis.

EXEMPLUM, FABULA FORMICarum & Cicadarum, juniores ad laborem adhortans.

Fabula. " FLagrans æstatis erat fervor, cùm cicadæ continuis " indulgebant cantilenis, lætóque inter arbusta strepebant carmine. At formicæ laboribus intentæ, victum quærebant, colligebántque fructus, quibus hyberno tempore vescerentur. Ingruente igitur hyeme, partis formicæ nutriebantur. Sed inertibus cicadis oblectans illa voluptas cessit in inopiam, atque famem.

Morale. " Sic qui laborem in juventa subterfugiunt, in senecta tabescunt egestate.

SCHOLIA.

QUintilianus, optimus eloquentiæ magister, præcipit, adolescentes in minoribus dicendi facultatis operibus antè exercendos esse, quàm ad magnum illud declamationum opus perducantur. Sunt autem opera minora quatuordecim:

Fabula, Narratio, Chreia, Sententia, Confutatio, Confirmatio, Locus communis, Laudatio, Vituperatio, Comparatio, Ethopœïa, Descriptio, Thesis, Legislatio.

Quæ, ut pueri memoriâ faciliùs tenere possint, versiculis hisce tribus sum complexus;

Fabula, Narratur, Chreiæ, Sententia, Futat,
Confirmat, Locus haud privus, Laus, Crimina, Confert,
Fictio, Descriptum, Thesis, ac Inductio legum.

Quorum

Quorum illa sunt generis
- Deliberativi,
  - Fabula.
  - Narratio.
  - Chreia.
  - Sententia.
  - Thesis.
- Judicialis,
  - Confirmatio.
  - Confutatio.
  - Locus communis.
- Demonstrativi,
  - Laus.
  - Vituperatio.
  - Imitatio.
  - Comparatio.

Fabulæ autem, secundum Marcum Varronem, à verbo *Fari* nomen habent. Has primas tradere pueris solent oratores; quia animos eorum adhuc molles ad meliores facilè vias instituunt vitæ, ut ait Priscianus. Delectant autem vehementiùs, & efficaciùs persuadent. Delectant, quia morum facetâ quadam imitatione capiunt imperitiorum animos. Fidem faciunt, quia verum veluti ponunt ante oculos, ut Erasmus inquit in Copia. Non solùm autem conducunt ad oblectandum, sed etiam vim maximam habent ad permovendum atque persuadendum. Hinc Aristoteles, 2. Rhetoricorum, eas ponit inter probationes rhetoricas. *Fabula.* *Fabularum usus.*

A poëtis, &c. Hesiodus (autore Suidâ) primus omnium fabulas conscripsit: Qui annis centum atque tribus superior Æsopo fuit. Quintilianus lib. 5. cap. 21. *Fabularum*, inquit, *primus autor Hesiodus videtur.* Atqui poetæ figmentis quidem utuntur, sed iisdem altissimam continent philosophiam. Exemplo sit Homerus, cujus Ilias ostendit, quantum calamitatis afferat libido: Odyssea virtutis exempla expressit. Vide Horat. 1. Epistolar. 2. *Fabularum autores.* *Ilias, Odyssea.*

Quâ rhetores etiam, &c. Ut Menenius Agrippa; qui

qui plebem cum patribus in gratiam traditur reduxisse. Nota enim illa de membris humanis adversus ventrem discordantibus fabula.

Item, Themistocles, qui admoniturus Athenienses, nè magistratus innovarent, fabulam de vulpe muscis obsita denarravit.

Fabula Demosthenis.

Item, Demosthenes, adversus Philippum, ab Atheniensibus decem oratores postulantem: *Lupi,* inquit, *suaserunt pastoribus, ut in amicitiam convenirent. Cùmque hoc pastoribus placuisset, petierunt lupi, ut primâ sibi vice securitatis canes traderent, in quibus videbatur occasio jurgiorum consistere. Quo facto lupi, omni ademptâ formidine, omnem gregem non solùm pro satietate, sed etiam pro libidine, laceraverunt.* *Sic,* inquit, *sublatis oratoribus, in populo Atheniensium facturus est Philippus; qui populi oratores postulavit, ut faciliùs spoliatam custodibus urbem possit opprimere.*

Morale.

Apathia Stoicorum. *Fabula Attici.*

Item, Herodes Atticus contra Stoicorum ἀπάθειαν: *Thracius,* inquit, *homo, ex ultima barbaria ruris colendi insolens, cùm in terras cultiores, humanioris vitæ cupidine, commigrâsset, fundum mercatus est oleâ atque vite consitum. Qui, quia nihil admodum super vite atque arbore colendâ sciret, videt fortè vicinum rubos latè atque altè obortos excidentem, fraxinos ad summum propè verticem deputantem, soboles vitium è radicibus caudicum super terram fusas revellentem, stolones in pomis aut oleis proceros, atque decerptos amputantem: accedit propè, & cur tantam ligni atque frondium cædem faceret, percontatus est. Et vicinus ità respondit; Ut ager, inquit, mundus purúsque fiat, ejúsque arbor, atque vitis fœcundior. Discedit ille à vicino, gratias agens & lætus, tanquam adeptus rei rusticæ disciplinam. Tum falcem sibi atque securim capit, atque ibi*

ibi homo miser & imperitus vites suas sibi omnes, & oleas detruncat, comásque arborum latissimas, uberrimósque vitium palmites decîdit, & fruteta atque virgulta simul omnia, pomis frugibúsque gignendis felicia cum sentibus & rubis, purificandi agri gratiâ, convellit, malâ mercede doctus audaciam, fiduciámque peccandi imitatione falsâ eruditus. Sic, inquit, *istí apathiæ sectatores, qui videri se esse tranquillos, & intrepidos & immobiles volunt, dum nihil cupiunt, nihil dolent, nihil irascuntur, nihil gaudent, omnibus vehementioribus animi affectibus amputatis, in corpore ignavo, & quasi enervato consenescunt.* Hæc Gellius libro 19. cap. 12. *Morale.*

Nec oratores tantùm fabulis utuntur, sed etiam philosophi: à quorum sacrario tamen in cunas nutricum eliminantur, quæ solas aurium delicias profitentur. Admittuntur autem, quæ legentis intellectum adhortantur ad virtutes. Vide Macrob. de Som. lib. 1. cap. 2. Ejusmodi fabulæ exemplum habetur apud Platonem lib. 2. de Rep. Et Ciceronem Offic. 3. de Gygis annulo.

Sermo falsus, &c. Quamvis fabulosa sint argumenta, & nullam veritatis vim continere videantur, tamen rationem habent, ut juxta eam veritas possit manifestari, fictâ quidem narratione, sed veraci significatione.

Sybaritica, &c. Sybaris oppidum fuit vicinum Crotoni, ut testis est Herodotus lib. 5. Stephanus in Italia constituit, aitque postea Thurion appellatum. Unde Sybaritæ dicti, gens in voluptatum architectura operosissima. Nam, Suidâ teste, luxu deliciisque adeò notabilis fuit, ut quicquid effœminatum, quicquid molle, quicquid accuratâ atque ambitiosâ luxuriâ paratum esset, id vulgò Sybariticum diceretur. Hinc Sybariticæ fabulæ, quales ferme apud Æsopum,

aniles, & parùm pudicæ vocantur à Suida, propter nimium luxum ac libidinem Sybaritarum, apud quos nugæ ac voluptates in pretio, frugalitas odio fuit. Hos ex Africano Politianus Miscellaneorum 15. narrat, eò deliciarum venisse, ut equos in convivia introducerent, ità institutos, ut, audito tibiæ cantu, statim se tollerent arrectos, & pedibus ipsis prioribus, vice manuum, gestus quosdam chironomiæ motúsque ederent ad numeros saltatorios. At enim tibicen, inquit, ibi quispiam contumeliâ adfectus transfugit ad Crotoniatas hostes, pauló antè prælio superatos à Sybaritis, & quod è Rep. foret illorum pollicetur (si fidem modò habeant) suâ operâ Sybaritarum cunctorum equites in ipsorum venturos potestatem. Credita res, & belli dux creatus à Crotoniatis tibicen, convocat omnes quotquot ejusdem forent in urbe artis, artificium modulamentúmque eis indicat, atque ut visum tempus, procedere in hostem jubet. Sed enim Sybaritæ fastu præturgidi, quòd equitatu superabant, eunt contrà, prælium conserunt. Hîc autem repentè dato signo, tibicines universi conspirant. Ecce tibi igitur confestim, modulamine agnito, cantúque illo vernaculo, tollunt erigúntque semet in pedes equi Sybaritarum, sessoribus excussis; & quod tripudium domi didicerant, etiam in acie exhibent. Ità capti omnes equites, sed humi jacentes; omnes equi, sed tripudia repræsentantes. De Sybaritis plura apud Erasmum in Chiliadibus. Idem Apophthegmatum sexto refert ex Athenæi lib. 12. tantam Sybaritarum fuisse mollitiem, ut nullum opificium in civitatem admitterent, quod cum strepitu exerceretur; quod genus sunt fabrorum ferrariorum, & lignariorum. Atque adeò nè gallum quidem gallinaceum in civitate fas erat alere, nè quid esset, quod aliis somnum interrumperet.

Fabula Sybaritica.

Sybaritas mollities perdidit.

Tripudium equorum.

Modò

Modò Cilix, &c. à Cilicia, minoris Asiæ regione, Syriæ proximâ, ut meminit Plin. lib. 5. cap. 27. Cilicum autem vanitas & mores olim fuerunt notati. *Cilices.* Hinc proverbium, Κίλιξ οὐ ῥᾳδίως ἀληθεύει, *Cilix haud facilè verum dicit.* Item, *Tria Cappa pessima,* quo notatæ gentes, Cappadoces, Cretenses, Cilices. Priscianus in præexercitamentis suis fabulas ponit Libycas, à Libya, quæ ut variarum ferarum ac monstrorum est ferax, ità gentis ingenia fuerunt ad fabulas propensa. Et proverbio *Libycam feram* appellabant hominem vafrum, callidum, versipellem, variis moribus, ancipitique ingenio, ut ait Erasmus. Et Libycorum apologorum meminit Aristoteles in Rhetoricis.

Modò Cypria, &c. Dicta à Cypro: quæ inter Syriam & Ciliciam insula, in mari Carpathio, famosa luxu. *Cyprus.* In qua sunt Cypros, Cythera, Paphos, Veneri consecratæ. Unde Venus Κύπρις, Cytherea, & Paphia dicitur. Fuerunt & Fabulæ dictæ *Milesiæ*, à Milesiis, Ioniæ populis, qui luxu diffluebant, ex eóque proverbium Græcè fertur, Οἴκοι τὰ μιλήσια, μὴ γὰρ ἐνθάδε, hoc est, *Domi, non hîc Milesia.* *Milesii.* Recenset Politianus, Miscellaneorum cap. 17. Vide Erasmum in proverbio, *Domi Milesia.* Apuleius in principio metamorphoseos totius, *At ego,* inquit, *tibi sermone isto Milesio varias fabulas conseram*, hoc est, juxta Beroaldi interpretationem, fabuloso, lepido, jocoso, delicato, ludicro, à Milesiis, qui deliciis, &, ut dixi, luxu fuêre notabiles. Quorum est illud memoratissimum, *Nemo nostrûm frugi esto, alioqui cum aliis ejiciatur.* Simile Ephesiorum dictum: Qui cùm principem Hermodorum civitate expellerent, ità locuti sunt, *Ephesii.* *Nemo de nobis unus excellat; sed si quis extiterit, alio in loco, & apud alios sit.* Autor Cicero, Tusculanarum quinto.

Æsopicæ, &c. Apollonius Tyaneus apud Philo- *Æsopi Fabulæ.*

ſtratum, lib. 5. ait, *Ego verò fabulas Æſopi ad ſapientiam accommodatiores, quàm cæterorum eſſe cenſeo.* Quas à Mercurio docet acceptas, Æſopúmque in numero ſapientum habitum. Unde ejus fabulæ in tanto fuerunt uſu, ut qui eas non legiſſet, indoctior reputaretur. Vide Eraſmum in proverbio, *Nè Æſopum quidem trivisti.* Quintilianus loco ſuprà citato: *Fabulæ, quæ etiam ab Æſopo originem non acceperunt, (nam videtur earum primus autor Heſiodus) nomine tamen Æſopi maximè celebrantur, ducere animos ſolent, præcipuè ruſticorum, & imperitorum, qui & ſimpliciùs quæ ficta ſunt audiunt, & capti voluptate, facilè his, quibus delectantur, conſentiunt.* Cujus rei meminit Lancilotus, lib. 6 cap. 14.

Sunt autem apologi maximè compoſiti ad popularitatem, atque vim perſuaſionis, cujus generis ille qui fertur ab Æſopo compoſitus, in ea oratione, in qua Sami primarium quendam capitis poſtulatum judicio defendebat. *Vulpes,* inquit, *fluvium tranſitura, in foveam cecidit: indè cùm egredi non poſſet, longo tempore afflictata eſt, atque hirudinibus obſeſſa. Errabat illàc ſorte fortuna erinaceus, deſpexit, miſertus eſt: tum interrogat, nunquid ſe vellet: open atque operam ſuam pollicetur, peſſimis animalibus evellendis. Negante illâ, ſciſcitatus eſt cauſam. Quia, inquit, hirudines hæ, quæ me habent, jam expletæ ſunt ſanguine atque depaſtæ, parúmque ampliùs hauriunt: quòd ſi abegeris, inanes aliæ, & famelicæ irruent, quæ reliquum mihi ſanguinem ebibent. Idem vobis, viri Samii, cenſeo cogitandum eſſe. Hic quem vos morte mulctandum putatis, nihil vobis officit ampliùs: jam locupletatus eſt, jam ſatur eſt. Quòd ſi è medio illum ſuſtuleritis, invadent alii pauperes, qui rem veſtram publicam depopulabuntur.* Cujus meminit Ariſt. 2. Rhetoricorum cap. 38.

Fabula de vulpe & erinaceo.

Morale.

Rationale

Rationales, &c. Quibus homines finguntur aliquid operari, cujus generis illa: *Medicus ægrotum curabat: ægro mortuo ille efferentibus dicebat, Homo hic si vino abstinuisset, & clysteribus fuisset usus, non interiisset. Ad ea respondit quidam, Non oportet hæc te nunc dicere cùm nulla est utilitas; sed tunc admonere decebat, cùm ægrotus his uti poterat.* Fabula significat, *oportere amicos tempore necessitatis succurrere, & auxilia præbere.* Fabula de medico. Morale.

Item, *Puer è ludo literario condiscipuli librum furatus domum tulit. Mater non corripuit filium, sed exosculata laudavit. Puer ætate provectus, majora cœpit furari. Furto deprehensus, rectà ducebatur ad mortem. At sequente ac lugente matre, carnificem orabat ille, ut in aurem matri quiddam narraret. Cùm mater ori filii se admovisset, ille aurem dentibus demorsam abscidit. Matri & aliis accusantibus, quòd non solùm fur, sed etiam impius haberetur, respondit ille, Mater meæ causa perditionis est. Nam si, cùm olim furatus eram librum, me corripuisset, non ad hæc flagitiosa discrimina venissem.* Quæ significat, *eos quæ non in principio puniuntur, in majus augeri malum.* Apologus de fure. Morale.

Morales, &c. Cujus generis illa; *Leo senio confectus, cùm vires non suppeterent ad victum parandum, callidum cepit consilium. Itaque antro, quasi periculoso morbo correptus, decumbens, quòd ad ipsum visendum passim animantes reliquæ advenirent, prehensas illas devorabat. Atque ità magnâ bestiarum multitudine à leone absumptâ, accedit tandem & vulpecula ad antrum, & ante illud substitit hæsitabunda, & circumspectans: tum leo, quid esset, cur non adeat ad se, rogat. At illa, id quod in epistolis Horatius retulit, respondisse fertur,* Fabula de leone.

——Quia me vestigia terrent,

Omnia

Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum.

Morale. Fabula docet, *prudentes ante pericula cavere si[bi] & ea signa quibus mala portendantur, notare, & be[ne] effugere.*

Mixtæ, &c. Qualis illa de agricola & ciconia.

Agricola & ciconia fabula. *Inter grues cepit agricola & ciconiam. Hæc d[e]precata ab illo vitam, non solùm innocentem, sed etia[m] piam se, & hominibus prodesse commemorat. Nam [et] nostrum genus, inquit, venenatas bestias venatur [et] deglubit, & effœtos senectâ parentes gestat atque sub[levat]. Huic respondit agricola, credere se vera [esse] omnia quæ recensuerit; sed inter nocentes capta[m] eandem oportere pœnam sufferre, quam illi.* Fabu[la]

Morale. significat, *similem quemque haberi iis, cum quibus [so]ciatus, & inter quos deprehensus fuerit.*

Ἐπιμύθιον, &c. Cæterùm, quod ἐπιμύθιον, id e[st] apologi interpretationem appellant, non admodu[m] refert, initio ponas, an in fine: quoniam & hinc inc[i]pere licebit, & in hanc desinere, modò sermonis a[c]cedat varietas. Sunt qui velint, ejusmodi fabularu[m] expositiones in fine ponendas ab iis, qui fuerint earun[dem] inventores: Ab aliis in principio, vel in fine.

De tractatione fabularum.

Breviùs fabulæ tractantur, si narratione simplic[i] proferantur: fusiùs autem, si personis inductis serm[o] fingatur, quemadmodum Priscianus ait. Exempl[i] causâ: *Simiæ convenerunt, & consilium habueru[nt] de urbe condenda; & quia placuit illis, paratæ eran[t] incipere ædificationem. Sed vetus inter eas prohibu[it] ab incœpto, eas docens, quòd facilè capiantur [si] intra muros concludantur.* Fusiùs autem sic; *Simi[æ] convenerunt, & consultabant de urbe condenda, quarum una in medium veniens concionata est: Quia oportet ipsas quoque civitatem habere. Vide-*

ti[...]

tis enim, aiebat, quòd civitates habendo homines, habent etiam domos singuli, & concionem universi, & in theatrum ascendentes delectant animos spectationibus, & auditionibus variis. Et sic proferes orationem, dicens, quòd & plebiscitum scriptum est. Et finges etiam orationem veteris simiæ.

Aliud exemplum fabulæ breviùs tractatæ.

Fabula de voluptate & dolore.

VOluptatem aiunt, atque dolorem quodam tempore coram Jove se mutuò accusavisse. Cúmque ille nihil non tentaret atque experiretur, quo in gratiam litigantes redigeret, frustra omnia conatum, ipsos tandem adamantinâ quadam catenâ inter sese copulasse atque devinxisse. Itaque durante nihilominus dissidio, & contrariâ voluntate, necessariò conjuncti & sociati manserunt.

Jam, qui latiùs hanc fabulam tractare volet, ab initio procemium excogitabit, quod rei laudem contineat, ut, quòd non vanum sit anicularum deliramentum, sed nobile philosophorum, non modò futurum oblectamento, sed etiam usui magno documentum. Deinde voluptatis orationem, quâ dolorem accusat, & è contrario doloris, quâ criminatur voluptatem, effinget, atque utriusque rationes aliis vel fabulis vel exemplis illustrabit. Dicet dolorem maximum malum; quòd sit res tristis, aspera, amara, & inimica naturæ, quemadmodum ait Cicero 2. Tusculanarum quæstionum: Contrà, voluptatem escam malorum, pestémque capitalem; quod Circes atque Sirenum fabulæ confirment. Huc ea referri poterunt, quæ sunt apud Silium Italicum lib. 15. contra voluptatem. Postremò Jovis explicabit judicium, quo voluit, inhonestæ voluptatis inseparabilem esse comitem dolorem atq; pœnitentiam, ac mœrorem æternum;

æternum; At doloris & honesti laboris, gloriam: Enim ex paululo incommodi atque molestiæ, summum maximúmque bonum colligi. Vide proverbium, *Exiguum malum, ingens bonum.*

Porrò, qui in hoc scribendi genere volunt stylum exercere, duo potissimùm vitabunt. Primò, ne orationem faciant omnino aridam, sed temporum, locorum, aliarúmque circumstantiarum velut succo plenam reddant. Deindè, nè, dum hoc vitant vitium, in contrarium incurrant, & immodico descriptionum ambitu fastidium ingerant, ut ait Petrus Mosellanus. Principiò autem dilatabunt præfatione commendationis. Commendabunt autem, juxta Erasmi sententiam, cùm autorem ipsum, tum apologorum genus. Deinde in describendis animantium, aut rerum formis ac naturis, quas inducunt, longiùs immorabuntur: quandoquidem hoc jam ipsum, & cum voluptate accipitur, & ad eruditionem liberalem pertinet. Veluti si scarabei formam, deinde quemadmodum è stercoribus nascatur, & quo pacto posterioribus pedibus erectis stercora protrudat, atque id genus alia describent. Ad eundem modum, Aquilam regnum in avium genus obtinere, armigeram esse Jovis, non offundi fulmine, non connivere ad ardentissimos solis radios, pernicissimo volatu ultra nubes ferri. Denique quæcunque vel ad scarabeorum humilitatem exaggerandam, vel aquilæ generositatem attollendam pertineant. Atq; hac in re non prætermittendum, si quid animanti cuipiam fabulis poetarum est attributum. Quod genus, è Lycaone natos lupos: Ex adolescente perdicem: Cycnum Apollini sacrum esse, sub fatalem horam suavissimè canere: Corvum ejusdem fuisse nuntium, & ob cessationem ex albo nigrum factum: Aut si quid proditum est historiis insigniter ab his factum. Velut de aquila, quæ virginem adamavit apud Plinium, lib. 10.

cap

cap.5. De delphino apud Gellium, lib.7. cap.8. Apud Plinium Epistolarum 9. De Bucephalo Alexandri Magni equo apud Gellium, lib.4. cap.2. Atque item de cæteris. Deinde cùm ad ipsum apologum fuerit ventum, fusiùs ac latiùs enarrare licebit. Id fiet citra tædium, si facetâ quadam imitatione, quod est in hominum vita ad fabulæ mores accommodabunt. Præterea si ad eandem rationem sermones, sententias, dictáque adfingamus. Exemplum aptissimum est dilatati apologi apud Apuleium, de corvo & vulpe.

Exemplum Apologi, breviter expositi.

Mus rusticus urbanum hospitio excepit, & amicum quibus potuit cibis exquisitis refecit. Urbanus agrestia fastidiens opsonia, rusticum in urbem secum duxit. Ineunt, quod opiparè fuit instructum, convivium. Inter epulandum auditur strepitus in sera, & latratus canum. Ambo trepidare, & fugitare; rusticus maximè, qui viarum ignarus ægrè se tueri. Sed ad sese reversus, ait, Malo cum securitate meam inopiam, quàm istam cum tali anxietate copiam.

Fabula de mure rustico & urbano.

Exemplum ejusdem dilatati apud Horatium, lib.2. Sat.6.

Rusticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum;
Asper, & attentus quæsitis: ut tamen arctum
Solverit hospitiis animum. Quid multa? neque illi
Sepositi ciceris, nec longæ invidit avenæ.
Aridum & ore ferens acinum, semesáque lardi
Frusta dedit; cupiens variâ fastidia cœnâ
Vincere tangentis malè singula dente superbo:
Cùm pater ipse domûs paleâ porrectus in hornâ
Esset ador loliúmque, dapis meliora relinquens.

Tandem

Tandem urbanus ad hunc, Quid te juvat, inquit, amice,
Prærupti nemoris patientem vivere dorso?
Vin' tu homines urbémque feris præponere sylvis?
Carpe viam (mihi crede) comes, terrestria quando
Mortales animas vivunt sortita, neque ulla est
Aut magno aut parvo lethi fuga; quo (bone) circa
Dum licet, in rebus jucundis vive beatus:
Vive memor, quàm sis ævi brevis. Hæc ubi dicta
Agrestem pepulêre domo, levis exilit indè:
Ambo propositum peragunt iter, urbis aventes
Mœnia nocturni subrepere: jámque tenebat
Nox medium cœli spatium, cùm ponit uterque
In locuplete domo vestigia, rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos;
Multáque de magna superessent fercula cœna,
Quæ procul extructis inerant hesterna canistris.
Ergò ubi purpurea porrectum in veste locavit
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes,
Continuátque dapes, nec non vernaliter ipsis
Fungitur officiis prælambens omne quod affert.
Ille cubans gaudet mutatâ sorte, bonísque
Rebus agit lætum convivam, cùm subitò ingens
Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.
Currere per totum pavidi conclave, magísque
Exanimes trepidare, simul domus alta molossis
Personuit canibus. Tum rusticus, Haud mihi vitâ
Est opus hac, ait, &, Valeas; me sylva cavúsque
Tutus ab insidiis tenui solabitur arvo.

Aliud dilatatæ fabulæ exemplum, ex
Gellii lib. 2. cap. 29.

ÆSopus ille è Phrygia fabulator haud immerit[o] sapiens existimatus est: cùm quæ utilia monit[a] suasúque erant, non severè, non imperiosè præcep[ta]

& censuit, ut philosophis mos est; sed festivos delectabilésque apologos commentus, res salubriter ac prospicienter animadversas, in mentes animósque hominum, cum audiendi quadam illecebra, induxit. Velut hæc ejus fabula de aviculæ nidulo lepidè atque jucundè præmonet, spem fiduciámque rerum, quas efficere quis possit, haud usquam in aliis, sed in semetipso habendam. *Avicula*, inquit, *est parva, nomen est cassita: habitat nidulatúrque in segetibus, id ferme temporis, ut appetat messis, pullis jamjam plumantibus. Ea cassita in sementes fortè concesserat tempestiviores, propterea quòd frumentis flavescentibus pulli etiam tunc involucres erant. Cùm igitur ipsa iret cibum pullis quæsitum, monet eos, ut si quid ibi novæ rei fieret, diceretúrve, animadverterent; ídque sibi, ubi redisset, renuntiarent. Dominus postea segetum illarum filium adolescentem vocans, Vidésne, inquit, hæc ematuruisse & manus jam postulare? Idcirco die crastino, ubi primùm diluculabit, fac amicos adeas, & roges veniant, operámque mutuam dent, & messem nobis hanc adjuvent. Atque ubi rediit cassita, pulli trepiduli circumstrepere, oraréque matrem, ut statim jam properet, atque alium in locum sese asportet: Nam dominus, inquiunt, misit, qui amicos rogaret, utì luce oriente veniant, & metant. Mater jubet eos à metu otiosos esse. Si enim dominus, inquit, messem ad amicos rejicit, crastino seges non metetur: neque necesse est hodie, utì vos auferam. Die igitur postero, mater in pabulum volat: dominus quos rogaverat opperitur, sol fervet, & fit nihil, & amici nulli erant. Tum ille rursum ad filium, Amici isti, inquit, magnam in partem cessatores sunt; quin potiùs imus, & cognatos affinésque nostros oramus, ut adsint cras temporì ad metendum? Itidem hoc pulli pavefacti matri nuntiant. Mater hortatur, ut tum quoque sine metu, ac sine cura sint. Cognatos affinésque nullos ferme tam obsequibiles esse ait, ut ad*

Fabula de avicula nidulo.

laborem capessendum nihil cunctentur, & statim dicto obediant. Vos modò, inquit, advertite, si modò quid denuo dicetur. Aliâ luce ortâ avis in pastum profecta est; cognati & affines operâ, quam dare rogati sunt, supersederunt. Ad postremum igitur dominus filio, Valeant, inquit, amici, cum propinquis; adferes primâ luce falces duas; unam egomet mihi, & tu capies alteram, & frumentum nosmetipsi manibus nostris cras metemus. Id ubi ex pullis dixisse dominum mater audivit, Tempus, inquit, est cedendi & abeundi; fiet nunc dubio procul quod futurum dixit: In ipso enim jam vertitur, cuja est res, non in alio, unde petitur. Atque ità cassita nido migravit, & seges à domino demessa est.

Moralе. Hæc quidem est Æsopi fabula, de amicorum & propinquorum levi plerunque & inani fiduciâ. Sed quid aliud sanctiores libri philosophorum monent, quàm ut nobis tantùm ipsis nitamur; alia autem omnia, quæ extra nos, extráque nostrum animum sunt, neque pro nostris, neque pro nobis ducamus? Hunc Æsopi apologum Q. Ennius scitè admodum & venustè versibus quadratis composuit. Quorum duo postremi isti sunt, quos habere cordi & memoriæ operæ pretium esse hercle puto,

Hoc erit tibi argumentum semper in promptu situm,
Nè quid expectes amicos, quod tu per te agere possis.

Fabula de formicis atque cicadis breviter narrata.

Fabula. *APpetente hyeme frumentum in arculam ad solem trahebat formica: videns & cicada, accurrit, rogitat granum. At formica, Cur non, inquit, & tu meo exemplo æstate trahis, quodcunque potes, atque addis acervo? Respondit illa, sibi id tempus cantando transactum fuisse. Ridens formica, Si, ait, æstate cantitare soles, meritò nunc esuris.* Mo[rale] fabul[æ]

fabula, ut, dum adhuc robur corporis adest, quæramus ea, quibus imbecilla sustentetur senectus. Per hyemem, senectutem intellige: Per æstatem, adolescentiam, & florem illum ætatis. Moralé.

Eadem paulò fusiùs tractata.

QUotusquisque philosophorum ratione suâ, quantumvis argutâ, bonarum ad literarum studia juventutem potentiùs adhortatur, quàm Æsopus hoc lepidissimo de formicis atque cicadis figmento? Etenim nullo tam efficaci, ad labores honestos capessendos pellici posset, quàm argumento formicarum. Quæ, laboris exempla, trahunt ore quodcunque possunt, atque addunt acervo, quem struunt, haud ignaræ ac non incautæ futuri: Quæ, simul inversum contristat Aquarius annum, non prorepunt, sed illis utuntur antè quæsitis potientes. Nec mirum, cùm homines olim fuerint agrorum cultores, & in formicas transformati, nihil præter corporis figuram amiserint: antiquos enim mores obtinent, veterem naturam servant, reipublicæ rationem habent atque curam, rura frequentant, prata pererrant, arbores conscendunt, frumenta colligunt atque recondunt. Nam in iis (ut dixi) mens præsaga futuri. Unde olim Midæ, cujus imperio Phrygia fuit subjecta, puero dormienti in os grana tritici congessisse leguntur, ut apes Platonis dormientis in cunis parvuli labellis mel inseruisse, atque ità magnæ felicitatis indices extitisse non futiles. Hyemis igitur venturæ memores, adeò pertinaciter laborant, ut earum itinere silices attritos videamus, & in opere semitam factam: nè quis dubitet, qualibet in re quid possit quantulacunque sedulitas. Ad eas igitur, tanquam vitæ magistras, rex Solomon jubet abire pigrum, earúmque mores contemplari, ut sapientior

fiat. *Illæ, tametsi nec principem, nec præfectum, nec ducem habeant, tamen æstate cibum pro veteri consuetudine parent, & in messe colligunt alimenta.* At dissimilem naturam ignavæ referunt cicadæ, quas Socrates apud Platonem dicit procreatas ex hominibus, qui natis ab initio Musis, cantúque monstrato, usque adeò deliniti fuerunt voluptate cantûs, ut canentes cibum potúmque negligerent. Et adhuc hodierno die messis tempore cantillantes, hyeme tabescunt egestate. Harum stulti sunt imitatores, qui juvenes à labore proclives ad libidinem, in æstate florida veterno torpent, in senecta premuntur rerum penuriâ. At prudentes collaudantur, qui formicarum exempla secuti, laboribus honestis quærunt viatica, miseris cicadis: ante oculos assiduò ponentes, ignaviæ comitem esse paupertatem, ut voluptatis dolorem. Atqui desidiosos non solùm ab hominibus habitos odio, sed etiam à diis immortalibus; qui industrios adjuvant, ac spectant magnos viros colluctantes cum aliqua calamitate. Unde rectè Demetrius ille dixit, *Nihil infelicius eo, cui nihil unquam evenit adversi.* Cujus rei meminit Seneca, in libro de divina providentia. Hinc est, quòd Saturnus olim foliis stillantia mella decusserit, ignem removerit, & passim rivis currentia vina represserit, *Non torpere gravi passus sua regna veterno.* Et Lycurgus pueros non in forum, atque deliciis affluentia loca, sed in agrum duci jussit, ut primos annos non in voluptatibus, more cicadarum, sed in omni opere & labore agerent, formicas imitati. Quippe negotia sunt horrida nomine, sed Reipub. mores in statu prospero continent. Contrà blandæ appellationis quies pluribus vitiis & periculis respergit. Exemplo sit Roma, cujus præpotens imperium agitatio rerum excitavit ad virtutem capessendam, nimia quies in desidiam resolvit, ac interitum. Hinc Appius ille Claudius crebrò solitus fuit dicere,

dicere, Negotium populo Romano meliùs committi, quàm otium. Blanda quidem & facilis initu voluptatis est via: virtutis autem, quam formicæ videntur ingredi, nimis laboriosa & aspera. Sed ut hujus ultima meta jucunda simul ac beata est, sic illius miserabilis & infaustus exitus.

Nam qui desidiam luxúmque sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incautâ mente labores,
Turpis inópsque simul miserabile transiget ævum:
At quisquis duros casus virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudémque decúsque parabit.

Res quidem blanda nimis est, mellitus canor atque voluptatis illecebræ; sed quos præstigiis suis ceperunt, disperdunt. Ovidius 3. de arte,

Monstra maris Sirenes erant, quæ voce canorâ
Quaslibet admissas detinuêre rates. Harum una Parthenope humanâ voce; Alia, cui Leucosia nomen, tibiis; Tertia, Ligya, canebat lyrâ; atque tantâ carminis dulcedine transeuntes nautas afficiebant, ut alto somno premerentur, & cùm sopitos persensissent, submergebant, atque devorabant. Quare cùm juxta illas transiturus esset prudens Ulysses, cerâ sociorum aures obturavit, & ipse se ad navis malum alligari jussit, ut eâ ratione salvus evaderet. Unde Martial. lib. 3.

Sirenas hilarem navigantium pœnam,
Blandásque mortes, gaudiúmque crudele,
Quas nemo quondam deserebat auditas,
Fallax Ulysses dicitur reliquisse.

Et Horatius,

Sirenum voces & Circes pocula nôsti:
Quæ si cum sociis stultus cupidúsque bibisset,
Sub domina meretrice fuisset turpis & excors.

Quid aliud sapientissimi viri per amœnas Sirenum voces intelligi voluerunt, quàm blandæ voluptatis præstigias, quibus inescati homines submergi sole-

ant, atque funditus interire? Et quid aliud Æsopus per molles cicadarum cantus significare voluit, quàm popinonum turpitudinem, miseriam, infelicitatem, & breviter corporum atque animarum interitum, quæ pestifera secum trahit voluptas? Proinde studiosa juventus, utile propositum virtutis exemplar, Ulyssem imitabitur, ut tanta pericula declinet, atque fugiat perniciosam voluptatem, quod ipsissimum melle litum venenum est. Quo nihil damnosius, cùm virtutes atterat, animique pariter & corporis vires expugnet, ut luxuria Campana, quæ invictum Annibalem illecebris suis complexa vincendum militi Romano tribuit. Vide Livium de bello Punico, Valerium lib. 9. cap. 1. Imitabitur item P. Scipionem,

Qui juvenis plenus monitis ingentia corde
Molitus, visæ caluit virtutis amore.

Sprevit (voluptatem) *Achæmenium spirantem vertice odorem, Ambrosias diffusa comas*, ut Silius Italicus inquit.

Non imitabitur illum cum cicadis otia sectantem juvenem: Quem dormientem in medios semper di[es] objurgabant sui, & quidnam faceret in lecto tam di[u] quærebant. Quidnam igitur censetis? ille inquit. D[i]cere jussus, Quoties, inquit, manè evigilo, adsu[nt] ad lectulum meum puellæ duæ, quarum altera ad s[ur]gendum, & operis aliquid faciendum me hortat[ur] & ostendit, quàm turpe sit juveni optimam diei p[ar]tem in lectulo conterere: atque interdum Græc[um] versiculum accinit semisomni, cujus ut opinor s[en]tentia est, Auroram tertiam operis partem perfic[ere]. Ibi tum altera, nugari hanc ait, & turbatricem quietis, quâ nihil sit neque melius, neque dulcius, quâ vita hominum carere nequeat. Bonum si adi[pi]scendum sit, quovis tempore rectè surgi: Malum impendeat, nimis citò surrexeris, inquit, quam

serò reliqueris lectum. Hæc ego, inquit adolescens, inter convitia mutua & altercationes gravissimas disceptantes has audiens, cùm dubitem utri assentiar, diutius soleo in lectulo immorari. Nec imitabitur illum, qui sacris in proverbiis ità loquitur, *Paululùm modò dormiam, paululùm modò dormitabo, paululùm modò somno vacabo, paululùm modò manus conseram, & componam me ad recumbendum.* Neque illos, qui in libro Sapientiæ sic proclamant, *Venite, fruamur bonis quæ sunt, & utamur creaturâ tanquam in juventute, celeriter vino pretioso & unguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratum sit, quò non pertranseat luxuria nostra; ubique relinquamus signa lætitiæ nostræ.* Non, inquam, imitabitur, nè interea ceu viator veniat inopia, atque obruat eum paupertas ac miseria. Quicunque ergò ad veras opes, & æternam, quæ virtutem non aliter atque corpus umbra comitari solet, gloriam aspirant, formicas magis Æsopicas studebunt imitari, quàm cicadas: hoc est, virtutem potiùs, quàm voluptatem conabuntur amplecti.

Fabula Hesiodi, de Accipitre & Luscinia, breviter prolata.

Accipiter lusciniam vario cantu argutam, in sublimi nubium summitate captam ferebat. Hæc unguibus transfixa, miserè plorabat: ad hanc raptor horrendâ voce sic inquit, Quid exclamas misera, à multò quàm tu sis fortiore detenta? Huc adsis, quò ego te pertraham. Suave licèt usque canas, cœna tamen mihi futura es, ubi voluero. *Fabula.*

Desipit, qui potentioribus repugnat. *Morale.*

Eadem dilatata, ab autoris laude.

TAntâ sapientiâ & præclaris animi dotibus excelluit antiquissimus poëtarum Hesiodus, ut etiam

vitâ defunctum honore summo prosecuti sint viri sa-pientes, ac veluti numen aliquod certum venerati. Quemadmodum enim Homeri nativitatem urbes per-multæ sibi vendicabant: itâ sepulchrum Hesiodi divi-num asserebant sibi Nemei simul & Orchemenii. Dignissimus autem honore tanto tantus poëta, qui pretiosa divini ingenii multa ad omnium hominum utilitatem spectantia reliquit monimenta: in quibus ut gemma nobilissima relucet, quam de accipitre atq; luscinia protulit, fabula:

A præfabulari.

Quâ sapienter docuit, eos stultè facere, qui po-tentioribus reluctantur, certántque cum iis, quos ty-rannos nequeant vincere. Quod ipsum est contra torrentem niti, contra stimulos calcitrare, &, juxta proverbium, θεομαχεῖν, hoc est, cum diis pugna-re.

A natura accipitris.

Non injuriâ scripsit Ovidius, *Odimus accipitrem quia semper vivit in armis:* Etenim Harpyis omnibus rapacior, adunco rostro, & unguibus incurvis, ad vim inferendam natus. Cui tanta est insita atque à paren-tibus ingenita rapiendi ac dilaniandi fames, ut nulli avium generi parcat, nec ab ullis etiam cognatis san-guinolentos abstineat ungues. Qui alitum sævissimus aviculas insontes aut humi volantes, aut circa arbores in sublimi sedentes, persequi, rapere, & discerpere so-let. Nec in juniores solùm crudelis ac injuriosus, sed etiam populator impius, bellum internecinum cum a-quila, cunctarum avium rege, non expavescit gerere, ut cohærentes sæpe deprehendantur. Quo genuinæ rabiei propulsus instinctu crudelissimus hostis, sangui-ne quem assiduò sitit, se satiaturus, innoxiam adoritur lusciniam, atque comprehendit. Capta imbellis & in-sons avicula victorem dulci quâ plurimùm pollet voce,

A sermocinatione per prosopopœiam.

rogare cœpit, & obsecrare, ut innocenti parceret, in-quiens, Fer mansuetè fortunam. Noli extinctam ex-tinguere. Parce mihi per ea, quæ tibi dulcissima sunt in

vita

vita. Miſerere infelicis. Reſpice innocentiam meam. Neminem unquam violavi: nunquam rapto vixi, ut jam par pari debeat referri. Quòd ſi nulla mei te miſericordia commoverit, eximia, quâ nobilitor, permoveat virtus mea: noli perfectum muſices organum diſperdere. Te permolliat flectátque vox tam dulcis atque magna, tam parvo in corpuſculo meo regnans, & tam pertinax ſpiritus iram tuam frangat, in tam abſoluta muſicæ ſcientia modulatus ſonus, quem ſæpius audiſti continuo ſpiritu trahi, nunc variè inflexo, nunc diſtingui conciſo, copulari intorto, promitti, revocari, infuſcari ex inopinato. Interdum plenum, gravem, acutum, crebrum, extentum, ſummum, medium, imum. Breviter, omnia tam parvulis in faucibus, quæ tot exquiſitis tibiarum tormentis ars hominum excogitavit: quorum ex interitu majorem tibi & invidiam & infamiam conflaveris, quàm utilitatem perceperis. At ille, Quin tu, inquit, auribus meis opplorare deſinis? Quid, tu rere clamoris tui gratiâ te omiſſum iri? Nihil gemitus, nihil lacrymas tuas moror, aut curo. Quiritatio tua, niſi forſitan animo placuerit, te meis de unguibus nunquam eripiet ac conſervabit. Exple meas inimicitias, & iracundiam ſanguine tuo ſatura: & ſtatim eo dicto miſeram diſcerpſit.

Quid hoc facto potuit immanius eſſe? Captivis aliis tempus relinquitur, quo crimen objectum diluere, aut aliquam cauſam in excuſationem queant adducere. Sed huic infelici omnis excluſa fuit miſericordia, omníſque negata purgandi facultas. Et quis tyrannorum tam fuit impius, ut aliquem occiderit, niſi vel levi aliquâ ratione permotus? Sed aliâ nullâ cauſâ propulſus accipiter tantum facinus deſignavit, niſi ſolâ nocendi libidine. Animalium ferociſſimus leo traducitur. Huic tamen ex feris tanta eſt in ſupplices clementia, ut in proſtratos non ſæviat: eſt enim nobi-

lioris

lioris animi parcere subjectis, & debellare superbo[s]. At tyranni verso pollice vulgi quemlibet occidunt po-pulariter, omnibus sanguinolentas manus injiciun[t], nihil homines, nihil deos ipsos curando.

Quemadmodum igitur præda insolenti victori vis[a] gloriosa fuit, ac suavis; sic ærumna miserrimæ cala-mitatis acerbissima, ut pœna, quæ venerat indign[è], magis esse dolenda videatur.

Quæ crudelitas accipitris ostendit ipsam innocen-tiam apud maleficos tyrannorum greges nunqua[m] fore tutam. Nobis igitur ante omnia curandum, n[e] in melampygos (juxta proverbium) incidamus. E[t] impendente malo patienter feramus, quod non pote-rimus mutare, vel effugere.

De narratione, quæ Græcè Διήγημα.

Cap. II.

Narratio est expositio rei factæ, vel tanquam fa-ctæ. Dividitur autem in poëticam, historicam, & civilem. Poëtica est, quæ habeat expositionem fictam. Historica, quæ vetustam rerum commemora-tionem continet, atque veterum gesta narrat. Civilis, quâ in controversiis oratores utuntur.

Narrationi accidunt sex:
- Persona faciens.
- Res gesta.
- Tempus, circa quod.
- Locus, in quo transacta.
- Modus, quo pacto.
- Causa, propter quam.

Virtutes

Virtutes ejus quatuor:
- Claritas seu perspicuitas.
- Brevitas.
- Probabilitas, quæ dicitur πιθανότης.
- Electorum verborum proprietas.

Exemplum narrationis ab Angelo Politiano translatum.

QUi rosæ pulchritudinem demiratur, plagam Veneris consideret. Amabat Adonin dea; Mars ipsam: Quódque dea foret Adonidi, Veneri Mars erat. Deus deam adamabat, deáque hominem sequebatur. Par cupido, tametsi genus dispar. Perimere Adonin Mars zelotypus tendebat, finem putans amoris Adonidis necem. Ferit Adonin Mars, accurrit auxilio Venus, festinans in rosas incidit, ac se spinis implicuit, plantámque pedis perstrinxit. Qui vulnere manârat cruor, de se rosam coloravit. Sic rosa, quæ priùs candida, rubrum in colorem, qui nunc cernitur, est conversa.

SCHOLIA.

PRimo Rhetoricorum libro Trapezontius tria ponit narrationum genera; Civile, Digressorium, Remotum. Hoc pueris utilissimum, ità vocatur, quòd à causa civili remotum sit; in quo conveniat juventutem exerceri, quò commodiùs illas superiores narrationes in veris causis possit aliquando tractare. Ejus duo sunt, juxta Ciceronem, genera: Alterum est positum in negotiis, quod habet partes

Tres:

Tres:
- *Fabulam*, quæ neque veras, neque verisimiles continet res, ut ea, quæ tragœdiis tradita sunt.
- *Historiam*, quæ est res gesta, sed ab ætatis nostræ memoria remota.
- *Argumentum*, quæ est res ficta, quæ tamen fieri potuit, veluti argumenta comœdiarum.

Alterum in personis; quod habere debet sermonis festivitatem, animorum dissimilitudinem, levitatem, spem, metum, suspicionem, desiderium, dissimulationem, misericordiam, rerum varietates, fortunæ commutationem, insperatum, incommodum, subitam lætitiam, jucundum exitum rerum, ut in comœdiis videre licet.

Dividitur in poëticam,&c. Quintilianus l. 2. cap. 4. narrationes poëticas grammaticis attribuit, rhetoribus historicas. Erant autem (autore Fabio Victorino) rhetores qui literas docebant, atque artes tradebant eloquentiæ: quemadmodum sophistæ, apud quos dicendi discebatur exercitium; & oratores, qui in caussis privatis & publicis plenâ & perfectâ utebantur eloquentiâ. Porrò narrationis poëticæ faciunt tria genera: Aut enim activum est, vel imitativum, quod Græci δραματικόν, vel μιμητικόν appellant: Aut enarrativum vel enunciativum, quod Græci ἐξηγητικόν, vel ἀπολογητικόν: Aut commune vel mixtum, quod Græci κοινὸν, vel μικτόν.

Historicam,&c. Quæ rei gestæ continet expositionem. Est autem historia, res gesta, ab ætatis nostræ memoria remota. Quam earum propriè rerum esse volunt, quibus rebus gerendis interfuerit is qui scribit, autore Gellio, libro 5. cap. 18. Historiam Cicero de Oratore secundo eleganter vocat *testem temporum, lucem veritatis, vitam memoriæ, magistram vitæ, & vetustatis nuntiam.*

Civilem,

Civilem, &c. Quæ ab oratoribus in exponendis sumitur causis, ut ait Priscianus: Qui fabularum adjicit narrationem, ad fabulas supradictas pertinentem.

Narrationi accidunt sex, &c. Narratio consumitur circumstantiis, quæ hoc versiculo comprehenduntur: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.* Fit enim copiosa, si circumstantiis amplifices atq; dilates, & à quo tempore, quóque loco, quomodo, quo instrumento, quâ denique causâ factum aliquid sit, diligenter persequaris.

Claritas, &c. Hujus virtutis narrationem alibi Cicero vocat lucidam, alibi apertam. Nec refert, an pro lucida perspicuam, pro verisimili probabilem credibilémque dixeris, ut ait Quintilianus lib. 4. cap. 2. Eodem autore, aperta vel dilucida erit narratio, si fuerit primùm exposita verbis propriis & significantibus, non sordidis & ab usu remotis: tum distincta rebus, personis, temporibus, locis, causis. Item si ut quicquam primùm gestum erit, ità fuerit primùm expositum, non ab ultimo repetitum.

Brevitas, &c. Narratio brevis erit, si nihil extra rem dixerimus. Si resciderimus omnia supervacanea, si non ab ultimo initio repetiverimus, nec ad extremum fuerimus prosecuti.

Probabilitas, &c. Hanc Cicero verisimilem narrationem, Quintilianus appellat credibilem. Erit autem credibilis ante omnia, si priùs consuluerimus nostrum animum, nè quid naturæ dicamus adversum: Si causas & rationes factis, de quibus quæritur, præposuerimus: Si personas convenientes, his quæ facta credi volemus, constituerimus: præterea loca, tempora, & similia. Quintil. lib. 4. cap. 2.

Electorum verborum proprietas, &c. Hîc considerandum erit, nè quid contortè, nè quid ambiguè, nè quid novè dicamus, sed utamur usitatis verbis, & propriis.

propriis. Usitata sunt ea, quæ versantur in sermone, in optimorum autorum consuetudine recepta. Propr sunt, quæ ejus rei verba sunt, aut esse possunt, de q loquemur: ut ait Cicero.

Qui rosæ, &c. Narrat quo pacto lacteus rosæ ca dor mutatus sit in colorem purpureum.

Adonin dea, &c. Adonis, autore Tortellio, fili fuit Cynaræ Cypriorum regis, ex Myrrha ejus fili pastor pulcherrimus. Virgilius in Gallo,

Et formosus oves ad flumina pavit Adonis.

Hunc ardentissimè Venus amavit.

Ovid. in Phædra,

Sæpe sub ilicibus Venerem Cynarâque creatum
Sustinuit positos qualibet hora duos.

Plura apud Erasmum in proverbio, *Adonidis hor* qui Veneri sacri propter Adonidem ejus amasium.

Mars ipsam, &c. Martis ac Veneris amores Me morph.4. refert Ovid.

Idem secundo de arte,

Mars pater insano Veneris turbatus amore,
De duce terribili factus amator erat.

Ferit Adonin Mars, &c. Ovid.x. Metamorph. sc bit, Adonin ab apro interfectum, ejúsque sanguine mutatum in florem. Idem asserit Macrob. lib. Satur 1. cap.21. *Adonin*, inquit, *Solem esse non dubitat* Ab apro autem tradunt interemptum, hyemis ima nem in hoc animali fingentes, quòd aper hispidus asper gaudeat locis humidis & lutosis, pruinâque co tectis, propriéque hyemali fructu pascatur gland Ergò hyems veluti vulnus est solis, quæ & lucem e nobis minuit, & calorem.

Plantam pedis perstrinxit, &c. Unde Claudian lib.2. de raptu Proserpinæ scribit de Venere, inqu ens, —*sic facta doloris Carpit signa sui*, id est, ro purpureas Veneris amore tinctas. Hujus meminit P litianus Miscel. 11.

Exempl

Exemplum narrationis poëticæ copiosiùs apud Ovid. Metam. 4. tractatum.

DOcet autem ea fabula, nimis infelicem exitum habituros, qui parentibus immorigeri fœdis amoribus sese contaminârint.

Pyrami & Thisbes historia.

Pyramus & Thisbe, juvenum pulcherrimus alter,
Altera, quas oriens habuit, prælata puellis,
Contiguas habuêre domos, ubi dicitur altam
Coctilibus muris cinxisse Semiramis urbem.
Notitiam primósque gradus vicinia fecit:
Tempore crevit amor, tædæ quoque jure coissent:
Sed vetuêre patres, quod non potuêre vetare.
Ex æquo captis ardebant mentibus ambo.
Conscius omnis abest, nutu signísque loquuntur:
Quóque magìs tegitur, tantò magìs æstuat ignis.
Fissus erat tenui rimâ, quam duxerat olim
Cum fieret paries domui communis utrique.
Id vitium nulli per secula longa notatum
(Quid non sentit amor?) primi vidistis amantes,
Et vocis fecistis iter, tutæq; per illud
Murmure blanditiæ minimo transire solebant.
Sæpe ubi constiterant hinc Thisbe, Pyramus illinc,
Inq; vices fuerat captatus anhelitus oris:
Invide, dicebant, paries, quid amantibus obstas?
Quantum erat, ut sineres toto nos corpore jungi?
Aut hoc si nimium est, vel ad oscula danda pateres?
Nec sumus ingrati, tibi nos debere fatemur,
Quòd datus est verbis ad amicas transitus aures.
Talia diversâ nequicquam sede locuti,
Sub noctem dixêre Vale, partíque dedêre
Oscula quisque suæ, non pervenientia contrà.
Postera nocturnos aurora removerat ignes,
Solque pruinosas radiis siccaverat herbas:
Ad solitum rediêre locum: tum murmure parvo

Multa

Multa priùs questi, statuunt sub nocte silenti
Fallere custodes, foribúsque excedere tentant,
Cúmque domo exierint urbis quoque tecta relinquant,
Néve sit errandum, lato spatiantibus arvo,
Conveniant ad busta Nini, lateántque sub umbra
Arboris: arbor ubi niveis uberrima pomis,
Ardua morus erat, gelido contermina fonti.
Pacta placent, & lux tardè discedere visa
Præcipitatur aquis, & aquis nox exit ab iisdem.
Callida per tenebras versato cardine Thisbe
Egreditur, fallítque suos, adopertáque vultum
Pervenit ad tumulum, dictâque sub arbore sedit;
Audacem faciebat amor. Venit ecce recenti
Cæde leæna boum spumantes oblita rictus,
Depositura sitim vicini fontis in unda.
Quam procul ad Lunæ radios Babylonia Thisbe
Vidit, & obscurum timido pede fugit in antrum.
Dúmque fugit, tergo velamina lapsa reliquit.
Ut leo sæva sitim multâ compescuit undâ,
Dum redit in sylvas, inventos fortè sine ipsa
Ore cruentato tenues laniavit amictus.
Seriùs egressus vestigia vidit in alto
Pulvere certa feræ, totóque expalluit ore
Pyramus: ut verò vestem quoque sanguine tinctam
Repperit, Una duos, inquit, nox perdet amantes,
E quibus illa fuit longâ dignissima vitâ.
Nostra nocens anima est: ego te miseranda peremi,
In loca plena metûs qui jussi nocte venires,
Nec prior huc veni: nostrum divellite corpus,
Et scelerata fero consumite viscera morsu,
O quicunque sub hac habitatis rupe leones.
Sed timidi est optare necem: velamina Thisbes
Tollit, & ad pactæ secum fert arboris umbram.
Utq; dedit notæ lacrymas, dedit oscula vesti,
Accipe nunc, inquit, nostri quoque sanguinis haustus.

Qui-

Quóque erat accinctus, demisit in ilia ferrum.
Nec mora, ferventi moriens è vulnere traxit:
Et jacuit resupinus humo, cruor emicat altè:
Non aliter quàm cùm vitiato fistula plumbo
Scinditur, & tenui stridente foramine, longas
Ejaculatur aquas, atque ictibus aëra rumpit.
Arborei fœtus aspergine cædis in atram
Vertuntur faciem, madefactáque sanguine radix
Purpureo tingit pendentia mora colore.
Ecce metu nondum posito, nè fallat amantem,
Illa redit, juvenémque oculis animóque requirit:
Quantáque vitârit, narrare pericula gestit.
Utq; locum, & visam cognoscit in arbore formam,
Sic facit incertam pomi color, hæret an hæc sit.
Dum dubitat, tremebunda videt pulsare cruentum
Membra solum, retróque pedem tulit, oráque buxo
Pallidiora gerens, exhorruit æquoris instar,
Quod fremit, exiguâ cùm summum stringitur aurâ.
Sed postquam remorata suos cognovit amores,
Percutit indignos claro plangore lacertos,
Et laniata comas, amplexáque corpus amatum,
Vulnera supplevit lacrymis, fletúmque cruore
Miscuit, & gelidis in vultibus oscula figens,
Pyrame, clamavit, quis te mihi casus ademit?
Pyrame, responde, tua te charissima Thisbe
Nominat, exaudi, vultúsque attolle jacentes.
Ad nomen Thisbes oculos in morte gravatos
Pyramus erexit, visâque recondidit illâ.
Quæ postquam vestémque suam cognovit, & ense
Vidit ebur vacuum, Tua te manus, inquit, amórque
Perdidit infelix, est & mihi fortis in unum
Hoc manus, est & amor, dabit hic in vulnera vires:
Persequar extinctum, lethíque miserrima dicar
Causa comésque tui, quóque à me morte revelli
Heu solâ poteras, poteris nec morte revelli.
Hoc tamen amborum verbis estote rogati,

O multùm miserique mei, illiúsque parentes,
Ut quos certus amor, quos hora novissima junxit,
Componi tumulo non invideatis eodem.
At tu, quæ ramis arbor miserabile corpus
Nunc tegis unius, mox es tectura duorum;
Signa tene cædis, pullósque & luctibus aptos
Semper habe fœtus, gemini monumenta cruoris.
Dixit, & aptato pectus mucrone sub imum
Incubuit ferro, quod adhuc à cæde tepebat.
Vota tamen tetigêre Deos, tetigêre parentes:
Nam color in pomo est, ubi permaturuit, ater;
Quódque rogis superest, una requiescit in urna.

Exemplum narrationis historicæ, ex Oros. lib.2. cap.8.

Cyri historia.

CYrus Persarum rex Scythis bellum intul quem Tomyris regina quæ tunc genti præ rat, cùm prohibere transitum Araxis fluminis pos transire permisit; primùm propter fiduciam sui, hinc propter opportunitatem ex objectu flumin hostis inclusi. Cyrus itaque Scythiam ingressus, p cul à transmisso flumine castra metatus, insuper a eadem instructa vino epulísque deseruit, quasi te tus refugisset. Hoc comperto, regina tertiam part copiarum, & filium adolescentulum, ad persequ dum Cyrum mittit. Barbari veluti ad epulas invit primùm ebrietate vincuntur, mox revertente C universi cum adolescente obtruncantur. Tom exercitu ac filio amisso, vel matris, vel reginæ lorem sanguine hostium diluere promptiùs qu suis lacrymis parat. Simulat diffidentiam desperat ne cladis illatæ, paulatímque cedendo superbum h stem in insidias vocat. Ibi quoque compositis in montes insidiis, CC.M. Persarum, cum ipso R delevit, adjectâ super omnia illius rei admiratio qu

quòd nec nuntius quidem tantæ cladis superfuit. Regina caput Cyri amputari, atque in utrem humano sanguine oppletum conjici jubet, non muliebriter increpitans, Satia te sanguine, quem sitîsti, cujus per annos triginta insatiabilis perseverâsti.

Exemplum narrationis civilis, ex Miloniana.

PUb. Clodius cùm statuisset omni scelere in prætura vexare rempub. videretque ità tractata esse comitia anno superiore, ut non multos menses præturam gerere posset, qui non honoris gradum spectaret, ut cæteri, sed & L. Paulum collegam effugere vellet, singulari virtute civem, & annum integrum ad dilacerandam remp. quæreret, subitò reliquit annum suum, séque in annum proximum transtulit, non religione aliquâ, sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad præturam gerendam, hoc est, evertendam remp. plenum annum atque integrum. Occurrebat, mancam ac debilem præturam suam futuram, consule Milone: eum porrò summo consensu populi Romani consulem fieri videbat: contulit se ad ejus competitores, sed ità, totam ut petitionem ipse solus etiam invitis illis gubernaret, tota ut comitia suis, ut dictabat, humeris sustineret: convocabat tribus, se interponebat; coloniam novam, delectum perditissimorum scribebat civium: quantò ille plura miscebat, tantò hic magis in dies convalescebat. Ubi videt homo ad omne facinus paratissimus, certissimum consulem, idque intelligit non solùm sermonibus, sed etiam suffragiis populi Romani sæpe esse declaratum: palàm agere cœpit, & apertè dicere occidendum Milonem, servos agrestes ac barbaros, quibus sylvas publicas depopulatus erat, Hetruriámque vexârat, ex Apennino deduxerat, quos videbatis:

res erat minimè obscura: etenim palàm dictitabat, consulatum Miloni eripi non posse, vitam posse. Significavit hoc sæpe in senatu: dixit in concione. Quin etiam Favonio fortissimo viro quærenti ex eo, quâ spe fureret Milone vivo: respondit, triduo illum, ad summum quatriduo periturum: quam vocem ejus ad hunc M. Catonem statim Favonius detulit. Interim cùm sciret Clodius, (neque enim erat difficile scire) iter solenne, legitimum, necessarium, ante diem XIII. Kal. Febru. Miloni esse Lanuvium ad Flaminem prodendum, quòd erat Dictator Lanuvii Milo: Româ subitò ipse profectus pridie est, ut ante suum fundum (quod re intellectum est) Miloni insidias collocaret: atque ità profectus est, ut concionem turbulentam, in qua ejus furor desideratus est, quæ illo die habita est, relinqueret; quam nisi obire facinoris locum tempúsque voluisset, nunquam reliquisset: Milo autem, cùm in senatu fuisset eo die, quoad senatus dimissus est, domum venit, calceos & vestimenta mutavit, paulisper dum se uxor, ut fit, comparat, commoratus est: deinde profectus est id temporis, cùm jam Clodius (siquidem eo die Romam venturus erat) redire potuisset: obviàm fit ei Clodius expeditus in equo, nullâ rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut solebat; sine uxore, ut nunquam feré: cùm hic insidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparâsset, cum uxore veheretur in rheda penulatus, vulgique magno impedimento, ac muliebri & delicato ancillarum puerorúmque comitatu: fit obviàm Clodio ante fundum ejus, horâ ferè undecimâ, aut non multò secús: statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum, adversi rhedarium occidunt. Cùm autem hic de rheda rejectâ penula desiluisset, séque acri animo defenderet; illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere

ad rhedam, ut à tergo Milonem adorirentur; partim, quòd hunc jam interfectum putarent, cædere incipiunt ejus servos, qui pòst erant: ex quibus qui animo fideli in dominum erant, & præsentes fuerunt, partim occisi sunt, partim, cùm ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonem occisum esse etiam ex ipso Clodio audirent, fecerunt id servi Milonis (dicam enim non derivandi criminis causâ, sed ut factum est) neque imperante, neque sciente, neque præsente domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.

Aliud exemplum narrationis brevis, dilucidæ & verisimilis, ex oratione Ciceronis Pompeiana.

ATque ut indè mea proficiscatur oratio, unde hæc omnis causa ducitur: bellum grave & periculosum vestris vectigalibus atque sociis, à duobus potentissimis regibus infertur, Mithridate & Tigrane; quorum alter relictus, alter lacessitus occasionem sibi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur. Equitibus Romanis honestissimis viris afferuntur ex Asia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur, in vestris vectigalibus exercendis occupatæ. Qui ad me pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine, causam Reipub. periculáque rerum suarum detulerunt; Bithyniæ, quæ nunc vestra provincia est, vicos exustos esse complures, regnum Ariobarzanis, quod finitimum est vestris vectigalibus, totum esse in hostium potestate: Lucullum, magnis rebus gestis, ab eo bello discedere: huic qui succurrerit, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: Unum ab omnibus sociis & civibus ad id bellum imperatorem deposci atque expeti, eundem hunc unum ab hostibus metui, præterea neminem.

DE CHREIA.

Cap. III.

Chreia est commemoratio brevis; alicujus perso[n]… factum vel dictum aptè referens: dicta autem es[t] quòd sit utilis. Et Chreiarum aliæ verbales sunt, ali[æ] activæ, aliæ mixtæ. Verbales sunt quæ utilitate[m] oratione demonstrant: Ut, Plato dixit, Virtutis r[a]mos è laboribus atque sudoribus produci. Activæ sun[t] quæ actionem aut factum solùm recensent: ut Pytha[]goras interrogatus quantanam esset hominum vit[a,] cùm per temporis brevius spatium se conspiciendu[m] exhibuisset, latebras petiit; humanæ vitæ mensura[m] ex momentaneo conspectu designans. Mixtæ, quæ [ex] utrisque conflatæ sunt, oratione & actione: ut Diog[e]nes, cùm vidisset adolescentulum lascivientem ac [in]decorè se gerentem, pædagogum illius baculo perc[us]sit: superaddens, Quid talia doces, aut sic instru[is?] Chreiam verò conficies hisce capitibus, atque tra[cta]bis à

Laudativo.	Parabolâ.
Paraphrastico.	Exemplo.
Causâ.	Testimonio veterum.
Contrario.	Brevi epilogo.

Exemplum Verbalis Chreiæ, quo Isocrates doctrin[æ] radicem amaram esse dicebat, fructus verò dulces: Orditur autem ab encomio hoc modo.

Encomiasticon. Meritò laudandus est Isocrates, propter exi[mi]am dicendi facultatem, quâ sibi nomen cl[aris]simum comparavit, & quanta vis eloquentiæ e[sset] ipsam exercendo demonstravit, eámque illust[rem] fecit, non ipse ab illa illustratus. Quibus autem reges admonens, vel instituens privatos, bene de [ho]mini…

minum vita meruerit, longum esset recensere. Verùm, quod de eruditione protulit, haud abs re fuerit commemorare.

Amator, inquit, eruditionis, à laboribus auspicatur, sed laboribus desinentibus in utilitatem: quod quàm philosophicè dictum ab eo sit, hinc licet perspicere.

A paraphrasi seu expositione.

Qui enim bonarum artium amore capiuntur, hi sanè cum professoribus ac ducibus studiorum conversantur; ad quos accedere ut formidolosum est, ità relinquere stultissimum. Et pueri quidem nunquam metu vacant, & cùm adsunt præceptores & cùm venturos expectant. Succedunt præceptoribus pædagogi, visu terribiles; sed, cùm verberibus sæviunt, formidabiliores. Qui etiam, priusquam verberent, timentur. Metum punitio subsequitur, dum omnia puerorum errata vindicantur, & rectè facti, opera virtutis, tanquam ad ea nati sint, exactissimè requiruntur. Jam verò pædagogis ipsis sunt molestiores asperioresque patres, in deambulationes atque vias inquirentes, & vetantes in publicum egredi, forum ipsum habentes suspectum. Quòd si opus fuerit in filios animadvertere, ità excandescunt, ut naturæ obliviscantur, nec se parentes esse meminerint: verùm hujusmodi rebus exercitatus puer, cùm in virum evaserit, meritâ coronatur virtute.

A contrario.

At qui veritus ista fugerit magistros, devitârit parentes, & pædagogos fuerit aversatus, prorsus eruditionis expers, scientiâ privabitur. Nam metum declinans, simul cum ipso doctrinam relinquit. Hæc igitur omnia Isocratem sentire persuaserunt, Eruditionis radicem amaram esse.

A simili.

Nam quemadmodum agricolæ summo cum labore terræ semina mandant, fructus verò majore cum voluptate colligunt: ità qui ad studia accinguntur,

 sibi

" sibi laboris multi comitem gloriam comparant.

Ab exemplo. Respice Demosthenis vitam, qui ut oratorum omnium laboriosissimus, ità clarissimus evasit: qui " fuit adeò studiis intentus, ut comam nativum capi- " tis ornamentum, exeundi potestatem sibi præripi- " endo, detonderet, ratus id pulcherrimum decus, " quod à virtute provenisset. Quæ igitur alii profun- " dunt ad voluptates, ille continuis lucubrationibus im- " pendit.

A testimonio veterum. Idcirco præclarè hoc, ut omnia, Hesiodus, Asperam esse ad virtutem viam, cacumen verò molle. Nam idem quod Isocrates, protulit. Hesiodus enim viam, " Isocrates autem radicem appellavit; diversis verbis " eandem uterque sententiam demonstrantes.

Ab epilogo brevi. " Quæ si rectè considerabimus, meritis laudibus eve- " hemus Isocratem, ut qui sapienter de eruditione con- " scripserit optima.

SCHOLIA.

Chreia, &c. Quæ ab aliis utilitas, à Prisciano vocatur usus. Et est, eodem autore, commemoratio orationis alicujus, vel facti, vel utriusque, celerem habens demonstrationem, quæ utilitatis alicujus plerunque causâ profertur.

Verbales, &c. Orationales eas appellat Priscianus, quibus oratio sola inest; ut, Plato dicebat, *Musas in animis esse ingeniosorum.*

Item, Diogenes Cynicus ait, *Nihil omnino in vita absque exercitatione perfici: Eam omnia exuperare posse.* Laertius lib. 6.

Item, Seneca dixit, *Nulli sunt tam feri, suique juris affectus, ut non disciplinâ perdomentur.* Vide Erasmum in proverbio, *Exercitatio potest omnia.*

Item, Xenocrates, *Dixisse me pœnituit aliquando, tacuisse nunquam.* Valerius lib. 7. cap. 2. Est silentii

tutum

tuum præmium. Vide Erasmi proverbium.

Item, Anacharsis dixit, *Leges aranearum telis similes esse.* Valer. lib. 7. cap. 2.

Idem protulit, *Vitem uvas tres ferre; primam voluptatis, secundam ebrietatis, tertiam mœroris,* ut ait Diogenes Laert. lib. 3.

Virtutis ramos, &c. Hoc est, ad bonarum literarum atque virtutis fructum esse viam arduam atque asperam. De qua re carmen extat elegans Virgilii de litera Pythagorica. Ostendit non cessantibus ac inertibus, sed industriis paratam esse gloriam, cùm Dii, juxta proverbium, facientes adjuvent, atque labore sua munera vendant. Etenim qui vitat molam, vitat farinam. Neque mel, neque apes. Vide Chiliades Erasmicas.

Activa, &c. Sunt, autore Prisciano, in quibus actus inest solus. Ut, Cotys Thraciæ rex, ei, qui dono miserat πάρδαλιν, vicissim dono misit leonem, nihil addens: Sed malam bestiam malâ pensando, prudenter ostendit, Par pari, juxta proverbium, referendum esse: Meminit Plutarchus in Apophtheg.

Item, Heraclitus philosophus Σκοτεινὸς dictus, in seditione rogatus, ut apud populum sententiam diceret, quo pacto civitas redigi posset in concordiam; conscenso suggestu, poposcit calicem aquæ frigidæ, & paululum farinæ inspersit, mox de glechone admiscuit, i. vel, pulegii sylvestris, vel, leguminis genus; deinde epoto calice discessit, nec verbum addidit: hoc facto innuens, ità demum civitatem carituram seditionibus, si, repudiatis deliciis, assuescerent parvo contenti esse. Refert Erasm. 8. Apophtheg.

Item, Lacones, si quando stratagemate superâssent hostem, Marti bovem immolabant: sin aperto prælio, gallum. Quo facto innuebant, præclarius esse hostem ingenio, citra sanguinem dejicere, quàm pugnâ, utrinq; plerunque cruentâ.

Item,

Item, Apud Gymnosophistas olim magnæ fuerat unus æstimationis: Huic Taxiteles persuasit, uti ad Alexandrum se conferret, gentibus exteris jam bellum illaturum. Veniens proinde ad regem, bubulam pellem aridam in medium conjecit, obambulánsque ejus extrema pedibus premebat. Pellis cùm ad unam tantùm partem calcaretur, reliquis in altum attollebatur. Eo facto, mediæ deinceps firmiùs institit, atque ità pellis undique immota conquievit. Tali exemplo Alexandrum ille commovit nè in longinquis locis tempus tereret, sed imperii medium tueretur: ità enim in ejus finibus quietura omnia. Ut refert Diodorus Siculus in Alexandri vita.

Item, exemplum est activæ chreiæ, sed tyrannicum, de Tarquinio papaverum summa decutiente, quod describit Livius libro primo: & carminibus hisce Ovidius, secundo Fastorum,

Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat
Regna, vir injustus, fortis ad arma tamen.
Ceperat hic alias, alias everterat urbes,
Et Gabios turpi fecerat arte suos.
Namque trium minimus, proles manifesta Superbi,
In medios hostes nocte silente venit.
Nudárunt gladios. Occidite, dixit, inermem:
Hoc cupiunt frates, Tarquiniúsque pater,
Qui mea crudeli laceravit verbere terga:
(Dicere ut hoc posset, verbera passus erat.)
Luna fuit, spectant juvenem, gladiósque recondunt,
Tergáque, deductâ veste, notata vident.
Flent quoque, &, ut secum tueatur bella, precantur.
Callidus ignaris annuit ille viris.
Jámque potens, misso genitorem appellat amico,
Perdendi Gabios quod sibi monstret iter.
Hortus odoratis suberat pulcherrimus herbis,
Septus humum rivo lene sonantis aquæ:
Illic Tarquinius mandata latentia nati

Accipit,

Accipit, & virgâ lilia summa metit.
Nuntius ut rediit, decußáque lilia dixit;
Filius, Agnosco jussa parentis, ait.
Nec mora, principibus cæsis ex urbe Sabinâ,
Traduntur ducibus mœnia nuda suis.

Extat amabilius exemplum, quo pueris Lacones osten- *Ebrietas.* debant servos, qui vino essent temulenti, quò magìs abominarentur ebrietatem, videntes quàm deforme spectaculum esset homo immodico madens vino, quámque dementi similis. Imò cogebant Helotas (hoc est, agrestes homines) quàm plurimùm bibere: deinde ingurgitatos mero saltationes ineptas saltare, & carmina quædam ridicula canere. Ità quod alii prolixo sermone vix persuadent, Sobrietatem esse rem honestissimam, ebrietate nihil esse homine indignius; illi compendio ponebant ob oculos, sed in mancipiis, ad quorum mores degenerare ingenuis turpissimum est. Refertur à Plutarcho in Demetrii vita. Meminit Erasm. 2. Apoph.

Pythagoras interrogatus, &c. Pythagoram idcirco appellatum asserit Diogenes Laertius lib. 8. quòd veritatem perinde atque Pythius ipse loqueretur. Hic est qui vitam quoque humanam similem esse dixit panegyri, hoc est, solenni hominum conventui.

Idem fertur discipulos admonere solitus, ut ista quotidie, cùm domum ingrederentur, dicerent,

Πῆ παρέβην; τί δ' ἔρξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;

Hoc est, *Quò prætergressus? quid gestum in tempore? quid non?*

Mixta, &c. Ut, Diogenes die quodam cùm populus theatrum egrederetur, adversus populum ingredi nitens, dixit, Hoc in omni vita facere studeo. Sentiebat philosophum à populo dissidere; cùm philosophus ratione, populus agatur cupiditatibus, rapiatúrque variis persuasionibus. Hinc ab Horatio vocatur *Vulgi perversitas.*

Bellua

Bellua multorum capitum.

Item, Rex Agesilaus aliquando arundine pro equo conscensâ, unà cum filiolis colludens, ait amico intervenienti, Nè cui dicas, priusquam ipse quoque liberorum parens sis factus. Festivè subindicans, eum lusum non esse levitatis, sed pietatis; nec hoc, quod agebat, videri posse ineptum ei, qui modò expertus esset quàm insons sit affectus charitatis parentum erga filios. Autor Plutarchus in vitis. Refert Erasm. Apophth.

Item, cùm aliquando conscendisset equum Plato, mox descendit, dicens se vereri μὴ ἱπποτυφίᾳ ληφθῇ, id est, nè equestri fastu corriperetur. Superbum animal est equus, & equitare quiddam habet magnificum, parúmque philosopho dignum.

Equestris fastus.

Item, Lacedæmoniis ad publica convivia ingredientibus, qui natu erat maximus, singulis ostendebat fores, dicens, Per has nullus egrediatur sermo: admonens nihil effutiendum, si quid liberiùs dictum esset in convivio. Hunc morem instituit Lycurgus.

Item, Laconem hospes, quem pridie declinaverat, postridie stragulis commodatò sumptis splendidè excepit: at ille, stragulis conculcatis, dixit, Propter has, herì nè storeis quidem indormire licuit. Lepidè risit illorum morem, qui cùm sint tenues, tamen affectant videri divites, corrogatâ aut conductâ supellectile. Quod maximè solent in excipiendis hospitibus in nuptiis, aut alioqui solennibus epulis. Porrò cùm ineptum sit, tuas ostentare divitias; quantò magis ridiculum est, ostentare supellectilem alienam ab usurariis sumptam!

Alius Lacon quidam, noctu præteriens monumentum, cùm sibi visus esset videre spectrum, accurrit lanceâ trajecturus, & in hoc nitens, Quò me fugis, inquit, anima bis moritura? O mentem verè liberam omni formidine, quæ nec larvarum ac lemurum

rorum occursu terreri potuerit!

Item, Cùm Dionysius in convivio jussisset ut singuli in veste purpurea saltarent, (purpura verò tum regum erat gestamen, nunc sutoribus etiam communis) id Plato facere recusavit, his trimetris è fabula quapiam recitatis,

Ὀυκ ἂν δυναίμην θῆλυν ἐνδῦναι στολὴν,
Ἄῤῥην πεφυκὼς καὶ γένους ἐξ ἄῤῥενος.

Id est,

Muliebri ego haud quaquam indui queam stolâ,
Vir natus ipse, & ex virili germine.

Aristippus verò non recusavit, sed indutus purpurâ saltaturus, hos versus recitavit,

Καὶ γὰρ ἐν βακχεύμασιν ὁ νοῦς σώφρων οὐ διαφθαρήσεται.

Refert Diogenes Laertius lib. 2. de Vita philosophorum.

Item, Plato frugalis erat, sed tamen amans munditiei: contrà, Diogenes sordidus. Itaque calcans Platonis culcitram, præsentibus aliquot Dionysii amicis quos Plato invitârat ad convivium, dixit, Calco fastum Platonis. Calcas, inquit Plato, sed alio fastu. Nam hoc ipsum fastus erat, quòd jactabat munditiei contemptum. Et qui sordibus gloriantur, non minùs ambitiosi sunt, quàm qui splendidè vestiuntur; sed aliter. Turpior est autem ambitio, ex fuco virtutis laudem captans. Unde Socrates animadvertens Antisthenem ambitiosiùs ostentare vestem laceram & detritam, facetè hominem increpavit: Ὀυ παύσῃ, inquit, ἐγκαλλωπιζόμενος ἡμῖν; id est, Non desines te nobis comere? Significans ejusdem esse ambitionis, vilitatem amictûs ostentare, & delicato cultu se venditare, ut refert Erasm. 3. & 8. Apophth.

Diogenes sordidus.

Fastus.

Item, Scilurus Scytha liberos octoginta masculos habens, cùm esset moriturus, fasciculum jaculorum singulis porrexit, jussitque rumpere. Id cùm singuli recusâssent,

Scilurus.

recusâssent, eò quòd videretur impossibile; ipse si-
gula jacula exemit, atque ità facilè confregit omn
Concordia. Quo facto filios admonens, Si concordes, inquit, e
tis, validi invictique manebitis: contrà, si dissidiis
seditione distrahemini, imbelles eritis, & expugna
faciles. Recenset Plutarch. in Apophth.

Item, Cùm Diogenes Cynicus aliquando vidis
puerum concavâ manu bibentem, Hic puer, inqu
me frugalitate superat, qui supellectilem superflu
mecum circumferam: & ductum è pera poculum l
gneum abjecit, Nesciebam, inquiens, & in hoc n
bis providisse naturam. Cùm alterum puerum vid
set, vasculo fracto, cavo panis excipere lenticula
abjecit & catinum ligneum ut supervacaneum:
scribit Diogenes Laertius lib.6. de vita philosoph
rum.

Baculo percussit, &c. Idem refert Priscianus, & E
rasm. Apopth.3. Et Quintilianus lib.1. cap.9. ide
vel simile Crateti attribuit, ubi sic ait, Chreiar
plura genera traduntur. Unum simile sententiæ, qu
est positum in voce simplici, *Dixit ille*, aut, *Dicere s*
lebat. Alterum, quod est respondendo, *Interrogat*
ille, vel *Cùm ei dictum esset, respondit*. Tertium hu
non dissimile, cùm quis non dixisset, sed fecisset;
Pædagogia. Crates, cùm indoctum puerum vidisset, pædagog
ejus percussit: Sentiens primæ ætatis formatoribus p
tissimùm imputandum esse, si adolescentes evad
malè morati, aut indocti.

Homo. Item, Diogenes in foro quodam stans, clamab
Adeste homines; veluti concionaturus ad populu
Cúmque jam frequentes convenissent, nec ille de
neret clamare, Adeste homines: quidam indign
En adsumus, inquiunt, dic aliquid. Tum Dioge
baculo illos abigens, Homines, inquit, adesse ju
non sterquilinia. Non putavit hominis cognom
in eos competere, qui non viverent juxta rati

ne

nem, sed brutorum in morem agerentur affectibus.

Idem, adhibitâ interdiu lucernâ, rogatus quidnam vellet, respondit, Ἄνθρωπον ζητῶ, hoc est, Hominem quæro; quemadmodum testatur Diog. Laert.

Isocrates, &c. Hunc Cic. de Oratore, secundo, vocat eloquentiæ patrem, & Rhetorum ferè omnium magistrum: cujus è ludo tanquam ex equo Trojano eloquentiæ principes extiterint innumeri.

Radicem, &c. Hanc sententiam Diomedes lib. I. in exercitatione chreiarum ascribit Catoni, inquiens, *M. Porcius Cato dixit, literarum radices amaras esse, fructus jucundiores.*

Reges admonens, &c. In quorum numero fuit Nicocles, ad quem de regno scripsit Isocrates orationem admonitoriam. Similiter ad Demonicum λόγον παραινετικόν.

Punitio, &c. Apud Aphthonium habetur κόλασις. Sunt autem tres puniendi causæ: Una est, quæ νουθεσία, vel παραίνεσις, vel κόλασις dicitur, id est, animadversio; cùm pœna adhibetur castigandi atque emendandi gratiâ, ut is qui fortuitò deliquit, attentior fiat correctus. Altera τιμωρία, cùm dignitas autoritásque ejus, in quem est peccatum, tuenda est, nè prætermissa pœna contemptum pariat. Tertia vindicandi ratio, παράδειγμα, cùm punitio propter exemplum necessaria; ut reliqui metu cognitæ pœnæ deterreantur à peccando. Hæc Gel. lib. 6. cap. 14.

Opera virtutis, &c. Aphthonius habet κατορθώματα. Quemadmodum Græci rectam affectionem κατόρθωσιν appellant; sic recta, aut rectè facta κατορθώματα vocant, autore Cicerone de Finibus 4. Idem Officior. I. *Perfectum officium, inquit, rectum, opinor, vocamus, quod Græci κατόρθωμα appellant.*

Demosthenis vita, &c. Qui per maximos labores ad eloquentiæ culmen conscendit.

Hic,

Hic, ut Plutarchus scribit, subterraneum locum sibi construxit, in quem per dies singulos descendens, corpus & ingenium exercitabat. Sæpe etiam duos vel tres menses continuos domi inclusus non cessabat, abrasâ parte capitis, ut exeundi facultatem sibi ipsi præriperet. Hic idem vadosis littoribus insistens, declamationes fluctuum fragoribus obluctantibus edebat, ut ad fremitus concitatarum concionum patientia duratis auribus, in actionibus uteretur. Fertur quoque ore insertis calculis multùm ac diu loqui solitus, quo vacuum promptius esset, ac solutius, ut ait Valer. lib. 8. cap. 7.

Hesiodus, &c. Hesiodi locus extans primo Georgicôn, hic est,

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν,
Καὶ τρηχὺς τοπρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηαι,
Ῥηϊδίη δ' ἤπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα.

Chreiæ activæ exemplum, juxta prædictos locos tractatum studio exercendi: cujus argumentum tale est:

Cùm patrem videret mortuum Joseph, flens ruit super faciem ejus, & deosculatus est eum, Genes. 50.

Ab Encomio facientis exordium ducitur hoc modo.

Quis non laudibus condignis evehere studeat factum hoc egregium viri sanctissimi Joseph, quo præclarum eximiæ pietatis specimen exhibuit, atque virtutis exemplum, non ore tenus, sed pleno charitatis opere defunctum parentem prosecutus est?

Ab expositione. Cùm benedixisset nepotibus suis Jacob ægrotus, ac imposuisset finem mandatis, quibus filios instru-

bu-

bat, collegit pedes suos super lectulum, diémque suum obiit. Quod cernens Joseph, corruit super defuncti parentis charissimi vultum, ac mortuum deflevit. Quo facto vir piissimus admonuit nos, ut nobis charos, vitâ defunctos lugeamus, non tamen ut Ethnici, nullam spem habentes.

Quippe hanc vim non solùm hominibus, sed etiam feris indidit ac ingenuit divina potestas, ut dissolutionem naturæ perhorrescant, ac ipsâ relinquendâ luce moveantur, & discessu à suis angantur. Quis igitur tam ferreus, quem non acerba charissimorum suorum funera provocent ad luctum? *A causis.*

Quòd si corda pravorum hominum tangit luctus, hoc est, ægritudo ex eorum, qui chari fuerant, interitu acerbo: quis iniquum duxerit, si boni viri, qui, juxta proverbium, lacrymabiles sunt, charissimorum suorum funera fleverint? Et si populus olim in deserto nimis luxit impios, qui murmuraverant, & insurrexerant contra Dominum Deum; cur fuerit à piis alienum piorum funera lacrymis prosequi? *A contrario.*

Quemadmodum corpora nostra doloribus adficiuntur, si membrum aliquod fuerit resectum; ità non injuriâ mœrore conficiuntur atque luctu, qui dulcissimam aliquam familiæ suæ atque generis partem amiserunt, hoc est, patrem, aut amicum, qui fuerit alter ipse, ab eadem, ut Pythagoras inquit, anima. *A simili.*

Quis prophetæ Samueli vitio vertit, quòd mortuum Saul regem defleverit? Quis regem Davidem reprehendit, quòd planxerit filium Amnon, & ejulârit in morte filii Absalom? Quis denique universo Judaico populo succensuit, quòd in duro Josiæ casu fuerit lamentatus? *Ab exemplo.*

Et divinarum literarum monimenta nos instituunt & adhortantur, nè desimus plorantibus, sed cum lugentibus lugeamus. Et docent longè melius esse, in domum luctûs ire quàm ad domum convivii, quòd *A testimonio.*

in illa finis cunctorum admoneat hominem ut viven[s] cogitet, quid futurum sit. Unde cùm Abner à Jo[ab] esset interemptus, dixit rex David ad omnem popu-lum, *Scindite vestimenta vestra, & accingimini sacci[s], & plangite ante exequias Abner in Hebron.*

A brevi epilogo.

Rectè igitur Joseph supra defuncti parentis fa-ciem ruens, planxit eum: & quod imitemur, nob[is] omnibus proposuit egregium veræ pietatis exem-plum.

Chreiæ verbalis exemplum, quo eadem sententi[a] contrariis locis est variata, & cujus argumentu[m] ejusmodi est,

Eobanus Hessius.

Helius Eobanus Hessius poëta, Marpurgensis A-cademiæ professor, moriturus, hoc Ennii carm[en] protulit,

Nemo me lacrymis decoret, neque funera fletu
Faxit. Cur? Volito docta per ora virûm.

Exordium ab encomio præclaræ sententiæ ducitur in hunc modum.

DIgnissima profectò memoratu ac laudatu sente[n]tia, quam duo poëtæ, Qu. Ennius, & Eoban[us] Hessius, celeberrimam reddiderunt: ille, quia fu[it] autor; hic, quoniam semper usurpavit. Uterque ma-ximus ingenio. Ille patriam Rudias nobilitavit, cre-ditus habuisse tria corda, quòd Græcè, Oscè, & La-tinè sciret loqui. Unde non immeritò charus fuit Sci-pioni Africano, & Qu. Nobiliori, viris clarissimi[s]. Hic eruditione suâ variâque rerum cognitione patri[am] suam Hessiam, & inibi civitatem, ubi natus era[t], Francobergiam fecit illustrem; id studio suo consec[u]tus, ut innumeros heroas atque principes illustrissim[os] sibi parârit amicos, æternámque nominis gloriam fu[e]rit adeptus.

Cu[-]

Cujus ut multa præclarè scripta sunt, ità non pauca graviter dicta; cujus generis illud Ennianum, quod supremo tempore, veluti cantator cygnus funeris ipse sui, suaviter emisit. Quo vates eximiâ sapientiâ præditus, noluit defleri hominum doctorum atque piorum mortem, quam à malis abducentem vita beata esset consecutura. *Ab expositione.*

Sciebat, pias animas corporeis vinculis, atque omnibus humanis incommodis exutas, perpetuò victuras. Noverat animos hominum esse divinos, iisque, cùm è corpore excessissent, reditum ad cœlum patere, optimóque & justissimo cuique expeditissimum, ut ait Cicero de Amicitia. Videbat res mundanas tot casibus atque periculis innumeris obnoxias. Animadvertebat, nullas domos esse in quibus non multi luctus olim fuerint, hodiéque versentur. Videbat omnes urbes nihil aliud esse quàm miseranda, ut Solon apud Valerium inquit, cladium humanarum circumsepta: ut multi extiterint, qui non nasci optimum censuerint, aut quàm ocyssimè aboleri. *A causa.*

Quòd si lacrymis indulgendum est, ii solùm flendi fuerint, quibus mors terribilis est, hoc est, iis quorum cum vita omnia extinguuntur: non autem deflendi, quorum virtutis gloria nunquam est interitura, sed post mortem speciosior futura. Hinc, ut ait Cicero, sapientissimus quisque æquissimo animo moritur, stultissimus iniquissimo. Hic enim cui cæca mens, qui nihil aliud considerat; quàm externa mortis opera, luget miserabiles sibi visos hominum casus: at ille metu mortis non exhorrescit, nec lamentatur, qui secum revolvit, nobis ex hac vita discedendum, tanquam ex hospitio, non domo, cùm nobis natura diversorium commorandi, non habitandi dederit. Deinde perpendit internam mortis utilitatem, quæ dicitur ultima linea rerum, malorum *A contrario.*

lorum requies, & æternæ vitæ simul ac salutis origo.
Cap. 4. 2, 3. Sapienter rex Ecclesiastes inquit, *Laudavi magìs mortuos, quàm viventes, & feliciorem utrisque judicavi, qui non natus est, nec vidit mala quæ sub sole fiunt.* In hoc ipsum qui defixos oculos habet, alacrior audet dicere,

Cùm volet, illa dies (quæ nil, nisi corporis hujus
Jus habet) incerti spatium mihi finiat ævi:
Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar.

Quid enim habet vita commodi, quid non potius laboris? O præclarum diem, cùm ad illud animorum concilium cœtúmque proficiscar, & cùm ex hac turba & colluvione discedam! Prô Dii immortales, quàm optabiliter iter illud ineundum, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla solicitudo futura! Hæc Cicero in Catone majore, & 1. Tusc. quæst.

Quemadmodum illorum vicem non dolemus, sed læti gratulamur, qui reduces è gravissimis præliorum crudelium periculis, in patriam ad charissimos amicos cum triumpho revertuntur: ità bono jure debemus (nè meliorem fortunam invidere videamur) in illorum discessu gaudere, qui ex hac lacrymarum valle, atque vitâ (quæ super terram perpetua, ut S. Job ait, militia est) demigrârunt in cœlestem patriam, ubi vera charitas, & pax æterna regnat.

Ab exemplo. Quæ jam omnia dicta non solùm sancti Patres, sed etiam Ethnicorum philosophi animis reputantes confirmârunt, mortem non modò flendam non esse, sed voluptatis etiam loco ducendam, aut fortiter contemnendam. Exemplo sunt tot hominum piorum millia, qui per vincula, verbera, flammas, atque per atroces diversorum generum cruciatus interempti, cum gaudio concesserunt ad cœlorum regna. *Socrates.* Sed iis omissis, quid de Socrate loquar, cui mera fuit hilaritas in morte? Qui post sumptam cicutam, cùm frigere-

frigerent membra, Debemus, inquit, gallum Æsculapio persolvere: jocans perinde quasi sumptâ potione medicâ convaluisset. Quid de Cyrenæo illo Theodoro philosopho? cui cùm Lysimachus rex crudelia minaretur; Istis, quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidem nihil interest, humine, an sublime putrescat. Quo dicto genus omne mortis contempsit, post hanc vitam longè meliorem expectando. *Theodorus.*

Divinæ literæ non mœroris plenam, sed potiùs pretiosam esse mortem sanctorum in conspectu Domini, prædicant: Et, eos qui docti fuerint, post hanc miserabilem vitam fulsuros, ut cœli firmamentum. Quod licèt non cognoverint Thraces; tamen exequias & funera cum hilaritate celebrabant. Qui sine ullis doctorum præceptis humanæ conditionis (ut Valerius inquit) habitum præviderunt, nempe mortem homini optimam, & ut omnium malorum finem optandam esse; vitam autem deflendam, tot ærumnis refertam. Considerârunt nihil in terris homine miserabilius esse, quem natura tantùm nudum, & in nuda humo natali die abjicit ad vagitus statim & ploratum, solúmque tot animalium ad lacrymas, & has protinus vitæ principio. Ab hoc lucis rudimento, (quod nè feras quidem inter nos genitas) vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus; atque infeliciter natum jacet manibus pedibúsque devinctis flens, animal cæteris imperaturum, à suppliciis vitam auspicatur, unam tantùm ob culpam, quia natum est, ut ait Plinius. *A veterum testimonio.* *Thraces.*

Rectè igitur Eobanus Marpurgi jam moriturus, Ennii versiculos proferendos censuit, ut nullius boni viri mortem, ità suam non esse deplorandam: quæ tot à malis eripiat, ac à miserrimæ servitutis captivitate bonos asserens, in vitam æternam perducat. *Ab epilogo brevi.*

Aliud Chreiæ verbalis exemplum, cujus argumentum tale est; Ecclesiastes cap. 10. *dixit*, Pecuniæ obediunt omnia. *Exordium ducitur à laude.*

Ab expositione. REx Israel Ecclesiastes ex intimis divinæ sapientiæ penetralibus deprompta multa dixit, ad rerum omnium optimarum cognitionem pertinentia, maximè veritatis, cujus est tanta vis ut contra hominum ingenia fictásque omnium insidias facilè seipsam possit defendere.

Opibus, inquit, *universa simul obediunt*. Quo dicto quid verius esse possit, non video. Etenim pecuniam quæ genus & formam donare poterit, reginam facimus omnes. Huic servimus omnes, huic palmam tribuimus omnes, huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta: & in ratione mortalium sola utramque paginam facit.

A causa. Nec immeritò: Nam quicquid eximium, quicquid splendidum, quicquid venustum, quicquid denique gloriosum hominibus contingit, id à solius pecuniæ beneficio proficiscitur. Huic libenter omnes obtemperamus, victi lucro: nec injuriâ, cùm quicquid rerum vel bonarum, vel malarum geratur inter mortales, pecuniarum fiat gratiâ. Quâ ratione permotus apud Euripid. Bellerophon inquit,

Sine me vocari pessimum, ut dives vocer.
Nemo an bonus: an dives, omnes quærimus.
Non quare & unde: quid habeas, tantùm rogant.
Ubique tanti quisque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe sit, quæris? Nihil.
Aut dives opta vivere, aut pauper mori.
Bene moritur, quisquis moritur dum lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum.
Cui non voluptas matris, aut blandæ potest

Par esse prolis, non sacer meritis parens.
Tam dulce, si quid venerit, in vultu micat:
Meritò illa mores cœlitum atque hominum movet.

Respice pauperem inopis viri culinam, videbis omnia frigere. Contemplaberis paucissimos, & eosdem pannosos, sordidos, squalidos inibi delitescere ministros, neminem ibi regnandi palmam obtinere, præterquam famem strigosam, cum canibus mures inediâ consumentem. Considerabis loca cuncta squalentia situ, catilla cariosa, patellas scabrosas, cibaria rancida, supellectilia rubiginosa, parietes fuligine atque araneis oppletos, stragula pediculosa, & breviter omnia, quæ procul intuenti poterunt horrorem incutere, & ab accessu inauspicato deterrere. At ubi fueris ingressus aulam pecuniæ, videbis omnia luculenta, omnia fervere opera, greges hominum innumeros in officio esse, nec eos sordidos, sed argento atque auro coruscos. Admiraberis apparatuum magnificentiam, gemmis pavimenta, tapetibus pretiosis muros, sedilia cocco, purpureis angulos omnes aulæis, opificio denique citreo lacunaria refulgentia. Præterea coquinam, genere ferinarum atque lautitiarum omni renidentem, ubi suppetat abunde Jovis cerebrum, Attica bellaria, & breviter Deorum (ut proverbio dicitur) cibus. Etenim ubi regina pecunia regnat, ibi rerum omnium uberrima copia redundat; inopia protinus expellitur: quemadmodum olim apud Græcos fames, quam virgis ex ædibus solebant ejicere, dicentes, Ἔξω βούλιμον, ἔσω πλοῦτον καὶ ὑγίειαν· Id est, *Foras famem, intrò divitias atque sanitatem.*

Quemadmodum in magnas opulentásque beatorum principum aulas recipi certatim homines adlaborant, ut dominorum gratiâ ad honores atque divitias evehi possint: Sic quò potentior pecunia, tantò ferventiùs adfectant omnes sub ejus imperio esse, cujus beneficio non difficulter & opes & honores

nores maximos poterunt consequi. Porrò,

Ab exemplo. *Prima ferè vota & cunctis notissima templis,*
Divitiæ ut crescant, ut opes, ut maxima toto
Nostra sit arca foro; ut Juvenalis ait.

Quem autem puduerit in pecuniæ castris militare, in quibus non modò privatorum innumerabilis, sed etiam magnorum principum atque Cæsarum multitudo stipendia fecerit? Exemplo sit, ut alios innumeros prætercam, ille, cujus vox in proverbium abiit, *Lucri bonus est odor ex re qualibet.*

A testimonio veterum. Verùm enimvero, non injuriâ serviunt omnes pecuniæ, cùm ea vis atque anima sit mortalium, multósque amicos vulgô conciliet. Unde Hesiodus,

Χρήματα γὰρ ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι.

Et Menander,

Δύναμις πέφυκε τοῖς βροτοῖς τὰ χρήματα.

Quæ perpendens Horatius, ex vulgi sententia dixit,

O cives, cives, quærenda pecunia primùm est:
Virtus post nummos: hæc Janus summus ab imo
Perdocet, hæc recinunt juvenes dictata senésque.

A conclusione. Ergò verissima est, quam Ecclesiastes protulit, sententia: quæ tam nationibus omnibus in ore, quàm nunc etiam omnibus pecuniæ servis in usu.

Aliud Chreiæ verbalis exemplum, cujus argumentum ejusmodi est,

Plato philosophus dixit, *Tum demum beatum terrarum orbem futurum, cùm aut sapientes regnare, aut reges sapere cœpissent.*

A Platonis laude sumitur exordium hoc modo.

Lib. 1. cap. 6. Valerius Maximus prodidit memoriæ, Apes

Platoni

Platonis dormientis in cunis parvuli labellis mel inseruisse: Quâ re auditâ, prodigiorum interpretes singularem eloquii suavitatem ore ejus emanaturam dixisse. Indices illæ nequaquam vanæ, nec conjectores hi futiles extiterunt. Nam tantas non solùm eloquentiæ, sed etiam philosophiæ facultates assecutus Plato fuit, ut ejus sermone Jovem, si Græcè loqui vellet, usurum prædicarent: & Platonem alii philosophorum Homerum, alii philosophorum Deum appellarent. Scripsit autem omnium & elegantissimè & gravissimè complura, inter quæ relucet quod de reipub. felicitate protulit.

Ingenii ac doctrinæ princeps tum demum fore beatas respub. putavit, si aut docti & sapientes homines eas regere cœpissent, aut qui regerent, omne studium in doctrina & sapientia collocâssent. Animadvertit nullâ fortunâ regna fore ea quibus stulti fuerint prædominati, non eruditione atque virtutibus præcellentes viri. *Ab expositione.*

Etenim feliciter omnia succedent in repub. quam gubernant viri sapientes, imbuti præceptis philosophiæ. Hæc est vitæ dux, virtutis indagatrix, vitiorum expultrix, sine qua hominum vita nihil poterit esse. Illa peperit urbes; illa dissipatos homines in societatem vitæ convocavit; illa eos inter se primò domiciliis, deinde conjugiis, tum literarum & vocum communione junxit; illa inventrix legum, illa morum & disciplinæ magistra, ut ait Cic. Tuscul. 5. *A causa.*

Quis igitur civitates non fortunatas prædicet, quæ sapientum reguntur imperiis? Contrà, quis non infelices arguat, quas cæca stultorum temeritas administrat, cùm è doctrinis sapientum plurima commoda proveniant, è stultorum autem ignorantia calamitates infinitæ? Etenim stulti stulta (juxta proverbium) loquuntur ac faciunt. Sapientes autem *A contrario.*

tem sapienter omnia. *Et viribus melior sapientia, & vir prudens, quàm fortis*, Sapien. 5.

Assimili. Quemadmodum naves, quæ à naucleris excellentibus reguntur, subortis tempestatibus extra pericula sunt, ac fortunatè vehuntur: Sic ubi respub. à viris eruditione simul ac sapientiâ præditis administrantur, beatæ florent vel pacis vel belli temporibus. Porrò, ut quilibet nautarum vectorúmque tranquillo mari gubernare potest; at ubi sæva suborta tempestas est, ac turbato mari rapitur vento navis, tum viro & gubernatore opus est: Ità quilibet in tranquilla repub. utcunque potest negotiis præesse; sed in perturbato rerum statu, summâ curâ providendum ac præcavendum est, quis ad gubernacula sedeat, ut ait Livius lib. 4. secundi belli Punici.

Ab exemplo Fab. Max. Respice duos animorum diversissimorum imperatores, Qu. Fabium Maximum & C. Terentium Varronem: illum prudentem, hunc stolidum: illum sapientiâ conspicuum, cunctando res afflictas restituisse; hujus temeritatem prodidisse ad Cannas. Et rempub. inauspicata nobilitas Catilinaria contudisset, si non prudentissimus Consul Cicero asseruisset in libertatem. Unde Juven. Sat. 6.

Cicero. *Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.*

Rectè Phocylides,

Ἀγροὺς καὶ πόλεας σοφία καὶ νῆα κυβερνᾷ.

A testimonio veterum. Hoc est, *Sapientia gubernat agros, naves atque civitates:* quo præclaro dicto significat, omnia feliciter administrari, quæ sapientiæ præsidio reguntur.

Epilogus. Dignis igitur laudibus evehenda Platonis est sententia, quâ respub. eas fortunatas prædicat, quarum rectores philosophiæ studiis fuerint exculti.

Alia

Alia Chreiarum exempla ex Stephano Nigro.

CHREIA PRIMA.

HEsiodus inter poëtas eminentiſſimus, cujus in dicendo ἡδονὴν, hoc eſt, ſuavitatem, nullus eſt, candidiſſimi auditores, quin vehementer admiretur: qui plurima quidem ad humanæ vitæ inſtitutionem ſpectantia, divino quodam inſtinctu cecinisse videtur. Nam & agrorum cultum, ſub fratris titulo humanum genus edocuit, & quo pacto optimè ac modeſtiſſimè ſit vivendum, oppidò quàm prudenter admonuit. Sed & illud in primis non magis deorum monitu, quàm longo etiam rerum uſu ab eo prolatum contenderim, quo nobis ſignificare haudquaquam dubitavit, Deos ſcilicet virtutem propoſuiſſe ſudore parandam. Ait enim,

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν,
Καὶ τρηχὺς τοπρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηαι,
Ῥηιδίη δ' ἤπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα.

Quibus mehercule verbis omnium prudentiſſimus poëta innuere voluit, ſocordiam ac ſegnitiem à nobis penitus rejiciendam, nihílque eſſe, à quo immortales dii magis abhorreant, quàm cùm deſidiâ pariter ac negligentiâ torpeſcimus. Quid enim ex ipſa deſidia præter ignorantiam conſequi poſſumus? Quæ ſi fortè inani ſapientiæ opinione inflata, robur ac vires ſibi comparaverit, ingentium ac turpiſſimorum ſcelerum cauſam ſuggerit. At virtus, ex qua omnes honeſtæ voluntates, actiones, ſententiæque proficiſcuntur, laborem requirit, diligentiam deſiderat, vigilantiam exigit. Somnus enim multus, ut philoſophorum ſapientiſſimus Plato refert, nec corporibus humanis, nec animis, nec rebus agendis naturâ conducit. *Somnus nimius.*

conducit. Nemo enim, quandiu dormit, à defunctis differt. Hinc est quòd Plinius ait, *Profectò vita vigilia est*. Quod & illâ Græcorum sententiâ, quæ jam vulgò in omnium ore versatur, optimè indicatum est,

Ὕπνος θανάτου προμελέτησις πέλει.

Unde illud originem traxisse jure videri potest,

Stulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?

Cùm Socrates apud comicum Aristophanem, Strepsiaden senem ad philosophiam exhortaretur, quæ summam diligentiam curámque desiderat, hoc præcipuè senario usus est,

Ὕπνος ἀπέστω γλυκύθυμος ὀμμάτων.

Hoc est, *Oculis abesto leniens animum sopor*. Quòd si dormitando ac desidendo virtutem consequi valeremus, nunquam ipsa apud deos ac mortales tanti fieret. Apollo, cui cæteri dii divinationem concessêre, propterea Socratem, à Chærephonte interrogatus, omnium sapientissimum respondit, quòd eum virtute præditum noverat. Quam Græci (ut Platoni placet) idcirco ἀρετὴν appellârunt, quòd omnium sit maximè diligenda. Nam generis nobilitas pulchrum quidem est, sed à majoribus per successionem acceptum bonum. Divitiæ in maximo semper fuêre pretio, sed fortunæ temeritati atque inconstantiæ subjectæ. Gloria honestatis quidem speciem præ se fert, at infirmam atque instabilem. Pulchritudo plurimi facienda, verùm haudquaquam diuturna. Bona valetudo optabile quid, sed mutatur facilè. Corporis robur magnum est quid, sed morbis senióve tandem conficitur. Virtus verò clara æternáque habetur, utpote quæ divina sit atque immortalis, omnésque fortunæ incursus facilè contemnat atque despiciat. Stilpo Megarensis philosophus à Demetrio, qui ejus patriam solo æquaverat, interrogatus, nunquid amisisset, Nihil, statim respondit: Πόλεμος γὰρ οὐ λαφυραγωγεῖ ἀρετήν. Quæ utique verba significant,

Socrates.

rant, animi bona nullo bellorum impetu diripi unquam posse, solidámque in ipsa virtute consistere felicitatem. Quod ità se habere philosophorum parens Socrates evidentissimè indicavit. Rogatus enim à Leontino Gorgia, quid de magno rege sentiret, utrùm eum felicem existimaret; Οὐκ οἶδα, ἔφησε, πῶς ἀρετῆς καὶ παιδείας ἔχει. Quo utique responso prudentissimus philosophus innuere voluit, se de maximi atque opulentissimi regis felicitate eò ad amussim judicare haud quaquam valuisse, quòd ut erga virtutem ac disciplinas affectus esset, penitus ignoraret: utpote qui felicitatem ipsam non in fortunæ, sed animi potiùs bonis positam esse existimaret, unicámque virtutem cæteris esse rebus præponendam arbitraretur. Ἅπας γὰρ ὁ ὑπὲρ γῆς καὶ ὑπὸ γῆν χρυσὸς οὐκ ἀντάξιος ἀρετῆς, κατὰ Πλάτωνα. Solon præterea de divitibus locutus dicere consueverat, Ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμειψόμεθα τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον. Cujus quidem virtutis robore, parta atque amplificata imperia, perquam facilè retinentur. Hinc est quòd historicorum princeps Salust. ait, *Quòd si regum atque imperatorum animi virtus, in pace, ità ut in bello valeret, æquabiliùs atque constantiùs sese res humanæ haberent, neque aliud aliò ferri, nec mutari ac misceri omnia cerneres.* Itaque minimè mirum est, si ad eam comparandam assiduo ac maximo opus est labore: Χαλεπὰ γὰρ τὰ καλά. Hoc est, *Quæ bona sunt, non sine maxima acquiri possunt difficultate.* Quòd si mercatores, modò lucelli spes aliqua arrideat, ingentia, procellisque exagitata, maximo cum vitæ discrimine, transeunt maria; si agricolæ fodiendis ac proscindendis arvis assiduè incumbunt, ut in brevissimum tempus fructus, ni calamitatibus fuerint intercepti, tandem metant: cur non & nos omnem inertiam, desidiam, ac dilationem propellamus, quò virtutis perpetuos,

nullíque

nullíque obnoxios calamitati, fructus consequamur. *Hercules.* Herculem ferunt, cùm adolescentulus esset, virtutis ac voluptatis oblatis viis, utram caperet, diu secum multúmque dubitâsse: duas autem, dum in dubio erat animus, ad ipsum accessisse matronas, Virtutem scilicet, & Malitiam; illarúmque etiam, dum silentium continebant, notam fuisse extemplo diversitatem. Videri enim alteram accuratissimè comptam atque exornatam, deliciis diffluentem, & omnium voluptatum examen post se trahentem. Hanc itaque multa ostentantem, longéque etiam plura pollicentem, Herculem secum ducere tentavisse. Alteram verò asperam, ac duram, severéque intuentem, hujusmodi verba contra fecisse, Polliceri se nec voluptatem aliquam, nec quietem, sed labores, pericula, sudorésque infinitos terra maríque tolerandos, præmium autem illorum immortalitatem fore. Quare omni sublatâ dilatione, huic Herculem adhæsisse memorant. *Alexander Magnus.* Alexander ille Magnus interrogatus, quo consilio usus, tot, ac tanta, tam brevi gessisset, Μηδὲν ἀναβαλλόμενος, respondit. Quæ verba significant, moram ac dilationem, ipsámque desidiam, rebus esse gerendis longè perniciosissimam: quippe quæ maximarum sæpe rerum prætermittant occasiones. Vetus est adagium, *Dii facientes adjuvant*. Quod significat, divinam opem non cessantibus sed industriis, & pro virili conantibus, auxilio esse solere. Aristoteles nunquam tantũ sibi inter philosophos nomen comparâsset, nisi sapientiæ studio diutissimè insudâsset. Cyrus Medorum imperium animi virtute ac solertiâ ad Persas transtulit. Lycurgus, Solon, Darius, immortales habiti. Quare cùm cætera ferè omnia incerta sint ac caduca, virtus verò ipsa altissimis defixa radicibus, nullâ unquam vi labefactari possit: omnes subire labores, omnia perpeti incommoda æquo animo debemus, ut eam pro virili consequamur. Estque poëta hic eminentissimus diligentissimè lectitandus

atque

atque in primis observandus, quòd certum nobis miniméque ancipitem, ad comparandam virtutem, tramitem indicaverit.

CHREIA II.

Cum intermissis negotiis familiaribus ad literarum studium me tandem revocâssem, essétque in animo tam Græcos, quàm Latinos poëtas percurrere; Homerum statim, quòd inter vates, omnium eruditorum testimonio, principatum facilè obtineat, aggressus sum, extemplóque Ἰλιάδος primo huic divino occurrimus carmini,

Ὅσκε θεοῖς ἐπιπείθηται μάλα τ' ἔκλυον αὐτοῦ.

Quæ verba significant, Deo Optimo Maximo imprimis esse obtemperandum, si ab eo in adversis rebus exaudiri concupiscimus. Quæ quidem sententia quantopere sit ab omnibus probata, nemini esse dubium censeo. Quis enim usque adeò mente alienatus est, quin sibi persuadeat, Deo omnium moderatori, omnium primùm obtemperandum, cùm faciliùs ejusdem præsens rebus angustis auxilium consequamur, cùm præsertim divinis morem gerere mandatis volenti, quàm facillimum sit, ídque præter omnia faciendum videatur? Nam si potentioribus imbecilliores sedulò parêre conantur, assiduámque ac diligentem eorum in mandatis exequendis propterea operam exhibent, ut longis ac frequentibus obsequiis boni tandem aliquid adipiscantur; quantâ uti diligentiâ debemus, nè quid præter ejus voluntatem faciamus, cujus nutu tam cœlestia, quàm terrestria gubernantur, cujúsq; munera non modò non rejicienda, verùm etiam summopere exoptanda sunt? quippe quæ (ut Trojanus Alexander apud eundem Homerum testatur) nullus unquam diis ipsis non præbentibus

præbentibus ſponte ſuâ ſumere poſſet. Nam qu vulgò dici ſolet, *Deus undecunque adjuvat, ſi mo ſit propitius*; quid ſibi aliud vult, quàm ut omni piet te, omnibus obſequiis, purâ denique ac ſincerâ men Deum nobis conciliemus; cujus natura non ejuſmod eſt, ut muneribus perinde atque improbus fœnerato capiatur, ſed ſolâ vitæ integritate, pientiſſimiſque pla cetur precibus, nec ullo pacto iniquorum ac flagitioſo rum muneribus corrumpatur? Hinc eſt quòd Porph rius ait, Θεοῖς δὲ ἀρίστη μὲν ἀπαρχὴ νοῦς καθαρὸς, καὶ ψ χὴ ἀπαθής. Quæ verba ſignificant, nullas deo Op Max. gratiores offerri poſſe primitias, quàm pura mentem, & affectibus ac perturbationibus liberu animum. Nam quod Ovidius ait,

Munera (crede mihi) placant hominéſque deóſqu
Placatur donis Juppiter ipſe datis:

Et Euripid. in Medea,

Πείθειν δῶρα καὶ θεοὺς λόγος, Id eſt, *Donis vel ipſos d ctitant flecti deos*: ad bonorum virorum dona ref rendum eſſe videri poteſt. Quòd ſi quis fieri po nonnunquam crederet, ut Deus ſceleſtorum ho minum donis moveretur, is profectò canibus p cudum cuſtodibus Deum ipſum aſſimilaret, quibu lupi rapinæ particulam concedunt, ut his munen bus placati atque allecti, diripi greges patiantu Sed longè ſecùs res habet: ſolos namque bon reſpicit Deus, iiſque quàm libentiſſimè opitul tur. Nec fieri poteſt, ut viro bonitate prædito m li quicquam accidat: nec dum vitam degit, nec p mortem, ejus res à Deo Optimo Maximo unqu negliguntur. Æſopus interrogatus, Quid dii fac rent, reſpondit, τὰ μὲν οἰκοδομεῖν, τὰ δὲ καταβάλλει Quod ſignificat, Deum ipſum hos quidem exto lere ac celebrare, alios verò pro meritis obſcura ac deprimere. Unde haud immeritò Ariſtotel de Magno Alexandro ad Antipatrum ſcribens, ai

Alexander Magnus.

dicen

dicere ipsum non propterea magis sibi placere quòd multis imperaret, quàm quòd de diis optimè sentiret. Nam qui bonam habent de iis opinionem, illisque quàm libentissimè obsequuntur, pientissimi ab omnibus existimantur, & numinum vice coluntur. Aeneam, quòd in deos pientissimus fuisset, inter numina recensuit vetustas. Numa Pompilius cùm omnium maximè ac religiosissimè deos coleret ac veneraretur, tutissimam finitimorum pacem divinúmque Egeriæ nymphæ commercium meruit: At deorum contemptor Mezentius, in prælio impiè commisso fœdissimè trucidatus est. Capaneus, Hipponi filius, cùm Thebana mœnia, diis etiam invitis, se conscensurum jactanter gloriatus esset, fulmine ictus, delapsus est. Quare, uni esse Deo omnium maximè parendum censemus; summisq; egregium hunc poëtam laudibus afficiendum arbitramur, qui divino afflatus spiritu, unico versu nos, quomodo Optimus Maximus sit placandus Jupiter, admonuit.

Numa Pompilius.

Mezentius.

Capaneus.

Cap. III.

MAgna est profectò Latinorum poëtarum cohors, candidissimi auditores, multique nominis; sed longè major ac præstantior haberetur, ni oblivionis situ, rerúmque edaci tempore, quàm plurima veterum poëtarum monumenta intercepta fuissent. Quorum jacturam nè perpetuò lugeamus, eorúmque desiderio maceremur, divinus poëta Virgilius causam præbet: quippe qui multorum instar habeatur. Cujus eximia opera licèt innumeris sint referta sententiis, quæ proverbiorum vice in omnium ore fungantur, hæc tamen imprimis memoratu digna visa est, *Omnia vincit amor.*

Quæ usque adeò omnium consensu jam probata est, ut nullus sit tam literarum ignarus, quin eam &

memoriâ teneat, & quàm sæpissime prædicet: cùm præ-
sertim non modò cuncti mortales, sed & bruta ipsa im-
mania, amoris violentiæ cedant, ejúsque imperium
etiam invita patiantur. Cujus mehercule rei nullâ du-
admiratione debemus. Magnus est enim deus Amor,
nec minùs apud deos, quàm apud homines mirandus,
cùm multis aliis de causis, tum vel maximè ob ejus ve-
nustissimam originem: nam inter antiquissimos deos
recensetur. Hesiodus, *Omnium*, inquit, *primum natu*
est chaos, indè terra, tartara, & Amor. Parmenides
ante deos omnes natum Amorem autumat. Acusilaus
Hesiodo astipulatur: Euripides Tragicorum præstan-
tissimus omnium, deorum supremum esse Amorem his
trimetris indicat,

"Ερωτα δ' ὅστις μὴ θεὸν κρίνει μέγαν,
Καὶ τῶν ἁπάντων δαιμόνων ὑπέρτατον,
"Η σκαιός ἐστιν, ἢ καλῶν ἄπειρος ὢν
"Ουκ οἶδε τὸν μέγιστον ἀνθρώποις θεόν.

Ovidius quoque de amore locutus addit,

Regnat, & in dominos jus habet ille deos.

Quid de Lacedæmoniis ac Cretensibus dicam?
Nonne & ipsi, quantam inesse amori vim arbitraren-
tur, evidentissimè indicârunt? Quorum alteri pri-
quàm cum hostibus manus consererent, Amori an-
structas acies sacra faciebant, perinde atque in struct-
rum cohortium amicitia ipsa esset victoria colloca-
Cretenses verò formosissimos in acie pueros exornan-
tes, Amori per eos sacra faciebant, ut Sosicrates scri-
ptum reliquit. Samii (ut Erxias autor est) Amo-
gymnasium consecrârunt, cujus festum Eleuthe-
propterea cognominabant, quòd per ipsum deum A-
thenienses libertatem consecuti fuissent. Apud Th-
banos (ut Athenæus testatur) ὁ ἱερὸς λόγος appell-
tus, ex amatoribus atque amatis constabat, τὴν
θεοῦ σωφρόνησιν ἐμφαίνων. Alexis Cupidinem ips-

nec fœminam, nec marem, non deum, non hominem, sed multas in unam formam compactas species esse indicans, eosque qui amoris simulacrum effingere conantur, maximè arguens. De Amore in Phædro hæc scribit: Ἔστι γὰρ οὔτε θῆλυς, οὔτ᾽ ἄρρην, πάλιν οὔτε θεὸς, οὔτ᾽ ἄνθρωπος, οὔτ᾽ ἀβέλτερος, οὔτ᾽ αὖ τὸν ἔμφρων, ἀλλὰ συμπεπηγμένος πανταχόθεν, ἑνὶ τύπῳ πόλλ᾽ εἴδη φέρων· ἢ τόλμαν μὲν γὰρ ἀνδρὸς, ἢ θῆλυς γυναικὸς, ἢ δὲ ἄνοια μανίας, ὁ δὲ λόγος φρονοῦντος, ἡ σφοδρότης δὲ θηρὸς, ὁ πόνος ἀδάμαντος, φιλοτιμία δὲ δαίμονος.

Plato igitur omnium philosophorum præstantissimus, maximam Amoris vim ac sapientiam cupiens indicare in Convivio, hæc dicit; Amor poëta est adeò sapiens, ut alios quoque poëtas efficere possit. Quilibet enim, licèt antè rudis, in poëtam evadit egregium, cùm primùm Amor afflaverit. Ex quo perspicuè conjectare licet, Amorem peritum esse poëtam, omnésque musicos poësis numeros continere. Idem de eodem: Sagittandi, medendi, divinandi peritiam duce Amore invenit Apollo, qui Amoris est discipulus. Musicen similiter Musæ, fabricam ærariam Vulcanus, texendi artificium Minerva, Jupiter deorum hominúmque gubernationem. Quare cùm deorum vetustissimus ac maximus sit Amor, non immeritò æquè in cæteros deos, atque in omnes homines suum semper exercuit imperium. Nam Jovem ipsum modò in cygnum, modò in taurum transformavit, quandoque in aurum conflavit. Neptunum equi, Mercurium hirci formam induere coëgit. Apollinem, ut Admeti pasceret armenta, compulit. Venerem, ut ad Idæ montis radices Anchisen quæreret, quàm sæpissimè adegit. Quantoperè autem miseros sit ludificatus mortales, veterum scriptorum monumenta evidentissimè indicant. Unde colligere licet, nunquam ferè humanum genus in extremas tam publicè quàm privatim incidisse calamitates,

 mitates,

mitates, quin Amor ipse causam ac materiam sugge-rit. Nam ut à publicis ac perniciosis bellis exordi-mur, Iliacum incendium mutuus atque incestus A-lexandri & Helenes amor excitavit. Græcorum ex-citum illa exitiosa pestis propter Chryseida gravi-invasit. Achilles ad iram plurimis Græcorum per-ciosissimam, Briseidis desiderio commotus est. Be-inter Thebanos ac Phocenses per decennium conf-(quod ἱερὸν, hoc est, sacrum appellatum est) Theba-Thebana mulier à Phocense quodam amoris stimu-rapta, causam præbuit. Chrysaicum quoque bell-nuncupatum (quod inter Cyrrhæos & Phocenses, Callisthenes scriptum reliquit, decennium ten-propter Magisto, Pelaguntis Phocensis filiam à Cy-rhæis raptam, imprimis contractum perhibetur.

Cambyses. Cambyses Persarum rex mulieris impulsu (Ctesias credit) in Ægyptum expeditionem fec-Nam cùm Ægyptias mulieres in nocturnis co-gressibus à cæteris mirum in modum differre in-lexisset, Amasidis Ægyptiorum regis gnatam, u-rem petiit. At Amasis veritus, nè filiâ pro pellice-teretur, ejus loco Hitetim Apriæ filiam misit, qu-Cyrrhenensibus superatus Ægyptiorum regno ce-derat, & ab Amaside fuerat occisus. Quâ re cog-tâ Cambyses, puellæ etiam exhortatione quæ pa-ultionem expetebat, Ægyptiis bellum intulit. Q-fuit in causa, ut Philippi Macedoniæ regis do-everteretur? Nempe Cleopatræ importunæ nup-Ut Herculis familia dissiparetur, Iole Euryti fi-causam præbuit. Thesei domus propter Phædram-nihilum redacta est: Athamantis, propter Themy-Hypseo genitam: Jasonis, propter Glaucam C-ontis filiam. Agamemnon, post consecutam ap-Ilion victoriam, cùm in patriam sospes reve-esset, à Clytæmnestra uxore, quòd Cassandram-serè deperiret, interfectus est. Nónne nostris quo-

temp-

temporibus maxima hominum pars, quotidie amoris ausu digladiatur, ac passim trucidatur? Quare, cùm multis jam periculis compertum sit, Amorem ipsum tam apud deos, quàm inter homines plurimùm valere, illi omnino, quàm commodissimè fieri potest, cedendum est: Virgilio, poetarum principi, perquam assiduè studendum, quòd hujusmodi undecunque scateat sententiis.

CHREIA IIII.

Quantò sæpiùs ac frequentiùs Mantuani Virgilii volumina repeto, tantò illum magis & suspicio & admiror. Unus enim Virgilius characterum diversitate, ea complexus est, quæ viri tres, Græcorum præstantissimi, vix consequi potuêre. Nam bucolico carmine Theocritum æquavit, georgico Hesiodum antecessit, heroico divinum illum Homerum ad amussim expressit. Quæ quidem omnia cunctis fuisse Græcis præstantiorem Virgilium eò indicant, quòd Græcorum nullus triplicem hanc dicendi materiam ausus adhuc fuerit, sed unusquisque intra suum scribendi genus sese continuerit. Est præterea in Virgilio dicendi facilitas, & in rebus enarrandis candor; ut nemo sit tam rudis, & à re literaria alienus, quin Virgilianâ lectione mirum in modum oblectetur: cùm præsertim aureis ac divinis inter legendum quàm sæpissimè occurratur sententiis, quæ legentium animis usque adeò blandiuntur, ut vix dum perlectæ, memoriæ inhæreant, nec unquam ampliùs excidant: qualis est, *Non omnia possumus omnes*.

Quæ verba significant mortalium neminem tanto esse ingenio præditum, ut solus omnia sapiat atque intelligat, nihilque eum penitus lateat. Cuncta enim scire divinum esse potiùs quàm humanum noverat

poëta. Nam quandoque bonus dormitat Home[rus]. Hinc celebratum est apud Græcos proverbium, Εἷς ἀνὴρ, οὐδεὶς ἀνήρ· hoc est, *Unus vir, nullus vir:* qu[o] velit innuere, Nihil egregium ab uno homine præst[are] posse, si aliorum auxilio fuerit destitutus. Quod aute[m] legitur apud Euripidem, Εἷς ἀνὴρ οὐ πάνθ' ὁρᾷ, id e[st], *Unus vir haud videt omnia*; id sanè significat, Ne[mi]nem unum, nè maximo quidem rerum usu atque ex[pe]rientiâ, tantam unquam consequi posse peritiam [&] solertiam, ut omnia per se dispiciat, nec ulla in re hal[lu]cinetur atque decipiatur. Socrates, qui Apollin[is] oraculo suæ ætatis sapientissimus judicatus est, se n[i]hil omnino præter exiguam quandam amandi disc[i]plinam scire ingenuè fatebatur. Hercules Jove gen[i]tus (quem Marathonii, ut Pausanias, omnium pri[mi] in deorum numerum propterea recensuêre, quòd no[n] minùs animi quàm corporis virtutibus excelleret) e[o]dem tempore & adversus Hydram, sophisticam mul[ie]rem certare non valuit; cui, ut Plato refert, propter sa[pientiam], pro uno sermonis capite amputato, mul[ta] repullulabant: & adversus Cancrum, sophistam que[m]dam ex mari adventantem, à quo, cùm ad sinistram [ur]geretur, verbisque acriter morderetur, nepotis sui Iol[ai] auxilium imploravit, cujus ope vehementer adjut[us] victoriam vix tandem consecutus est. Quare, cùm [dii] quoque quibus nè cœlum quidem negatum est, per[videre] omnia non potuerint, poëtarum præstantissimo pr[o]culdubio credendum est, Virgilianæque lectioni e[t] omnium maximè inserviendum, unde hujusmodi sen[tentias] tentias haurire quàm sæpissime licet.

CHREIA V.

Nihil est profectò quod hominum quispiam ta[m] propenso ac libenti agat animo, quin quandoq[ue] fastidium pariat, si modò, nullâ adhibitâ intermissio[ne] diutissi[me]

diutissimè in eodem versatus fuerit. Hinc factum est, ut Aristophanis illud jam diu apud vulgum proverbii vicem obtineat, Ἁπάντων πλησμονή, hoc est, *Omnium rerum satietas.* Quod ità esse cùm sæpe aliàs, tum vel maximè nudiustertius supra modum expertus sum. Nam cùm in prædio nostro, quod haud multùm ab urbe distat, unà cum amicis, Dianæ studiis, quæ à teneris unguiculis mihi semper plurimùm placuêre, toto animo incumberem, cæterarúmque rerum oblitus uni venationi operam impenderem, tanta me venationum extemplo cepit satietas ac fastidium, ut, relaxandi animi causâ, ad Minervæ studia me statim contulerim, Virgiliúmque, quem fortè mecum attuleram, aggressus sim: in quo quidem lectitando, multæ mihi memoratu dignæ passim occurrerunt sententiæ, inter quas hæc maximè & quàm sæpissime memoranda visa est,

Usque adeóne mori miserum est?

Quâ poëtarum prudentissimus nos admonuit, mortem etiam ipsam minimè forti viro recusandam: quippe quæ, modò honesta sit, vitam quoque turpem quandoque soleat exornare, cùm contrà vita turpis nè morti quidem honestæ locum relinquat.

Quis, nisi penitus mente captus, honestæ morti turpem præferat vitam, cùm præsertim in tot ac tantis humanæ vitæ procellis ac tempestatibus tutissimus nobis portus appellanda sit? Hinc est, quòd Ajax ille Telamonius apud Sophoclem ait,

Οὐκ ἂν πριαίμην οὐδενὸς λόγου βροτὸν,
Ὅστις κεναῖσιν ἐλπίσιν θερμαίνεται·
Ἀλλ' ἢ καλῶς ζῆν, ἢ καλῶς τεθνηκέναι
Τὸν εὐγενῆ χρή.

Quid enim in morte est, quod sit jure formidandum? quam, si Euripidem divinum poëtam sequi voluerimus, animi pariter ac corporis interitum existi-

mabimus: cujus hæc verba sunt,

Ἄκουσον ὥς σοι τέρψιν ἐμβαλῶ φρεσί·
Τὸ μὴ γενέσθαι θανεῖν ἴσον λέγω.

Quod si fas est credere, non magis esset post mortem metuendum, quàm, priusquam nasceremur, unquam timuimus. Sin autem in morte ipsa non interitus, sed animi à corpore migratio est; cur non potiùs meliora, bonis præsertim viris speranda, quàm deteriora verenda sunt? Neque enim fieri potest, ut viro bono mali quicquam accidat, nec vivo, nec mortuo, nec ejus res à Diis immortalibus negliguntur. Plato in Socratis Apologia, *Mortem*, inquit, *timere nihil aliud est, quàm sapientem videri eum, qui non sit sapiens; quippe cùm id sit, Scire videri, quæ nescias.* Nemo enim scit, utrùm mors omnium bonorum summum homini contingat: Metuunt autem perinde ac si eam malorum esse maximum non ignorarent. Cui verò dubium esse debet, quin hæc ipsa inscitia sit maximè vituperanda, per quam aliquis se putat scire, quæ nesciat?

Stultum est igitur, id temerè formidare, quod & quale sit omnino nescias, & nullis precibus ac muneribus, nullísve maximis quidem viribus declinari unquam potest. Omnibus enim ex æquo moriendum est, quod Horatianum facilè illud indicat,

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Regúmque turres, ô beate Sesti.

Et Homerus hoc carmine non inficiatur,

Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ βίη Ἡρακλῆος φύγε κῆρα.

Id est,

Nec vis Herculea fatum evitavit acerbum.

Quòd autem horrida mors muneribus non capiatur, senarius hic indicio est,

Μόνος θεῶν γὰρ θάνατος οὐ δώρων ἐρᾷ.

Id est, *Mors sola donis non evitatur.*
Itaque forti ac libenti est animo obeunda, & ut gradum acceleret, nec ultimam atque imbecillam expectet senectutem, summis est precibus optandum.
Ὃν γὰρ φιλεῖ θεὸς, ἀποθνήσκει νέος. Id est, *Quem enim Deus diligit, juvenili moritur ætate.* Quæ utiq; verba significant, optimè atque pulcherrimè cum illo actum esse, qui hujusce miseræ atque infelicissimæ vitæ calamitatibus quàm celerrimè ereptus fuerit, & ad sempiternam illam felicitatem, quâ animæ post mortem fruuntur, quàm primùm migraverit. Quod cygni (utpote qui ab Apolline, cui dicati sunt, divinationem accepêre) plane providentes, tunc dulcissimos ac suavissimos edunt cantus, cùm se citò sentiunt morituros. Codrus ille Atheniensium Rex, & Macaria, Herculis ac Deïaniræ filia, non propterea tantùm voluntariæ se morti diversis bellis obtulêre, ut civibus suis adversus Lacedæmonios pugnantibus victoriam relinquerent, famámque apud posteros assequerentur; sed quòd in morte non modò nihil mali, verùm etiam summam esse mortalibus felicitatem arbitrarentur. Quod apud Romanos & M. Curtius, juvenis bello egregius, qui se armatum in altissimam illam voraginem immisit; & duo illi Decii, qui cùm consules essent, se pro legionibus Romanis devoverunt, mihi proculdubio sensisse videntur. Neque enim tam alacri animo se perinde ac victimas Reipublicæ præbuissent, si quid mali post mortem sibi futurum sperâssent. Quare & mortem minimè miseram esse credendum est, & Virgilius non modò assiduè in manibus habendus, sed & memoriæ thesauro commendandus; quippe qui sui studiosos tam bellè instituat.

De

De sententia quæ Græcè γνώμη dicitur.

Cap. IIII.

Sententia ex eo nomen accepit quòd similis sit consilii aut decreti, sicuti & γνώμη. Quintil. lib. 8. cap. 5.

Sententia, est oratio brevi complexu aliquid quod ad hortandum dehortandúmve pertinet, explicans. Sententiarum verò alia exhortans, alia dehortans, alia enuntians. Est item alia simplex, alia composita. Præterea alia probabilis est, alia vera, superlata alia.

Exhortans sententia est, ut,

Oportet amicum præsentem amare, volentem verò dimittere.

Dehortans, ut,

" *Turpe quiete ducem totas deperdere noctes.*

Enuntians, ut,

" *Pecuniis opus est, sine quibus nihil earum quæ ne-*
" *cessaria sunt rectè fiet.*

Simplex, ut,

" *Optimum id augurium est, patriam tutarier ar-*
" *mis.*

Composita, ut,

" *Multos esse malum reges, rex unicus esto.*

Probabilis, ut,

" *Quales amicos quisque habet, talem sciat.*

Vera, ut,

" *Expers malorum vita nulli contigit.*

Superlata, ut,

" *Infirmius nihil homine.*

" Hoc ergò pacto sententia dividitur. Tractabis verò
" ipsam eisdem capitibus, quæ in usûs explicatione dixi-
" mus. Laudabis primúm: deinde explicabis: tum con-
" firmabis, ex Causa, Contrario, Similitudine, Exem-
" plo, Testimonio veterum: Demum brevi Epilogo con-
cludes.

cludes. Differt autem sententia ab usu, eo quòd usus persæpe activus est: Sententia verò semper in oratione consistit. Deinde, quòd usus semper habet additam personam: Sententia sine persona effertur.

Exemplum sententiæ exhortativæ, Theognidis.

In mare cetiferum, nè te premat aspera egestas,
Desili, & à celsis corrue, Cyrne, jugis.

Indignum Theognidi visum est, Poëticam velut rem ineptam accusari. Itaque relictis fabularum commentis, ipse ad formandos mores, vitámque instituendam, ipsam traduxit. Cùm videret enim poëtas compositis fabulis, veluti præclaro aliquo invento gaudentes, ipse satius duxit, quomodo rectè vivatur, carmine complecti. Laudandus certè ob utrumque: & quòd metri gratiam observavit, & quòd meliorum admonens, institutionis attulit fructum. Sed hujus ut alia omnia, ità hoc in primis meritò quis laudaverit, quod de paupertate dixit. *A laudabili.*

Quidnam igitur dixit? Qui vitam in miseria ducit, mori potiùs amet. Multò enim melius à vita discedere, quàm solem sui dedecoris testem habere. Hæc sunt quæ ex philosophorum dogmate protulit. Licet autem considerare, quâ ratione motus ista tam prudenter ediderit.

Degens enim in paupertate, cùm adhuc minor natu est, nequit exerceri ad virtutem: ut verò ad virilem pervenerit ætatem, improbissima faciet. Legatus enim pro patria pecuniâ corrumpitur: concionaturus, quò spes lucri duxerit, eò flectet orationem. Jus verò dicturus, pro largiente pronuntiabit, suscipiétque pro suffragiis dona. *A causa.*

Vacui autem paupertatis curis, & pueri ad spem protinus honestissimam virtutis attolluntur, & viri facti *A contrario.*

" facti cuncta splendidè administrant; jam in pace sumptum edendis publicè muneribus faciendísque ludis præbentes, jam in bello impensas in toleranda militiæ onera conferentes.

A simili. At verò quemadmodum gravibus astricti vinculis, quò minùs liberum ipsis sit, quod velint, agere, vinculis prohibentur: sic in paupertate degentibus obstat, quò minùs exercere libertatem possint, ipsa paupertas, & inopia rerum.

Ab exemplo. Irum vides, qui cùm Ithacensium unus esset, non tamen id juris sibi, quod reliquis civibus erat. Cui tam molesta paupertas fuit, ut nomen quoque inopia permutaret. Arnæus enim primò vocatus est, postea Irus appellatus, id ab administratione cognomentum assecutus. Et quid oportet Irum dicere? Ipse qui Ithacâ quoque potiebatur Ulysses, postquam domum rediens paupertatem simulabat, ipsius etiam sensit mala, domi suæ à temulentis ministris percussus, & injuriâ adfectus; adeò paupertas meo judicio dura res est.

A testimonio veterum. Præclarè ergò, rectéque Euripides inquit, Malum esse nihil habere, neque paupertatem nobilitate levari posse.

Epilogus. Quomodo ergò quis satìs & pro dignitate laudabit Theognidem, talia támque graviter de paupertate monentem?

SCHOLIA.

Lib. 8. ca. 5. SEntentiam, autore Quintiliano, veteres, quod animo sensissent, vocaverunt. Nos autem hoc loco dicimus orationem, quæ ad mores & communem hominum vitam pertinet, ostenditque quid aut fiat in ea plerunque, aut fieri oporteat. Ut,

Feras, non culpes, quod vitari non potest.
Comes facundus in via pro vehiculo est.

Furor

Furor fit læsa sæpius patientia.
Nimiùm altercando veritas amittitur.

Harum Publii sententiarum meminit Gellius lib. 17. cap. 14.

Aliquando refertur ad rem. Cicero pro Ligario, *Nihil est tam populare quàm bonitas.* Aliquando ad personam, ut illa Afri Domitii, *Princeps qui vult omnia scire, necesse habet multa ignoscere.* Quintilianus lib. 8. cap. 5.

Oportet amicum, &c. Locus desumptus est ex Homeri 15. Odysseæ, ubi Menelaus ad Telemachum ità loquitur,

Χρὴ ξεῖνον παρεόντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν·

Non ego te longiùs, inquit, *hîc morabor redire cupientem.*

Ægrè utrumque feram, si me nimis hospes amabit,
Oderit aut nimis: at medium servantia laudo:
Nam semel exceptum ut nolentem impellere durum,
Sic retinere malum fuerit properare volentem.

Oportet igitur & hospitem præsentem amare, & volentem dimittere: ut interpretatur Raphael Volaterranus. Admonet autem Menelaus incivilem eum esse, qui non sit hospitalis: Incivilem item qui nimiùm hospitalis, abire contendenti penulam (ut aiunt) sciderit, atque nolentem pertinaciùs retinuerit. *Invitum servare nec est mentis, puto, sanæ:* Ut ait Erasm. in expostulatione, Jesu. *Hospitalitas.*

Turpe quiete, &c. Locus habetur in Iliados lib. 2.

Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα.

Haud dignum duce id est, noctem dormire per omnem,

Ut reddit Erasmus in proverbio, *Non decet principem solidam dormire noctem.* Docet vigilantiam ac solicitudinem maximè convenire principibus; ut qui tantam negotiorum sarcinam sustineant humeris. Sapienter ille judicii subtilis rex, qui traditum

tum sibi diadema, priusquam capiti imponeret, retentum diu consideravit, inquiens, O nobilem magis quàm felicem pannum, quem si quis penitus cognosceret quàm multis solicitudinibus & periculis & miseriis sit refertus, nè humi quidem jacentem tollere vellet! Hæc Valer. lib. 7. cap. 2.

Pecunia. *Pecuniis opus est, &c.* Locus ex prima Demosthen. Olynthiaca, quem in proverbio, *Pecuniæ obediunt omnia*, sic vertit Eras. Breviter opus est pecuniis, neque citra has quicquam eorum, quæ facienda sunt, confici potest. Quippe mortalibus nihil est charius pecunia. Hæc una inter mortales plurimùm valet. Unde 1. Epist. Horat.

Scilicet uxorem cum dote, fidémque, & amicos,
Et genus, & formam regina Pecunia donat:
Ac bene nummatum decorat Suadela, Venúsque.

Bellerophon apud Euripidem inquit, pecuniarum usum contemplatus,

Sine me vocari pessimum, ut dives vocer.
Nemo an bonus, an dives omnes quærimus.
Non quare & unde, quid habeas tantùm rogant.
Ubique tanti quisque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe sit, quæris? Nihil.

Sine quibus, &c. Fuerunt enim qui dixerunt, Impossibile pecuniis indigentem bene principari, studióque vacare posse. Atqui ubi non honoratur virtus, ibi non est possibile, firmum optimorum esse in Repub. statum. Cujus rei meminit Arist. 2. Polit. cap. 9.

Optimum id augurium, &c. Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. Sumptus est ex Homer. 12. Iliad. ubi Hector auguria reliqua negligens loquitur (Erasmo interprete) ad hunc modum,

Auguria. *Aligeris avibus tu me parere jubes nunc,*
Quarum nulla mihi cura aut respectus, utrùmne
Ad dextram Eoi veniant mihi Solis ad ortum,

..n levam; ad Solem occiduum, noctisque tenebras.
Verum nos Jovis arbitrio parere necessum est
Altitonantis: hic imperium tenet unus in omnes,
Quotquot mortales, quotquot sunt morte carentes.
..na avis optima, pro patria pugnare tuenda.

Et Qu. Fabius Maximus cùm augur esset, dicere ..usus est, Optimis auspiciis ea geri, quæ pro reipub. salute gererentur; quæ contra rempub. fierent, contra auspicia fieri: ut ait Cicero in Catone majore.

Cæterùm olim apud gentes auguria vel auspicia summis studiis observabantur, ac major illis adhibi..a fides propter miraculum Actii Navii. Quo tan..us honor accessit, ut nihil belli domique postea, ni..i auspicatò, gereretur, ut ait Livius lib. 1. Hinc da..mnatus fuit L. Junius, quòd, auspiciis neglectis, clas..sem tempestate amiserit: Et P. Claudius, quòd cùm auspicia more majorum petenti pullarius non exi..re pullos caveâ nuntiâsset, eos in mare jusserit ab..jici, dicens, Quia esse nolunt, bibant. Valerius lib. 1. cap. 4.

Sunt autem sententiæ simplices, quæ simpliciter sine rationis subjectione proferuntur: ut, *Liber est is æsti..mandus, qui nulli turpitudini servit.* *Simplices sententiæ.*

Item, *Egens æquè is est, qui non satis habet, & is cui nihil satis potest esse.*

Item, *Optima vivendi ratio est eligenda, eam ju..cundam consuetudo reddet.* Quæ sententiæ non sunt improbandæ, propterea quòd habet brevis expositio, si rationis nullius indiget, magnam delectationem. Sed illud quoque probandum est genus sententiæ, quod confirmatur subjectione rationis, hoc modo: *Omnes bene vivendi rationes in virtute sunt collocandæ, propterea quòd sola virtus in sua potestate est, omnia præter eam subjecta sunt fortunæ dominationi.* Vide Ciceronem quarto ad Herennium, & Quint. lib. 8. cap. 5.

Composita,

Fortuna. *Composita, &c.* Sunt sententiæ quæ duplices e[...]runtur, hoc modo, sine ratione, *Errant qui in p[...]speris rebus omnes impetus fortunæ se putant [...]gisse: sapienter cogitant, qui temporibus secun[...] casus adversos reformidant.* Cum ratione, hoc pa[...] *Qui adolescentium peccatis ignosci putant oporte[...] falluntur, propterea quòd ætas illa non est impe[...]mento bonis studiis: at hi sapienter faciunt, qui a[...]lescentes maximè castigant, ut quibus virtuti[...] omnem vitam tueri possint, eas in ætate maturiss[...] velint comparare.*

Monarchia. *Multos esse malum, &c.* Ulysses Iliados secundo l[...]quitur ad Thersiten, Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κ[...]ρανος ἔστω. Quod Erasmus (in proverbio, *Impera[...]rum multitudo Cariam perdidit*) ità vertit,

Multos imperitare malum est: rex unicus esto.

C. Cæsar Caligula, cùm audiret fortè reges, qui of[...] causâ in urbem advenerant, concertantes apud [...] super cœnam, de nobilitate generis, exclamavit, [...] κοίρανος ἔστω, Εἷς βασιλεύς, ut ait Suet. *Unus do[...]nus sit, unus rex.* Est autem triplex reipub. status, [...]μοκρατία, id est, principatus populi; μοναρχία, id [...] unius principatus; & ὀλιγαρχία, id est, status rei[...] à paucis administratæ. Atqui nihil est pejus lice[...] multitudinis, quâ nulli paretur, sed pro sua qui[...] libidine rem gerit. Hanc Græci vocant ἀναρχ[...] malum fermè tyrannide pejus. Par malum πολυ[...]χία.

Probabilis, &c. Priscianus verisimilem appellat. Si quis cum malis conversatur libenter, nunquam hoc bene interrogavi viro, sciens quoniam talis quales illi, cum quibus conversatur.

A Consuetudo contagiosa. *Quales amicos, &c.* Unde psal. 17. *Cum sancto s[...]ctus eris, & cum viro innocente innocens eris; Et [...] electo electus eris, & cum perverso perverteris.* C[...]bratur & hic senarius à Græcis, Κακοῖς ὁμιλῶν κ' [...]

ἐκβήσῃ κακός, id est, *Malus ipse fies, si malis conjungeris.* Corrumpunt enim mores bonos colloquia prava. Et, Si juxta claudum habites, subclaudicare disces. Vide Erasmi proverbia. Plutarchus in commentario de ratione dignoscendi verum amicum ab adulatore, scribit tantam habere vim assiduam consuetudinem, ut imprudentes etiam imitemur vitia eorum, quibuscum vivimus. Sic Platonis familiares ejus gibbum imitabantur.

Expers malorum, &c. Aphthonius Ἄλυπον βίον habet; Vitam, inquit, sine tristitia nulli licet invenire. Rectè Hesiod.

Ἄλλοτε μητρυιὴ πέλει ἡμέρη, ἄλλοτε μήτηρ.

Ipsa dies quandoque parens, quandoque noverca est.

Proinde Plinius se dubitare dicit, utrùm natura sæpius noverca sit, an mater, ut quæ tot venena, tot item remedia progignat. Vide Chiliades Erasmi. Nemo est, qui semper in tranquillitatis portu naviget. Quotusquisque est hominum, quos non teneat aliud atque aliud, tanquam in panegyre malorum, infortunium? Ut sapienter Solon protulerit, *Si in unum locum juncti mala sua contulissent, futurum, ut propria deportare domum, quàm ex communi miseriarum acervo portionem suam ferre mallent*, ut ait Valerius lib. 7. cap. 2.

Superlata, &c. Priscianus superlativas sententias vocat; ut,

Fama malum, quo non aliud velocius ullum,
Mobilitate viget, &c.

Infirmius nihil, &c. Versus Homeri est,

Οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο.

Quem Erasmus in proverbio, *Homo bulla est*, ità transtulit, *Nil homine enutrit tellus infirmius alma.* Catanæus, *Debilius nil terra facit mortalibus ipsis.* Glaucus, Iliad. 6. verè loquitur in hanc sententiam, Quale genus est hominum, quale foliorum, &c. *Homo bulla.*

Indignum Theognidi, &c. Nomen est poëtæ Græ-ci, cujus (ut Tertullianus ait) sæpe meminit in le-gibus Plato. Et Erasmus in proverbio, *Optimum n[illegible] nasci*, carmen hoc ejus citat,

Ἀρχὴν μὲν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν ἄριστον.

Idem proverbiali figurâ dixit,

Οὔτε γὰρ ἐκ σκίλλης ῥόδα φύεται οὐδ᾽ ὑάκινθος.

Qui vitam in miseria, &c. Hoc argumentum [illegible] styli, & ingenii exercendi causâ tractari solet. No[illegible] ut paupertati (quæ, juxta proverbium, sapientiam so[r]-tita est) suspendio sit arbor deligenda, aut desiliendu[m] à quinque scopulis vel rupibus in undam. Verius e[st] quod S. Chrysost. in Epist. ad Heb. scriptum reliqu[it], *Paupertas est manuductrix in via quæ ducit ad c[æ]-lum; sed hoc malum influxit humanis mentibus, [ut] honori sit pecunia, & nemo nisi dives, honore dign[us] habeatur*, ut ait S. Ambr. 2. Offic. cap. 21.

Nequit exerceri ad virtutem, &c. Etenim, ut Ju[ve]-nal. Satyr. 3. inquit,

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obst[at]
Res angusta domi —

Et Satyr. 7.

— *Neque enim cantare sub antro*
Pierio, thyrsúmve potest contingere sana
Paupertas, atque æris inops, quo nocte diéque — *Paupertas.*
Corpus eget.

Quippe, ut Aristotel. 1. Ethic. inquit, *Fieri [n]-potest, aut non facilè fit, ut is agat res præclaras, [cui] facultates desunt.* Multa namque per amicos, [per] divitias, per civilem potentiam, tanquam per inst[ru]-menta aguntur. Et in decimo, scribit sapientem [&] justum rebus his indigere, quæ necessariæ sunt [ad] vitam. Idem (ut Laërtius Diogenes scribit lib. [de] Vita Philosophorum quinto) dixit, Virtutem ad b[ea]-tam vitam sibi minimè sufficere, quippe corporis [bo]-nis, exterioribúsque indigere.

Improbißima faciet, &c. Unde Horat. Odarum lib. 3. Odâ 24.

Magnum pauperies opprobrium, jubet
Quidvis & facere & pati,
Virtutisque viam deserit arduæ.

Mantuanus in Bucolicis,

Pauperies inimica bonis est moribus: omne
Labitur in vitium: culpæ scelerúmque ministra est.

Pecuniâ corrumpetur, &c. Sed hæc sunt exercitii gratiâ dicta, cùm è contrario divitiæ malorum sint irritamenta, stimulos majores subdant, atque fenestram aperiant criminibus, ut præstiterit honestâ paupertate laborare, quàm injustis divitiis affluere. Hinc Menander,

Καλῶς πένεσθαι μᾶλλον, ἢ πλουτεῖν κακῶς·

Id est, *Honestius est pauperem esse, quàm injustè divitem.*

Duo sunt (ut inquit in novis Rhetoricis Cicero) quæ possunt ad turpe compendium permovere; inopia, & avaritia. Unde fit ut legati atque causidici pecuniis sæpe corrupti causam deteriorem foveant ac tueantur. Ergò lex erat apud Corinthios, Nè legatione fungentes acciperent munera. Et lege Corneliâ cautum, Nè quis legatis exterarum nationum pecuniam expensam ferret, ut ait Pomponius Lætus. Inter cætera fuit objectum Æschini, quòd munera legatus acceperit, ut ait Quintilianus, lib. 4. cap. 4. Et Demosthenes ipse, acceptâ pecuniâ, contra Milesios loqui noluit, anginam se pati dicens. Vide Gell. lib. 11. cap. 9. & Erasmum in proverbiis. Porrò nihil est tam sanctum, quod non violari; nihil tam munitum, quod non expugnari pecuniâ possit. Unde Philippus Macedonum rex, an præsidium tam esset difficile accessu rogavit, ut asinus auro onustus accedere non posset.

Non tamen id juris, &c. In repub. divites plus & honoris

honoris & autoritatis habent, quàm pauperes: enim census honores, pauper ubique jacet. Qu quemadmodum timiditatem atque contemptum pertas adfert, sic opulentia παῤῥησίαν, hoc est, quendi confidentiam adducit, & ornamentum pulare. Vulgus divitum dulci, ut ait Horatius, tunâ ebrium, hoc putat suis divitiis deberi, ut quid dixerit, id protinus quasi Apollinis oracu omnes suspiciant, & approbent, ut ait Erasmus in p verbio,

Ἀργύρεοι κρῆναι λαλοῦσιν.

Arnæus, &c. Homer. Odyss. 12. loquitur in h sententiam: Prodiit pauper publicus, qui per ur Ithacam mendicabat, cujus erat insigne, vacuum c tinuò ventrem cibo potúque explere; vis alia ei n seu virtus. Aspectu fuit procerus, cui nomen Ar ex ipsa genesi mater indidit. Juniores verò c Irum vocabant, quoniam si quis vellet, nunt ferebat more Iridis. Ad id respiciens Ovid. in li inquit,

Qualis erat nec non fortuna binominis Iri.

Paupertatis sensit mala, &c. Ulysses mendicus multa patiebatur, contumeliis affectus à Melant qui calce quoque eum percussit. Antinous scabello tiit, Odyss. 17. Et cùm proci cibis vinóque e obruti, in Ulyssem debacchati sunt. Etenim Min ut Ulyssis animum adhuc magìs injuriis exerceret, cos ab injuria non permisit abstinere. Unde Ctesi pedem bubulum è canistro corripiens jecit in Ulyss ut habetur Odyss. 20.

Paupertas nobilem alioquin reddit inglorium, unde illud Horat. Ser. lib. 2. Satyr. 5. Et genus, & virtus, nisi cum re, vilior algâ est.

Paupertatem nobilitate, &c. Extat & Menandri narius, Πενία δ' ἄτιμον καὶ τὸν εὐγενῆ ποιεῖ, id est, *Paupertas autem inhonoratum & nobilem facit.* Vel, *rum reddit paupertas inglorium*, id est, claro loco tos, obscuros atque contemptos facit. Illustre g sine divitiis magìs deprimitur, quàm exaltatur.

Ex

Exemplum sit sententiæ desumptum ex Prisciano.

ARGUMENTUM.

Non oportet per totam noctem dormire virum multis consulentem.

Laudabis igitur eum qui dixit, breviter. Deinde simplici expositione explicabis sententiam: ut, Non decet virum in summa potestate multis præsidentem, ab occasu solis usque ad ortum opprimi somno, aut veterno torpescere.

Debet enim præses semper vigilare, & subditorum suscipere curam, quam somnus aufert, & officii reddit immemorem. *A causa.*

Contrarium est enim rex & privatus, & somnus & vigiliæ. Sicuti ergò molestum non est, si privatus homo per totam dormiat noctem: sic intolerabile, si rex non vigilet, consulátque sibi parentium saluti. *A contrario*

Quemadmodum navium gubernatores, si cæteri dormiant, soli pro communi vigilant salute: sic oportet imperatores pro suis esse solicitos. *A comparatione.*

Hector noctu vigilans, & reipub. providens, speculatorem ad naves Græcorum mittebat Dolonem. Scipionis vigilantia Syphacis dormitantis castra expugnavit. Livius lib. 10. belli Punici. *Ab exemplo.*

Quod Salustius quoque comprobat, dicens, *Multi mortales dediti ventri atque somno, indocti, incultiq; vitam, sicuti peregrinantes, transigunt.*

Hæc habet exhortationem plerunque: ut, Oportet & nos necessarias res suscipientes, summâ curâ vigiliísque eis consulere, quibus præfecti sumus. *Conclusio.*

Aliud exemplum meum.

ARGUMENTUM.

Est melius tumido mergatur ut æquore Cyrnus,
Quàm levium studiis sollicitetur opum.

Exordium à laude. Quæ sapienter dicta mores expoliunt, & ingen[ia] formant, laudem suam merentur: quale carme[n] illius, qui longè melius esse confirmabat, fluctibus ob[ru]i, quàm, honestâ paupertate rejectâ, divitiis conge[rendis] rendis jugiter insudare.

Ab expositione. Quæ sibi quid velint consideremus. Vitam paupe[ris] ris cum honestate conjunctam longè præstantiore[m] innuit esse, quàm quæ perpetuâ contrahendarum opu[m] libidine divexatur: imò longè consultius in mare præ[cipitem] cipitem dari, quàm perversis opum coacervandaru[m] studiis distorqueri.

A causa. Longè enim melius est parum cum timore Domin[i] quàm thesauri magni, & insatiabiles. Et quid in mali habet paupertas sacra? quid non potiùs bon[i] Hæc à Deo profecta, manuductrix quædam est via quæ ducit ad cœlum, unctio athletica, exercit[a]tio quædam magna & admirabilis, portus tranqu[il]lus. Et nihil opulentius eo, qui paupertatem spon[te] diligit, & alacritate suscipit, ut ait Joann. Chrysost[o]mus serm. 18 super epistolam ad Hebræos. Divit[iis] igitur paupertas anteponenda, quæ securitatis a[sy]lum est, vitiorum expultrix, & ingenii repertrix; Græci rectè dixerint, Πενία τὴν σοφίαν ἔλαχεν, est, *Paupertas sapientiam adinvenit*, Cic. 5. Tu[sc.] Dies me deficiet, si velim paupertatis causam def[en]dere. Aperta res est, & quotidie nos ipsa natura a[d]monet quàm paucis, quàm parvis rebus egeat, qu[àm] vilibus. Quid igitur prodest divitiarum gloria flu[xa] & fragilis? Felices pauperes si sua bona nôrin[t].

Quan

Quantum hominibus divitiæ incommodent, vel cæco manifestum est. Plenæ sunt curarum atque solicitudinum. Juvenal. Satyr. X. *A contrario.*

Pauca licèt portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus gladium contúmque timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram.
Cantabit vacuus coram latrone viator.

Et, ----*nulla aconita bibuntur*
Fictilibus: tunc illa time, cùm pocula sumes
Gemmata, & lato Setinum ardebit in auro.

Præterea stultitiam patiuntur opes, tollit amicos opulentia. Satietas (ut proverbio dicunt) ferocitatem parit.

Divitiæ superbos ac insolentes reddunt, vim inferunt, libidini fomenta subministrant, largitionibus jura subvertunt, tyrannidem augent ac tutantur. Breviter, vitiis omnibus fenestram aperiunt.

Nullum crimen abest, facinúsq; libidinis, ex quo
*Paupertas Romana perit: hinc fluxit ad * istos* * *Romanos colles.*
Et Sybaris colles; hinc & Rhodos & Miletos
Atq; coronatum & petulans madidúmq; Tarentum.
Prima peregrinos obscœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt secula luxu
Divitiæ molles, ut ait Juvenal. Satyr. 6.

Contrà, paupertas est tuta securitatis mater, omnis virtutis atque sapientiæ productrix, omnium civitatum conditrix, omnium artium repertrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica, cunctis laudibus apud omnes nationes perfuncta. Eadem enim apud Græcos in Aristide, justa; in Platone, benigna; in Epaminonda, strenua; in Socrate, sapiens; in Homero, diserta. Eadémq; paupertas populo Rom. imperium à primordio fundavit, próque eo Diis immortalibus simpulo & catino sacrificabant, ut ait Apuleius Orat. 1. August. super Psalm. 76. *Omnis philosophiæ magistra nobis est inopia.*

A simili. Quemadmodum vinum (ut in proverbio dicitu[r]) senem vel nolentem saltare compellit; ità nihil ta[m] ineptum, nihil tam à virtutibus omnibus alien[um] est, ad quod non incitet atque pelliciat divitiarum [af]fluentia atque luxus. Et quemadmodum divitiar[um] frons hilaris multis intus amaritudinibus est refe[rta], sic paupertatis horridior aspectus, solidis & certis bo[]nis abundat, ut ait Valerius Maximus. Et quem[ad]modum Campana luxuria invictum armis Anni[ba]lem illecebris suis complexa, vincendum Roma[no] militi tribuit: ità Romanæ paupertatis frugalitas p[e]perit victoriam. Arcesilaus paupertatem compa[ra]bat Ithacæ, patriæ Ulyssis, quòd juxta Homer[um] aspera quidem esset, sed bona κουροτρόφος, id e[st] juvenum altrix, dum eos consuefacit frugaliter & co[n]tinenter vivere, & ad omnem virtutis functionem e[x]ercet eos.

Ab exemplo. Respice divitem illum in Evangelio, qui preti[osis] quotidie vestibus induebatur, splendidéque vive[ns] genio indulgebat. Cui quid aliud perniciem a[tu]lit, quàm divitiæ? Et quid aliud perdito illi filio p[ec]candi præbuit occasionem? Quid Judæ Chris[ti] prodendi, nisi vis pecuniæ, atque iniquitatis ma[m]mona?

Hinc ille Eutrapelus cuicunque nocere volebat,
Vestimenta dabat pretiosa: beatus enim jam
Cum pulchris tunicis sumet nova consilia & spe[s],
Dormiet in lucem, scorto postponet honestum
Officium: ut ait Horat. 1. Epist.

Rectè Crates ille Thebanus, qui cùm ad philo[so]phandum Athenas proficisceretur, magnum auri p[on]dus in mare projecit; inquiens, Se non posse virt[utem] & divitias simul possidere. Hinc *Moses natu g[ran]dior noluit vocari filius filiæ Pharaonis, potiùs [eli]gens paupertatem pati, & simul affici malis c[um] populo Dei, quàm temporariis peccati commodis fr[ui,]*

maj[]

majores arbitratus divitias probrum Christi, quàm Ægyptiorum thesauros, Heb. 11.

Sapienter in Epistola Seneca, *Aude*, inquit, *hospes, contemnere opes, & te quoque dignum Finge Deo. Non alius Deo dignus est, quàm qui opes contempserit.* Et in Evangelio Christus ipse testatur, Camelum faciliùs transire per foramen acûs, quàm divitem intrare in regnum cœlorum. Proinde S. Bernardus in sermone de omnibus Sanctis, *Vis*, inquit, *obtinere cælum? paupertatis utilitatem complectere: Regnum cælorum est pauperum: beatus qui post illa non abiit, quæ possessa onerant, amissa cruciant.* *A testimonio.*

Quapropter cùm paupertas multorum causa sit bonorum, divitiæ autem complurium fons & origo malorum: quid aliud restabit, quàm ut illam laudibus evehendo amplectamur; has autem elevando flocci faciamus? *Epilogus.*

Aliud sententiæ exemplum.

ARGUMENTUM.

Κοιμώμενος οὐδεὶς οὐδενὸς ἄξιος·

Hoc est,

Nemo dormiens ullâ re dignus.

Divinis ingenii frugibus abundans Plato, eò usque fuit in eloquentia progressus, ut si ipse Jupiter cœlo descendisset, nec elegantiore, nec beatiore facundiâ fuisset usurus. Tantam enim vim tantámque copiam undique collegerat, ut invicem per totum terrarum orbem dispergi atque dilatari possit, ut ait Valerius lib. 8. cap. 7. Multa autem præclara protulit, è quibus illud, quod in legibus scriptum reliquit, *Nemo dormiens ullâ re dignus.* *Exordium à laude.*

Quo somnolentos reprehendebat, & ad virtutis fructum *Ab expositione.*

fructum nunquam perventuros affirmabat eos, qui non per studia atque labores dextrum illum virtutis arduum & difficilem callem ingressi fuissent, sed in lata atque molli voluptatis hærentes, vitam desidiosam exegissent.

A causa. Etenim ὁ φεύγων μύλην, ἄλφιτα φεύγει· *Qui fugit molam, fugit farinam.* Qui refugit industriam, non fruetur emolumentis. Nullus tibi continget honor, nisi tuam adjunxeris industriam. Bonarum literarum studia sequitur gloria; ignaviam autem contemptus & inopia. Cùm igitur, quæ pulchra sunt, difficilia sint; qui nucleum (ut aiunt) esse vult, nucem frangat oportet.

A contrario. Optimum aiunt opsonium senectuti laborem esse: Laborandum enim est in juventa, quò senectuti suppetat commodiùs vivendi facultas. Porrò non iniquè comparatum est, ut desides & veternosi juvenes in summam ignominiam atque paupertatem incurrant; honestis autem studiis intenti, & industrii, consequantur autoritatem, gloriam, atque divitias. Hæc virtutis sunt præmia, illa detestabilis ignaviæ stipendia.

A simili. Quemadmodum qui in certaminibus Olympicis non pugnâssent fortiter, nullis afficiebantur honoribus; & agricolæ otio torpentes, & arva relinquentes inculta, nihil præter zizania consequuntur: Ità desides adolescentes ad gloriam nullam evecti, bonis omnibus destituuntur. Etenim si quis apes, quòd sint aculeatæ, nolit perpeti; is nec melle quidem, quod optat, fruetur.

Ab exemplo. Cleanthes. Aristotelem considera, qui si torpuisset otio, ad excelsum illud eruditionis & honoris culmen non fuisset evectus. Contemplare Phanii filium Cleanthen, qui summâ pressus inopiâ, noctu hausit in hortis aquam, ut interdiu studiis liberalibus operam impenderet. Unde Φρεάντλης appellatus, hoc est, puteo-

teos exhauriens, secundum Diogenem Laertium lib. 7. Item Euclidem respice: qui summo literarum amore flagrans, nullos subterfugiebat labores, imò grave periculum subibat, ut tempore nocturno Socratem audiret. Vide Gell. lib. 6. cap. 10. *Euclides.*

Sapienter Græci dicunt, Θεοὶ τ' ἀγαθὰ πόνοις πωλῦσιν id est, *Dii sua munera laboribus vendunt*: quo docent, sudore perveniendum esse ad gloriam. *A testimonio.*

Quisquis enim duros casus, virtutis amore,
Hauserit, ille sibi laudémque decúsque parabit.
At qui desidiam luxúmque sequetur inertem;
Dum fugit oppositos incautâ mente labores,
Turpis inópsque simul miserabile transiget ævum.

Rectè igitur Plato censuit, Nulla munera desidiosis deberi; gloriam autem atque virtutis præmia studiosis esse parata. *Epilogus.*

Aliud sententiæ exemplum.

Argumentum.

Boni pastoris est tondere pecus, non deglubere.

Tiberius Cæsar meritâ laude celebrandus esset, si quam bene cœpit vitam, bene transegisset. Qui, Diogene grammatico, ac Theodoro Gadareo rhetore præceptoribus usus, in doctum virum evasit. Unde principatûs sui initio miram prudentiam præ se ferebat. Et proculdubio feliciter regnâsset, si non cum vivendi licentia, nec (quæ hominum tetertima pestis est) voluptas transversum egisset. Ad quem scopulum priusquam fecisset naufragium, principe dignissimam protulit sententiam. *Exordium à laude.*

Quâ monuit pecunias à subditis ità exigendas esse, ut relinquatur sors, unde res possit crescere. Damnat δημοβόρους, qui purpurati omnia convertunt in fiscum suum, & quocunquè se conferunt, abradunt ità, *Ab expositione, & à causa.*

ità, atque spoliant, ut cum carne pellem detrac[...] dicas.

Expilator homicida est. Necare is dicitur qui alimenta aufert. Boni enim principis interest, quàm locupletissimos habere subditos.

Etenim boni pastores ità tondent, ut lana detons[...] possit renasci: at qui deglubunt, nihil reliqui faciun[...] Quos expilatores crudelissimos non injuriâ homic[...]das vocare possis, juxta illud Ecclesiast. 34. *Pan[...] egentium, vita pauperis est: qui defraudat illum, ho[...]mo sanguinis est. Qui aufert in sudore panem, qu[...] qui occidit proximum suum.*

A contrario.

Pauperibus omnes facultates eripere, facinus e[...] omnium teterrimum: at subditorum fortunas auge[...] præclarissimum. Unde Artaxerxes, Xerxis filiu[...] solitus fuit dicere, Regalius esse addere, quàm adi[...]mere: Sentiens principe dignius, honorem & op[...] eorum, quibus imperat, exaugere, quàm minuere. E[...] Ptolomæus Lagi filius, Regalius esse dicebat dita[...] quàm divitem esse.

A simili.

Ut arbores frugiferæ, quarum radices evulseru[...] agricolæ, nullos poterunt ampliùs producere fructus[...] sic crescere non possunt populi, qui divitum pascua vo[...]cantur, quorum oppressorum facultates tyranni fun[...]tus exhauserunt atque abstulerunt.

Ab exemplo.

Exemplo sint miserabiles Christianorum popul[...] quos in suam potestatem redegit Turca, quos exp[...]lat, & funestat ità, ut omnis recuperandarum viriu[...] spes sit ablata: Et Locrensium opes sic attriverat oli[...] Qu. Plemminius, ut de omnibus eorum facultatib[...] penè actum fuisset, nisi immaniter afflictis Roma[...] succurrisset justitia.

A testimonio.

Eandem Tiberii sententiam aliis verbis Alexa[...]der ille Macedonum rex, cognomento Magnus, pro[...]ferens inquit, Κήπουρον μισῶ τὸν ἐκ ῥιζῶν ἐκτέμνοντ[...] τὰ λάχανα, hoc est, *Olitorem odi, qui radicitus ex[...]cidit herbas, ac arbores ab ima stirpe revellit.* Q[...] tyrannidis arguit eos, qui longè plus vectigalium[...] quàm subditorum fortunæ queant ferre, solent à civi[...]tatib[...]

tatibus inclementer extorquere. quam impiam rapiendi cupiditatem Diogenes appellat omnium malorum arcem.

Meritis igitur laudibus, dignam principe Tiberii sententiam celebrandam esse confirmabunt, qui perpenderint, iniquissimas exactiones esse, quibus ità plebis vires exhauriuntur, ut ad se redire non possint. *Epilogus.*

Aliud sententiæ tractatæ exemplum.

ARGUMENTUM.

E squilla non nascitur rosa, nec hyacinthus.

TAnta semper fuit Theognidis & doctrina & autoritas, ut ejus scripta velut oraculi vicem obtinuerint apud omnes; cùm nihil protulerit, nisi quod splendidissimum ac verissimum esset. *Ab autoris laude.*

Ejus imprimis sententia præclara circumfertur, quâ prudenter edocuit, è squilla rosam non enasci, è tribulis ficum, è sentibus uvam, ab ancillis filios liberos, ex improbis parentibus probos filios, è præceptoribus indoctis eruditos discipulos non productum iri. *Ab explicatione.*

Etenim quod in se nihil prorsum habet nisi sordidum ac ignominiosum, nihil dignitatis vel honestatis proferre potest. Quippe κακοῦ κόρακος κακὸν ᾠόν, *Mali corvi malum ovum.* *A causa.*

Constat ab herbis salubribus salubria germina, ab arboribus bonis bonos fructus expectari. Item à virtute præditis majoribus, honestam sobolem: at nunquam ex arboribus malis bonos fructus, & nunquam ex malo patre (juxta proverbium) bonum filium procreari. *A contrario.*

Ut aquam ex pumice frustra postulaveris, & ficus è zizaniis: ità probos à vitiosis parentibus liberos *A simili.*

incassum

incassum expectaveris. Quippe ut nihil aridius pu-mice, nihílque ad fructus meliores producendos in-eptius zizaniis; ità malitiosi parentes minùs ido-sunt ad conferendam liberis virtutem, quâ car-ipsi.

——Serpente ciconia pullos
Nutrit, & inventâ per devia rura lacertâ,
Illi eadem sumptis quærunt alimonia pennis,

Ut ait Juvenalis, Sat. 14.

Ab exemplo Tarquinii. Livius dec. 1. lib. 1.

Respice Lucium Tarquinium Lucumonem, q-urbe Tarquiniis profugus, Romam petiit, ubi pec-niis dignitatem, & industriâ sceleratâ regis Anci fa-miliaritatem consecutus erat: à quo tutor liberis re-lictus, regnum iniquis rationibus intercepit, omn-finitimos miseris modis afflixit, & potentes duode-cim Tusciæ populos innumeris cladibus attrivi-Cujus pessimi regis pessimus filius erat, ut moribu-Superbi cognomen meruerit: qui Servium Tullu-socerum suum in curiam properantem, gradib-dejecit, ac domum refugientem interfecit: mo-regnum, patris exemplum imitatus, sceleste occu-pavit. Hujus item filius, Sextus Tarquinius, ut cor-pore patrem iniquum, ità pectore vitiis omnib-corruptissimo, retulit: qui Gabios prodidit, & ju-propinquitatis in Collatini domum receptus, in c-biculum Lucretiæ irrupit, ac pudicitiam expugna-vit. Breviter Tarquiniorum progenies per malitia-à majoribus velut per manus traditam, eò processit, -profligata fuerit, & veluti aurum (quod aiunt) T-losanum funditus interierit. De qua re vide Augus-num lib. 3. de Civitate, cap. 10. Quibus rationib-commotus Euripides ait,

A testimonio.

Φεῦ φεῦ, παλαιὸς αἶνος ὡς καλῶς ἔχει,
Οὐκ ἂν γένοιτο χρηστὸς ἐκ κακοῦ πατρός.

Id est,

Heu heus, ut illud dictitant rectè, probum
Patre ab improbo non posse nasci filium!

Et Horatius 4. Odarum 4.

Fortes creantur fortibus & bonis:
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus; nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Bono igitur jure laudandus est Theognis, qui protulit eam sententiam, quâ ut nihil elegantius, ità nihil verius queat inveniri. *Epilogus.*

De Destructione, sive Subversione, Græcè ἀνασκευή.

Cap. V.

Destructio vel subversio, est propositæ alicujus rei reprehensio. Subvertenda verò neque manifesta valde, neque prorsus incredibilia, sed ea quæ velut mediæ sunt conditionis.

Destructio. Subversio enim non tantùm in fabulosis & carmine traditis fieri potest, verum etiam in ipsis annalium monumentis, Quintil. lib. 2. cap. 4.

Oportet autem, cùm subvertere aliquid voles, primùm eos reprehendere, qui dixerunt: deinde subjicere rei expositionem: postea ipsam subvertere capitibus hisce;

Obscuro,	Inconsequenti,
Incredibili,	Indecoro,
Impossibili,	Inutili.

„ Hoc autem præexercitamentum omnem propemodum artis vim in se complectitur. Exemplis argumentum erit, non esse verisimilia, quæ de Daphne dicuntur à poëtis.

Poëtarum coarguere ineptiam, absurdum mihi videtur, cùm vel ipsi fidem sibi detrahant his maximè, præter alia, quæ de diis imprudenter fabulantur. *Exordium à reprehensione.*

Prorsus

" Prorsus enim supervacuum videtur, poëtarum
" lam nos habere rationem, qui deorum, quorum
" râ omnia gubernantur, nullam ipsi habeant cu
" Et grave quidem videretur, quisquis ab ipsis d
" rum in fabulam missus esset: Apollinem verò, q
" artis suæ ducem videri volunt, impudentiæ mate
" esse, quis erit, qui æquo animo perpeti possit? L
" ergò audire, qualia de Apolline & Daphne con
" gant.

Ab expositione. Daphne, inquiunt, ex Terra Ladonéque flu
procreata est. Hanc, ob egregiam speciem eximiúmq
" oris decorem, Phœbus adamavit; cupiénsque de
" restinguere desiderium suum, aspernantem fugie
" témque secutus est, sed comprehendere nequit. V
" rùm Terra mater, assumptâ filiâ, florem, eo quo
" ella nomine, pro ipsa exhibuit, ipsam verò in ar
" stum vertit, cujus rami propter desiderium pue
" in coronam Pythio tripodi dicati sunt; flos vero
" mercedem cessit divinationis. Hujusmodi quid
" sunt, quæ illi fabulantur, quæ quàm sit in prom
Ab obscuro & non probabili. confutare, hinc facilè liquebit. Daphne ex Lad
& Terra procreata est. Quis, oro, tam demens, u
" his quenquam nasci posse credat? Ipsa homo fuit,
" autem diversam, & suam uterque, habebant natu
" Quomodo verò Ladon Terræ conjunctus est?
" quòd aquis ipsam inundat? Quin omnes ergò fl
" terræ mariti dicantur, cùm nullus ipsam non a
" suis irriget? Quòd si ex fluvio homo nata est, qu
" ex homine fluvium quoque nasci posse credimus? Q
" minùs enim tales ex filiis poterunt gigni, quàm ex q
" libus ipsi prodierunt? Jam quo pacto nuptias fl
" terræque nominant? Sentientium enim conjugi
" est. Terra autem, fluviúsque, sensûs sunt prorsus
" pertes. Ipsa verò Daphne utrùm paternum secuta
" nus, inter fluvios numeranda est, an pater filiæ ho
" putandus?

Ver

Verùm esto, concedatur poëtis natam Daphnen ex Terra & Ladone. Nata ergò puella apud utrum educata est? Ut demus enim nasci ità potuisse: ut educaretur fieri tamen non potuit. Ubi enim versata est puella? Herculè apud eum qui genuit. Ecquis ergò hominum vitam in fluvio ducit? Oblivìscetur enim naturæ suæ pater, citiùsque submerget fluctibus, quàm alet. Verùm sub terra apud matrem habitavit. Latebat ergò, nulliúsque aspectui in occulto posita patebat: cujus autem latebat decor, nullius animum movere desiderio potuit. *A difficili.*

Vis & hoc assentiamur poëtis? Quomodo tandem amavit deus, & impotenti affectu à natura sua degeneravit? Amor omnium rerum, quæ humanas solicitant mentes, est pessima. Impium autem videtur, gravissima naturæ nostræ diis quoque attribuere. Nam si omni ex parte nostris teneantur incommodis, qua in re mortalibus præstabunt? nihil autem malorum esse quod non experiantur, certum erit, si amore, quod omnium pessimum est, torqueantur. Sed neque divina natura hanc ægritudinem capit, neque credibile est Phœbum adamâsse. *Ab indecoro.* *Amor res pessima.*

Insequens verò puellam Phœbus quomodo ab ea victus est cursu? deus ab homine? Viri enim mulieribus præstant, & deum fœmina superavit? Et quæ requis hominibus par esse non potest, ei deus cessisse creditur? Quamobrem autem fugientem puellam mater excepit? An quia malas nuptias putavit? Quomodo ergò ipsa facta est mater? An verò bonas credidit? Cur ergò id bonum filiæ invidit? Aut ergò mater non fuit, aut malam fuisse matrem constabit. *Ab inconsequenti.*

Quid ità verò Terra secum suis ipsa operibus dissensit, offendítque Phœbum, filiam auferens, rursúmque redditâ ejusdem nominis arbore ipsum oblectans? Non debebat gratificari illi, si offendere *Ab inutili.*

ipsum volebat. Quare demum arbore illâ tripodas coronavit? Arbor enim voluptatis fuit merces; divinatio verò virtutis est indicium. Quomodo ergò Deus conjunxit ea quæ naturâ repugnant? Cur mortalis quidem amica, immortalis verò amator?

Peroratio. Sed finis sit: neque enim plura de poëtis dicam, nè ipsorum ineptiam longiùs insectando, in eandem, quam in illis reprehendo, vanitatem videar incidisse.

SCHOLIA.

Destructio, &c. Quam alii nuncupant improbationem, alii confutationem. Quintilianus lib. 3. cap. 4. vocat opus destruendi. Idem lib. 5. cap. 13. refutationem, Græci ἀνασκευὴν, quibus σκευάζειν est condere, componere, struere, ἀνασκευάζειν destruere, labefactare.

Subvertenda verò, &c. Hoc est, oportet refutationes de illis rebus fieri, quæ ancipitem adhibent opinionem, ut ait Priscianus. Non enim, quæ planissimè falsa sunt vel vera, refutanda sunt: quales sunt Æsopicæ fabulæ, vel historiæ indubitabiles. Ut si volueris refutare, bruta animalia atque bestias more hominum aliquando fuisse locutas: Vel anno præterito flammis absumptam Hadamariam.

Mediæ conditionis, &c. Hoc est, quæ medium servant ordinem, de quibus in utramque partem oratio poterit institui. Ut si confutes, Antipodas esse: Arionem delphino vectum: Annibalis exercitum humanas carnes edisse.

Obscuro, &c. Ab incerto Priscianus ait: Ut, Incertum est tempus, quo vixerit Narcissus. Non manifestum est, quot annulos post cladem Cannensem Annibal Carthaginem miserit. Non constat ubi cervi abjiciant cornua.

Incredibili, &c. Ut, Incredibile est Arionem malis affe-

affectum voluisse canere. Supra fidem est, Daphnen à flumine Ladone procreatam, aut Nioben in saxa conversam.

Impossibili, &c. Ut, Impossibile erat Arionem à delphino servari. Impossibile erat Stentora quinquaginta alios sermone æquâsse, sonitúque.

Non cohærente, &c. Ab inconsequente secundum Priscianum. Quod & contrarium appellat: Ut, Contrarium erat voluisse perdere libertatem eum, qui eam servásset.

Indecorum, &c. Hoc est, ab indecente. Ut, Indecens erat Apollinem, cùm sit deus, libidinosum voluisse virgini vim inferre. Non decuisset imperatoriam Scipionis dignitatem pulcherrimis (quas expugnatâ novâ Carthagine cepit) virginibus stuprum inferre: honestius erat injuriæ muliebri obnoxias, intactas custodire.

Inutili, &c. Hunc locum Priscianus ab incommodo vocat, cùm dicimus, rem ineptissimam esse, quæ nulli vel usui vel honori futura sit: ut, Otia sunt abroganda, unde nulla commoditas, vel laus vera promanat.

Artis vim, &c. Etenim instrumentis omnibus rhetoricis opus habet, cùm tota spes vincendi, ratióque persuadendi posita sit in confirmatione atque confutatione. Nam si adjumenta nostra exposuerimus, contraria autem dissolverimus, absolutè nimirum munus oratorium confecerimus, ut ait Cicero.

Coarguere ineptiam, &c. Duplicem hujus declamationis formulam nobis proponit. Prioris est sententia, Absurdum esset, ineptias poëtarum reprehendere, aut vatibus contradicere, nisi ipsi in causa essent, falsáque confingendo nos adversum se concitarent. Alterius, Stultum esset poëtis parcere, cùm ipsi diis immortalibus non parcant, sed in deos omnes,

maximéque artis suæ poëticæ præsidem Apollinem debacchentur.

Apollinem, *&c.* Hic Musarum princeps & dux est. Unde μουσηγέτην appellant, autore Macrobio lib. 1. de Somn. Scip. cap. 3. Idem 1. Saturn. cap. 7. vocatum ait, ἀπὸ τοῦ βάλλειν τὰς ἀκτῖνας, id est, à jactu radiorum. Eundem Phœbum, ἀπὸ τοῦ φοιτᾷν βίᾳ, quòd vi feratur. Tortellius derivat à lumine vel nitore, ἀπὸ τοῦ φωτός.

Daphne, *&c.* Hanc Aphthonius ait filiam esse Ladonis, qui fluvius lauris circumseptus est in Arcadia. Ovid. autem 1. Metamorph. tradit filiam Penëi, unde Penëiam ac Penëida vocat. Est autem Penëus Thessaliæ fluvius, inter Ossam & Olympum decurrens, apud quem est locus amœnissimus, qui Tempe dicitur: Unde Virgil. ait 4 Georgic.

— *Fugiens Penëia Tempe.*

Ovid. 1. Metamorphos.

Est nemus Æmoniæ, prærupta quod undique claudit
Sylva, vocant Tempe, per quæ Penëus, &c.

Fertur autem duas habuisse filias, Cyrenen & Daphnen. Vide Bocat. l. 7. c. 29. Porrò poetæ finxerunt, Daphnen è Ladone procreatam, quòd lauri & arbores proveniant nascantúrque de fluvialibus undis.

Item, autore Fulgentio, laurum Apollini dedicârunt, quoniam si eam dormientibus ad caput posueris, vera somnia videbunt.

Pythio, *&c.* Python vel Phython horrendæ magnitudinis è terra calescente post Deucalionis diluvium procreatus serpens, quem Phœbus interemit, unde Pythius est appellatus, & in honorem ejus ludi instituti Pythia dicti. Ovid. 1. Metamorph.

Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomiti serpentis nomine dictos.

Sunt qui sic dictum asserant ἀπὸ τοῦ πυνθάνεσθαι. At Macrob. 1. Satur. cap. 17. à πύθω, hoc est, σήπω,

tra-

trahit, quòd nunquam ſine vi aliqua caloris efficitur putredo.

Tripodi, &c. Tripodes, à tribus pedibus dicti fuerunt, autore Servio ſuper 4 Æneïd. menſæ in Apollinis Delphici templo, quibus ſuperpoſitæ Phœbades vaticinabantur, vel ex quibus reſponſa dabantur. Dicebatur etiam Cortina. Virg. in 6. Æneïd.

—— *Neque te Phœbi Cortina fefellit.*

Fuerunt autem duo ſummæ fidei oracula, Delphica & Pythia. Vide Eraſm. in proverbio, *Ex tripode.*

Jam quo pacto, &c. Non probabile eſt, inquit, nuptias factas eſſe inter res inanimatas, cùm Hymenæus eorum ſit qui ſenſus habeant. Præterea, cùm in dubio ſit an inter fluvios filia Daphne, an Ladon pater inter homines recenſendus.

Amor res peſſima, &c. Unde Euripides,

—— βροτοῖς ἔρωτες ὡς κακὸν μέγα·

Mortalibus amores quàm magnum malum! Qui bonis hominibus non conveniunt, nedum Apollini Deo. Rectè apud Diogenem Laertium Zeno, *Amor eſt,* inquit, *concupiſcentia quædam, in præſtanti ingenio viros non cadens.*

Viri mulieribus præſtant, &c. Ὑπερέχουσιν, viri ſuperant, vincunt fœminas. Etenim fœminæ debiliores ſunt maribus, quia frigidioris naturæ, ut de animalibus ait Ariſtoteles.

Refutationis exemplum.

ARGUMENTUM.

Falſum eſſe quod Herod. l. 1. ſcripſit ſuper Arione fidicine. De quo vide Gel. l. 16. c. 19. Ovid. 2. Faſt.

Arion vectus à delphino.

Exordium à reprehenſione.

PRimam hiſtoriæ legem Cicero tradit eſſe, ut vera ſit, nec admiſceat aliquid falſi, quam Græci non ſervando, ſed creditu indigna turpiter confingendo, fecerunt, ut fidem amiſerint, & Græcia men-

Eſt enim lumen veritatis hiſtoria.

mendax credatur, & Herodoti scripta vana, atque mendaciis consuta; maximè ea, quæ super Arione prodita circumferuntur.

Ab expositione. Arion, inquit, citharœdus, grandi pecuniâ & re bonâ multâ copiosus, Corinthum ex Sicilia & Italia constituit redire. Nautas igitur Corinthios delegit, qui prædæ pecuniæque cupidi ceperunt consilium de necando Arione. Hic, pernicie intellectâ, pecuniam insidiatores haberent, vitam darent, oravit. Atqui nautæ imperârunt ut jam statim coràm desiliret præceps in mare. Homo ibi territus, spe omni vitæ perditâ, id unum rogavit, ut priusquam mortem oppeteret, induere permitterent sua sibi vestimenta, & fides capere & canere carmen casûs illius sibi consolabile. Quod oraverat, impetrat; atque ibi mox de more cinctus, amictus, ornatus, stánsque in summæ puppis foro, carmen, quod ὄρθιον dicunt, voce sublatissimâ cantavit. Ad quod delphinum inter undas adnavisse, & dorso super fluctus edito Arionem vectavisse, incolumísque eum corpore cum cithara atque vestimentis illæsis, Tænarum in terram Laconicam devexisse confirmat Herodotus.

Ab obscuro. Ecquis asserat conspicuum atque planum esse, Arionem in mare præcipitatum fidibus cecinisse, ipsum fluctibus non obrutum, nec citharam humoris impatientem aspergine marinâ corruptam, neque vestes à procellis absorptas, sed omnia integra ipsúmque citharœdum salvum evasisse beneficio marinæ belluæ?

Ab incredibili Ab Arione fidicine magnam pecuniæ vim collectam admitto, licèt idipsum multis difficillimum creditu; cùm, juxta proverbium, Bonus cantor bonus cupediarius, promúsque magis quàm condus. At quis, oro, tam demens, ut persuasum habeat fidicinem in tanta calamitate, & in tantis vitæ periculis constitutum se ornare, & canere potuisse? Porrò, quem-

quemadmodum nemini fidem feceris, Priamum in filiorum funeribus plausisse, & Nioben in tanto natorum luctu saltavisse: sic nemo crediderit, hominem in extrema necessitate, capitisque periculo fidibus delectatum cecinisse carmen non vulgare; rebus scilicet requirentibus habitum potiùs lugubrem, aut Musam quam vocant Caricam.

Verùm esto, concedatur illum potuisse canere, & delphinum musicâ demulsum: sed cùm sit omnium non solùm marinorum animalium velocissimus delphinus, ocyor volucre, & telo acrior, juxta Plinii sententiam, quomodo ejusdem dorso potuit Arion pendere; ubi si commoda etiam fuissent retinacula, iis tamen fidibus intentæ manus uti non potuissent? Sed esto, non sit excussus: at quomodo vortices perferre potuit, & semper æstuantis furentisque maris impetus, æquoreósque turbines atque procellas, quæ remos frangere, proras avertere, & maximas naves devotare solent, atque submergere? *Ab impossibili.*

Quid ab historico magis alienum quàm ista mendacia confingere? Quid minùs convenerit humanæ naturæ, quàm in summo rerum asperrimarum periculo canere? Quid in truculentarum belluarum ad feritatem natarum naturam minùs quadraverit, quàm eas, nativâ rabie depositâ, mansuescere, placidorúmque equorum officiis fungi, mariáque superequitantem hominem dorso portare? *Ab indecoro.*

Calamitatis dolor est comes, atque luctus; prosperioris fortunæ, cantus & lætitia: sed quomodo in summum vitæ discrimen adductus Arion, lætitiæ vestimenta potuit induere, musicisque cantilenis indulgere? At idem in mare præcipitatus, quomodo emersit, quomodo marinis humoribus perfusus, & horrore perculsus, fides, quas inutiles aqua reddit, tractavit? quomodo societatis humanæ atque rationis expers delphinus, *A contrario.*

 equum

equum domitum imitatus, citharœdum veluti equitem vexit, & monstrator itineris in portum, quem optavit homo, deduxit?

Ab inutili. Quorsum ista tam absurda commenta, & inutilia vel auditu, vel relatu figmenta, unde nulla morum cultura, nulla item ingeniorum commoditas promanat?

Epilogus. Finem modò faciam, nè in Herodotum invectus, calumniari videar, & prolixis verborum ambagibus usus, molestiis afficiam eos, qui credulitatis vitio non laborantes, noverunt mera deliramenta esse, quæ de Arionis fabula memoriæ sunt prodita.

Aliud refutationis exemplum.

Argumentum.

Vanum esse, Elpenora mutatum fuisse in porcum.

Ut fabulæ poëtarum honestæ, delectandi gratiâ, vel docendi causâ conscriptæ, laudem merentur: sic absurda, quorum nullus est usus, mendacia, carbone notanda, miniméque sunt ferenda: cujus farinæ sunt ea, quæ finxerunt de Elpenore.

Circes fabulam explicat apud Xenophontem, primo memo. Socrates. Ab expositione. Quem sociorum Ulyssis unum fuisse perhibent, & à venefica Circe, Solis ac Persæ filiâ, mutatum in porcum, atque ex homine per pocula bestiam quadrupedem factum: juxta illud Juvenal. Satyr. 15. *Cum remigibus grunnisse Elpenora porcos.*

—— Circes: (inquit Horat.) *pocula nôsti,*
Quæ si (Ulysses) *cum sociis stultus cupidúsque bibisset,*
Sub domina meretrice fuisset turpis & excors:
Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.

Ab obscuro. Quod figmentum nemo, præditus etiam Atticâ eloquentiâ, perspicuum aut planum fecerit homini rationis

tionis compoti. Obſcurior enim res eſt, quàm ut ullâ dicendi facultate queat illuſtrari; & intellectu tam difficilis, ut nè Apollo quidem (ut proverbio dicunt) intelligat.

Quis tanto credulitatis vitio laboravit, cui verum eſſe videatur, hominem in porcum transformari potuiſſe, idque per fœminam, quæ ut viris infirmior eſt, ac ineptior, ità minùs idonea ad capeſſendas atque ſibi vendicandas divinæ virtutis artes, quibus tanta miraculorum ſpectacula ſolent exhiberi, & virgulâ, ut aiunt, divinâ ſuppeditari? *Ab incredibili.*

Ecquâ ratione vel efficaciâ fieri potuit, ut humana facies in ſetoſum porci caput transformaretur, manus cum digitis in pedes biſulcos tranſirent, & breviter in animal deforme, terram ſemper ſpectans ac fodiens, converteretur homo? *Ab impoſſibili.*

Cui Deus os ſublime dedit, cœlúmque videre
Juſſit, & erectos ad ſydera tollere vultus.

Non decuiſſet Circen id attentare, vel ſibi potenter arrogare, quod ſolius divinæ virtutis eſt opificium. Ad hæc indecens admodum fuiſſet, humani corporis figuram, ad Dei ſimilitudinem factam, in porcina membra convertere, naturámque ratione divinâ præditam, ſordidiſſimâ pecoris carne dehoneſtare. *Ab indecenti.*

Veneficiis potens Circe fuerit, eſto. Sed quomodo à trivenefica porrectum (quod hauſtum in ſtomachum trajici, deinde in viſceribus abſumi atque confici ſolet) poculum potuit totum Elpenoris corpus immutare? Quis unquam audivit ſumpta pocula ſecutas fuiſſe corporum tranſeuntium in alias transformationes, & non potiùs, priſtinâ membrorum figurâ permanente, ſanitatem, vel adverſam valetudinem concomitatam? *Ab incoharenti.*

Quæ malè feriatorum hominum deliramenta, cùm nihil bonæ frugis afferant, miror, quid Herodotum juverit iſta confingere: Quid item vates impulerit ſcriptis *Ab inutili.*

scriptis suis rata facere, atque committere, ut verum perduret proverbium, Πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί, *Multa mentiuntur poëtæ:* Quibus *quidlibet audendi semper fuit æqua potestas*, ut Horatius ait.

Conclusio. Desinam plura de rebus vanissimis verba facere, ne diutius in iis immorato, mihi aliqua vaniloquentiæ nota possit inuri.

Aliud refutationis exemplum.

ARGUMENTUM.

Quòd vana sint, quæ jactant barbari de Hieronymo, ob libros ethnicorum, imprimis Ciceronis, lectos, flagris cæso.

Exordium à dicentium reprehensione. POlitiorum literarum hostes Cerite, quod aiunt, cera digni sunt, quòd lapidem moveant omnem, ut studiosos à bonis literis retrahant. Etenim multa comminiscuntur, ut bonos in erroris tenebras secum abducant. Sed videamus quænam inter cætera, quorum infinitus est numerus, phantasmata confingant, ac immensa cavi spirent mendacia folles.

Ab expositione. Divus Hieronymus, inquiunt, cùm singulari disciplinarum studio flagrans, ethnicos scriptores, imprimis Ciceronem, lectitaret, nec prophani studii finem faceret; per somnium ad Dei tribunal raptus est: ubi accusatus, ad flagra damnatus fuit; ut documento esset, libros ethnicorum non esse legendos.

Ab obscuro. Quod hominum à musis alienorum figmentum à veritate remotissimum, Cimmeriisque (ut aiunt) tenebris obvolutum est. Etenim cui poterit apertum atque clarum videri, hominem mortalem, non modò somno, sed etiam carne & ossibus gravatum, in cœlos rapi, in Dei conspectum produci, atque ibi ad majestatis summæ tribunal virgis cædi, propter lectos cum judicio libros ethnicorum? A quorum

ſtudiis nemo bonus unquam, nemóque pius abhorrere ſolitus, ſed potiùs omnia probare, quod bonum eſt tenere. Quomodo manifeſtum ergò fuerit, virum ſanctum vapulâſſe, quòd velut è luto gemmas, hoc eſt, quod in ethnicorum libris optimum erat, collegerit, ac indè libris ſuis plurimum conciliârit lepôris atque dignitatis?

Ultra fidem eſt ſingulari ſanctimoniâ virum conſpicuum, è lectulo ſuo raptum in cœlos, ut flagris cæderetur; deinde virgis percuſſum, in terras relatum fuiſſe. Quod ſi verè contigiſſet, proculdubio ſemper à poëtarum lectionibus poſt datam tergo pœnam abſtinuiſſet. At id ipſum minimè feciſſe ejus ſcripta teſtantur. Sed per ſomnium fuit accuſatus, per ſomnium damnatus, atque cæſus. Per ſomnium igitur res debent credi, quæ meræ verborum umbræ ſunt. *Ab incredibili.*

Quomodo carnalis homo ſuper æthera ferri, quomodo imbecillitas humana præfulgidos cœleſtis ſplendoris atque flammarum radios perpeti, fulgurantéſque terribilis judicis vultus ſuſtinere potuit? Sed eſto, potuerit id tolerare. Quomodo autem dormiens nihilque ſentiens verbera potuit ſentire? Quomodo ſe tantâ formidine perculſum, & in pericula conjectum fuiſſe recordans, ad ethnicorum libros redire? *Ab impoſſibili.*

Omnium peſſimi ſunt homines, qui nobis fingunt, Deum illorum tortorem eſſe, quos è libris ethnicorum, quod habetur inibi ſalutare, non piget excerpere, & in utilitatem piorum memoriæ prodere: illis interim parcentem, qui ſegnes & ignavi bonas omnes diſciplinas, quæ Dei Opt. Max. ſunt munera, contemnunt, pravâque ſuâ & vivendi conſuetudine, & docendi ratione bonos offendunt, atque ſecum trahunt in perniciem. Et viro ſancto parùm convenerat autorum profanorum ſcripta legere, *Ab indecoro.*

ſi

si cognoverat, ea sacris literis incommodare, aut legentibus nihil utilitatis suppeditare. Esto, sint in iis nonnulla prava dogmata: magis tamen decuerit mala præterire, & aures obturare, quàm omnia ex æquo damnare.

A repugnanti. Scripsit quidem D. Hieronymus, ob lectos Ciceronis libros se flagra passum; sed puellæ teneriori, quam à nimio poëtices studio volebat retrahere, scripsit per somnium accidisse. Quis indè, precor, colligendum juraverit, eloquentissimos ethnicorum libros non esse legendos? Quod per somnium, quo rem actam intelligunt, pii credituri sunt; velut Græci dicunt, Ὄυδ' ὄναρ. Quo antiquo proverbio significârunt, id quod nullâ ratione, nullo tempore audeas sperare.

Sed quæ suis hisce mendaciis turpissimis commoda nobis afferunt bonarum literarum hostes? Commoda non videmus, experimur autem incommoda. Etenim dum omnes sui similes, hoc est, indoctissimos cupiunt habere, talibus terriculis juventutem à literis sincerioribus avocant, ut similes habeant labra lactucas. Ita grandiores hi facti, nulli vel rebus privatis, vel publicis usui poterunt esse.

Facessant igitur elegantiorum literarum osores, ac desinant per vanissimas de D. Hieronymo confictas nugas juventutem ab ethnicorum utilissimis, & mores & ingenia formantibus scriptis deterrere.

Petrus Mosellanus copiosiùs & elegantiùs tractavit, cujus verba non piguit ascribere.

ARGUMENTUM.

SI unquam hoc dubium fuit, hoc vitii mortalium mentibus naturâ insitum esse, ut quantum quisque vel ipse jam sit assecutus, vel pòst se assequi posse

poſſe ſperet, tantum probet; & nihil, niſi quod ipſe facit, rectum putet: nunc certè dubium eſſe deſinet, poſteaquam exiſtunt, qui quoniam ipſi optimos quoſque ſcriptores aut non legunt, aut ſi legunt, non intelligunt, alios quoque ab eorum lectione deterrent: & quia errorem ſuum veris rationibus perſuadere nequeunt, muliercularum more effictas ſuperſtitioſorum exemplorum minas confingunt. Nam quis deſidioſiſſimis iſtis deſidiæ patronis credet propterea D. Hieronymum, ut divinarum ità humanarum literarum peritiſſimum, quòd ethnicorum ſcripta legerit, cœleſtis judicii ſententiâ condemnatum, de tergo ſatisfeciſſe? Operæpretium autem eſt, quibus verbis bellam hanc ſuam, ſcilicet, hiſtoriam narrent, exponere. Nam ſi veri quid haberet res, longè aliam faciem narratio ipſa haberet. Nam qui bene natos adoleſcentes hac fabulâ ab honeſtiſſimarum rerum ſtudiis abducere conantur, quanquam mendaci veritatis tectorio obducere ſe poſſe profitentur, (ſophiſtæ enim & ſunt, & appellantur) tamen infelici adeò ſunt ingenio, ut cautè mentiri, & fictionem celare non poſſint. Sic enim aiunt: S. Hieronymus cùm ſingulari quadam liberalium diſciplinarum omnium ſtudio flagraret, non ſatis habuit philoſophiam & theologiam didiciſſe, inſuper curioſitate quadam provectus, ethnicos ſcriptores, & imprimis Ciceronem ſubindè legit. Placebant enim ei pulchra verba, quibus paganus ille in ſuis libris frequenter eſt uſus. Connivebat ad hæc aliquandiu Deus: ſed cùm finem non faceret inutilis ſtudii, per ſomnium ad Dei tribunal accerſitus, de Ciceroniana lectione accuſatur. Quid multis? Damnatus eſt ad flagra. Quibus multùm diúque cæſus, ſatis docuit, non eſſe legendos libros ethnicorum, præcipuè Ciceronis. Hæc eſt illa terrifica hiſtoria, quam ubique adverſum bonarum literarum

rarum ſtudioſos decantant. Nam ut indocti medici uno collyrio omnium oculos ſanant, ità miſeri isti unum hoc habent, quo inſcitiæ ſuæ patrocinantur. Sed nunc quantum efficiant, videamus. S. Hieronymus, inquiunt, ſingulari quodam liberalium artium ſtudio flagravit. Quid ego audio? Sanctus erat Hieronymus, & tamen liberalium artium ſtudio flagrabat? Sancti ſanctè omnia & faciunt, & dicunt. Vos verò hoc nomine in jus vocatum jactatis, quòd liberales diſciplinas avidiùs legendo ſit ſectatus. Aut ergò ſanctus non erit Hieronymus, & diſciplinæ liberales erunt fugiendæ: aut ſi ſanctus Hieronymus, ſanctum erit & liberales artes tractare. At quis est tam impudens, ut Hieronymo ſanctitatis gloriam detrahat? Niſi fortaſſe dicitis tum eum ſanctum non fuiſſe, cùm prophanos autores legeret. Dicite ergò mihi ullum tempus, quo à prophanis literis in totum abhorruerit. An eſt aliquis liber, aliqua epiſtola, aliquis commentarius ejus ſcriptoris, in quo non prophana ſacris adjunxerit? Quòd ſi in ſcribendo ad prophanos autores ſæpe reſpexit, quantò magìs in legendo idem hoc feciſſe eum putabimus? Aut ergò ſanctitatis opinionem, quam ille ſibi ſummâ eruditione, ſummâque pietate comparavit, ei detrahetis; aut, ſi hoc non audetis, mendacium veſtrum ipſi prodetis. Deinde ſi artes ab ethnicis potiſſimùm & inventæ, & nobis traditæ, liberales ſunt, flagitium non erit eas didiciſſe. Vix me contineo quin hìc ſophiſtis iſtis inſultem. Hoccine veſter vos docuit Ariſtoteles, liberale quod ſit, hoc idem & flagitium eſſe poſſe? Non virtus eſt liberalitas? O novum acumen! Nam cùm quod liberale appellant, hoc idem vitioſum eſſe dicant, nónne ex virtute faciunt vitium? Ut cùm vitium omne ſit fugiendum, idem ſit iſtis & liberale & illiberale; fugiendum pariter, & expetendum. Vide quàm bellè cohæreant,

hæreant, quámque formalis sit, ut Gothi isti loquuntur, hæc narratio: Sed philosophiâ ac Theologiâ contentus esse debebat, sicut doctor sanctus, & doctor subtilis, qui non curaverunt istas novitates. Quam tu hic philosophiam mihi somnias egregie philosophiæ magister? Neque enim credibile est vigilare eos, qui ullam artem liberalem à philosophia separant. Miseri homines non didicêre, philosophiam non esse dictata quædam nuper à nescio quibus, quæ postea & in scholis alii aliis velut per manus tradidêre, de inventionibus, de formalitatibus, de obligationibus, & similibus nugis; sed latiùs patêre augustissimæ hujus disciplinæ fructum. Nam cùm totum philosophiæ corpus ex tribus velut primariis membris constet, sermonis facultate, naturalium rerum cognitione, & vitæ instituendæ ratione, singula hæc deinceps plurimas in se complectuntur partes. Etenim in sermone desideramus, vel ut cum rectè loquentium exemplo consentiat, id quod pollicetur grammatica; vel ut naturam cujusque rei explicet; nunc, quæ obscura sunt definiendo; nunc, quæ multa & confusa sunt, dividendo; nunc, quid cuique vel consequens vel repugnans sit, colligendo; quam vim dialecticen vocant: vel ut propriè, distinctè, copiosè, ornatè de quavis re propositâ cum quadam audientium admiratione dicamus, quæ facultas propriè est oratorum. Sed naturæ cognitione latiùs etiam fines suos porrigit, cùm cœlum pariter, elementa, atque adeò quæ in elementis sunt omnia ambitu suo circumscribat. Vitæ verò humanæ moderatio non in hoc est tota, ut quis suos ipsius mores ad virtutis præscriptum formet: sed majus etiam quiddam præstat; nimirum ut primùm nos ipsi, vitámque nostram, deinde domûs familiæque curam, postremò civitatis ac reipub. administrationem rectâ ratione instituamus.

S. Thomas Aquinas: Joannes Scotus.

Philosophia omnis ex quibus constat.

instituamus. Et cum ex uno philosophiæ velut fonte innumerabiles disciplinarum humanarum rivi promanârint; & nullus scriptor, quantumvis ethnicus, tam sit inanis, ut non scriptione suâ in aliquam philosophiæ partem incurrat: quæ (malum!) insania est, eum, qui Ciceronem in omni philosophiæ parte summa cum laude versatum, diligenter legat, perinde criminari, ac si philosophiæ terminos sit egressus? Quòd si philosophiæ pars est Cicero, & qui philosophiæ student, vel vestro judicio, non solùm non flagra, sed præmia merentur; quâ, quæso, fronte fingitis nobis Hieronymum, cui præmium debebatur, cæsum flagris? Neque verò libet hîc quicquam exprobrare vel Thomæ Aquinati, vel Joanni Scoto, quos tantopere venerari cuique per me sanè licet: illud tantùm dico, me nec sanctitatem detrahere Thomæ, nec Scoto subtilitates invidere; sed quod additis, non curæ fuisse iis novitates (videlicet per novitates, Ciceronis lectionem intelligentes) agnosco Atticam istam vestram eloquentiam, & acumen miror, quòd, quæ annis supra mille sexcentis in eruditorum manibus fuerunt, ea præ nugis vestris nuper natis existimetis nova. Atque utinam vobis, quibus tantum displicent nova, nunquam novus contingat cucullus, nunquam novæ crepidæ; sed semper pannis annisque obsitis, putridi pisces & antiquata ova sint cibus.

A consulatu enim Cic. ad Christi natalem anni 61. intercessêre.

At suavius etiam est, quòd, quò probabilius esset mendacium, causam lecti Ciceronis adjungunt: Quia, inquiunt, placebant ei pulchra verba. Ecce verò alterum sermonis sophistici florem. Quod autem peccatum est, malle pulchra quàm spurca? Video quorsum tendatis: Hieronymum vestrî similem optatis, hoc est, infantem. Deinde, ullúmne verbum per se est pulchrum, an potiùs ut quodque rei vel pulchræ vel turpi inditum est, ità vel pulchrum vel turpe

turpe habetur? Quòd pulchra ſunt verba, quæ pulchras res velut veſtiunt & ornant, nónne in contrarium res vobis exit, ut quod pro vobis adduxiſtis, hoc maximè vos oppugnet? Jam, ut demus, cauſam hanc aliquid valere, illud quomodo conſiſtet, quòd, quæ in aliis laudat Hieronymus, eorum culpâ ipſe pleẞtatur? An non idem in epiſtola ad Magnum oratorem, & fatetur ſe profana legere, ſacríſque intertexere; & qui hoc ante ſe fecerant, ſuóve etiamnum tempore facerent, eorum exempla non modò non reprehendit, verùm etiam imitanda proponit?

Nónne Lactantium hoc nomine miratur, quòd ad Cicer. eloquentiam cæteris propiùs aſpiraverit? Non Baſilius, ſummus meâ ſententiâ Theologus, nepotibus ſuis adoleſcentibus, quos ad divinæ ſapientiæ perfectionem erudiebat, omne genus profanorum ſcriptorum prudenter legendum ſuaſit? Imò, Non Auguſtinus in futuro Theologo omnium penè humanarum literarum cognitionem deſiderat? Nónne idem Ciceronis Hortenſio (ſic enim inſcriptus eſt liber) velut duce, ad ſapientiæ Deo dignæ ſtudium primùm ſe perveniſſe palàm teſtatur? Et Hieronymum lecti Ciceronis pœnas graves adeò dediſſe, credi vobis adhuc poſtulatis? Illi laudibus attollunt induſtriam eorum, qui ad æternæ ſapientiæ templum ornandum, populi Iſraëlitici exemplo, peregrinas conferunt opes: vobis non ſatis eſt vos ipſos, veluti fucos quoſdam, in alvearium nihil importare? inſuper & aliis in hoc genere laborantibus obſtrepitis, & ficti exempli horrorem opponitis? Sed quid ego horum exempla commemoro? Ipſe adeò Paulus, qui Chriſti ſuo ore loquentis periculum minatur, ethnicorum poëtarum verſibus in Evangelii gloriam abuſus eſt. Quid autem, ſi oſtendam, quod vos impudenter adeò aſſeveratis, hoc nè fieri quidem potuiſſe? Quid ſi hoc ex veſtris ipſorum verbis convincam?

Quid si hoc vestrum commentum ab ipso adeò Hieronymo palàm rideri alicubi comprobem ? Deincépsne tale aliquid studiosis hominibus obgannire audebitis ? Per somnium vobis Hieronymus accusatur, per somnium damnatur, per somnium cæditur. O novum judicium! In Areopago olim judicia noctu habebantur, sed vigilantibus reis: hic reus cùm altum adeò dormiat, ut etiam somniet, ad tribunal protrahitur, accusatur, damnatur, cæditur. Quî fieri potest, ut dormiens causam dicat? ut omni sentiendi facultate destitutus, flagrorum ictus sentiat? Nónne ipsa somnii vox totum hoc quod jactatis, somnium, aut si quid somnio vanius est, esse ostendit? Atqui venit in mentem, quo potissimùm nitantur fabulæ illius decantatores. Hieronymus, inquiunt, ipse scribit tale quid sibi accidisse. Fateor, sed scripsit juvenis, calentibus adhuc in eo rhetorum studiis, quorum professio est, fictis etiam narrationibus ad suum negotium abuti. Scripsit puellæ, cujus ingenium parùm firmum, talibus terriculis ab immodico ethnicæ lectionis studio absterrere prudentis erat. Scripsit aptis verbis, aptis figuris, ea præfatione somni pariter & febriculæ, ut cauto firmóque lectori commentum nè posset quidem imponere. Scripsit in familiari privatâque epistolâ, stylo ad puellarum infirmitatem accommodato. Alioqui tu perjurum facietis Hieronymum. Primùm, qui post judicium illud vestrum, quo lectionem ethnicorum abjuravit, ad libros profanos toties redierit. Deinde qui aliis ejus generis libros non modò legendos permittat, verùm etiam suadeat. Postremò, qui in defensione sua multis annis, posteaquàm ad Eustochium de somnio hoc scripserat, exactis, Ruffino lectionem ethnicorum pro crimine objicienti responderet, somnium esse, quod Eustochio scripsisset: somniis autem scripturarum autoritate fidem non habendam

bendam. Quid expectatis amplius? ipse Hieronymus jam non minùs eruditione vitæque sanctimoniâ, quàm ætate perfectus, quod juveni sibi ad Eustochium scribenti exciderit, merum fuisse somnium confitetur. Sed vereor planè, nè sint quibus prolixa hæc de somnio disputatio quendam tædii somnum adduxerit: tantum abest, ut, nè cui fabulam hanc persuadeam, metuam.

Elegantissima Posthumii Consulis ad populum oratio: quâ fœdum Bacchanalium ritum reprehendit: ex Tit. Livio, lib. 39. 15, 16.

Bacchanalia hæc Sp. Posthumio Albino & Qu. Martio Philippo Coss. viguerunt.

NUlli unquam concioni, Quirites, tam non solùm apta, sed etiam necessaria hæc solennis comprecatio deorum fuit, quæ vos admoneret, hos esse deos quos colere, venerari, precarique majores vestri instituissent; non illos, qui pravis & externis religionibus captas mentes, velut furialibus stimulis ad omne scelus, & ad omnem libidinem agerent. Equidem nec quid taceam, nec quatenus proloquar, invenio. si aliquid ignorabitis, nè locum negligentiæ dem; si omnia nudavero, nè nimium terroris offundam vobis, vereor. Quicquid dixero, minus quàm pro atrocitate & magnitudine rei dictum scitote esse: ut ad cavendum satis sit, dabitur opera à nobis. Bacchanalia totâ jampridem Italiâ, & nunc per urbem, etiam multis locis esse, non famâ modò accepisse vos, sed crepitibus etiam, ululatibúsque nocturnis, qui personant totâ urbe, certum habeo. Cæterùm, quæ ea res sit ignorare: alios deorum aliquem cultum, alios concessum ludum & lasciviam credere esse: & qualecunque sit, ad paucos pertinere. Quod ad multitudinem eorum attinet, si dixero multa millia hominum esse, illico necesse

est exterreamini; nisi adjunxero, qui, qualésque sint. Primùm igitur mulierum magna pars est, & is fons mali hujusce fuit: deinde, simillimi fœminis mares, stuprati & constupratores, fanatici, vigiles, vino, strepitibus clamoribúsque nocturnis attoniti. Nullas adhuc vires conjuratio, cæterùm incrementum ingens virium habet, quòd in dies plures fiunt. Majores vestri, nè vos quidem, nisi cùm aut vexillo in arce posito comitiorum causâ exercitus eductus esset, aut plebi concilium Tribuni edixissent, aut aliquis ex magistratibus ad concionem vocâsset, fortè temere coire voluerunt: & ubicunque multitudo esset, ibi & legitimum rectorem multitudinis censebant debere esse. Quales primùm nocturnos cœtus, deinde promiscuos mulierum ac virorum esse creditis? Si quibus ætatibus initientur mares, sciatis: non misereat vos eorum solùm, sed etiam pudeat. Hoc sacramento initiatos juvenes, milites faciendos censetis, Quirites? iis ex obscœno sacrario eductis arma committenda? hi cooperti stupris suis, alienísque, pro pudicitia conjugum ac liberorum vestrorum ferro decernerent?

Minus tamen esset, si flagitiis tantùm effœminati forent, (ipsorum id magna ex parte dedecus erat) à facinoribus manus, mentem à fraudibus abstinuissent. Nunquam tantum malum in republica fuit, nec ad plures, nec ad plura pertinens. Quicquid his annis libidine, quicquid fraude, quicquid scelere peccatum est, ex uno illo sacrario scitote ortum esse. Necdum omnia in quæ conjuraverunt edita facinora habent. Adhuc privatis noxiis, quia nondum ad rempublicam opprimendam satis virium est, conjuratio sese impia tenet. Crescit & serpit quotidie malum: jam majus est, quàm ut capere id privata fortuna possit: ad summam reipublicæ spectat, nisi præcavetis, Quirites. Jam huic diurnæ

leg

legitimè ab consule vocatæ par nocturna concio esse poterit. Nunc illi vos singuli universos concionantes timent: jam ubi vos dilapsi domos & in rura vestra eritis, illi coierint; consultabunt de sua salute, simul ac vestra pernicie: tum singulis vobis universi timendi erunt. Optare igitur unusquisque vestrûm debet, ut bona mens suis omnibus fuerit: si quem libido, si furor in illum gurgitem abripuit; illorum eum cum quibus in omne flagitium & facinus conjuravit, non suum judicet esse. Nè quis etiam errore labatur vestrûm quidem, non sum securus. Nihil enim in speciem fallacius est, quàm prava religio. Ubi deorum numen prætenditur sceleribus, subit animum timor, nè fraudibus humanis vindicandis divini juris aliquid mixtum violemus. Hac vos religione innumerabilia decreta pontificum, senatusconsulta, aruspicum denique responsa liberant. Quoties hoc patrum avorúmque ætate negotium est magistratibus datum, ut sacra externa fieri vetarent? sacrificulos vatésque foro, circo, urbe prohiberent? vaticinios libros conquirerent, comburerentque? omnem disciplinam sacrificandi, præterquam more Romano, abolerent? Judicabant enim prudentissimi viri omnis divini humaníque juris, nihil æquè dissolvendæ religionis esse, quàm ubi non patrio, sed externo ritu sacrificaretur. Hæc vobis prædicenda ratus sum, nequa superstitio agitaret animos vestros, cùm demolientes nos Bacchanalia, discutientésque nefarios cœtus cerneretis.

Omnia diis propitiis volentibúsque ea faciemus: qui, quia suum numen sceleribus libidinibúsque contaminari indignè ferebant, ex occultis ea tenebris in lucem extraxerunt; nec patefieri ut impunita essent, sed ut vindicarentur, & opprimerentur, voluerunt. Senatus quæstionem extra ordinem de ea re mihi col-

legæque meo mandavit: nos ipsi, quæ nobis agenda sunt, impigrè exequemur: vigiliarum nocturnarum curam per urbem minoribus magistratibus mandavimus. Vos quoque æquum est quæ vestra munia sunt, quo quis loco positus erit, quod imperabitur, impigrè præstare; & dare operam, nè quid, fraude noxiorum, periculi aut tumultûs oriatur.

De Confirmatione, sive Asseveratione, quæ Græcis dicitur κατασκευή.

6

Cap. VI.

Confirmatio, vel Asseveratio, est propositæ rei comprobatio. Confirmanda verò sunt, quæ neque prorsus manifesta sunt, neque omnino fidem, ut fieri possint, habent; sed quæ medium ordinem servant. Qui autem confirmare intendunt, omnibus capitibus confutationi contrariis utantur. Primùm enim laudem eum qui dixit, quod confirmandum est: Deinde, rem exponant: Postea, à contrariis eorum quæ diximus, comprobent ipsum.

Pro	Obscuro Incredibili Impossibili Repugnante Indecoro Inutili	Quidem	Manifesto. Probabili. Possibili. Cohærente. Decente. Conferente.

Sanè hæc quoque confirmationis exercitatio omnem vim artis intra se complexa est: cujus exemplum, verisimilia esse quæ de Daphne referuntur, continens, tale erit.

Poëtas

Poëtas quisquis vituperat, ipsas mihi vituperare Musas videtur. Si enim quæcunque canunt poëtæ, Musis instincti profundunt; quidni planè Musis bellum indicit, qui poëtarum reprehendere conatur inventa? Ego quidem omnium poëtarum sententiam comprobo, illius autem maximè qui Daphnen ab Apolline esse amatam, sapienter protulit. Sed quænam sunt, quibus fidem non adhibent? Daphne, inquiunt, è Terra nata est, & Ladone.

Exordium à laude dicentium.

Cur hoc apud eos incredibile? Nónne rebus omnibus aqua & terra sunt origo? Nónne semina rerum omnium elementa præbent? Si verò quicquid gignitur, procedit ex terra & aqua: nimirum Daphne eisdem orta est, quibus omnia, principiis, Ladone & Terrâ; genita scilicet indè, unde cuncta procreantur. Superabat autem Daphne facie reliquas omnes: rectè quidem. Quæcunque enim primò è Terra emittuntur, ea naturæ pulchritudine producuntur, & primo velut nativo proprióque conspicua decore pulcherrima videntur. Multæ autem mutationes corporibus speciosissimis tempore accidunt: quæ verò recèns nata primùm apparuerunt, ea formosissima, veluti quæ nullum adhuc decoris sui damnum passa sunt, blandissimè oculos nostros morantur. Rectè igitur Daphne formâ præstabat primùm ex Terra procreata.

Expositio rei à manifesto.

Ob cujus admirandam pulchritudinem Pythius amore captus est, non injuriâ. Quicquid enim in terris est, quo res ullæ sunt conspicuæ atque admirandæ, id omne à diis ipsis tributum est. Si verò bonorum omnium amabilis in primis est pulchritudo, quid mirum si jucundissimum deorum munus, deum quoque habuit amatorem? Quæ enim dii donant, ea omnes amore prosequuntur.

A probabili.

Conabatur autem amans deus suo desiderio mederi:

A possibili.

deri: sic enim res habet: Virtutes non sine labore com-
parantur, & opus est sudore, quisquis eas assequi veli
Hinc ergò laborat amator, nec tamen desiderans ami-
cam comprehendit. Ingens enim est virtus, nec ad ex-
tremam ipsius metam quisquam potest pervenire. Ai-
unt igitur amare Phœbum, non terram scilicet, nec
deorum majestatem vanis commentis dehonestantes,
sed virtutis ostendentes naturam, ut Apollo sit qui vir-
tutem quærit, ipsa verò virtus, Daphne.

A cohærenti. Fugientem puellam mater excepit. Cuncta enim quæcunque sunt, mortalem sortita naturam, ad ea, un-
de orta sunt, festinant reverti. Idcirco in terram occi-
dit Daphne, ex terra prognata.

A decenti. Accipiens autem puellam mater, pro ipsa reddid
arbustum. Utrumque opus terræ proprium, ut in
hanc homines cadant, & arbores ab ea nascantur.

A conferenti. Procreatum autem arbustum Apollinis honori di-
catum est: dii enim extra providentiæ suæ comple-
xum nè arbusta quidem reliquerunt, sed coronan-
tur è natis, & primitiæ prodeuntium è terris ipsi
sacrantur. Sed & arbor divinationis facta est mer-
ces atque symbolum. Hoc autem conveniens puto
Daphnen enim poëtarum multi σωφεόνην, id est
temperatam appellant; & oracula dare, à temperanti
provenit.

Conclusio. Itaque quoniam puella voluptatum expers fuit
virtutibus consecratur. Neque enim posset futuro-
rum esse capax, qui laborat intemperantiâ, conta-
minatum habens fœdâ libidine pectus. Quas ob
res poëtas admiror & laudo, ipsum veneror ca-
men.

SCHO

SCHOLIA.

COnfirmationem Græci vocant κατασκευὴν à verbo κατασκευάζειν, quod est parare, fabricari, quo utitur Apostolus ad Hebr. 9. Σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ᾗ ἥ τε λυχνία, &c. id est, *Tabernaculum factum fuit primum in quo lucerna.* Est & probare, & confirmare. Unde κατασκευὴ, probatio, astructio, demonstratio, item structura vocatur ab Halicarnasseo: hoc est opificium rhetoricum, & artifex compositio.

Quisquis vituperat, &c. In Aphthonio habetur, Ποιηταῖς ἀντιπερῶν, αὐταῖς ἀντιλέγειν δοκεῖ ταῖς Μούσαις· unde locum hunc sic alii vertunt, Quisquis Vatibus contradicit, ipsis Musis videtur contradicere.

Musis instincti, &c. Socrates apud Platonem de recta nominum ratione dicit Musarum & musicæ nomen deductum ἀπὸ τοῦ μῶσθαι, id est, inquirere: si quis enim vult Musis familiaris esse, ei opus est indagine, & studio sapientiæ. Etenim qui ad Musas aspirant, opus habent non parvâ inquisitione atque labore. Unde Propertius lib. 3.

Non datur ad Musas currere lata via.

Musis autem instinctos, ait, hoc est, divino furore concitatos, & impulsos. Divinum enim poëtarum genus est, atque diis agitur, ut ait Plato de Legib. 3. Idem de furore poëtico, Non arte, inquit, sed divino afflatu mente capti omnia præclara poëmata canunt: Quem furorem ἐνθουσιασμὸν appellant, numinis afflationem, quam Budæus de asse primo interpretatur vim dicendi & scribendi divinitus infervefactam. Hanc libro 1. de rap. Proserp. Claudianus intelligens inquit,

Raptoris thalamos audaci promere cantu
Mens congesta jubet: gressus removete profani.

Jam

Jam furor humanos nostro de pectore sensus
Expulit, & totum spirant præcordia Phœbum.

Huc item Ovid.6. Fast. respiciens, ait,

Est deus in nobis, agitante calescimus illo.
Impetus hic sacræ semina mentis habet.

Idem libro de Arte tertio,

Est deus in nobis, sunt & commercia cœli:
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Cur hoc apud Deos, &c. Græcismus est, πρὸς τῶν θεῶν, πρὸς τοῦ Διός· Hoc est, per deos, per Jovem.

Superabat facie, &c. Quoniam Daphne omnium pulcherrima fuit, non dubium est quin Apollinem potuerit in amorem sui sollicitare. Certè pulchritudinem Aristoteles dicebat quavis epistolâ efficaciorem ad commendandum. Theophrastus silentem fraudem appellabat: Plato prærogativam naturæ, quæ paucis soleat contingere. Carneades dicebat, ἀδορυφόρητον βασιλείαν, id est, regnum absque satellitio: Meminit Erasm. Apophtheg.6. Sunt qui pulchritudinem in tria distinguunt: aliam referunt laudabilem esse, ut formosam faciem: aliam usui deservire, ut instrumentum, & domum, quæ præterquam quòd speciosa sunt, usibus nostris commoda etiam sunt: tertiam legibus studiisque constare, eámque humanæ vitæ commodis maximè consulere. Cujus meminit Diogenes Laertius lib.3. de vita philosophorum. Hæc in æternum perdurans omnium est pretiosissima. Unde Ovid.3. Tristium eleganter ait,

Nempe dat, & quodcunque libet fortuna, rapítque:
Irus & est subitò, qui modò Crœsus erat.
Singula quid referam? nil non mortale tenemus,
Pectoris exceptis ingeniíque bonis.

Multæ mutationes, &c. Hoc est, pulchritudo recèns producta peramabilis est, temporis autem cursu vitiatur. Hinc pulcherrimè Ovid. de arte amandi secundo ait,

Forma

Forma bonum fragile est: quantúmque accedit ad annos,
Fit minor, & spatio carpitur illa suo.
Nec semper violæ, nec semper lilia florent,
Et riget amissâ spina relicta rosâ.
Et tibi jam venient cani, formose, capilli;
Jam venient rugæ, quæ tibi corpus arent.
Jam molire animum, qui duret, & astrue formam:
Solus ad extremos permanet ille rogos.

Idem 2. Tristium ad filiam Perillam,

Ista decens facies longis vitiabitur annis,
Rugáque in antiqua fronte senilis erit.
Injicietque manus formæ damnosa senectus,
Quæ strepitum passu non faciente venit.

Notabis obiter, Aphthonium juxta suas præceptiones, non ea confirmare, quæ omnino fidem, ut fieri possint, non habent. Et Quintil. lib. 3. cap. 6. Illud frequens est, inquit, ut ea quibus minus confidimus, omittamus. Hinc silentio prætcrit, ac transit Daphnen in undis educari, aut in mediis terræ matris visceribus vitam exigere potuisse. Tractari tamen exercitationis gratiâ possunt, cùm confirmatio atque refutatio sint veluti quædam imagines rerum illarum, quæ in veras & justas causas incidunt: hic seorsum, quasi per lusum, tractatæ, ut in his juventus exercita possit ad veras ac graves causas agendas accommodatior reddi.

Quæ dii donant, &c. Sic argumentatur:

Qui amat pulchritudinem, non hominum, sed deorum munus amplectitur:

Pythius amat pulchritudinem:

Ergò non hominum, sed deorum munus amplectitur. *Virtutes labore comparantur, &c.* Transit ad eam fabulæ partem confirmandam, quâ poëtæ dicunt, Daphnen ab insequente Phœbo, tenerámque puellam à deo non fuisse comprehensam. Quod difficile confirmatu

confirmatu visum reliquit, & ad allegoriam transi
Per Daphnen, inquit, virtutem intelliges; per Apolli
nem, virtutis sectatorem. Quemadmodum is qui vir
tutem sequitur, non facilè comprehendit eam: ita
Daphne captu difficilis erat Apollini. Etenim diffici
lia quæ pulchra.

Et via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilémque aditum primò spectantibus offert:
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.

Terra omnium communis mater.

Mater excepit, &c. Etenim terræ propter merita in diderunt venerationem materni nominis. Nascente enim excipit, sustinet, postremò complectitur gremio, ut Plin. ait lib. 2. cap. 65.

Apollinis honori, &c. Triplicem, inquit, potissimùm utilitatem affert Daphne in laurum conversa, honorem & decus Apollini, diis reliquis coronas quibu exornantur, & divinandi artis indicium insigne.

Primitiæ, &c. Novæ fruges. Quas olim veteres non degustabant, nisi priùs τὰς ἀπαρχὰς diis sacerdotes immolâssent. Vide Erasmum in proverbio,

Μηδ' ἀπὸ χυτροπόδων ἀνεπιῤῥέκτων ἀνελόντα
Ἔσθειν, μηδὲ λόεσθαι.——

Confirmationis exemplum paulò copiosiùs à Petro Mosellano tractatum.

ARGUMENTUM.

Quòd verum sit, quod Virgilius scriptum reliquerit, Didonem amoris impatientiâ mortem sibi conscisse, confirmationis exemplum.

Quanta fuerit priscorum hominum industria in comparandis sapientiæ monumentis, quæ posteris suis relinquerent, cùm aliis rebus multis constat, tum vel maximè per hoc indicatur, quòd quæ eximiæ cujusdam philosophiæ documenta existimabant,

mabant, ea non temerè literis mandabant, sed musicâ numerorum suavitate condîta, posteris legenda tradebant. Cujus laudis, ab Hebræis ad Græcos derivatæ, ut Latini quoque homines participes fierent, si quisquam alius, Virgilius certè effecit. Nam is cùm humanarum rerum imaginem in Ænea suo mortalibus proponere, ac per hunc, quod cuique vel sequendum vel fugiendum esset, docere statuisset, non satis habuit fictis interim personis veros affectus repræsentare, id quod alioqui poëtæ spectare solent, verùm etiam vera pleraque admiscuit, inter quæ verissima esse censenda sunt, quæ, ut ab insano amore adolescentes deterreat, de Didone Carthaginensium reginâ amoris impatientiâ mortem sibi consciscente commemorat: graviúsne an jucundiùs necdum statuo. Narrat enim Æneam, parte classis naufragio amissâ, Carthaginem in Africam delatum: ubi cùm hospitio Didonis uteretur, reginam pulcherrimi viri primùm admiratione, deinde & amore captam; postremò amorem consuetudine mutuâ adeò confirmatum, ut cùm Æneam aliò vocantibus rebus persequi non liceret, amoris impatientiâ furere inciperet, séque ipsa interimeret. Quid, obsecro, apertius probabiliúsque narrari posset? Quid omnino est in toto hoc narrationis contextu tale, quale in fictis argumentis esse solet? Cohærent omnia, usitata sunt omnia, & jam multis consimilibus exemplis probabilia. Nec ullum est verbum quod mendacii suspicionem facere possit. Constat enim, Trojâ captâ, Æneæ unà cum sociis domo profugi classem mari sursum ac deorsum jactatam. Constat Didonem fratris iram fugientem in Africam venisse, Carthaginem condidisse, regnum novum instituisse. Et quid novi si regina similibus casibus jactata profugum Æneam hospitio excepit? Si tanti herois virtutes tum ex ipsius formæ dignitate, tum verborum

verborum gravitate mirata est? Si, quem admirabatur, ejus etiam amore paulatim ardere cœpit? Primùm mulier annis pariter & corpore virens? Deinde regalis luxûs strepitu lasciva, & cui quod libuit etiam licuit? Postremò gustatæ quondam genialis dulcedinis desiderio jamdudum æstuans, ac maritum sibi destinans? Ipse muliebris sexus per se infirmus, naturâ suâ lubricus est, & cùm aliis affectibus, tum verò maximè amoribus est obnoxius. Nam ii quanquam tristem ferè exitum habent, tamen cùm ad se homines incautos invitant, primâ specie mirum quantum suavitatis, quantum deliciarum, quantum mellis pollicentur. Et quid attinet hic exempla commemorare multarum, quæ non, ut Dido, ignoscendo, sed illiberali planè & pudendo amore superatæ sunt? Quis nescit Pasiphaën, Cretensis regis filiam, tauri amore correptam insanivisse? Quis ignorat Clytæmnestram Ægisthi adulteri amore pollui, quàm Agamemnonis mariti laudatissimi principis triumphalem reditum expectare maluisse? Et credibile non erit Didonem ab omni parentum ac maritali jure liberam, reginam luxu barbarico diffluentem, Æneæ regis hospitis amore tactam fuisse? Sed datis Æneam Carthaginem appulisse, hospitio Didonis usum, Didonem hospitis amore inflammatam: at flammæ ejus tantam vim non fuisse, ut cùm Æneâ suo potiri illa ampliùs non posset, tum vim ipsa sibi attulerit: Hoc verò incredibile vobis videtur? Quasi verò non sit tantus amoris furor ut ad moriendum viros etiam compellat, nedum fœminas. An non audîstis Herculem ipsum fortissimum heroëm (quo nomine in deorum numero à superstitiosa antiquitate positus est) amoris impatientiâ incendium sibi ipsi struxisse? Et qui affectus fortissimum viri pectus expugnavit, fœminam ad suam ipsius necem adigere non poterit? Vanum autem sit hoc exemplum, nisi minores etiam

Amoris furor.

affectus

affectus hoc à viris ſapientiæ opinione clariſſimis impetrârunt. Quis inter philoſophos laudatior Ariſtotele? At is cùm quamobrem toties ſe reciprocaret Euripus, invenire deſperâſſet, ipſo deſperationis mœrore ſcribitur extinctus. Quot autem nobiles Romani gloriæ ſtudio mortem voluntariam ſuſcepêre? Non Cato Uticenſis ſuperatarum partium ignominiâ, ad ſuam ipſius cædem impulſus eſt? Non Lucretia, ereptæ pudicitiæ dolore ferrum in ſe ipſa defixit? Quid autem quòd & leviſſimi affectus, nempe gaudii immoderatus ſenſus, matronas aliquot Romanas extinxit? Credendum eſt enim incorruptis Titi Livii graviſſimi rerum humanarum ſcriptoris monumentis. Quod ergò viris & fortitudinis, & ſapientiæ gloriâ ſpectatiſſimis leviores animorum motus extorſerunt, hoc vehementiſſimus omnium affectuum amor non efficiet? Quis ità deſipiet, ut hoc credat? Quis non audit vulgò jactari proverbium, Amanti nihil eſſe difficile? Quis non videt hac causâ cæcum pingi Cupidinem, quòd qui hujus ſagittis ſunt ſaucii, ſine ſenſu vel mortis vivant, nihil revereantur, neque parentes, neque amicos, nihil exhorreant, neque infamiæ probra, neque vitæ pericula, ſed cæcorum more ipſi ſe præcipitent? Sed enim poëta fuit Virgilius, & vulgare eſt, poëtas fingere omnia. Ridiculum verò, non quid, ſed à quo quid dicatur, attendere, perinde ac ſi dictorum factorúmque veritas à dicentium ſcribentiúmve perſona pendeat. Poëtam eſſe Virgilium non negamus: ſed nihil veri ab eo ſcriptum eſſe, hoc verò contendere magna eſt impudentia. Quid enim eorum, quæ in Aeneæ ſui clypeo de Romanis expreſſit vanum eſt? Neque ſi aliquoties fictis imaginibus veritatem adumbrant poëtæ, propterea & quicquid verſu ſcribitur, pro ficto habendum eſt. Alioqui ſi verſuum menſura non niſi mendaciis adhibetur, quid faciemus Empedocli, quid Lucretio, qui rerum naturas verſibus ſunt proſecuti?

Cupido cur cæcus pingatur.

proſecuti? quid Lucano belli civilis hiſtoriam he metris numeris canenti? imò quid Davidi, & quib dam aliis, qui divino ſpiritu afflati, divinæ ſapient arcana vario carminum genere contexuêre? Eant er qui veri fidem poëtis detrahunt, in primis Virgilio, quem cùm alia multa, tum quæ de Didonis amo commemorat, veriſſimè tradidiſſe, poſthac non n impudentiſſimus negare poſſit quiſquam.

Aliud confirmationis exemplum.

ARGUMENTUM.

Arion. Verum eſſe quod Herodotus ſcripſit, Arionem fidicinem à delphino Tænarum dev ctum.

Exordium ab autoris laude. INiquus rerum æſtimator, & ad faciendam injuri natus videri poteſt, qui mendacii coarguere aude Herodotum. Cujus hiſtoriæ magna ſemper cum vo luptate atque commodo ſunt lectæ. Quem dulcem candidum acerrimi vir judicii Quintilianus prædica *Lib 10. c. 1.* Hujus vel unius cenſuram longè pluris, quàm iniq multorum Zoïlorum judicia, facere meritò debe omnes ſtudioſi, & credere omnia, quæ memoriæ pro diderit Herodotus, ut candidiſſima, ſic veriſſima eſſ maximè quæ ſuper Arione conſcripſerit.

Ab expoſitione. Citharœdum Arionem multas arte muſicâ diviti contraxiſſe memorat, eúmque ab inhiantibus præd nautis Corinthiis in mare deſilire compulſum, ce niſſe. Præcipitem autem datum, à delphino exceptum & cum pretioſis veſtimentis atque cithara ſalvum terram Laconicam devectum.

A manifeſto. Satis admirari non queo, tam obtuſi quempia ingenii eſſe, cui ſubobſcurum videatur citharœdu

ditati

ditari, maximè eum, qui in summo pretio habitus ob singularem artis musicæ cognitionem, oculos omnium in se converterit; qui non deliciis diffluens, nec prodigus, sed virtutis studiosus fuerit, amans patriæ, & amicorum, ad quos venire, ut copiâ suâ illorum inopiam sublevaret, decreverat. Et electro pellucentius est, nautas hominum ejusmodi sentinam esse, qui lucri gratiâ omnium facinorum genera patrare non exhorrescant. Delphinos autem placidissimos hominum amore capi, atque gestatores peramico vehendi studio patienter hominem ascensorem ferre, non est novum, nec obscurum. Nam & Athenæus refert, dilectum à delphino puerum, qui ubi cum aliis ex palæstra ad mare processisset, natabat, natanti autem ex pelago delphinus occurrebat, & dorso susceptum in altum ferebat, deinde continenti restituebat. Et Pausanias lib. I. memorat, Melicertam in mare cadentem, susceptum à delphino, & vectum usque ad Corinthiacum Isthmum. Hæc si cui nondum aperta satis videbuntur, paulò pôst adjiciam, quibus intelliget ea longè planiora facta.

Nautæ sceleratissimi.

Atqui non verisimile est, inquiunt, hominem in supremo capitis periculo, summóque luctu canere potuisse. Sed ignorant stolidi, virum (qualis sine controversia fuit Arion) sapientem, nullis adversis casibus succumbere, nec animum despondere, sed omnia fortunæ truculentioris ludibria, velut jocos meros, ac ludos æstimare solitum, ut non immeritò Horatius dixerit,

A credibili.

Ad summum, sapiens uno minor est Jove: dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum:
Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent,
Fortis, & in seipso totus teres, atque rotundus.

Cur igitur à fide alienum videatur, adversitatis

tempore talem Arionem apparuisse, qualis fuerit i prospero? Cur non verisimile sit, in mortis contemp se, velut ad nuptiales epulas iturum, vestimento exo nâsse, cecinisse item voce lætâ, quò viri fortioris in trepidum animum declararet. Imbutus philosophi studio didicit mortem non fore timendam, nec mal putandam, quam bona vita præcesiisset. Arrideba exemplum Socratis, qui moriens etiam jocatus e Nam cùm frigerent ei præcordia, Debemus, inquit, Crito, gallum Æsculapio: perinde quasi sumptâ po tione medicâ convaluisset.

A possibili. Sed quo pacto fieri potuit, inquiunt, ut à bellua eâdem velocissimâ potuerit per fluctuum procell deportari? Memorabilium cunctarum rerum expe tes viri, nimis ignorant dorsum delphini repandu esse, quo veluti receptaculo Arionem à procellaru impetu atque impulsu tutum consedisse. Igno rant delphinum non tantùm hominis amicum ani mal, verùm & musicâ arte mulceri, symphoni cantu, & præcipuè hydrauli sono capi. Homine non expavescit ut alienum, pro voce gemitûs hu mano similis, obviàm navigiis venit, alludit exu tans, certat etiam & quamvis plena præterit vel Divo Augusto principe, Lucrinum lacum invect delphinus, pauperis cujusdam puerum ex Baian Puteolos in ludum literarium itantem, cum Meri ano immorans appellatum eum Simonis nomin sæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexi set, miro amore dilexit. Quocunque diei tempo inclamatus à puero (quamvis occultus atque abd tus) ex imo advolabat, pastúsque è manu præbeb ascensuro dorsum, pinnæ aculeos velut vagin condens, receptúmque Puteolos per magnu æquor in ludum ferebat: simili modo revehen pluribus annis; donec morbo extincto puer subindè ad consuetum locum ventitans, tristis & mœren-

mœrenti similis, ipse quoque (quod nemo dubitârit) desiderio expiravit. Alius in Africo littore Hipponis Diarrhyti simili modo ex hominum manibus vescens, præbénsque se tractandum, & alludens natantibus, impositósque portans, unguento perunctus à Flaviano Proconsule Africæ, & sopitus, ut apparuit, odoris novitate, fluctuatúsque similis exanimi, caruit hominum conversatione, ut injuriâ fugatus, per aliquot menses: mox reversus, in eodem miraculo fuit. Similia de puero in Iasso urbe Cariæ memorantur: cujus amore captus delphinus, dum abeuntem in littus avidiùs sequitur, in arenam invectus, expiravit. Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni sacerdotio præfecit, amorem illum numinis propitii fuisse interpretatus. In eadem urbe Iasso Egesidemus scribit, & alium puerum, Hermiam nomine, similiter maria perequitantem (cùm repentinæ procellæ fluctibus exanimatus esset) relatum, delphinúmque causam lethi fatentem, non reversum in maria, atque in sicco expirâsse. Hoc idem & Naupacti accidisse Theophrastus tradit. Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochii & Tarentini de pueris delphinísque narrant. Quæ faciunt, ut credatur esse possibile, Arionem citharœdicæ artis, interficere eum nautis in mari parantibus, ad intercipiendos ejus quæstus, eblanditum, ut priùs caneret citharâ, congregatis cantu delphinis, cùm se jecisset in mare, exceptum ab uno, Tænarúmque in littus pervectum, ut ait Plin. lib. 9. cap. 8. Plura apud Plin. lib. Epist. 9. ad Caninium. Eadem habet Gell. lib. 7. cap. 8.

Quare non hiulca, nec dissoluta videantur Herodoti scripta, veluti pulverem, ut aiunt, oculis offundentia, quibus asserit infracti pectoris Arionem in summo discrimine rerum cecinisse, præclarúmque virtutis suæ specimen atque documentum dedisse. *A consequenti.*

A musices item amatore delphino citharœdum pe maria vectum, incolumémque conservatum.

A decoro. Jam inter vehendum quid magis Arionem dec potuisset, quàm grati animi specimen exhibere, atq animalium amicissimum homini vectorem dulced ne cantûs oblectare? Et quid delphino magis conv nire, quàm quòd cum hominibus habere gaudet am citiæ fœdus, ipsis rebus comprobare, officióque veh di gratiam, quam optimè novit, atque potuit, refer Testimonio sit Coeranus ille Milesius, qui delphin à piscatoribus captum, jam interficiendum, pretio demptum, mari reddidit. Postea navi, in qua Coe nus erat, submersâ, & omnibus necatis, ab eodem d phino conservatus fuit. Deinde illo in patria Mile mortuo ac in littus elato, delphinorum agmen ap ruit non procul, tanquam funeri præsens, & opem turum, ut scribit Athenæus.

A b utili. Quòd si præsentis historiæ memoratu dignissim nullus alius esset usus aut commoditas: tamen ma satis illa, quòd non solùm minimarum, verùm eti maximarum bestiarum naturas scrutari nos disc mus, ipsum rerum conditorem Deum Opt. Max. suis operibus admirari, atque in mirabilibus e exercitiis glorificare. Etenim, cui tam Bœotica (q aiunt) auris est, vel ingenium, qui contemplatus micarum aut apum naturas, non admiretur ip creatorem? Et qui considerans docilitatem, clem tiam, & intellectum elephantis atque delphini, rapiatur ad Dei omnium productoris observanti Deinde judicii sanioris adolescens, cùm perpende tantam in bestiis mansuetudinem, statim collige cùm homo sit, humanitate singulari præditum, h némque non homini lupum esse debere; secum r tando, cætera animantia rationis expertia non ta in suo genere probè vivere, sed etiam dissimili ta benevolentiam exhibere. At (quod turpe relatu) n

ta

abies major, quàm hominis. Bruta congregari videmus aliquando, & ſtare contra diſſimilia. Leonum feritas inter ſe non dimicat. Serpentum morſus non petit ſerpentem. At hercule plurima homini ſunt ex homine mala, ut Plin. ait lib. 7.

Finem dicendi faciam, nihil ambigens, quin apud omnes veritatis rerúmque memorabilium ſtudioſos, Herodoti ſcripta ſacroſancta, velut Apollinis oracula ſint futura. *Concluſio.*

Aliud confirmationis exemplum.

Argumentum.

Verum eſſe, —— *cum remigibus grunniſſe*
Elpenora porcis.

Cum in poëtis numen quoddam affulgeat, & eorum ſpiritus ſedibus ætheriis veniat, quis tam impudens vitilitigator qui maledictis audeat illos proſcindere, divinóſque homines genuino dente mordere? Ego certè vates ut ſacros veneror, & exoſculor eorum ſcripta, maximè quæ memoriæ prodiderunt de Elpenore. *Exordium à laude.*

Quàm pulcherrimo veritatis involucro finxerunt unum ſociorum Ulyſſis, in porcum à Circe per pocula transformatum? *Ab explicatione.*

Et puero perſpicuum eſt, καὶ τυφλῷ δῆλον (id eſt, & cæco clarum) belluinis moribus ac ingenio ferino præditos homines, ab omni humanitate atque ratione vacuos, in brutorum animalium naturas tranſire. *A manifeſto.*

Ratio præſtantiſſima hominis pars eſt, atque lumen unicum: Quam ſi libido vel ebrietas extinxerit, quid aliud, quæſo, niſi ſub humana ſpecie latitans Epicuri de grege porcus, relinquetur? Etenim in pecudum ferarúmque animalium numero habetur quiſ- *A credibili.*

quisquis est ferinis voluptatibus prævinctus.

A possibili. Vinum dolosus luctator. Temetum enim ex eo appellatum est, quòd tentet atque labefactet mentem.

Cùm dolosus luctator vinum non modò pede soleat constringere, sed etiam omnes animi vigore profligare, atque mente captos tenere, ut ab antiquis significantissimo vocabulo temetum sit appellatum: Præterea, cùm animi clavo cupidinis transfixi, rati-onis omnis expertes evadunt, cur, quæso, Elpenor ad pocula & libidinem proclivis, sub hominis figur porcus, hoc est, ratione carens animal esse non po-tuit?

A cohærenti

Sus gaudet volutabro luti; fœdus, ut Elpenor, ho-mo voluptates belluinas sectatur, ac porcinam vorand aviditatem, cúmque Philoxeno gruis collum exopta Vide Gell. lib. 19. cap. 2.

A decenti.

Porci natura maximè quadrat in libidinosos & ebriosos, quos proverbio porcos Acarnanios vocant qui sensus tantùm cum bestiis communes habent, in pecudes suâ sponte conversi per libidinem, &, qua Seneca vocat insaniam voluntariam, ebrietatem.

A conferenti.

Jàm quæ commoditas ex præclaro isto poëtaru figmento promanet, audi. Elpenor in pecudem trans formatus monet omnes bonârum literarum atque vi-tutis studiosos, ut pocula Circes, hoc est, volupta illecebras, tanquam nocentissimam pestem fugiant, ipsum Elpenora, non secùs atque Helotarum Sparti-tarum unum, detestantes, turpissima libidinis & ebri-tatis crimina devitent; illud Virgil. semper fixum pectoribus habentes,

Compedibus Venerem, vinclis constringe Lyæum:
Nè te muneribus perdat uterque suis.

Epilogus.

Merito igitur honore prosequi debemus, ut alia, præsentia de Elpenore scripta poëtarum, quos n injuriâ sacros, & divûm curam Ovid. appellavit.

Exempla variis ex autoribus multa consimilia, ingenii & styli exercendi gratiâ poteris collige atque juxta præscriptos ab Aphthonio locos trac

re: ut, Verum esse, quòd Horatius Cocles armorum pondere gravatus, Tiberim tranaverit. Cujus meminit Liv. lib. 2. ab urbe. Valerius lib. 3. cap. 2.

Item, Verum esse, quòd M. Valerius Corvinus pugnæ victoriam auxilio corvi obtinuerit. De quo Livius ab urbe septimo. Val. lib. 8. cap. 16. Gell. lib. 9. cap. 11. vel etiam falsum esse, ex Quint. lib. 2. cap. 4.

De loci communi, qui Κοινὸς τόπος.

Cap. VII.

Locus communis, est oratio, bona aut mala, quæ alicui insunt, augmentans. Dictus autem est communis, quòd omnibus, qui ejus rei, de qua agitur, participes sunt, communiter conveniat atque congruat. Oratio enim in proditorem, omnibus in commune proditioni obnoxiis aptatur. Deuterologiæ, id est, argumentationi jam peractæ, & epilogo similis est. Quare locus communis non habet procemium, attamen juniorum exercendorum causâ, quandam procemii formam licebit fingere: cui subdere capita, primùm ex contrario, hinc rei expositionem, non tanquam doceas, res enim nota est, sed ut auditorem incites aut exasperes. Post hanc afferes comparationem, qua ex collatione id, de quo agitur, in majus extollas. Postmodum collocabis sententiam, vel mentem, caput sic vocatum, exprobrans, aut calumnians agentis intentionem. Deinde conjecturali digressione vitam præteritam in criminum suspicionem devocabis: deinde misericordiæ exclusionem. In fine autem hujus præexercitationis, pones capita finalia:

Legitimum,	Possibile,
Justum,	Honestum,
Utile,	Eventurum.

Exemplum loci communis contra tyrannidis affectatorem: cujus procemium primum tale est.

" Quemadmodum legibus constitutum est, ipsique
" apud nos judicia censuerunt, legibus pœnas lu
" is, cujus scelere leges nullæ fuerant ampliùs perma-
" suræ. Quòd si, præsenti liberatus supplicio, for
" æquabiliorem sese præbiturus, aut vitam populare
" ducturus, illi forsitan aliquis pœnam remittere posse
" cùm verò elapsus in præsentia, sit longè violentio
" evasurus, injustum certè fuerit, insecuturæ tyranni
" initium præsenti delicto condonari.

Secundi procemii forma.

A contrario. Ex aliorum absolutione reorum non magnum for-
tasse judicibus periculum fuerit emersurum: verùm
" tyrannus abierit impunitus, certum est, ad ipsos ju-
" dices præcipuum discrimen devolutum iri, quos cu
" ipsis legibus è medio tollent potientes rerum tyran-
" ni.
" Videmini autem mihi, Judices, in ejus solùm quo
" in præsentia est, contemplatione mentem habe
" defixam, virtutis severitatisque majorum nostroru
" obliti; quorum justius erat reputare, animóque pro-
" ponere sententiam, qui nobis velut maximum, in
" comparabiléque munus, remp. omni dominatio
" vacuam solutámque reliquerunt. Optimè quidem il-
" li atque rectissimè. Quando enim fortuna ipsa va-
" rietate suâ inconstantem se, diversúmque hominib
" præbet: proinde mentes quoque hominum ad rect
" secúsque agendum multiplici flexu trahuntur. Hui
" inæqualitati fortunæ legum æqualitatem opposue-
" runt, instituerúntque rempub. velut unam civium
omnium

omnium sententiam facientes, ut fortunam nunc prementem res cujusque, nunc extollentem, legum constantia æquaret, essétque in civitatibus lex correctio malorum quæ fortuna patrâsset.

Cujus iste aut immemor, aut contemptor potiùs, scelestissimo secum consilio instituit, ut rempub. deleret, taliáque secum disserebat: Quorsum hoc ergò per deos immortales? Supra omnes positus omnibus me patiar æquari? Frustráque permitto cumulare divitias mihi fortunam, si eadem quæ vulgus faciam, eadem feram? & collecti pauperes judicant, quódque multis videtur, id mihi tanquam lex observandum erit? Quousque ergo hæc? Quis modus erit, aut horum quæ liberatio? Occupabo arcem & pessimè perituras longè abigam leges, eróque reliquis ego lex potiùs quàm reliqui mihi. Hæc ipse secum revolvebat, nondum verò votorum suorum finem assecutus: obstitit enim benevolentia deorum. Quid ergò? Non iniquissimum est, si propter ea, quæ frustra conatus est, summam diis gratiam debemus, propter eadem hæc hunc hodie conservari? *Ab expositione.*

Sceleratus est homicida, sceleratior tamen multò tyrannus. Ille enim unum, quisquis is fuerit, perimit: hic verò totas convellit civitatis fortunas. Quantò ergò minus est, parum offendere, aut unum necare, quàm omnes occidere: tantò minus est homicidæ malum, quàm atrox tyranni crimen. *A comparatione.*

In aliis autem reis evenit plerunque, ut tametsi gravissima admiserint, mentem eximant delicto, animóque defendantur. Solus autem tyrannus fiduciam non habet, ut invitum se dicere queat tantum scelus suscepisse. Itaque si invitus tyrannidem fuisset aggressus, esset fortasse ratio aliqua hujus ipsum conatûs absolvere. Verùm cùm ante rem attentatam ipse multùm secum diúque deliberaverit; quomodo justum cuiquam videtur, culpâ carere ipsum, *A sententia.*

qui

qui ante opera, mente quoque factus est tyrannus?

A digressione in conjecturalem causam.

Alii ergò, quicunque in jus vocantur rei, præsen solùm criminis rationem reposcuntur, & propter pr ris vitæ rectè facta sæpius absolvuntur, præsen búsque delictis ignoscitur: Solus verò tyrannus ut usque temporis judicium subeat, oportet. Liquet eni quàm immoderatè vitam præteritam & quàm crud liter præsentem exegerit ipse. Itaque utrorumque de pœnas, & eorum quæ ante, & eorum quæ præsent sceleris conatu deliquit.

Ab exclusione misericordiæ.

Libet autem videre cujus preces præsenti ipsu discrimini sint exempturæ. Liberorum nempe? Ve rùm cùm supplicantes vobis, flentésque illos videbitis putate vobis assistere leges, quarum vos respectu mo veri multò rectius est, quàm liberorum ipsius. Illo enim speratæ dominationis fuerat relicturus hæredes leges verò, quòd judicandi decernendíque de ipso po testatem habetis, præstant. Itaque per quas, quòd ju dices estis, vobis datur, pro eis justius fuerit vos sen tentiam ferre.

A legitimo.

Si enim rectè leges jubent eos, qui patriam in li bertatem asserunt, honoribus afficiendos esse; necessa riò relinquitur, eos, qui in servitutem redigere conan tur, esse puniendos.

A justo.

Justum autem est, ut tantum vobis det pœnarum, quantum ipse sceleris admisit.

Ab utili.

Quòd si tyrannus occubuerit, id magno vobi usui futurum est. Quoniam firma præstructio confir mandi leges erit.

A facili & possibili.

Facile autem & expeditum erit, de ipso sumere sup plicium. Neque enim quemadmodum ipse ad asse rendam tyrannidem satellitibus, ità vos ad opprimen dum ipsum auxiliis opus habetis. Sed sufficiet (judi ces) sola vestra sententia, cujus cùm à repub. jus po testatémque acceperitis, pulcherrimum quoque erit pro reip. salute ipsam experiri.

Qui

Quâ facili cognitione totam hanc præsentem tyrannidis potestatem auferetis. *Conclusio ab eventuro.*

SCHOLIA.

Locus communis, &c. Principiò loci communes sunt, quis rerum formas appellant, quæ ferè in usum rerum humanarum & literarum cadunt; ut fortuna, opes, honores, vita, mors, virtus, prudentia, justitia, liberalitas, temperantia, & his contraria, ut ait Melanchthon 1. Rhetoricorum. De quorum usu optimè scripserunt Rodolphus Agricola in epistola de ratione studii, & Erasmus secundo Copiæ.

Sunt item qui alia in causa à defensoribus, aliâ ab accusatoribus communiter tractantur. Horum locus communis, augere peccati atrocitatem, & dicere, malorum non oportere misereri: Illorum, misericordiam captare, & illata crimina extenuare.

Item, communes loci cùm accusatorum, tum defensorum: A testibus, contra testes, à quæstionibus, contra quæstiones, ab argumentis, à rumoribus, & contrá: de quibus Cicero ad Herenn. 3. Et Georgius Trapezuntius Rhet. 2.

Item, communes loci (de quibus potissimùm Aphthonius loquitur) sunt, quibus citra personas in ipsa vitia moris erat perorare; ut in adulterum, aleatorem, peculatorem, ut ait Quintil. lib. 2. cap. 4.

Communes autem dicti sunt ideo, quia quamvis contra hunc aut illum dici videantur, tamen ad universos criminis reos efferantur necesse est, ut ait Trapezuntius.

Augmentans, &c. Hoc est, per locum communem amplificamus vel augemus virtutes quæ bonis, vel crimina quæ sceleratis insunt: illic per conquestionem misericordia captatur; hîc peccatorum atrocitas exaugetur. Quod quibus rationibus

bus fieri debeat, ostendit Cicero, in fine lib. 2. ad Herennium.

Deuterologiæ, *&c.* Agricola secundam orationem reddidit. Quoniam locus communis post accusatorum argumentationes, quibus primò noxii manifestantur, & convicti suppliciis digni relinquuntur, solet tractari. Unde Quintilianus ait, ex mediis judiciis esse. Et Priscianus ità definit, Locus communis exaggerationem habet manifestæ rei, quasi ex argumentationibus jam peractis. Non enim quærimus in hoc, an iste sacrilegus, vel vir fortis sit, sed rei convictæ & manifestæ exaggerationem facimus, cui tamen legibus supplicium sit definitum, vel præmium. Rodolphus Agricola lib. 2. cap. 14. Loci communes, inquit, ut rhetores vocant, non sunt aliud quàm majores ratiocinationum propositiones, ut quæ in proditorem, in veneficum, adulterum, sicarium dicuntur. Cùm volumus enim probare, Cælium damnandum, ostendimus veneficum esse: quod ubi explicatum est, quid restat aliud, quod ratiocinationi desit, nisi major? Veneficus est damnandus.

Lib. 2. ca. 4.

Epilogo similis, *&c.* In conclusione, præter Enumerationem sunt Amplificatio & Commiseratio. Illa per locos præscriptos à Cicerone communes, instigationis auditorum, augendíque criminis causâ sumitur: Hac item per locos suos commovetur misericordia animus auditoris. Ergò conclusioni similis est locus communis, quem item bonorum & malorum, quæ alicui insunt, nos amplificativum sermonem appellamus, λόγον αὐξητικὸν Græci.

Res enim nota est, *&c.* Hoc est, postquam forma quædam prooemii fuerit posita, & à contrario locus, tum subjunges ἔκθεσιν, id est, expositionem, ut auditorem in odium maleficii rapias ac instiges, non probes, nec doceas rei declaratum crimen.

In majus extollas, &c. Hoc est, flagitium, in quod fueris invectus, ostendes longè gravius esse atque atrocius illo cum quo contuleris, ut sacrilegum peculatore deteriorem.

Sententiam vel mentem, &c. Sententiam veteres, quod animo sensissent, ut suprà dictum, vocaverunt, Græci γνώμην appellant. Quod consilium mente conceptum, atque voluntatem quoque significat. Vult igitur Aphthonius ut aperiamus, quo animo, vel rationis impulsu, & quibus consiliis reus ad maleficium accesserit.

Conjecturali, &c. Conjecturam à conjectu, id est, directione quadam rationis ad veritatem, appellatam ait Quintil. lib. 3. cap. 7. Hinc conjecturalis causa, cujus Cicero ponit sex partes. Et primam vocat argumentationem probabilem, dividítque in causam, & in vitam: illa ratiocinationem, hæc ex antè factis suspiciones administrat. *Conjectura.* *Conjecturalis causa.*

Misericordiæ exclusionem, &c. ἐλέου ἐκβολήν. Amovendam ait misericordiam esse, & neminem justum oportere malorum misereri.

Leges nullæ, &c. Tyranni periphrasis est, in quem præsens hic locus communis est institutus. Verùm tyrannus olim dicebatur fortis & dominus bonus, plenam in subditos potestatem habens. Unde Virgil. in 7. Æneam suum, quem pium semper esse voluit, tyrannum dixit, inquiens,

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.

Postea viribus imperii per superbiam cœperunt abuti. Unde tyranni nomen ad eos restrictum est, qui per insolentiam abutuntur imperiis, & rempub. opprimunt, redigúntque in servitutem. *Cum his,* inquit Cicero Officiorum 3. *nulla nobis est societas, sed potiùs summa distractio. Omne hoc genus pestiferum atque impium ex hominum communitate exterminandum est,* &c. Idem 2. Philippic. *Satis est viris*

viris fortibus didicisse, quàm sit pulchrum, benefici[o] gratum, famâ gloriosum, tyrannum occidere. Idem pro Milone, *Græci homines deorum honores tribuunt iis viris, qui tyrannos necaverunt. Quæ ego vidi Athenis? quæ aliis in urbibus Græciæ? quas res divinas talibus institutas viris? quos cantus? quæ carmina? propè ad immortalitatem, & religionem, & memoriam consecrantur*, &c. Præterea lex olim erat, Tyrannicidæ imago in gymnasio ponatur. Cujus meminit Quintil. lib. 7. cap. 8.

Videmini, &c. Aphthonius, Δοκεῖτε δέ μοι μᾶλλον περὶ τῆς τοῦ παρόντος διανοίας ἀκριβέστερον κρίνειν, εἰ τὰς τῶν προγόνων λογιεῖσθε γνώμας· *Longè*, inquit, *diligentiùs & exactiùs (meâ sententiâ) judicaretis in re præsenti, si majorum nostrorum judicia ante oculos vestros ponere velletis.* Judices nimiùm indulgentes ac remissos arguit: Majores autem è contrario diligentiores asserit enituisse. Illos pati remp. opprimi: hos in libertatem asseruisse & legum justitiam opposuisse injustis fortunæ impulsibus ad maleficia. Est enim locus à contrario.

Fortuna. *Hinc illud Horat. lib. 3. Odar. od. 29.* Fortuna sævo læta negotio, Ludum insolentem ludere pertinax, Transmutat incertos honores.

Fortuna varietate suâ, &c. Fortuna potens ac variabilis appellatur à Virgilio, quam deam veteres arbitrati, in tota ratione mortalium solam utramque paginam facere credebant, & omnes casus humanos assignabant illi, ut hominum mentes impellenti, nunc ad maleficia, nunc ad virtutum studia. Unde Quint. Cur. lib. 3. de rebus Alexan. inquit, *Etiam naturam plerunque fortuna corrumpit.* Et lib. 8. *Quis neget eximiam quoque gloriam sæpius fortunæ quàm virtutis esse beneficium?* Hinc Aphthonius ait, prudenter à majoribus institutum, ut leges decernerent malis pœnas, bonis autem præmia virtutis.

Attentatam rem, &c. Id est, Misericordiam tyrannus mereretur, si peccâsset imprudenter & inconsultò; sed cùm factus sit studiosè, atque deditâ ope-

ra tyrannus, erit puniendus : voluntario enim crimini nulla debet esse veniæ spes, nec ignoscendi facultas parata.

Invitum se dicere, &c. Hoc est, crimini suo nihil poterit prætexere : non dicere, quòd invitus, vel per imprudentiam scelus susceperit. Et in testamento veteri legimus iis urbem profugii paratam fuisse, qui nescientes aliquem percussissent, ut si ferrum in sylva manum succidentis ligna fugerit, & occiderit hominem. Deut. 19.

Liberorum ipsius, &c. Hoc est, filiorum atque filiarum. Vide Gell. lib. 2. cap. 13.

Quarum respectu moveri, &c. Τὴν ψῆφον ἐπενεγκεῖν, id est, suffragia ferre. Multò justius est, inquit, pro legibus suffragia ferre, easque defendere, quàm tyrannorum liberos favore prosequi. Illarum enim beneficio justitia floret, & judices liberè sententiam pronuntiant, sed horum maleficio, cum judicibus æquitas è medio tollitur.

Locus communis in villarum ac urbium incensores.

EXORDIUM.

Hominum impiorum nulli gravioribus suppliciis afficiendi sunt, quàm ii, quorum maleficio contingit, ut funditus per incendia pereat, quod à justitia suum unicuique fuit attributum.

Quorsum attineret deorum clementiâ datas esse facultates, si liceret impunè maleficis eas per crudelissima scelera tollere, vel omnino flammis abolere? *A contrario*

Quid in rerum natura poterit atrocius esse, quàm omnia loca miserabilibus lamentis, cunctásque domos ejulationibus querulis complere, urbes incensioni- *Ab expositione.*

sionibus, internecione cives, vastitate regiones, ru[illegible] crudelissimâ respub. perdere, & breviter, om[illegible] quibus humana vita carere non potest, flammis [illegible] sumere?

A comparatione. Quibus longè mitiores sunt fures, aut sicarii. H[illegible] unius atque alterius bona diripiunt, aut, rerum in[illegible] piâ protrusi, unum aliquem occidunt: at illi resp[illegible] omnes evertunt, & universa tollunt è medio.

A sententia Facinori voluntario nulla esse debet parata ex[illegible] satio, imprudentiæ justa est deprecatio. Nullâ ig[illegible] veniâ digni sunt isti, qui consultò maleficia suscep[illegible] runt, ac suâ sponte omnia immaniter execuserunt, [illegible] nocendi libidine, & perversitate mentis impulsi.

A conjecturali digressione. Cùm vitam præteritam adeò turpiter exegerint, [illegible] nulla spes melioris sit insequentis, Judices, inju[illegible] facietis, si eos dimiseritis. Quippe vix unquam [illegible] bonam frugem perventuri sunt, quos ad omnia fl[illegible] gitiorum genera rapuit assidua peccandi consu[illegible] tudo.

Ab exclusione misericordia. Quis poterit istorum misereri, quos non public[illegible] luctus ad misericordiam traxit, non tot matronarum [illegible] puerorum ejulatus flexêre, non tot virorum singult[illegible] atque calamitates maximæ permovêre, nedum à te[illegible] rimo crimine potuerunt deterrere?

A legitimo. Fas & jura sinunt, volúntque, ut ii pœnas se d[illegible] gnas exolvant, qui justitiæ leges violando crudeli[illegible] universam rempub. afflixerunt, fortunásque omni[illegible] irreparabili damno funditus perdiderunt.

A justo. Quis tam perversi judicii poterit esse, cui vide[illegible] iniquum, eos tantis incommodis atque pœnis affice[illegible] quanta bonis innocentibus intulerunt, tantísque su[illegible] pliciis excruciare, quanta meruerunt eorum ma[illegible] ficia?

Ab utili. Sumpto de sceleratissimis hominibus supplicio [illegible] et, ut respub. liberata possit respirare: item boni c[illegible] ves quibuscunque rationibus voluerint, sua recta [illegible]

staur[illegible]

staurare & in meliorem aut saltem pristinam conditionem atque dignitatem restituere. *A possibili & honesto. Hoc enim est proprium ejus officium qui ad reipub. administrationem accedit.*

Tanta vobis, Judices, est divinitus concessa potestas, ut citra magnum negotium maleficos tollere; tanta item facultas, ut pro jure vestro rempub. afflictam suffulcire possitis, & in libertatem asserere.

Nihil magis poterit judices æquissimos decere, quàm rerum publicarum hostes opprimere: nihil magis gloriosum æstimari, quàm prospicere, nè quid damni boni cives capiant.

Postquam pœnas de reis hisce dignas sumpseritis, fenestram criminibus reliquis clausuri estis. Nam eorum exemplis multi deterriti cessabunt à peccando, qui aliàs ad nocendum promptiores sunt futuri. Resipiscent multi, ubi cognoverint mala consilia consultoribus pessima cecidisse. *Ab eventuro.*

Aliud loci communis exemplum, in ebrium.

EXORDIUM.

IN repub. vestra, Judices, prudenter instituta, non ferre soletis ulla etiam levia crimina: quantò minùs vobis toleranda est ebrietas, omnium scelerum teterrima, unde velut alto gurgite profluunt omnia vitiorum genera, promanátque corporum & animarum pernicies certa? *Ebrietas.*

In homine rem præstantissimam novimus esse rationem, bonamque valetudinem: utrumque obnubilat, imò disperdit, fœda temulentia: utrumque conservat divina sobrietatis virtus, quæ omnium bonorum est origo, sicut illa malorum. *A contrariis.*

Tolerabilior rei præsentis esset causa, si vino rariùs sese ingurgitaret: sed nullam meretur veniam, cùm bestia quotidie cothonissans sese poculis obruat. *Ab expositione.*

 Qui

Qui toties ab amicis admonitus non desinit, ab af-nibus objurgatus non cessat ebrietatem sectari, &, ju-ta proverbium, ut canis ad vomitum reverti, & sus a volutabrum cœni. Noctes atque dies in ganeis, in l-ltris pergræcatur, clamat, rixatur, pugnat.

A comparatione. Quemadmodum amor turpis nihil boni potest pro-creare: sic item ebrietas, ingeniorum teterrim-pernicies. Et reliqui morbi partem aliquam corpo-ris solent corripere, non divinam in homine pa-ticulam adoriri: pestilentissimus omnium est ebrieta- hoc est, rationis privatio, quæ temulentia dicta, quo animi vigorem debilitet. Veteres enim temetum appellavêre vinum, ex eo quòd tentet atque labefact- mentem.

A sententia. Alios imprudentia, casus, atque fata ad peccandu-trahunt: ebriosi sponte suâ rapiuntur ad malefacien-dum. Unde Seneca ebrietatem nihil aliud ait esse quàm voluntariam insaniam, Epist. 12.

A vita antecedente. Incontinentiæ incommoda vide ex Socrate apud Xen. Memo. 1. Non potuit vitam præsentem honestè transigere qui præteritam turpissimè traducendo, se puteo, quo aiunt, argenteo non desiit ingurgitare. Documen-sunt libidines portentosæ, pallor, genæ pendulæ oculorum ulcera, tremulæ manus, quas aliquando vi-distis effundere plena vasa. Hæc omnia præm-ebrietatis, & vitæ turpiter exactæ evidentia sign- Vide Plin. lib. 14. cap. ult.

A misericordiæ exclusione. Nullâ ratione parcendum est illi, qui consultò fa-cinus patrat, & suâ sponte se convertit in bestia- quod facit ebriosus homo, cujus turpissima flagiti- sine ulla misericordia reprimere debetis, & exempl- in nocentem editis reliquos à peccando deterrere.

A legitimo. Cùm, juxta Ciceronis sententiam, Lex sit rect- præceptio, pravíque depulsio; rectissimè feceritis, (quod leges vestræ volunt) teterrimum hoc ebrie-tis crimen è medio sustuleritis: quo facto, vitiis omn-bus repurgatam rempub. estis habituri.

Vos ideo magistratu fungimini, & gladios geritis, ut sontes puniatis, & innocentes tueamini. Nihil igitur justius, nihil honestius facere poteritis, quàm si fortiter officio vestro functi, in bestiam hanc ebriosam graviter animadverteritis. Nec erit quòd ab illa vobis metuere debeatis, cùm neminem sui criminis defensorem habeat, & ejus omni vigore corpus exhaustum, vinóque debilitatus sit animus. Noxium igitur dignis modis tractate, quod non solùm reipub. vestræ futurum est utile exemplum atque salutare, sed etiam gratum Deo, qui maximo odio prosequitur ebrietatem. Unde apud Esaiam inquit, *Væ qui consurgitis manè ad ebrietatem sectandam, & potandum usque ad vesperam, ut vino æstuetis,* &c.

A justo, honesto, utili, possibili. Gladios cur gerant magistratus.

Sed non opus oratione longâ vobis, quibus persuasum esse scio, ebrietatem crimen esse teterrimum, nec levi supplicio tollendum.

Epilogus.

Petrus Mosellanus venustiùs ac copiosiùs tractavit.

Argumentum.

VEreor plurimùm, nè qui sobrii sunt, operam hanc meam in ebrios dicendi, ceu supervacaneam, rideant: dicent enim, sobriis castigatione hac nihil opus esse; ebrios autem sic vino sepultos, ut nullius vocem exaudiant, nullius admonitionem intelligant, nullius objurgationis asperitatem sentiant. Nimirum quòd, ut corpus mortui nullis punctis, sic ebrii animus nullis monitis excitari posse videatur. Quanquam autem optabile esset, non sæpe operam ludi in corrigendis iis, qui in vitiis suis sic obduruêre, ut omnem medicinæ spem excludant: tamen quia sunt qui certis intervallis ex tanti mali sopore expergefacti, ad se redeunt, séque sanabiles per hoc, quòd morbum sub-

ſubindè agnoſcant, præbent; vel horum gratiâ, quanta ſit in hoc vitio pernicies, paucis oſtendam. Nam ut pulchrius nihil eſt homine ſobrio, & ad quidvis quovis tempore, quovis in loco parato: ità nullum monſtrum fœdius ebrio, cujus, ut Terent. Chremes ait, neque pes, neque manus ſatis ſuum officium facit. Principiò mirari ſuccurrit Græcorum prudentiam, qui ſua etiam linguæ proprietate quanta virtus, quámque ingens bonum ſit ſobrietas ſatis declarant. Siquidem ut oſtenderent mentem humanam in ſua dignitate conſiſtere ſine ſobrietate non poſſe, virtutem hanc inſigni vocabulo σωφροσύνην nominavêre.

σωφροσύνη. Quid enim aliud ſonat σωφροσύνη, quàm mentis conſervationem? ut quantum homo animalia rationis expertia mentis dignitate antecellit, tantum quoque hæc virtus cæteris omnibus ſit ſublimior cenſenda. Quanquam autem Stoicorum diſputatio eſt, qui unam virtutem habeat, ei & cæteras non deeſſe: tamen in uſu vitæ humanæ, ſæpe compertum eſt, fortitudinem habuiſſe eum, qui amicitiæ jura non præſtiterit. At ſine ſobrietatis fundamento nullus unquam virtutum domicilium in animo ſuo conſtruxit. Nam ut ea oculorum acies ſola colorum diſcrimina diſcernit, qui nullo vitioſi humoris fluxu lippiant: ità quid quaque in re fugiendum vel ſequendum ſit, ea tantùm mens cernit, quam cibi ac potus moderatio ab omni onere ſemper ſervârit expeditam. Hæc prudentibus conſiliorum omnium mater, hæc rectè conſulta maturè exequitur, cum hac floret reſpub. hac diſcedente ſenſim optima quæque dilabuntur: ut vel hinc appareat, quanta ſit peſtis in republica civis ebrius, qui neque virtuti ulli locum apud ſe relinquat, nec ullum in rebus conſilium aut invenire ipſe, aut ab aliis inventum rectâ ratione exequi poſſit: qui nec præterita recordari, nec præſentia moderari, nec futura prævidere rectè queat: qui

deniqu

denique nihil aliud sit quàm quod de otiosis ait poëta,

--Telluris inutile pondus.

Pinge autem tibi cogitationis penicillo talis hominis vitam. A vespera ad multam noctem clamatur, bibitur, luditur, cantatur, ululatur, pugnatur, franguntur scyphi, mensæ vomitu conspuuntur: succedit somnus alii gravis, adeò ut morti plusquam similis appareat: alii somniorum terrificis spectris irrequietus: tum æquissimum ebrietatis supplicium, vehemens capitis dolor, ac membrorum omnium debilitatio. Manè dolor, & nondum edormitum vinum surgere vetat, & in medium usque diem in stratis detinet. Quòd si quid operis urgeat nimis, fracti, & vel semimortui ad illud accedimus. Quis autem cum laude in negotio aliquo gravi versatur, ad quod invitus, fractus, ac totus languidus ingreditur? Quid expediet impeditus ipse? Quid fortiter faciet languidus? Quem laborem feret hesterno mero non solùm fatigatus, verùm totus fractus? Attrectandum est aliquid? Tremunt manus. Eundum aliquò? Genua labant. Res poscit eloquentiam? Lingua hæret, vocis meatus est impeditus. Quid multis? inter tot morborum genera, quot humanæ naturæ miseria est obnoxia, vix ullum est, quod semel adeò totum hominem sibi eripiat, & animum pariter atque corpus prosternat. Bona morborum pars cùm vel corpus, vel corporis aliquam partem affligat, tamen immortalem hominis partem, nempe animum, impetere non audet. Sunt qui soporem, sunt qui torporem, sunt qui frigus, sunt qui æstum immittant, salvâ tamen interim rationis dignitate. Atqui illud ipsum, quod commune habemus cum diis immortalibus, quo solo homines & sumus, & rectè appellamur, quo à brutis differimus, hoc verò labefactare ebrietas & potest, & solet. Atrox sanè & horrenda pestis est ἐμ-

Animum cum diis communem habemus, eóque solo à brutis differimus.

ληψία, quâ correpti plerique aliquoties vim sibi ipsi afferunt, dum sua ipsorum membra pulsant, dum capillos sibi vellunt, dum se in luto volvunt ipsi. At nullis verbis consequi queas, quanto fœdiori, quantóque immaniori malo laboret ebrius. Quem ἐπιληψία corripit, hunc paulo momento deserit, atque ei mentis usum reddit: ebrius autem cùm diu multúmque per ebrietatem jactatus fuerit, séque indigna multa tum fecerit, tum passus fuerit (si non, quod sæpenumero accidit, in totum extinguatur) totúmque penè triduum sepulto similis jacuerit, vix tandem ad se utcunque redit. Illi mali sensum lenit, quòd nulla suâ culpâ, sed morbi vehementiâ pœnitenda multa tum dicit, tum facit: huic verò malum conduplicatur, quando, quo mali culpam à se transferat, non habet: & minùs premere solent, quæ nihil commeritis gravia accidunt. Jam inter animi vitia nullum est tam noxium, nullum ex quo tanta malorum aliorum seges pullulet. Quid enim tam est horrendum, quod non ebrii audeant? Fide & taciturnitate in rebus humanis nihil sanctius esse debet. Ebrio nihil rectè credideris: effutit omnia, neque quicquam tam religiosè arcanum est, quod celare is possit, qui ad cujusvis compotoris stultitiam invitatus mentis suæ dignitatem ipse prodit. Quid enim non proderet is, qui illud, quod charissimum habet, ad alienum affectum, eúmque stultum, amittere vel cum aviditate paratus est? Cui autem ignotum est, rixarum, vulnerum, stuprorum, adulteriorum, homicidiorum uberrimum fontem esse ebrietatem? Quis enim nescit pugnam Lapitharum factam, ut Horatius ait, super mero? Quis nescit, Tarquinios mero calentes primùm ad stuprum nefandum processisse, mox & regno amplissimo excidisse? Quis ignorat Alexandrum Macedonem, cætera quidem regem laudatissimum, compotandi studio, eò prolapsum,

In vino veritas: hinc Horat. Ser. 1. Sa. 4. & 10. Condita cùm verax aperit præcordia Liber. *Vide Curt. lib. 10 & Plutarch in vita Alex.*

ut iis, quibus familiarissimè utebatur, interfectis, & per hoc procerum suorum omnium animis à se alienatis, veneno tandem extingueretur? Sed næ ego ineptus, qui, quod vitium finem nullum nocendi habet, hoc orationis meæ angustiis complecti studeo.

Aliud exemplum loci communis in sacrilegum, juxta præscriptos ab Aphthonio locos, cujus bona pars ex Prisciano deprompta est.

EXORDIUM.

In omnes maleficos oportet animadvertere, maximè in eos qui contra deos aliquid audent, sacra violando.

Alia exordii formula.

Quòd si vultis committere, Judices, ut cæteri quoque homines vestrâ indulgentiâ pessimi fiant, sacrilegum impunitum relinquite: sin hoc non placet, suppliciis afficite.

Alia principii forma.

Qui in conspectum vestrum adductus est reus, videtur non solus in periculum venisse, sed vos quoque in discrimen præcipitamini. Juris enim contemptio, & religionis violatio impunita relicta, deorum iram in homines excitat.

Ut dii placarentur, majores nostri cæremonias instituerunt, aras condiderunt, templa diis immortalibus voverunt, hostiis donariisque exornârunt, ac festis diebus redeuntibus celebrârunt: iste autem ut deos exacerbatos in capita nostra instigaret, aras spoliavit, templa profanavit, & omnia donaria crudeliter abstulit. *A contrario.*

Et quid aliud animo revolvit, quid aliud machinatur sacrilegus, quàm deos irritando universæ civitati malum accersere, publicisque ac privatis rebus in- *Ab expositione.*

commodare? Etenim ex sacrilegio & deorum contemptu solet agrorum sterilitas provenire, omniúmque rerum penuria: item seditiones, prælia, regionum devastationes, urbium excidia atque pestes.

A comparatione. Ex reliquorum maleficiis tolerabilius malum videmus enasci. Latrocinium ac furtum in paucos committuntur: stupratorum adulterorúmque crimina iis solùm, qui faciunt, molesta & acerba fiunt, & eos maximè, quorum interest, excruciant: sacrilegus autem omnibus ex æquo plurimùm incommodat, qui tyrannis est simillimus; sed tamen ex illis non omnibus, sed pessimis omnium. Illorum enim facinus est sævissimum, quo deorum immortalium donaria spoliant, sacrásque divitias auferunt. Iniquissimum igitur esset, furem, vel injuriosum affici supplicio, sacrilegum verò absolvi.

A sententia. Sed quid suis ut prætendat flagitiis habere potest? Invitus ad scelera non accessit: sed cùm mala semper in comens, malus animus fuerit; non sine multis, sed impiis consiliis atque conatibus fores templorum effregit. Jam quali præditum animo censeatis eum, qui deos immortales, quos omnes creaturæ venerantur ac adorant, contempserit, imò divina sacraria profanando exacerbaverit? Quod designare solent, qui *Bomolochi.* bomolochorum pessimi nunquam laboribus honestis ut victum acquirerent, operam impenderunt, sed per impias artes atque sacrilegia maluerunt ad divitias pervenire.

A digressione conjecturali, imò naturâ potentiorem consuetudinem asserit. Homines alii qui peccant, maleficii præsentis labem vitæ prioris meliùs exactæ sanctimoniâ vel excusare, vel expurgare possunt: at qui tam horrenda crimina committunt in deos, satis ostendunt sese habere pectora, quæ ab ineunte ætate nulli pietati assueverunt, sed assiduo criminum usu tam contaminata sunt, ut ad meliorem frugem, si cupiant etiam,

nequeant

nequeant reduci. Lignum enim tortum haud unquam fiet rectum. Et difficile est resistere consuetudini, quia assimilatur naturæ: quam licèt expellas furcâ, tamen usquè recurret. Quare nihil jam aliud restare constat, quàm dignum meritis supplicium, ut sic arbor mala semel excidatur, nè malos fructus producere pergat. *Qu. Curt. lib. 5.*

Unde si cum maximo ejulatu ad pedes vestros sese abjecerit, nihil diploratione ejus commoveamini oportet, nè crimen impunitum aliis similiter peccandi fenestram aperiat, & inconsulta misericordia vestra deorum iram in publicæ dispendia calamitatis exacuat. *A misericordia exclusione.*

Quòd si leges volunt, ut qui statum hominum inquietant, pacémque publicam interturbant, puniantur: quantò magis animadvertendum erit in eos, qui nobis immortales deos iniquos & hostes faciant, ut eorum amicitiâ spoliati, funditus intereamus? *A legitimo.*

Et quid magis æquum esse poterit, quàm deos placare, religionem tueri, ædiúmque sacrarum expilatores damnare, ac meritis suppliciis afficere? *A justo.*

Quod si feceritis, deos placatos habebitis, & reip. statum longè tranquilliorem atque prosperiorem. Etenim in iis imperiis feliciter omnia solent succedere, in quibus religio vera conservata, scelera punita, & ante omnia regnum Dei fuerit quæsitum. *Ab utili.*

Nec erit, quod vindictæ vestræ justissimæ impedimento esse possit. Neminem enim iste habet, cujus patrocinio nitatur: nec credo fore aliquem, qui tam sit divûm contemptor, istum è manibus vestris ut cupiat eripere, sed potiùs omnes instabunt & urgebunt, ut reus omnium suffragiis morti destinatus, meritas pœnas exolvat, nè ex eo conservato *κακῶν πανήγυρις* impendeat. *A possibili.*

Quid igitur moramini? quid cessatis in eo tollendo, *Epilogus.*

do, qui jampridem omnibus videtur esse damnatus?

Aliud loci communis exemplum, in contumacem aut δύσκολον.

EXORDIUM.

Contumacia. INter varia criminum genera non infimum est contumacia atque morositas, omnium dissidiorum uberrimus fons & origo.

A contrario. Morum æqualitas amicitiæ vinculum atque glutinamentum est, unde natum proverbium, *Æqualitas haud parit bellum.* Et obedientia vel sola virtus est, quæ menti cæteras virtutes inserit, insertásq; custodit. At morositas & contumacia pertinax, amicitiæ pacta rescindunt, omnémque concordiam è medio tollunt; ut Pythagoras rectè dixerit, Æqualitatem, amicitiæ parentem & altricem; contrà, inæqualitatem, discordiarum bellorúmque matrem esse.

Ab expositione. Ab omni mansuetudine & obedientia dyscolus abhorrens, in animum induxit, bene monentibus nunquam obtemperare, neminémque ad honesta vocantem audire. Secum igitur assiduè loquitur, atque exequitur illa: Ego satìs sapio: satìs est judicii, ut queam cum aliis certare, imò vincere: nolo alicui morem gerere, cùm longè meliùs, quàm alii, noverim quæ conveniant ætati meæ: nec maximopere alienam sapientiam optârim: valeat monitorum odiosa prudentia; ego, quod mihi visum erit, aggrediar: præceptoribus, cùm se feroces præstiterint, oppedam: quæ vetuêre, faciam, rejectis etiam libris indulgebo genio, pergræcabor indies, & mihi nomen insigne comparaturus, nocturno tempore veluti grassator aut sicarius in plateis pervagabor, obviàm venientes

venientes laceſſam, atque proſternam, aut, velut Achilles, in fugam compellam, exclamabo etiam, ut Stentora vincere poſſim,

— aut propria mercede canoros
Curetum ſonitus, crepitantiáque æra ſecutus,
Torva Mimalloniis implebo cornua bombis.

Hæcce digna ſunt adoleſcentibus exercitia. Melancholicorum eſt ſtudiis impalleſcere, & demorſos ſapere ungues.

Grave crimen eſt ambitio, ſed multò gravius obſtinatio, & pertinacia procax, quam αὐθάδειαν appellant. Illud ſubtile malum, ſecretum virus, & occulta peſtis infeſtans ſolos cupidos, quorum animos invaſit. At homo contumax, in perverſa ratione perſiſtens, exemplo peſſimo multis eſt aliis, quos veluti contagione viroſâ corrumpit, & ad ſeditionem, reip. perniciem, inſtituit atque trahit. *A comparatione.*

Nihil habet contumax, quod inflexibili menti prætexat. Facilè, ſi vellet, bene monentes audire poſſet: ſed pervicax & obſtinatus animus reluctatur, ac velut aſinus calcitroſus reverberat. Cæterùm ut πειθαρχία μήτηρ τῆς εὐπραξίας· ſic inobedientiæ crimen & pertinaciæ ſcelus, omnium in repub. perverſitatum origo. *A ſententia.*

Præſentis criminis pœna remitti poſſet, ſi non turpem ex vita præterita labem, adeóque ἕξιν contraxiſſet, nec vitium ex prava conſuetudine verſum eſſet in naturam, ex cujus genuina malitia nihil, niſi quod reipub. peſtilentiſſimum, poteſt enaſci. *A digreſſione conjecturali.*

Quis judicii tam perverſi vir eſſe poterit, qui rubo (quod aiunt) areſacto rigidiores atque præfractiores à meritis pœnis liberatos velit, id effecturus ut omnis bene monentium ac gravium virorum autoritas in ſummum adducatur diſcrimen? *A miſericordia excluſione.*

Quòd ſi non in facta modò, ſed in voces etiam petulantiores olim publicè vindicatum eſt, ut C. Fundanius *A juſto.*

danius

danius & Tiberius Sempronius ædiles Appii Cæci filiæ mulctam ob incivilia verba duntaxat dixerint, ut Gell. lib. 10. cap. 6. quantò æquius erit constringere os infræne, & coërcere pestiferam rebellandi libidinem ejus, qui responsator teterrimus oblatratione, factóque suo scelerato omnia civilitatis atque pietatis officia tollit?

A legitimo. Quòd si vestrûm nonnulli judicaverint vitium contumaciæ non capitale crimen esse, arguerint igitur leges jubere, nè major pœna sit, quàm culpa, Officiorum 3. Non petam ut in reum exempla crudelia nimis edatis, sed per νουθεσίαν aut τιμωρίαν occursuri vitiis, ita puniatis, ut accepto malo resipiscat, peccandíque licentiam cohibeat atque compescat.

Ab utili. Ad crimina leviora etiam nihil connivere, sed aliquando ad vivum resecare, quantum in repub. bonæ frugis afferat, vel cæco manifestum est.

A possibili. Res ardua non erit, de præsenti reo judicium censurámque facere: sola sufficit autoritas vestra, qui nullis in hoc negotio perficiendo copiis auxiliariis opus habituri estis, cùm vel solo nutu confundere possitis, cúmque nemo sit, qui cupiat illi subvenire.

Ab eventuro. Si præsentis peccati scelus reliqueritis impunitum, multos habebitis ad idem flagitium alacriores factos, quos adhuc expectatio judicii vestri remoratur.

Aliud loci communis exemplum, in avarum: cujus exordium.

VEtus dictum est, judices, avarum, nisi cùm moritur, nihil rectè facere. Quod vel solum vobis persuadere poterit, ut hunc hominem, ipsam avaritiam, si non capitali pœnâ afficere, saltem extra patriam aliquò, unde ad nos, vel contagio, vel hominis fama non possit accedere, statuatis ablegare.

Admo-

Admodum bene ac prudenter olim Romani ſapientes inſtituerunt, ut in Ægei maris inſulam Gyaros noxii deportarentur, nè laceſſerent ac divexarent innocentes, pauperum ſudores atque ſanguinem hauriendo. Contrà vos perperam ac imprudenter feceritis, ſi hunc reum in patria reliqueritis, & non potiùs hominem peſtiferum & injurium ex hominum communitate exterminaveritis, nè ejus præſentiâ perniciosâ miſeri cives non modò violentur, ſed etiam perdantur. Univerſum enim mortalium genus devorare, & omnibus, ut ſibi ſolis proſint, eſſe maximo detrimento ſolent avari; per omne genus injuriarum ſuos explendo loculos, alienos expilando.

A contrario.

Devoratur is, inquit Quint. lib. 6. cap. 8. *cujus patrimonium consumitur.*

Cujus rei gratiâ ſecum animo revolvere ſolitus, Quorſum virtutes? quorſum probitas? quæ laudatur quidem, ſed alget. Unicum ego pecuniæ ſtudium amplectar. Hæc rerum omnium regina, donat formam, nobilitatem, uxorem locupletem. Huic obediunt omnia, hac vel dii capiuntur. In pretio pretium nunc eſt, dat cenſus honores, qui divitiis parantur. Has igitur conſecutus ego, omnibus (qui nunc quæſtus ubertimus) aſſentabor, defraudabo, terminos proximi transferam, furabor, rapiam, nihil vel deos, vel homines curaturus.

Ab expositione.

Luxurioſa quidem res eſt vinum, & tumultuoſa ebrietas, ſed longè nocentior avaritia fuerit, quâ nihil ſceleſtius eſſe rex ſapientiſſimus Solomon aſſerit. Et quò liberalitas gratior, omniúmque ſtudioſorum encomiis celebratur atque laudatur magis, tantò deteſtabilior avarus eſt; qui non amicis, non patriæ, non reliquis omnibus, ſed ſibi ſoli natus, quaſi hominis portentum vivit, ſe ſolum paſcit, &, horrendum dictu, nunquam ſatiatur; *quemadmodum infernus & perditio non replentur*, Proverb. 27.

A comparatione.

Ebrius poſt factum agnoſcit delictum, ac pœnitentiam

A sententia.

tentiam agit: homicida in furoris vim ac iram transfert crimen, & factis maleficium assignat. Et uterque non semper, sed rarò & casu quodam & inviti peccant. At avarus nihil habet, quo noxium repurget animum, cùm avaritia penitus insita permaneat in venis, & in imis pectoribus inhæreat, ut avelli non possit; nullum relinquens pœnitentiæ locum, nullámque de hominum genere bene merendi facultatem.

A conjecturali digressione. Præteritæ vitæ sanctitas aliis sæpe reis non vulgarem apud judices æquos benevolentiam conciliat: verùm si totam hujus rei vitam ad amussim excusseritis, ipsissimum invenietis Ἀυγέιου βουστάσιον, monstrum, non unâ gravi correptione vel supplicio dignum.

A misericordia exclusione, atque justo. Quare neminem arbitror fore tam stolidum, quem hujus rei misereſcat. Familiam, quam sui simillimam habet, ad pedes fortasse vestros provolutam videbitis: sed vos legum & justitiæ ratio magis permoveat, quàm iniqua sceleratorum hominum hypocrisis, & ipsissimæ crocodili lacrymæ.

A legitimo. Cùm leges reipub. gratiâ conservandæ jubeant in sontes animadvertere; non illegitimum fuerit, imò justissimum, acriter hunc reum à vobis castigari, vel procul ablegari, cùm nihil eo scelestius, ut dixi, reperiatur.

Ab honesto & possibili. Quo facto nihil officio vestro dignius effeceritis. Nec quod judicium vestrum possit remorari, video: nam, modò volueritis, dictum aut factum reddetis.

Ab utili. Duplicem indè reipublicæ commoditatem promanaturam experiemini. Primùm, judices integri, teterrimâ peste rempublicam liberâsse prædicabimini. Deinde prudenter effecisse, ut præsentis rei supplicio deterriti reliqui, ad consimile maleficium non facilè sint accessuri.

Epilogus. Plura dicere non arbitror operæpretium, cùm ipsi

ipsi satis intelligatis, non lévibus pœnis afficiendum avarum, cùm eo nihil sit in republica pestilentius, atque magis perniciosum.

De laude, quæ ἐγκώμιον Græcè dicitur.

Cap. VIII.

Laus est oratio, bona alicujus enumerans. *Proprium est laudis res amplificare, & ornare.* Quint. lib. 3. cap. 7.

Laudandæ verò sunt
- Personæ, ut Thucydides, aut Demosthenes.
- Res, ut justitia, aut temperantia.
- Tempora, ut ver, æstas.
- Loci, ut portus, horti.
- Ratione carentia animalia, ut equus, aut bos.
- Plantæ, ut vitis, aut oliva.

Laudamus verò & communiter & singulatim. Communiter, ut omnes simul Athenienses. Singulatim, ut Atheniensem unum aliquem. Hæc verò divisio est laudis.

Dispones autem ipsam hoc pacto:

Primùm procemium pro qualitate rei pones.

Deinde subjicies genus, quod dividitur in
- Gentem,
- Patriam,
- Majores,
- Patres.

Pòst educationem explicabis: quæ continetur
- Institutione,
- Arte,
- Legibus.

Hinc

"Hinc subdes præcipuum laudum omnium caput, res gestas, quas divides in ea quæ sunt
- Animi, ut quæ fortitudinis sunt, quæ prudentiæ.
- Corporis, ut pulchritudinem, velocitatem, robur.
- Fortunæ, ut principatum, potentiam, divitias, amicos.

Comparationis exercitatio duplicat materiam: & virtutum vitiorúmque non tantùm naturam, sed etiam modum tractat. Quint. lib. 2. cap. 4.

Addes deinde comparationem, quâ id quod laudatur, alteri collatum tollatur in majus.

Postremò Epilogo, qui precationi similior sit, concludes.

Exemplum in Thucydidis laudationem.

"AEquum est eos, qui utilia nobis adinvenêre, suis ipsorum inventis ornare, laudibus prosequi, & quod ab illis est proditum, iisdem quoque ceu autoribus cum gratia reponere, acceptúmque referre. Non igitur injuriâ Thucydides oratione mihi celebrandus est, qui nobis plurimum attulit ornamenti. Omnes enim de aliqua humanarum rerum parte bene meritos decet venerari: Thucydidem verò eò magis, quòd pulcherrimæ omnium illustrandæ curam suam impendit. Neque enim quicquam eloquentiâ pulchrius: neque Thucydide quenquam bene dicendi gloriâ præstantiorem invenire est.

A patria. Athenas inventrices & altrices bonarum artium vocat Cic.

Nactus autem Thucydides eam est patriam quæ & vitam pariter sibi, & eruditionem præberet. Neque enim in alio loco natus est, quàm unde omnis bene dicendi ratio profluxit, originémque vitæ sortitus Athenis.

Reges generis sui habuit autores. Itaque ab ultima protinus origine, clariore majorum fortu

est illustratus. Utraque ergò habens & generis amplitudinem & civitatis statum popularem, quò clarior utrinque fieret, est ab utroque adjutus. Etenim nè ad injustas opes potentiámque delaberetur, æqualitate legum prohibitus est; néve in obscura reliquæ plebis vilitate delitesceret, felicitate generis est consecutus.

Ab educatione. Talibus igitur procreatus parentibus, in republica Atheniensium interque leges educatur, quas certè optimas esse vitæ magistras in confesso est. *Leges vitæ optima magistra.* Inter leges autem armáque vivere instituens eruditioni simul atque rei militari operam dare decrevit, neque studia armis deserens, neque arma (ut præcipuam prudentiæ partem) relinquens; unóque conatu duarum diversarum artium curam habebat, conjungens ingenio pariter ea, quæ naturâ sunt separata.

A rebus gestis. Ut tandem ad virile pervenit robur, occasionem quæsivit proferendis eis, quæ pulchrè fuerat in ætate meditatus. Nec defuit casus, bellúmque protinus est ortum, ipséque res ab universa gestas Græcia literis complexus posteritati mandavit, conservator eorum, & velut restaurator, quæ bellorum delevit injuria. Nec passus est, quod quisque gessit, temporum situ aboleri. Ex ipso ergò cognoscitur captam esse Platæam, scitur Atticam esse vastatam, tenetur Atheniensium classibus Peloponnesi oras esse navigatas: certatum esse navali prælio apud Naupacton, non est nos Thucydides id passus latêre: Lesbum ab Atheniensibus esse captam, id quoque ab ipso indicatur: cum Ambraciotis pugnatum esse, hoc & nè diuturnitas aboleret, effecit. Judicium Lacedæmoniorum non ignoratur: Sphacteria & Pylos, ingentes Atheniensium labores non latent. Concionantur Corcyræi Athenis, Corinthii ipsi contradicunt: Æginates, ut Athenienses accusent, Lacedæmona proficiscuntur: Jam verò à

" belli consilio Lacedæmonios Archidamus absterrens, contra Steneleidas ad bellum suscipiendum impellens: Ad hæc Pericles legationem Laconicam contemnens, neque passus deficere animo propter pestilentiam Athenienses: Cuncta hæc Thucydidis operâ ingenióque in omne ævum ab oblivione vindicantur.

A comparatione. Herodoti & Thucydidis comparationem pulcherrimam vide apud Qu. li. 10. c. 1.

Quis autem Herodotum illi comparaverit? Ille enim ad voluptatem legentium scripsit; hic omnia ex rebus ipsis atque veritate deprompsit. Quantò verò quod ad alienam sit gratiam, infra id est quod fit ad veritatem, tantò post se Thucydides Herodotum relinquit.

Epilogus.

Erant alia quoque permulta, quæ de Thucydide dicerentur, nisi, quò minùs omnia diceremus, laudum suarum nobis obstaret multitudo.

ALIUD EXEMPLUM.

Laus sapientiæ.

PROOEMIUM.

SApientiam adipisci, felicitatis est: laudare autem pro dignitate ipsam, majus est quàm ut nostris id viribus assequi possimus. Tantum enim illi superest gloriæ, ut commune quoddam deorum immortalium bonum esse credatur. Cùm enim deorum unusquisque velut descriptam officii sui tueatur partem, Juno nuptiis præsit, bellis Mars cum Pallade, Vulcanus inter ignes fabriles suas exerceat partes, ducat Neptunus navigantes, & quisque alius aliud sibi vendicet, sapientiam in commune sibi asserunt omnes; præcipuè verò præ omnibus Jupiter, quantò reliquis major est, tantò omnium quoque sapientissimus æstimatur.

A genere.

Unâque sapientia est, quæ vel maximè æternam Jovi præstat potestatem. Et dii quidem nativam ipsam

ipsam cognatámque sibi habent: munere autem ipso- "
rum in terras quoque delata est; & deorum filii sapi- "
entiâ suâ maximam humanæ vitæ utilitatem attule- "
runt. Quapropter poëtæ laudem merentur, qui Pa- "
lamedem & Nestorem, & si quis alius sapiens olim "
fuisse canitur, deorum fuisse filios tradiderunt. Non
quidem illi vano commento deorum naturam velut
permutare conati, quam ne dii quidem ipsi permutare
possent, sed generis permixtione communicationem
indicantes virtutis; ut qui divinâ quadam cæteris ad- "
miratione præstarent, deorum filii crederentur. Nec "
immeritò illorum in deos referebant genus, quo- "
rum sapientia major, quàm humana, originem vide- "
batur affirmare divinam. "

Ut Herculem, Minoa, Perseum & reliquos.

Sola autem ipsa utroque rerum statu æquas habet
rerum vires. Nam reliquarum aliæ bello solùm pro-
bantur, alias laudamus in pace: sapientia verò præ- "
cipua est utriusque temporis moderatrix. Sic in bello "
versatur, tanquam prorsus artium pacis ignara: sic pa- "
cem continet, tanquam nunquam agitata strepitu "
bellorum. Denique tam apertè utrique sese accom- "
modat, ut in utro horum æstimes, ei soli videatur "
esse dicata. Fert pacis temporibus leges, & omni "
tranquillitatis utitur more: in bello verò victoriam "
præbet. Neque armis solùm superiorem facit, sed in "
concionibus quoque præstat invictum. Itaque & in- "
ter bellantes, & inter pacatos sola præcellit, pri- "
masque sibi vendicat sapientia. Sola quoque divini- "
tatis proximè exprimit similitudinem: sola enim, "
velut Deus, futura prospicit. Quin ipsa quoque ter- "
ram agricolis attribuit, navigantibus assignavit ma- "
re: adeò non fruges colligere sine sapientia, non na- "
vim, nisi sapientis gubernatoris præsidio freti, ascen- "
dere auderemus. Itaque quicquid exhibet mare, quic- "
quid hominum usibus terra profert, meritò sapientiæ "
munus cuncta censentur. "

A sapientia effectu.

" Nè cœlum quidem, & si quid in ipso latet, di-
" misit in occulto; quantum solis se porrigat ambitus
" quod spatium stellarum unaquæque circumscribat,
" ipsa pervestigavit. Despexit intra terras etiam, &
" quo pacto vitâ defuncti agemus, ipsa nobis aperuit.
" Trojam, quam capere temporis diuturnitas non po-
" tuit, sapientiæ astus subegit, & unius consilium adepta,
" universam Persarum potentiam dissolvit. Cyclopis
" oculus erutus est prudenti Ulyssis invento; sicque
" quicquid est, quo quisquam vincat, ab ipsa sapientia
" derivat.

A comparatione. Quis ergò ipsi fortitudinem comparâsse velit, cùm quicquid viribus fieri possit, ipsa etiam sapientia præ-
" stet? Adeóque si ipsam fortitudini ademeris, per se
" fortitudo culpanda videatur.

Epilogus. Erant & multa alia, quæ de sapientia dicerentur,
" nisi majora essent, quàm quæ posset modica oratio
" complecti.

SCHOLIA.

L*Aus, &c.* Alii laudationem vocant, hoc est, orationem bona exprimentem quæ alicui insunt. Ἐγκώμιον Græcè appellatur, quod juxta Aphthonii sententiam dictum eo quòd ἐν κώμαις, id est, in viis antiquitus canebant. Nam antiqui κώμας angiportus dicebant. Differt ab hymno & epæno, quòd hymnus deorum sit, encomion verò mortalium: præterea epænus paucis verbis fit, encomion autem secundum rhetoricæ artem profertur. Postremò, cùm in loco communi quoque laus sit, hoc differunt, quòd in loco communi pro viro forti dicentes, eo consilio dicimus, ut præmium petamus: laus autem per se virtutis testimonium, ut ait Priscianus.

Laudandæ sunt, &c. Porrò præterita, instantiáque atque adeò omnia quæ nunc laudamus, nunc contra

vitupe-

vituperamus, res ſunt omnis generis, quæ aut cerni tangíque, ut homo, equus, urbs, flumen; aut animo intellectúque cognoſci atque percipi poſſint, ut facta dictáque. Virtutum item vitiorúmque, tum artium varia genera, ut prudentia, juſtitia, fortitudo, temperantia, eloquentia, medicina, architectura, ſcientia rei militaris, aliáque id genus multa. Vitia autem quæ ſint, hinc cognoſci facilè poteſt, nempe injuſtitia, luxuria, invidia, &c. Ipſius autem Dei laus (quanquam quid huic aut noſtrâ laude accedat, aut vituperio adimatur, non video) tota huc pertinet. Rerum autem, quæ cerni tangíque poſſunt, primas partes homines tenent: qui cùm cæteris animantibus brutis, rebúſque mutis ratione & ſermone, tum multis aliis animi naturæque dotibus antecellant, laudem imprimis ſibi vendicant. Laudamus igitur præcipuè perſonas, urbes, portus, loca, & his ſimilia: præclarè item facta dictáque quæ cum virtutibus conjuncta, atque indè orta eſſe conſtat. Jam & juxtà virtutes artéſque aut in certis hominibus, aut ſeorſum ſuis ipſas laudibus exornamus.

Res, &c. Ut Eraſmus laudavit Moriam. Et ad ingenii vires periclitandas, artémque oſtentandam Phavorinus laudavit quartanam febrim; cum enim conſtantiùs valiturum, qui febri liberatus vires integras recuperaverit: Laudavit etiam Therſitem. Cujus meminit Gell. l. 17. c. 12. Et Politianus in Epiſtolis.

Loci, &c. Ut Baiæ, Tempe.

Portus, &c. Ut in Liguria Lunæ, vel Carthaginenſium, cujus meminit Virgil. in 1. Æneïd. Item laudari poterit Stoa porticus Athenienſis, Pœcile ex varietate picturæ dicta, in qua Zeno philoſophus diſcipulos docebat, unde & ſecta Stoica. Item Aulis Bœotiæ, cujus meminit Ovid. 12. Metamorph.

Horti, &c. Ut Adonidis, qui proverbio locum fecerunt.

cerunt. Item Hesperidum, quos amœnissimos in Africa fuisse memorant. Item Senecæ prædivitis horti, ut ait Juvenalis Satyr. 10. Item Alcinoi sylvæ, quarum Virgilius Georgicorum 2 meminit. Item:

Adeste Musæ, maximi proles Jovis,
Laudes feracis prædicemus hortuli:
Hortus salubres corpori præbet cibos, &c.

Equus, &c. Equos laudare poterimus, ut Pollucis equum Cyllarum, & Graii quorum meminêre poëtæ, ut ait Virgilius Georgicorum 3. Item Bucephalum Alexandri, de quo Gellius lib. 5. cap. 2. Item, Solis equos, &c.

Bos, &c. Virgilius in Georgicis,

---Optima torvæ
Forma bovis cui turpe caput, cui plurima cervix,
Bos pulcher. *Et crurum tenus, à mento palearia pendent,*
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna,
Pes etiam: & camuris hirtæ sub cornibus aures.

Vitis, &c. *Ut Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ,*
ut ait Virgilius. Vide Plin. lib. 14. cap. 3.

Olea, &c. Quæ laudari poterit ab inventrice Minerva, & quòd signum fuerit pacis. Unde Virgilius in 7. Æneid.

----Ad mœnia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes.

Item, Brassicam laudat Cato, malvam & albucum Hesiodus.

Subjicies genus, &c. Sunt qui hoc loco jubeant addenda esse ea, quæ nativitatem vel miracula, vel prodigia præcesserint: ut si laudaturus Scipionem dicas in matris cubiculo anguem visum, unde conceptus, & Jovis ille filius fuerit creditus, cujus meminit Livius libr. 6. belli Punici. Item in encomio Hecubæ recenseas facem, quâ prædixerit incendium

& excidium Trojanum. Item, quid natis evenerit, enumeres: ut, Midæ formicas, apes Platonis. Valerius lib. 1. cap. 6.

De laudibus ductis ab animi, corporis, atque fortunæ bonis, ex Bucoldiano.

LAUS HOMINIS A FORTUNIS.

DE fortunis, quæ externa bona sunt, subindè nobis est dicendum. Hæ autem quantæ sint, quot numero prædia, quo sita in loco, quo tempore, sive dono data, sive suorum testamento legata, parentibúsve relicta acceperit, emerítve; ex adjunctorum loco narrandum locupletandúmque erit. Deinde, ex descriptionis loco situm prædiorum atque hortorum ad flumina, seu fontes, & factas hic ad voluptatem structuras pluribus licet verbis depingas: quemadmodum Homerus Alcinoi hortos: & maximè si is, quem laudas, princeps sit, urbésque, in quas imperium habet, describas. Quin & hujus fortunas cum aliorum facultatibus conferendo, ex comparatorum loco mirè locupletabitur oratio: ostendendóque, aut genere, numero, fertilitatéque majores amplioresque putandas; aut situ ad flumina, seu fontes, rebúsque manufactis, atque ad voluptatem structuris jucundiores amœnioresque. Quòd si verò eorum, quibuscum nostras conferimus, omnium judicio amplissimas esse copias constiterit, pares ostendisse contenti esse possumus. Spectandum etiam, atque cum materia deliberandum, ecqua & à dissimili contrariisque copia peti possit. A dissimili hoc pacto: nostra prædia esse, agrósque suburbanos, unde certus ferè quotannis fructus redeat: illos

Hominis laus.

Advertendum, fortunæ, corporísque bona non ideo laudari, quòd quis habuerit ea; sed quòd iis non fuerit indignus.

 non

non modò longiùs domo, sed & aliena in ditione sitos, iisque expositos fluminibus, quæ sæpius inundando sata omnia obruant atque convellant. A contrariis: nostros flumina fontésque irrigando agros utilitatem afferre maximam, illis in sata erumpendo, eadémque convellendo incommodum adducere summum: huic aquarum cursum prodesse, illis eundem ipsum obesse: huic voluptatem afferre, illis mœrorem tristitiámque dare: huic vel exorto bello omnem ex agris fructum redire, illis nullum: hujus prædia urbis horreum alimentúmque in hostes esse, illorum contrà hostium in urbem: his patriam defendi, illis oppugnari. Quòd si verò principem laudandum suscipias, potentiámque ejus, gentis suæ urbiúmque genere & numero prædices, quo res major illustriórque fuerit, hoc magis his ex locis extendas.

Quæ corporis bona in homine ex locis amplificandi ratio sit.

HActenus de externis bonis ejus quem laudamus: quæ quidem pro personarum varietate alia atque alia existunt: quæ persequi, cùm infinitum, tum minùs fructuosum foret. Quare ad fontes ipsos ducere consilium fuit, usúmque locorum in iis, quæ omnibus communia sunt laudémque merentur, monstrare, ut horum usu cognito, pro causæ conditione, quantam quisque velit moram ubique facere in augendo possit. Corporis autem bona esse diximus, staturam, figurámque corporis, valetudinem, robúrque, ipsam denique formam. Hæc quanquam leviora sunt, suam tamen laudem merentur, certáque interim animorum indicia esse solent. Unde Homerus cùm in Thersite garrulitatem animíque vitium nobis depingere vellet, nescio quo modo non tam malefacta, quàm corpo-

Vide Quin. dist. loc. lib. 7. cap. 7.

corporis deformitatem vitiáque explicando vitiosissimum ipsum introduxerit. Idem staturam grandiorem, robúrque in principibus magnopere prædicat, ut qui Agamemnoni staturam magnam, cui majestas inesset regia, tribuit. Ulyssem illo quidem minorem, sed latissimis humeris & pectore describit. Jam verò Ajacem illum non ambobus modò his, sed cæteris Achivis omnibus corporis staturâ & robore antecellentem introduxit. Nec noster Homerus hanc in suis laudem neglexit: qui cùm & in cæteris, tum maximè in Ænea & Turno principibus, corporis dona laudat. Et Dareta cùm altâ staturâ, latissimísque humeris, quod certum virium argumentum esse solet, in singulare certamen produxisset, ejus tamen antagonistam Entellum vel senem, magnitudine corporis viribúsque adeò superiorem facit, ut illum non secùs ac qui frustra urbem aut castellum oppugnet, hunc temerè infeliciterque aggressum dicat. Forma plus laudis meretur: præsertim in principibus viris gravitas oris, majestásque in vultu: hæc in primis pondus orationi autoritatémque tribuit: tantúmque in animis Gallorum hostium valuisse Titus Livius scriptum reliquit, ut cùm urbe captâ, avidi prædæ in principum atria irruerent, cernerentque hos cùm ornatu habitúque paulò humano augustiore, tum maximè oris gravitate atque majestate diis simillimos, domi sedentes, ante horum ora, sicuti deorum simulacra, velut venerabundi constiterint: nihilque in hos ferro gravius facturi fuerint, nisi M. Papyrius principum unus prior iram movisset. Atqui & hinc augendi modum, usúmque locorum explicemus. Staturam, robur corporis, orísque decus quantum sit, ubi ab adjunctis satis expresserimus, à causis & eventis deinde dilatemus. Fuisse hujus majores, homines cùm insigni staturâ & robore, tum quadam modestiâ orísque gravitate præditos, semperque

Liv. Decad. 1. cap. 5.

pérque operam dedisse hunc, ut quæ à natura ad sui nominis dignitatem amplitudinémque acceperit, certâ vivendi ratione aleret proveheréteque, nulla ut Venus, Bacchúsque immoderatior corporis vires vigorémque auferret. Quare eâ jam valetudine esse, ut nulla corporis imbecillitas obsit, quò minùs in rebus cum gravitate agendis suo, amicorum, & reipub. tempori serviat. Quinetiam comparatione rem extendas, si cum aliis amplissimis hominibus conferas, ostendásque in hoc nostro aut similitudinem aut excessum esse, aut etiam dissimilitudinem: si aut proceritate, ipsóque robore, & valetudine, aut ipsius vultûs gravitate majestatéque multis partibus sit superior.

Quæ ratio animi bona ex locis amplificandi.

Idem Quint. lib. 3. cap 7. *Utra sit autem harum via utilior, inquit, cum materia deliberabimus: dum sciamus gratiora esse audientibus, quæ solus quis, aut primus aut certè cum paucis fecisse dicetur.*

Restant animi bona, quæ ut cujusque propria sunt, ità præ cæteris laudem mereri suo jure maximam solent. Hæc laudandi duplex via est: aut enim ad sua virtutum genera, ut suprà visum est, quæque referentur; sua prudentiæ, justitiæ, fortitudini, & temperantiæ tribuendo facta: aut, quod non minùs commodè fiet, temporum servabitur ordo. Itaque dicendum, qui pueritiam adolescentiámque transegerit: quæ sequutus studia: quantúmque in iis & quàm brevi sit assequutus. Atque hîc, si fortè insigne ingenii specimen indolísque haud vulgaris bonitas eluxerit, pluribus erit verbis extollendum: quo videlicet tempore, quo in loco, apud quos, qua in re, aliisque id genus additis circumstantiis, quas adjunctorum locus suppeditat. Quòd si fortè operæpretium videtur, & hæc ipsa per plures ducendo locos plurimum extendas. Ætate autem jam magis invalescente, si quæ scripta honesti sui studii voluntatísque testimonia

nia in lucem dedit; primùm qualia quantáque ipsa sint, narrandum, quantúsque indè ad plures fructus redeat. Quæ item seu doctorum, seu multitudinis, seu universorum de iis testimonia judiciáque existant. Quæ ubi ex adjunctorum testimoniorúmque loco, quem eundem esse diximus, prosequutus fueris, à caussis subindè augebis: quòd à multis magnique nominis hominibus sive rogatus, sive ultro juvandi studio ad scribendum se contulerit. Ab eventis, non modò hominum de se expectationi respondisse, sed & vicisse: nec in una atque altera, sed in pluribus nationibus ipsius scripta legi, laudaríque. Atque hîc & enarrandum, quorum expectatione majora emiserit, quibúsque in provinciis plurimùm probentur. Jam verò & hujus cum probatis magnorum autorum scriptis conferas: ostendásque potiora multò, melioráque hominum consecuta esse judicia: aut maximis summorum autorum monumentis paria esse, atque judicari. A dissimili etiam amplifices, si in iis, quibuscum conferes scriptis, dissimilitudinem esse ostendas: ut si Hippocratis & Galeni medicorum opera, cum Pauli & Pomponii Jurisconsultorum scriptis conferas: illos rerum naturalium, hos civilium scientiam tradidisse: illos de vita, hos de fortunis solicitis bene consuluisse: illos præcepta dedisse nè morbus vincat, & æger moriatur; hos, nè avarus triumphet, & suum alteri eripiat: denique illos cavisse nè ipsa præmaturè vita; hos, nè sua cuique res injustè auferatur. Hinc mirè Cicero non sine delectatione corpus orationis auxit, dissimilitudinem studiorum Murenæ & Sulpitii pluribus verbis explicando. Hunc in modum singula quidem tam domestica quàm publica facta, quæ laudanda videbuntur, servato temporis ordine enarranda amplificandáque erunt: quâ ratione domi vixerit, liberósque educârit; ad quæ studia miserit, libera-

liberalitérque aluerit; quos in viros aut abierint, aut se evasuros certam de se spem patri patriæque præbuerint. Quæ si persequaris omnia, ducásque per locos, incrementum res ipsa sumet maximum. Jam & quid commodi ipse sive re operâque, sive consilio reipubl. præstiterit. Quale est, si dum aliquando, ut sæpe, maximis de rebus bene reip. consulendum fuit, inópsque consilii multitudo ea facili momento sequenda putâsset, quæ probata reipub. statum eversura penitus fuissent; hunc in concionem prodiisse dicas, & prudenti oratione, quæ ex his aut illis inceptis commoda, maláve reipub. impenderent, edocuisse, eáque suscipienda persuasisse, quæ cùm singulis tranquillitatem, utilitatémque, tum universis nomen gloriámque attulerunt. Atque hæc aperienda, pluribúsque verbis ex locis aliis atque aliis explicanda erunt, quæ res ad ità consulendum animum potissimùm impulerit: quæ si honesta utilísque fuit, eventa votis respondisse pulchrum erit. Quanta autem gloria emolumentáque indè reipub. evenerint, quis item ad consultorem fructus honósque ab universis vicissim redierit, copiosè erit exponendum. Postremò comparationibus rem extendas: cum urbis conditoribus aut munitoribus hujus factum conferendo, & aut majus, aut simile, dissimiléque ostendendo. Illos urbem quidem condidisse, hunc conditam prudentiâ suâ ab exitio conservâsse: illos partim fundamenta jecisse, partim mœnia turrésque, in hostes propugnacula non sine summis oppidanorum impensis laboribúsque altiùs eduxisse; hunc unum ipsâ modò ratione consilióque, non mœnia solùm, urbémque, sed & fortunas omnium, vitámque servâsse. Quantum etiam cives grati vicissim postea huic honorem gratiámque habuerint, cum iis conferas licet, quibus ob præclarissima in rempublicam merita non ingrati exstiterunt: doceásque, aut majora

jora, aut paria huic contigisse omnia. Quòd si verò is, quem laudas, princeps sit, exercitúmque duxit, præterquam quòd ex his locis omnibus, ab adjunctis quæ latè patent, passímque usui sunt, à testimoniis, à causis, ab eventis, ex comparatione majorum, minorum, à simili, à dissimili, à contrariis copiam petas, etiam à descriptionis loco amplifices maximé: cùm aut stratagemata, genúsque militum & armorum, aut urbes, quas cepit, regionésque & gentes, mores, aliáque id genus suo quæque loco describas. Porrò cùm temporis hîc servandus sit ordo, danda est opera, ut leviora aut omittamus, aut paucis perstringamus. Quæ verò magna sunt, & prudenter, & justè, & fortiter, modestéque facta, laudémque in animis hominum maximam merentur, per plures ducenda locos, plurimúmque dilatanda erunt. Quæ autem laudari facta oporteat, horúmque numerum, personæ, quas laudandas suscipies, secum adferent: in quibus singulis augendis, cognitis his locis, quantam ipse voles, moram trahas.

Ut ea ex locis augenda quæ post mortem acciderunt.

Cum igitur hunc in modum, quæ toto vitæ cursu rectè fecit verbis extuleris, dilataverísque; non negligendum quomodo excessit è vivis, & quæ, vitâ jam defuncto, virtutis ergô magna acciderunt. Nam cùm magnis viris, dum vita manet, laudémque sequentibus, comes sit invidia; fit, ut morte jam sublatis ereptísque, quos nocitura sequitur, sese avertat, patiatúrque mortuis, quem vivis noluit, suum honorem deferri. Quare si & huic vitâ defuncto, aut tumba publicè magnificentiùs sit extructa, aut statua erecta, aut denique quotannis ad sempiternam

ternam hujus memoriam, rerúmque ab ipso gestarum aliquid statis diebus fiat; quanta hæc sint, quo tempore fiant, quo in loco, à quibus, quantis impensis, quanto studio, aliisque id genus explicatis circumstantiis, quarum adjunctorum locus nos admonet, copiosè erit exponendum. A causis item & hæc, si voles, amplifices: quæ ipsius in remp. merita constent: cur tantum vel mortuo honorem constituerint. Ab eventis hic nihil sumas, cùm explicata, ex adjunctorum loco causas suas præcesserint, nisi propterea hæc defuncto contigisse dicas, ut statuto præclarè factis summo honore, plures ad imitandum pellicerentur; exponásque ea ità ex sententia evenisse, pluresque, honoris præmio incitatos, ipsam virtutem sequendo, nominis immortalitatem venari. Quin etiam ex comparationis loco locupletari res potest maximè, si virtutis præmia, monumentáque huic post mortem constituta, cum regum parentationibus funebribúsque honoribus conferas, atque ostendas studio hominum ultro hæc præstantium illos superâsse; rerum autem magnificentiâ æquâsse. A dissimili item: illis à regiis, regiâque pecuniâ funebria magnificentiùs adornata; huic ab universo populo, æréque publico, splendidè instructa: illis, quia reges vixerunt, mortuique sunt; huic quòd patriæ conservator extitit, mortuúsque sit, habitus est honos: illis, nè regum nomen leve in animis vulgi putaretur; huic, nè sua virtuti præmia deesse viderentur. A contrariis: Illos subditi maximè oderunt, hunc sui summo honore prosequuti sunt: illos nova constituendo vectigalia, annonam, victúmque communem aggravâsse agnoscunt; hunc virtute, prudentique consilio plurimùm levâsse intelligunt: illos vivos tyrannos execrati sunt; hunc patriæ patrem conservatorémque appellantes amplexi sunt: illos post mortem, vel ab aliis honorari ægrè ferentes, quantum in sua positum potestate impediverunt; hunc com-

Laus hominum in tria tempora dividitur: in tempus quod ante eos fuit, quod ipsi vixerunt, & quod fatum eorum est secutum.

Quin. lib. 3. cap. 7.

univer-

universi æquali studio summis honoribus ultro affecerunt. Quæ ratio sit personas laudandi, ab externis corporis animíque bonis, atque adeò ab iis quæ has tempore antecedunt, simul juncta, & pòst insecuta sunt, ostendimus. Antecedunt autem homines tempore, patria, parentes: cum iis conjuncta sunt, fortunæ, corporis, animíque bona omnia: pòst autem insecuta sunt, habiti post mortem honores, præclaráque de iis hominum judicia. Quâ autem viâ singula ex locis copiosè instrui augeríque possint, utcunque aperuimus: non quidem eo consilio, quòd tantam copiam (quanquam paucis rem perstrinximus) in cujusvis hominis laudem (quis enim finis?) temerè adducendam putemus; sed ut monstrato locorum usu pro causæ conditione, quantam quisque indè velit copiam peteret. Neque enim hîc cuiquam, quid fieri debeat, præscribimus, sed quid possit.

Eadem quæ laudandi & vituperandi hominis ratio.

POrrò vituperandi quæ ratio sit, hinc facilè intelligi potest. Siquidem idem ordo, eadémque per omnia via in vituperandis externis corporis animique malis erit sequenda. Patriam igitur parentésq; bonos habuisse, atque indè degenerâsse, patrimoniúmque dilapidâsse, tam vitium dedecúsque est, quàm cui hæc mala obtigerunt. In corpore autem siqua sit deformitas, ut in Thersite, suis erit verbis exaggeranda: si nulla, formâ viribúsque malè usum fuisse, odio dedecoríque erit magno. Ab animo autem profecta vitia flagitiáque, servato temporis ordine (nisi in sua vitiorum genera spargere quæque magis perpetuâ oratione, quod in L. Pisone facit Cicero) eruit explicanda, atque exaggeranda. Quòd

Hac in re idem præceptum, quod in laudatione servandum.

si

si fortè & jam vitâ defunctis aliquid accidit, quo turpitudo odiúmque augeatur, non erit silentio prætermittendum. Singula autem eâdem ratione, quâ superiora ex locis augenda amplificandáque erunt.

Postremò epilogo, &c. Sunt qui præmittendum esse tradant vitæ modum, item mortis qualitatem, item quæ mortem sint consecuta, ut communem luctum, honores, exequias, statuas, sepulturam magnificam.

Dispositio laudis tetrasticho comprehensa.

PRincipium sequitur genus, ut gens, natio, patres,
Vita micans studiis legibus atque bonis.
Res gestas animus, corpus, fortuna ministrant.
Comparat in majus. Votáque finis habet.

Thucydides, &c. Hic (ut ait Cicero de claris oratoribus) erat Atheniensis summo loco natus, summúsque vir, qui ad Olorum Thraciæ regem, ceu ad progenitorem suum retulit nomen: affinem habuit Miltiadem, necessarium Cimonem, ut ait Marcellinus Græcus, & Plutarchus in Cimone. Hoc autore fuit adeò delectatus Demosthenes, ut eum octies transcripserit.

Thucydide quantum delectatus Demosth. Offic. 1.

Athenis, &c. Cicero de Oratore lib. 1. omnium doctrinarum inventrices Athenas vocat, ubi omnis dicendi vis inventa sit, & exculta: & ad filium scribens, ait urbis autoritatem eam esse, quæ possit exemplis augere, &c. Quòd autem Attici sint acutiores, in causa aiunt esse tenue cœlum, quod qui crassum habent, crassos censeri, ut in libro de fato Cicer. Porrò Atheniensis patriæ celebritas multùm faciebat ad nomen illustrandum: unde apud Ciceronem de Senectute, Seriphius Themistoclem non suâ, sed patriæ gloriâ splendorem assecutum affirmabat. Et

apud

apud Romanos magnificum erat & gentibus venerabile, civem Romanum fuisse. Unde Divus Paulus se Romanum esse dicebat, quam urbem tribunus maximâ summâ comparârat, Actorum 22.

Eloquentia, &c. Nihil, inquit, admirabilius & magis populare, quàm eloquentia. Hanc Cicero de Oratore 3. vocat unam de summis virtutibus; & de claris oratoribus, ingenii lumen. *Idem Cic. in epist. ad Brutum, & Quin. lib. 2. cap. 20.*

Vitæ magistras, &c. Leges enim conditas esse constat ad salutem civium, civitatúmque incolumitatem, vitámque hominum & quietam, & tranquillam, ut ait Cic. 2. de leg.

Posteritati mandavit, &c. Id est, memoriæ prodidit, idque lib. 8. quos scripsit de bellô Peloponnes. & Atheniensium.

Platæam, &c. Platæa vel Platææ pluraliter clarissima fuit Bœotiæ civitas, quam Stephanus dictam ait, παρὰ τὴν πλάτην, hoc est, à remo. Statius l. 7. Thebaid. *Platæa.*

Nunciat excubiis vigiles arsisse Platæas.

De bello Platæensi Thucyd. lib. 2. & 3. Et Plut. in vita Aristidis, & Cimonis.

Atticam, &c. Ditio vel regio fuit Attica, in qua Athenæ civitas, philosophorum alumna, ubi primus omnium regnavit Cecrops, unde Athenienses Cecropidæ, ut infrà patebit. *Attica.*

Peloponnesi, &c. Peloponnesus Græciæ regio, alio nomine Achaia, alio Pelasgia dicta. Vide Plin. lib. 4. cap. 4. Nomen habet à Pelope rege, Hippodamiæ viro, Tantali filio, quasi Pelopis insula. Sita est inter duo maria, Aegæum & Ionium, platani folio similis. De bello Peloponnesiaco Thucyd. lib. 2. Plutar. in Nicia. *Peloponnesus.*

Apud Naupacton, &c. Naupactus Aetoliæ, quæ Acarnaniæ, Phocidi, & Locris contigua, civitas, nomen habens à navium compaginatione: ναυπηγέω *Naupactus.*

navim fabrico, ναυπηγὸς fabricator navium. Meminit Erasm. in Proverb. *Excubias agere in Naupacto*, cujus navale prælium apud Thucyd. lib. 1.

Lesbos. *Lesbos, &c.* Celeberrima fuit Ægæi maris insula ante Troadem. Vide Plin. lib. 5. cap. 31. Athenienses, duce Niciâ, receptos Lesbios mulctârunt, muros demoliti, naves & agros ademerunt, de qua re Thucyd. lib. 2.

Ambracia. *Ambraciotis, &c.* Ambracia urbs Epiri fuit aspero subjecta tumulo, ut ait Livius lib. 7. belli Macedonici. Hujus cives Ambraciotæ, quorum historiam Thucydides libro secundo complexus est.

Judicium, &c. Hujus meminit Thucydides lib. 4. & 5. Aphthonius habet, Δίκη Λακεδαιμονίων ὐκ ἀγνοεῖται παράνομ☉· id est, Lacedæmoniorum sententia injusta scitur.

Sphacteria. *Sphacteria, &c.* Σφάττομαι jugulo, vel macto, est unde Sphacteriam insulam ab Heracleotarum mactatione dictam esse, Stephanus ait. Historiam Sphacteriæ, Thucyd. habet lib. 4.

Pylos. *Pylos, &c.* Hæc fuit olim urbs Nestoris à Neleo condita: unde Ovidius,

Nos Pylon, antiqui Nelëia Nestoris arva,
Misimus---

Distabat à Sparta stadia circiter quadraginta, in agro Messenio. Hanc olim Demosthenis consilio munitam, Lacedæmonii oppugnârunt. Meminit Thucydides loco citato.

Corcyra, Corinthior. fuit colonia, quam ii deduxerunt circa Olymp. 18. *Corcyræi, &c.* Corcyra, secundum Thucydidem Peloponnesi civitas fuit. Item insula Alcinoi patria Lucanus lib. 2.

---Vela ferantur
In portus, Corcyra, tuos.---

Hujus cives Corcyræi Athenis orationem habuerunt, quâ contra Corinthios petebant auxilia: quibus compertis & Corinthii miserunt Athenas le-

tos, qui Corcyræorum orationes refellerent. Vide primum Thucydidis librum.

Aeginates, &c. Αἰγινῆται, alii vertunt Aeginenses, qui Athenienses accusaturi Lacedæmona profecti fuerunt, ut ait Thucydides lib. 4. Aeginam autem Peloponneso contra Atticam civitatem adjacentem aiunt: & insulam Piræeo portui propinquam, ab Aegina Asopi Bœotiæ regis filia nomen trahens. Ovidius 7. Metamorph.

Oenopiam veteres appellavêre: sed ipse
Aeacus Aeginam genitricis nomine dixit.

Archidamus, &c. Hujus meminit Thucydides lib. 1. & 2. Hic fuit orator, dictus quasi princeps populi. Fuit & rex Spartanorum, quem cives mulctârunt, quòd exiguæ staturæ fœminam uxorem duxisset, ut ait Plutarchus in vita Agesilai. Et ab Archidamo Thucydides interrogatus, uter ipse an Pericles luctâ præstaret; respondit, Ubi luctando illum vicero, mox ille dicendo, se cecidisse negat, atque spectatoribus persuadet. Plutarchus in Politicis.

Archidami Rhetoris meminit Quin. lib. 3. cap. 9.

Absterrens, &c. Lacedæmonii bellum propter socios Corinthios injuriis affectos illaturi erant Atheniensibus: quod Archidamus dissuasit, affirmans eorum vires pares esse adversum Peloponnenses atque finitimos, sed adversus hostes procul habitantes esse omnino impares: Quare legatos Athenas mittendos esse, qui nomine sociorum injurias deprecarentur, atque pacem exposcerent.

Steneleidas, &c. Qui finitâ Archidami oratione apud Lacedæmonios verba fecit, adhortans eos nè socios haberent contemptui, nec ultionem differrent, sed protinus arma sumerent. Fuit autem unus ephororum. Hi apud Lacedæmonios erant tribuni plebis, regibus oppositi, sicut apud Romanos consulibus. Vide Cic, 3. de Legibus.

Pericles. *Pericles, &c.* Hic fuit Atheniensium dux, philosophus & orator, discipulus Anaxagoræ. Vide Justin. lib. 3. Valer. lib. 8. cap. 9. Quintil. lib. 12. c. 2.

Pestilentiam, &c. Athenienses bello atque morbo pressi Lacedæmoniis erant cessuri: sed oratione Pericles ad bene sperandum eos exhortatus est. Vide Thucyd. lib. 1. & 2.

Ad voluptatem, &c. Quintilianus lib. 10. cap. 1. inquit, *Historiam multi scripsére præclaré: sed nemo dubitat, longè duos cæteris præferendos, quorum diversa virtus laudem est penè parem consecuta. Densus & brevis & semper instans sibi Thucydides: dulcis & candidus & effusus Herodotus. Ille concitatis, hic remissis affectibus melior. Ille concionibus, hic sermonibus. Ille vi, hic voluptate.*

In sapientiæ laudem.

Sapientiæ laus. Exordium ductum à sapientiæ præstantia, eámque laudandi difficultate. Eam Cicero Officiorum 2. scientiam appellat rerum humanarum atque divinarum. Vide Tuscul. quæst. 4.

Adipisci, &c. Sapientiam adeptum asserunt eum, qui cùm vituperatur, non irascitur; & cùm laudatur, non extollitur. Plato (ut scribit Laërtius Diogenes) interrogatus, quomodo quis sapientiam adipiscetur, respondit, Si non expectârit, quæ non evenire possunt, nec de præteritis recordatus fuerit.

Juno. *Juno, &c.* Cicero de Natura deorum 2, dictam ait à juvando: nuptiis præest, unde pronuba. A parturientibus invocatur, unde Lucina. Apud veteres nihil aliud erat quàm aër. Vide Macrob. de somn. Scip. cap. 17.

Mars. *Mars, &c.* Quem apud Thraces natum affirmant, hoc est, apud bellicosos atque feroces homines. Cujus meminit Cicero de re militari.

Pallade, &c. Hanc alio nomine Bellonam vocabant. Lactantius lib. 1. cap. 21. Minervam à minuendo, vel minando, secundum Ciceronem: Pallada autem, quòd hastam vibret, ἀπὸ τοῦ πάλλειν. Natam aiunt è Jovis cerebro, de qua plura Macrob. 1. Saturn. cap. 17. *Pallas.*

Vulcanus, &c. Cicero de Natura deorum tertio scribit quatuor Vulcanos fuisse. Quorum primus Cœlo natus: secundus Nilo progenitus fertur, Opus dictus: tertius Jovis & Junonis filius, qui Lemni fabricæ traditur præfuisse, de quo Aphthonius hoc loco videtur intelligere: quartus Menalio natus, qui Vulcanias prope Siciliam insulas tenuit. *Vulcanus.*

Neptunus, &c. Ut Portunus à portu, sic Neptunus à nando paulùm primis literis immutatis derivatur, Saturni & Opis filius, qui & Παλαίμων inter deos celebratus. Vide Ciceronem libro de Natura deorum 2. *Neptunus.*

Dii cognatam sibi habent, &c. A diis progenitam sapientiam asserit. Gellius autem lib. 13. cap. 8. ex Afranii sententia sapientiam scribit Usûs & Memoriæ filiam, quòd usu vitæ multâque rerum experientiâ paretur prudentia. Unde proverbium Solonis nomine celebratum, Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος quod sic vertit Erasmus, *Quotidie addiscens plurima, fio senex.* *Sapientia Usûs & Memoriæ filia.*

Palamedem, &c. Hic Nauplii regis Eubœæ filius fuit, unde Naupliades. Ovid. in Ibin, *Palamedes.*

Naupliadæque modo ficto pro crimine pœnas
Morte luas, nec te non meruisse juvet.

Deorum filius habitus, quòd ingenio divino præditus, ordinem aciei, & aliquot literarum figuras invenerit. Vide Plinium lib. 7. cap. 56. Philostratum lib. 4.

Nestorem, &c. Hujus pater Neleus, & mater Chloris legitur. Deorum filius putatus propter eximiam pruden- *Nestor.*

prudentiam & eloquentiam. Hunc Agamemnon se semper adhibuit consultorem. Cicer. de senect. *Dux Græciæ non optat ut Ajacis similes decem habeat, at ut Nestoris quinque.*

Homerus Iliados α',

---τοῖσι δ' Νέστωρ
Ἡδυεπὴς ἀνόρουσε λιγὺς Πυλίων ἀγορητής,
Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.

Deorum filios, &c. Ut Herculem, Æsculapium, Mercurium, Æneam, Achillem, Liberum, Cæsarem. Etenim gentilitas olim magnates atque reges deos appellabat, sive ob miraculum virtutis, sive ob prudentiam, sive ob beneficia, quibus etiam ad humanitatem compositi, sive in adulationem. Vide Lactant. lib. 1. cap. 15.

Deorum naturam permutare conati, &c. Sunt qui hunc locum ità reddunt ex Græco: Non illis deorum naturam attribueris, ità enim veri dii fuissent, communione generis commune bonum sortiti, sed quoniam id bonum sibi comparârunt, deorum filii existimati sunt.

Utriusque temporis, &c. Id est, divinum munus ac progenies sapientiæ principatum obtinet & pacis & belli temporibus. Nos exhorrescere metu non sinit, & hac præceptrice in tranquillitate rectè vivere possumus. Vide Ciceronem de Finibus bonorum & malorum.

Futura prospicit, &c. Docet enim sapientia, nihil temerè & præcipitanter agendum, sed omnia consultò & præmeditatò. Cujus proprium est, nihil, cujus pœnitere possit, facere, ut ait Cicero Tuscul. quæst. 5. Et non committere, ut aliquando dicendum sit: Non putâram, ut inquit idem Cicero Offic. 1. Valerius lib. 7. cap. 2. Porrò sapiens assuescit futuris malis; & quæ alii diu patiendo levia faciunt, hic levia facit diu cogitando. Præcogitati enim mali mollis ictus

ictus venit. Ideo stultis, fortunæ cedentibus, omnis videtur nova rerum inopinata facies, ut ait Seneca ad Lucilium, Epist. 77.

Cœlum, &c. Id est, sapientia nobis revelavit, quæ sunt in cœlis arcana, τὰ ἀπόρρητα, ineffabilia mysteria.

Vitâ defuncti, &c. Ut & Galli sapientes, qui persuasum habuerunt animas hominum immortales esse, soliti pecunias mutuas, quæ apud inferos redderentur, dare. Valer: lib. 2. cap. 1.

Actus sapientiæ, &c. Ad molem immanis equi respexit. Virg. Æneïd. 2.

Instar montis equum divinâ Palladis arte
Ædificant, sectâque intexunt abiete costas.

Et unius consilium, &c. Aphthonius sic habet, καὶ Περσῶν ὅλην διέλυσε δύναμιν δι' ἑνὸς κυρῶσαι βουλεύματος. Rodolphus Agricola pro κυρῶσαι videtur legisse Κύρε. Fuit quidem sapientissimus Persarum rex Cyrus, qui dicere solitus, Neminem debere principatum suscipere, nisi melior esset his, in quos acciperet. Is, Astyage Medorum Rege, avo materno victo, regnum Persicum auxerat, non ademerat. Vidè Justinum lib. 1. Sunt igitur qui hunc locum referant ad Alexandrum, qui legitur Persas in fugam convertisse. Alii malunt ad Aristidem referre, sub quo duce Persæ victi, eorúmque dux Mardonius ab Arimnesto Spartiatâ saxo caput saucius, ut ab Amphiarai oraculo sibi prædictum erat, occiditur, ut Plutarc. in vitis refert. *Cyrus regnum à Medis ad Persas transtulit, circa Olymp. 56.*

Cyclops, &c. Dictus ab uno, quem habuit in fronte, oculo, quasi circularis oculus, de quo apud Virgilium in tertio Æneïdos libro, *Cyclops.*

Nam simul expletus dapibus vinóque sepultus,
Cervicem inflexam posuit, jacuítque per antrum
Immensum, saniem eructans, ac frusta cruento

Per somnum commixta mero. Nos magna precati
Numina, sortitique vices, unà undique circum
Fundimur, & telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torvâ solum sub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar.

Propertius lib. 4.

Gessit & Ætnææ Neptunius incola rupis,
Victa Maronæo fœdatus lumina Baccho.

Vide Homerum 10. Odyss.

Fortitudo. *Fortitudo culpanda, &c.* Sine sapientia, inquit, fortitudo non est fortitudo, sed temeritas, propterea quòd fortitudo est contemptio laboris & periculi cum ratione utilitatis, & compensatione commodorum: *Temeritas.* temeritas est, consideratâ dolorum perpessione, gladiatoria periculorum susceptio, ut ait Cicero ad Herennium 4.

Exempla laudationis: & primò laus Demosthenis.

Exordium. Qui parentibus obscuris nati ad decus præclarum virtute propriâ ascenderunt, non inferiorem laudem merentur, quàm qui nobilitate majorum superbi se jactant. Major enim est gloria, virtutibus propriis niti, quàm alienis intumescere.

A genere. Demosthenis quidem pater Demosthenes fuit, vir honestus atque probus, sed plebeius, ab officina gladiorum Machæropœus appellatus, vir seculo suo notus, ut Valerius inquit. Atqui filius ad summum decus evectus, omnibus majoribus suis præluxit.

Diis ille adversis genitus, fatóque sinistro,
Quem pater ardentis massæ fuligine lippus,
A carbone, & forcipibus, gladiósque parante
Incude, & luteo Vulcano, ad rhetora misit:

ut ait Juvenalis Satyr. 10.

A patria. Sortitus fuit patriam, ubi inventæ & exercitæ bonæ

 discipl-

disciplinæ. Unde velut ex equo Trojano complures viri celeberrimi prodierunt.

Majores parùm illustres habuit: sed eos ipsos eloquentiâ atque virtute suâ nobilissimos reddidit, oratorum princeps æstimatus. *Demosthenem legem orandi vocat Quint. lib. 10. c. 1.* *A majoribus.*

Honestè fuit educatus ac bonis disciplinis institutus, sub oratore clarissimo Isæo, & præceptore Platone, ad bonarum literarum studia inflammatus à Thrasio Eunomo. *Ab educatione.*

Ingenii specimen sub prima juventa statim emicuit. Vis in eo dicendi mirabilis & gloriosa rempub. tutata fuit. Nactus in repub. materiam uberem & honestam pro Græcorum libertate adversus Philippum, & in ea præclarè decertans, confestim nomen & gloriam assecutus est: nec solùm ut disertus, verùm etiam ut fortis vir suspiciebatur, ut admiraretur ipsum Græcia, observaret Persarum rex, plurimúsque apud Philippum sermo esset, confiterentur adversarii sibi adversus præclarum virum esse certamen. *A bonis animi.* *In quem ejus Philippica extant.*

Corporis quidem in eo fuit imbecillitas, quam ingenio atque doctrinâ compensavit atque resarsit. Etenim commemorato nomine Demosthenis, maxima eloquentiæ consummatio audientis animo obotiebatur. Lateris quidem firmitate defectus, quas corporis habitus vires negaverat, à labore mutuatus est. Qui cum rerum natura præliatus & quidem victor abiit, malignitatem ejus pertinacissimo animi robore superando. Itaque alterum Demosthenem mater, alterum industria enixa fuit, ut ait Valer. Max. *A bonis corporis. Humerorum jactationem quo modo ille emendârit, vide apud Quin. lib. 11. cap. 3.*

Patrimonium abundans relictum erat, sed id tutores malè administraverant. Partem enim surripuerant, partem neglexerant. Ipse tamen satis opum studio consecutus, & iis præstantiora bona secum gestabat, non humeris, non oculis visenda, sed æstimanda animo, quæ domicilio mentis inclusa, nec *A bonis fortunæ, & à morte. Adversus tutores suos puer adhuc pupillares actiones habuit Demosthenes, ut testatur Plutar. in ejus vita; & Quint. lib. 12. cap. 6.*

mortalium,

mortalium, nec deorum manibus labefactari queunt, & ut manentibus præstò sunt, ità fugientes non deserunt, ut de Bia Valer. scribit.

Pro salute reipub. vitam amisit, unde ejus mortis diem omnium mœstissimam egerunt, & inter sacra Cereris jejunârunt mulieres. Populus item Atheniensis, honorem illi reddens, statuam, útq; maximus natu sui generis publicè stipendia haberet, decreverunt.

Aliud exemplum in laudem Philippi regis Macedonum.

Exordium. EX Græcorum regibus, meo judicio, nullus fuit quem non Philippus Macedonum rex vel ingenii dexteritate, vel virtutum meritis exuperârit.

A genere & patria. Patrem habuit Amyntam, summæ prudentiæ virum, patriam celeberrimam, atque regnum adeptus centum & quinquaginta populorum. Plin. lib. 4.

Ab educatione. Epaminondâ strenuissimo imperatore, & summo philosopho usus est præceptore (Orosius lib. 3. cap. 12.) A quo & bellicis artibus & philosophiæ præceptis præmunitus ad regnum accessit.

A rebus gestis. Thessaliam domuit, Græciam penè totam consiliis præventam viribus vicit, nec ità bellicis tumultibus præpeditus, & victoriis affectus, ut à liberali Musa & studiis humanitatis abesset. Quin lepidè comitérque pleraque & fecit & dixit, & egregia ingenii monumenta reliquit. Argumento sunt epistolæ, munditiæ, venustatis & prudentiæ plenissimæ, velut illæ, quibus Aristoteli natum sibi filium, & ab eodem instituendum denunciavit. Quibus omnibus ea, quæ fortasse juveniliter patrâsse criminari posset, abundè satis delevit.

Ab animi [illegible]. Clementia singularis in eo fuit ac benignitas in victos: unde quibusdam ipsi consulentibus, ut cum Atheni-

Atheniensibus asperiùs ageret, respondit, Illos absurdè facere, qui homini, cuncta ad gloriam tum agenti tum patienti, suaderent, ut gloriæ suæ theatrum abjiceret; significans sese hoc agere, non ut Athenas everteret, sed ut civitati celeberrimæ doctissimorum virorum copiâ florenti, suas virtutes probaret. Item, Quidam petulantioris linguæ maledicta conjicere solebat in Philippum: hunc amici hortabantur ut ejiceret in exilium. At ille negavit se hoc facturum; demirantibus quid ità, Nè, inquit, oberrans inter plures malè de me loquatur. Quòd maledicum non egit in crucem, vel clementiæ erat, quòd ignovit; vel magnanimitatis, quòd contempsit: quòd noluit expellere, prudentiæ; plus enim nocuisset. Vide Erasm. 4. Apophthegmatum, & Diodorum Siculum, lib. 3.

Quis autem Hannibalem Carthaginensium ducem Philippo censuerit comparandum? Ille multa quidem gessit, sed pleraque perfidiosè ac crudeliter; hic omnia sapienter, ac cum animi summa moderatione. *A comparatione.*

Longè plura de tanto Imperatore dicenda essent: sed finem fàcio, contemplans meam dicendi facultatem longè inferiorem esse, quàm ut tantis Philippi virtutibus par esse possit. *Epilogus.*

Aliud exemplum in eloquentiæ Encomium.

Cum, autore Gellio, turpius sit frigidè laudare, quàm insectanter vituperare; valde metuo nè encomium eloquentiæ minùs aptum ego dicturus, ingenii magis inopiam proditurus sim, quàm dignis illam laudibus evecturus. Attamen si libet principium considerare, reperiemus, eam honestissimâ productam origine, optimisque rationibus profectam. *Exordium.*

Quæ

A genere. Quin lib. 2. cap. 20. de eloquentiæ autem præstantia, vide apud eundem lib. 2. cap. 26.

Ab iis quas perficit rebus.

Quæ cùm una sit de summis virtutibus, ut ait Cicero, nemini dubium esse debet, quin ab illo, qui fons omnium virtutum est, & origo, profecta sit, nempe à Deo Optimo Max. cujus, ut sacra Scriptura meminit, dona sunt linguarum genera, omnésque sapientiarum ac sententiarum sermones: ex quo, per quem, & in quem sunt omnia.

Cœlitus igitur demissa admirabilem in rebus humanis potentiam recipit, & incredibilem efficaciam facultatémque accendendi mentes ad honestatem, animos ad gloriam. Afflictos consolatur, perterritos timore vacuos reddit, seditiones compescit, feros & agrestes homines ad humanitatem deducit. Unde poëtæ Orphea & Amphiona finxerunt demulsisse feras, & cum arboribus montes traxisse. Ait enim Horatius,

Agrestes homines sacer interprésque deorum,
Cædibus & fœdo victu deterruit Orpheus:
Dictus ob id lenire feras, rabidósque leones.
Dictus & Amphion, Thebanæ conditor arcis,
Saxa movere sono testudinis, &c.

Occupatio. Hac de re uberrime apud Quintil. cap. 16. lib. 2.

Sed inquis, Eloquentia scelestos pœnis eripit, falsis veritatem expugnat, status reip. evertit: ut bono jure Lacedæmonii rhetores videantur expulisse.

Redditio.

Esto: sed eâdem ratione omnes bonæ artes, omnes magistratus, cùm utrinque aliquando proveniant mala, possent expelli. Item è medio tolli ignis & aqua, unde sæpenumero maxima oriuntur dispendia: atqui bonæ res malæ non sunt, si bene utamur.

Comparatio.

Quis eloquentiæ prætulerit liberalitatem? hæc paucis poterit prodesse: illa suas in omnium mortalium salutem vires extendit.

Epilogus.

Rerum magnitudine deterritus finem facio: etenim maximis eloquentiæ laudibus vix ullius dicendi facultas responderit.

ENCO-

ENCOMIUM MARPURGENSIS *Academiæ.*

INgratissimus omnium haberi meritò possem, si concionis hujus hodiernæ autoribus, nempe iis quibus meipsum debeo, non inpræsentiarum morem gererem, in dicendis, quem scopum hujus orationis esse voluerunt, beneficiorum laudibus, atque summis in nos meritis. Rationis omnis expers volatile, ciconiam novimus omnes officii mutuam rependere vicem solere, ut hinc, ἀντιπελαργεῖν, natum sit proverbium. Quantò æquius ac justius nos, qui ratione ducimur, gratiam nobis benefacientibus, si propter culpam fortunæ iniquioris non parem referre potuerimus, tamen aliquam scribendo, saltem bene sentiendo, atque assiduis illos extollendo laudibus, & habere & agere non detrectaverimus! Cùm autem Academia Marpurgensis, veluti mater omnium nostra communis benignissima, nos tanquam alumnos suos & charissima pignora sinu blandiore foveat, nos bonis literis instituat, nos probatis moribus exornet, nos denique maximis honoribus afficiat; quis vel pietatis ullo tangi confirmet illum affectu, qui rogatus, aut jussus, parentem tam officiosam pro virili sua nolit, ut ingratitudinis morosæ filius, ad sydera ferre? Hæc cùm ipsi vos optimè teneatis meditata, nihil omnino dubitandum erit mihi quin jam silentium pollicentes, vos omnes ornatissimi atque iidem integerrimi viri ac studiosa juventus, me patienter sitis audituri. *A dicentis officio.*

Injunctum est mihi Academiæ nostræ Marpurgensis encomium dicere. Imprimis autem gaudendum ac lætandum mihi video, partim quòd vos ad audiendum tam avidos contempler, vos omnes tam attentos: (quàm pudens ego, quàm hæsitans ego, quàm *Ab auditorum attentione, & argumenti fertilitate.*

quàm tremebundus ego, primùm huc aſcendi; nunc autem veſtro, quo me omnes proſequimini, favore, atque hilari aſpectu longè redditus alacrior) partim, quòd talis oblata ſit dicendi materies, in qua etiam erudito parùm, hoc eſt, mei ſimillimo literaturæ levioris homuncioni, non deeſſe poſſit oratio, ut longè difficilior videatur exitûs inventio, quàm principii; nimirum ut non tam copia mihi, quàm modus in dicendo quærendus exiſtat.

Ab autoribus ac fundatoribus Academiæ.

Nam ſi protinus ab initio ipſos gymnaſii noſtri celeberrimi autores ac patronos conſideres ac perpendas, ſive Deum Opt. Max. cujus cœleſti providentiâ ac divino nutu inſtituuntur, eriguntur, ac gubernantur univerſa, quæ in terris ſunt; ſive illuſtriſſimum noſtrum Heſſorum principem: ſtatim tibi tam inundans verborum ac rerum flumen occurret, ut te magis obrutum copiâ, quàm inopiâ preſſum iri fatearis. Quid? (ut illum *ἀνεκφώνητον, ἀνεξερεύνητον, ἀνεξιχνίαστον*, qui extra omnem eloquentiæ cœleſtis, nedum terreſtris, aleam eſt poſitus, cujus gloriæ nullum principium, nullus finis exiſtit, Deum Opt. Max. prætercam) vel ſolæ hujus terreni numinis, quo domino ac fundatore noſtra Academia meritò gaudet, jubilat & exultat, principis illuſtriſſimi dotes, tantam dicendi copiam offundunt, ut ſpiritus dicturi citiùs defecerit, quàm increſcentis beneficio rerum orationis curſus.

Ab illuſtri principis Heſſorum genere, factis atque virtutibus.

Quid enim memorem tot antiquiſſima ſtemmata, tot majorum imagines, tot belli clariſſima facinora, atque parta trophæa? Quid tantam vitæ integritatem, clementiam, tantam prudentiam, tantam pietatis ac veræ religionis curam? Quid denique innumerabilia alia? Quæ omnia ac ſingula, tam ſplendida, tam lucida, tam illuſtria ſunt, ut ſi alienæ claritatis polities ac nitor fuerint adjuncta, plus obſcu-

obſcuritatis ſint allatura quàm lucis. Ideóque tam fertilia, tam copioſa prædicatu omnia, ut centum linguas, imò centena principum eloquentiæ millia fatigare poſſent.

Quis enim, ut alia tranſeam omnia, quis, inquam, vel Neſtore, vel ipſo Pericle facundior, eloquentiâ dignâ ſatis expreſſerit, quantâ diſciplinæ militaris arte contuderit horridos Sichingiani terroris inſultus? quanto priſtinum in regni ſtatum animo reſtituerit ducem Wirtembergenſem? quanto pectore compeſcuerit ſeditioſos ruſticorum tumultus? quanto denique ſpiritu vicerit duces Brunſwicenſes patrem & filium? *A diſciplina militari.*

Quare digna ſatìs laudatu, ſatìs glorioſa Marpurgenſis Academia videretur, ſi vel ſolùm tot & tantis fundatoris ſui decoribus & ornamentis conſpicua floreret. Sed, ut Univerſitatis noſtræ amplitudo fiat admirabilior,

Accedunt complures, quos omnes enumerare longum eſſet, natalium claritate, facultatum laureis, ac virtutum meritis, præſtantiſſimi patroni, quorum facundia plurimùm apud exteras nationes promovit, quorum gravitatis excellentia protexit, dignitatis denique tituli protulerunt & exornaverunt Academiæ noſtræ pomœria. Quibus omnibus robuſtiſſimis veluti columnis ſuffulta, quibus tutelaribus divis Academia Marpurgenſis undique circummunita, quid ulterius excogitare poterit, quod origini ſuæ & fortunarum primitiis, vel ſplendidius vel excellentius adjicere poſſit? *Ab aliis Academiæ præſidibus atque Mecœnatibus.*

Jam ſi tempora, quibus inſtituta fuit à primo, diligenter excuſſeris, invenies profectò Saturni ſeculis non infeliciora, quibus bonæ artes atque virtutes ubique gentium antea proculcatæ, capita ſua feliciter exeruerint, quibus homines nullis inquietati bellis, nullis inteſtinis ſeditionibus ſauciati, nullis *A temporis opportunitate.*

nullis hæresibus Anabaptisticis effascinati, nullis denique præliis funestati, sed velut optimis fortunatissimi fores pulsantis ævi auspiciis. Atqui siqua tum priscæ vestigia fraudis remanere, aut malorum lerna videbatur impendere: ea statim omnia ab illustriss. principe nostris procul à finibus propulsata fuère.

A quæsita loci commoditate.

Quòd si locum, ubi Marpurgensis Universitas erecta, perscrutatus fueris, vix ullum profectò reperies vel amœniorem, vel commodiorem. Ubi Marpurgum, Hessiæ metropolis, tot vetustis antiquissimorum ædificiorum structuris veneranda, prudentissimorum incorrupto senatorum ordine conspicienda, florentissimo simul ac honestissimo rerum privatarum ac publicarum statu nobilitata resplendet: cujus forum curia speciosissima marmoreis quasi lapidibus excisa devenustat; & aqua fontana, tot fistulis ac siphunculis jam recenter artificio mirabili factis, emissa, & murmure blandiore delectat, & aspectu pulchriore totum locum exornat.

A contradictione.

Verùm, ut occasio reprehendendi semper est obvia, si quis calumnietur ipsam urbem plus æquo fragilibus cinctam esse muris, responderi poterit, quod olim Agesilaus ille, Lacedæmoniorum rex percontanti, quam ob causam Sparta non cingeretur muris, responsum voluit ostendendo cives armatos, inquiens, Hi sunt Spartanæ civitatis mœnia: quo significavit respublicas, nullis munimentis, nullis vallorum propugnaculis tutiores esse quàm civium virtutibus. Marpurgum ergò tutissimum est ac firmissimum, tot studiosorum, tot fortissimorum civium virtutibus: nam lapideo quod operi deest, id animorum robur ac præstantia compensant; & quod hominum artificiis, id natura loci tot præruptis undique montibus resarcit commodissimè circumsepiendo; ubi celeberrimus iste fluvius Lanus infractum orientali lateri dorsum accommodat.

Qui

Qui aliàs etiam, quasi Nilus fœcundans omnia, plurima delicatissimorum genera piscium educat atque producit: Cujus item tanta potentia medica celebratur, ut cum multis nominum minimè vulgarium thermis contendere possit. Etenim psoram ac impetigines omnes, quibus communiter studiosi divexantur, præsentissimè sanat, ut nemo tantâ scabie laborans huc veniat, qui non semel atque iterum lotus, ocyssimè curetur. Hinc complures audimus, qui quem cutis glabellæ nitorem assiduis alibi lavacris experiri non potuerint, eum sese fateantur hic vel citra negotium assecutos solius beneficio Lani, maximè peculiarem pratorum & alvei Marpurgensis virtutem haurientis. *Ab aquarum salubritate & piscium copia.*

Ubi præter jam dicta, tot amœni prospectus, tot hortorum decora, tot agrorum lumina, ut illud, *Nullus in orbe sinus* Marpurgo, non *Baiis prælucet amœnis*, dubio procul scriptum reliquisset Horatius, si modò cognitum habuisset, & versus non reluctarentur: equidem *A loci amœnitate & ubertate.*

Aureus hic annus, biferíque rosaria Pæsti:
Hic propiùs ductum credas frondere Tarentum.

Hic denique Musis omnibus gratissimus locus, ubi rerum omnium uberrimus proventus, ut non solùm innumera civium ac studiosorum multitudo victum acquirere facillimè possit, sed etiam fertilitas nativa miserrimæ locorum exterorum sterilitati suppetias ferendo, non parvas alienarum civitatum sitarchias expleat, respublicas alat, sustentet, ætificet.

Ubi denique maxima aëris salubritas, ut ipsa pestis, aut acutus alius (nam quæ de pleuritide modò feruntur, puerilia sunt) morbus nunquam, nisi fortasse, quod tamen rarissimum, decennio toto elapso, grassetur. Cujus rei causa poterit evidens esse, vel tam placida cœli temperies, vel tam *A cœli clementia.*

ſerenus totius machinæ cœleſtis aſpectus, quibus Ma-
purgenſem, ut omnium ſibi dilectiſſimam, æter-
ille Pater, ſingulari quadam clementiâ commotu-
proſperare dignatus eſt civitatem. Quæ non ſolari-
nimiùm æſtibus ſubjecta jacet, nec frigoribus nimiùm
borealibus propinqua, ſed temperatiore ſub clima-
conſtituta.

Ab aëris horridioris commoditate.

Veruntamen ſi tempeſtuoſior aliquando ac imm-
tior aër (ut omnium rerum eſt viciſſitudo) videtu-
ingruere; longè plus utilitatis ille ſemper, quàm in-
commodi ſolet importare. Sic enim ad omnes fortu-
næ truculentioris impreſſiones aſſuefiunt, ſic ad mor-
bos ſuperandos, ſic ad duriſſimos labores perferendo-
exercentur ac edurantur corpora.

A clivoſæ regionis utilitate.

Porrò ſi quiſpiam conqueratur, regionem iſta-
montoſam, aſperam ac lapidibus confragoſam in-
horreſcere, hic mihi ſapiens Darii majoris factu-
animo præſenti revolvat. Ille populum ſuum, regio-
nis ſcabritiem & aſperitatem campeſtri ac mollio-
tractu commutare cupientem, minimè permiſit: affi-
mans hominum habitus, ut ſemina ac plantas, a-
regionis naturam immutari, ſentiendo ſe mal-
duros homines, & laboribus accommodos, qu-
molles, quàm ignavos, quàm effœminatos, qua-
regio mollior generare ſolet. Quod ſi diligen-
animo collectum diſcuſſerit, nullam in orbe ditio-
nem fore confitebitur, quam cum ſua permuta-
debeat illuſtriſſ. Heſſorum Princeps, innumera v-
rorum millia poſſidens, qui tempore pacis bo-
ſtudia ac virtutes excolere noverunt: bellis aute-
imminentibus, qui labores perpeti, qui maximu-
exercitum ducere, qui ſumma pericula ſubire, q-
fortiter arma tractare, qui munitiſſimas urbes eve-
tere, qui denique præcelſas arces demoliri poſſun-
Quare Pœnorum acerrimus dux Annibal, in Itali-
am ab initio per Alpes, per tot frigora ac nives im-

ptur-

ptoris, maximis olim stipendiis coëmisset tales virorum manus, quales producit Marpurgum, ubi corpora vegeta, robusta præstantiáque proveniunt, ac procera grandescunt.

Sed ne proverbium, Ἄνους ὁ μακρὸς, id est, *Amens qui longus est*, in eosdem quadret, accedit acutior mentis, & ingeniorum sagacissima perspicacitas. Non enim Marpurgensi multùm aversus equos sol jungit ab urbe. Quæ nec, ut aliæ quædam, in vallibus profundis, in locis cavernosis, in lacunis, atque speluncis palustribus est condita; ubi perpetuo fœtore graviter olentes nebulæ, ubi putres exhalationes, ubi pestiferæ mephites virosâ crassitie hebetant, & Saturnias quasi lemas offundentes, ingeniorum vires obnubilant; ubi ferarum latibula, luporum ac ursorum spelæa, ubi horrenda denique serpentum ac draconum antra belluinam ad naturam animos transformant humanos: sed potiùs, ut nobilissima regina Marpurgensis civitas, bonarum artium omnium receptaculum, puriorem, eminentiorem, & ingeniis bonis aptiorem cœli partem elegit, & ità solertem sese composuit, ut proximè ad figuram hominis, ad virtutis simulacrum accedere videatur. *Ab ingeniorum dexteritate.*

Enimvero quemadmodum à Deo Opt. Max. videmus hominem effectum erectâ facie rigidum, ut scilicet ea speculetur, unde ejus origo est, nempe cœlestia; reliquum autem universum animantium genus pronum, & ad terram versum, quod etiam Ovidius innuit dicens, *Ab urbis figura vel habitu.* *Metam.* 1

Pronáque cùm spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cælúmque videre
Jussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

Sic clarissimum, ubi nostræ Academiæ pulcherrima sedes est, Marpurgum, non aliter atque homo

princeps, caput erectissimum ac eminentissimum suis turribus, ut diademate regio coronatum habet, nempe quam admiramini toties ἀκρόπολιν, arcem istam quæ candidam frontem suam velut inter nubila condit: cujus collum monili baccato suis velut unionibus irradians prominet; illinc nitidis clarissimi domini Cancellarii Joannis Ficini palatiis, hinc illustrissimi Principis sapientiæ domicilio, quod βουλευτήριον aut δικαστήριον appellamus, exornatum. Corpus est tot membris & articulis, id est, domibus ac palatiis insigne, quicquid intra civitatis Marpurgensis mœnia situm esse novimus. Pectus, est ipsum templum. Curia ista, ut alimentorum dispensatrix, est stomachus. Utrumque collegium, Pomœrii, & (ubi jam hæc dicimus) Lani, sunt præcordia. Duo vici, alter, quem vulgo *den Grien*, alter, quem *Bylgenstein* appellant, femora sunt aquis proxima, quòd circum ea corporis partes crebris lotionibus indigeant, ideóque mediastinis assignati. Brachiorum alterum, nempe dextrum, est ista platea, quam vernaculâ linguâ, *den Steinweg* vocitant. Sinistrum, quod suburbium, *Weiden hausen*. Pedes autem instar fortissimi bovis (juxta proverbium) altiùs in terræ viscera defixit. Sic dispersis veluti manibus, & commodissimo suæ vastitatis immobilioris anfractu studiosos omnes, quasi gremio sinuoso, ut benignissimo, sic tutissimo complectitur & exosculatur.

A meritorum compensatione, studióque justitiæ

Cæterum ut honestate conspicuos peculiari quadam humanitate, quæ sua est benignitatis excellentia, prosequitur, sic in dyscolos ac nebulones omnes meritam ac justam (ut æquum est) severitatem exercet; ut suis flagitia, suis ipsam virtutem præmiis condecoratum iri cognoscas. Etenim cùm alterum brachium, nempe dextrum, id est, platea *den Steinweg*, jucundior quidem sed ascensu difficilior videatur,

non immeritò virtutis illi dextro calli poterit comparari, quo ad virtutis & honorum præmia traducuntur homines. Contrà, cùm *Vveiden hausen* ostentet viam latam, decliviorem, & facie tenus molliorem; sed ubi progressus fueris, satìs lutosam, ac etiam calamitosam, ubi lictores & carnifices habitant: scelleratorum calli nobis devitando poterit assimilari, juxta illud,

Hæc via virtutis (nimirum *den Steinuueg*) *dextrum petit ardua callem,*
Difficilémq; aditum primùm spectantibus offert;
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via plana (Uveiden hausen) *sed ultima meta*
Præcipitat captos, volvítque per ardua saxa:

intellige cruces ac tormenta. Cujus Virgiliani carminis quasi dilucidam paraphrasin cernis, si Marpurgum ipsum penitus aspexeris. Nónne metam callis dextri & requiem vides, Germanicam istam domum, ubi præstantissimus Dominus Commendator, vir ut nobilitate clarus, sic omni bonitate præditus, omnes literarum meliorum ac virtutis cultores, itineris difficultate, ac studiorum assiduitate subindè defatigatos curísque confectos, comiter excipere, generosissimo vino, quod cum spe divite manet In venas, animúmque rum, quod verba ministret, reficere, & curas diluere semper est assuetus?

Quoties ad cœnas Academiæ nostræ fautores ille vocans velut accepturos virtutis præmia, refrigeravit, & non semel ità bonæ fortunæ calicibus exhilatans obruit, ut neque mentes illorum, neque pedes officio suo satìs functa conspexerimus? Quoties ad prandia Musarum antistites studendo defessos, & laboribus exhaustos, velut literarum fructum percepturos, invitans, humanissimè tractavit, & ferculis recreavit opiparis? Et nè longiùs exempla petantur, quo-

A liberalitate domini Commendatoru ædium Teutonicarum.

quoties ille M. Casparum, jam Academiæ nostr[æ] Decanum dignissimum tot piscibus delicatioribus, utpote carpionibus ac lupis exornavit, atque t[ot] aliis lautitiis labore publico & domestico delassatum refecit, ut vel ille solus satìs abundè testari possi[t] ædes Teutonicas esse dextri apud Marpurgum cali[i] æmuli virtutis, metam, & requiem inibi placidiss[i]mam. Quo admoneri possumus, Radices literarum ut Isocrates ait, amaras esse, fructus verò dulciores; callem virtutis ascensu difficiliorem, sed meta[m] omnium jucundissimam. Atqui te non movea[t], quòd hic illius terminus & apex summo vertic[e] non pendeat, sed magìs ad locum inferiorem [re]cesserit; id enim mysterio non caret, quo sapien[tis]tissimus ille quicunque fuit primus architectus a[d]monere voluit, eam virtutis naturam esse, ut ela[ta] nunquam superbiat, nec summo fastu, quod habet pu[l]cherrimum, vulgò profanis oculis ostentet, sed p[o]tiùs thesaurum, ceu vili cortice dissimulans, qu[od] habet eximium intimis penetralibus recondat & oc[]cultet. Hinc est, quòd Elisabethica domus, fastig[ii] sublimitatis posthabito, locum humiliorem præoccu[]pando, sectantibus virtutem maluerit in occulto mu[]nera digna conferre, quàm in excelso loco gloria[m] sortiri.

Ab alterius literæ Pythagoricæ vallu explicatione.

Sed ad alteram virtutis viam redeunti, *Uveide[n]hausen*, illud sese offert, quod, quàm miserabilis, quà[m] flebilis vitæ sceleratæ sit exitus, luculenter ostendi[t], ubi Ἐις κυνόσαργες, ἐις καμαρίαν, καὶ ἐις κόρακ[ας] Ubi ipsissimum fustuarium, ac teterrima tot morti[]cinorum porcorum ac cadaverum vorago atque bara[]thrum, ubi fames, & atris volitans infamia pennis, ubi sera pœnitentia, ubi damnatorum gemitus & ejulationes sæpius audiuntur, ubi tortorum ferocia, ubi carnificum crudelitas jam sontes virgis cædit, jam cauterio, vel candenti ferro buccas facinoro[]sorum

ſorum perforat, jam ſicariorum membra rotis diſtringit ac contundit: Jam furti reos in crucem tollit, jam latrocinii, aliorúmque criminum convictos, alio atque alio mortis genere dilaniat atque immaniter obtruncat.

Ab epilogo dictorum.

Ergò ex his omnibus, ornatiſſimi viri, & ſtudioſa juventus, opinor, intelligitis, quanto conſilio, quantis rationibus adductus Illuſtriſſimus Princeps noſter, voluerit apud Marpurgenſes Academiam erigi atque fundari, quòd inibi vicus penè omnis, omnis angiportus, omnis platea, ſtudioſos homines virtutis admonere, turpiſſimos autem nebulones à vitiorum ac ſcelerum maleficiis deterrere poſſit. Hæc de patronis, origine, & loco Marpurgenſis Academiæ.

Ab uberrimo ſtudioſorum, bonarúmque diſciplinarum proventu.

Nunc ad ea digrediar, quorum utilitate provecta cum omnibus ferè Germaniæ totius Academiis certare poſſit. Quænam igitur hodie nobis Univerſitas uſpiam proferri poterit, ubi tanto labore ac fidelitate genus omne ſtudiorum tradatur, ubi puriſſima majore cum fructu Theologia doceatur, ubi facultas medica, ubi juriſprudentia ferventiore cultu tractentur, & ſic omnia, ut nihil prorſus in linguarum nobiliſſimarum cognitione, nihil in omnibus, niſi unam (cujus me vel invitum profeſſorem eſſe voluiſtis) excipiendam putetis rhetoricam, nihil (inquam) in omnibus artibus bonis, & optimis diſciplinis deſiderari poſſit?

Ab optimorum præceptorum, atque doctiſſimorum celeberrima turba.

Ubi tot & tanti profeſſores, tot novi, tot veteres doctores effulgeant, gravitate, doctrinâ, ac vitæ ſanctimoniâ, non ſolùm apud noſtrates, ſed magis apud exteros nobilitati? Atque adeò, quotquot hîc videas, quotquot intuearis, tot Homeros, tot Ariſtoteles, tot Apollines, tot denique numina quædam te juraveris videre. De ſingulis jam nominatim diſſerere, & illorum prohibet modeſtia, & temporis

opportunitas non concedit. Sed ut generatim & modestè dicam, purissima vasa sunt & habitacula, in quibus omnia studiorum optimorum genera vigeant, regnent, ac triumphent, à Deo Optimo Maximo clementer erogata. Quare si jam Apollonius ille viveret, non opus haberet Caucasum laboriosissimè pertransire, nec Scythas, Massagetas, nec Albanos, ditissima Indiæ regna, tantis cum periculis, bonarum literarum gratiâ, denuò penetrare. Item si Pythagoras, si Plato, si Architas ille Tarentinus in vivorum adhuc contuberniis agerent, non haberent necesse Persida, Lacedæmona, Cretam, Ægyptum, tot denique regiones alias studiorum causâ peragrare; cùm omnia Marpurgi quàm plenâ manu habere, & multò minore temporis ac rerum jacturâ consequi possent.

A discipulorum copia, studiis, & officiis.

Quo fit, ut numerosissima semper discipulorum turba adsit, quorum indies tantam diligentiam experimur, ut nec Cleanthis, nec Aristophanis, quorum utriusque pertinacissima fecit proverbio locum vigilantia, major unquam extiterit. Unde non opus præceptoribus ultro currere, ut doceant, aut manè ad fores sedere, & opperiri (ut Gellii verbis utar) propè ad meridiem, donec discipuli nocturnum omne vinum edormiant: sed potiùs & literarum & præceptorum adolescentes amantissimi, quicquid officiorum jura exigere non pudibundos, atque adeò ut longè rudiores ac nequiores etiam plerunque in patriam revertantur, quàm indè fuerint egressi. Quarum rerum portenta hìc penitus nulla conspici, nostra bono jure poterit Academia gloriari.

A magistrorum honestorum piorumque consuetudine atque commercio.

Nam cùm à conversantibus, autore Senecâ, mores sumantur, non præceptores hìc otiosi degunt, quorum veterno discipuli perdantur: non ebriosi, unde pessimum convictores exemplum bibendi trahant: non blasphemi, qui virosam pravitatem

tatem in proximos transferant: non impudici, qui pueros emolliant, atque effœminent: Nulla denique improborum commercia, quorum contagio serpat in cohabitantes, sed adsunt duces optimi prorsus, qui bonos, juxta proverbium, comites reddunt; hoc est, ad manus habentur omnium candidissimi magistri, qui in suos mores incorruptos trahunt ac transformant discipulorum gregem. Quorum magna satis (licèt non tam numeri quàm ipsius honestatis hîc habeatur ratio) studiosorum corona præsens non minuitur, sed bonis avibus indies augetur.

Et tantus, qui bonas, ut aiunt, artes alit, honor, optimarum literarum cultoribus hîc defertur, ut in spectaculis, (ubi statuarum & imaginum sculpturis & picturis homines immortalibus diis æquiparabantur) Olympicis victoribus nunquam major exhibita fuerit gloria. Exemplo fuit proxima celeberrima novorum doctorum festivitas: exemplo tot magistrorum novorum solennitas, quos ornatissimis, ut eorum studia ac virtutes meruerunt, insignibus officiosissimè nostra, ut audistis omnes, condecoravit Academia. *A studiorum præmiis.*

Adde quòd tantâ & diligentiâ & industriâ studiosi omnes hîc in officio contineantur, tantis conatibus exerceantur indies, ut majoribus non possint. Nullus enim est dies in quo linea non ducatur: nulla septimana, in qua non aut publicè disputetur, aut declametur: atque adeò, *A scholasticorum exercitiorum assiduitate.*

Ut schola nostra Lani, convulsáque marmora clament
Semper, & assiduâ diruptæ voce columnæ.

Missam facio frequentissimi, quo nullum liberaliùs erectum, nullum accuratiùs administratur, pædagogii disciplinam. Missa facio tot salubertima veræ pietatis studia, quæ cùm alibi aut omnino squalida jaceant, aut penitus è medio tollantur, hîc non solùm

solùm ferventer extolluntur, sed etiam adamata in pretio habentur maximo. Unde fit ut eruditiorem multò, longéque meliùs nostram juventutem moratam ad suos redire percipiamus, cum laude & gloria Marpurgensis Academiæ summa.

Ab incorrupta vivendi ratione.

Neque id mirum, cùm hîc sanis doctrinis & honestate colluceant omnia, nulla penitus nequitiarum illectamenta surrepant, sed ubique sit probissima (ut dixi) societas & consortia sancta, quæ indissolubile religionis Christianæ vinculum solidis adeò atque adamantinis constrinxit retinaculis, ut nullâ ratione dirumpi queant.

Ab amolitione calumniæ.

Quare vanitatis illos pudeat, qui dissidere ac mutuis odiis conflagrare scholam nostram calumniati sunt, centonum sartores; cùm nusquam conjunctiùs, nusquam denique amiciùs vivi queat, quàm in gymnasio nostro, quod non ex morosis cerdonibus, aut Lycambeâ sectâ conflatum, sed optimis virorum eruditissimorum ordinibus selectum consistit; quos bonarum literarum artes humanos fecerunt, quos philosophia plus quàm homines reddidit, quos medica facultas officiosos informavit, quos jurisprudentia civiles effecit, quos denique sacra Theologia divinos effinxit, concordi studiorum omnium harmoniâ, virtutúmque unione conglutinatos.

A frugali victu atque temperantia.

Quibus omnibus non incommodùm adjecero frugalissimam (ut hinc Germaniæ gravitatem ac temperantiam agnoscas) studiosorum diætam. Nusquam enim Sybariticus ille (nè & calamitas ejusdem comitetur) luxus, & insani conviviorum apparatus, qui sunt ipsissimæ studiosorum pestes, prædominantur.

Nam ut edulia prætercam, quæ munda quidem ac simplicia in studiosorum hospitiis apponuntur, non ambitiosa, non luxuriosa, sed interdum ejusmodi, quæ apud nonnullas scholas ventri deditas, squali-

dus in magna (ut cum Juvenale dicam) fastidiret compede fossor, Qui meminit calidæ sapiat quid vulvæ popinæ: ut fercula, inquam, magìs salubria, quàm artificiosa aut luxuriosa transeam, Junckeræ propter excellentiam appellatione nobilitatis sic vocitatæ, studiosis ut bibitu jucundissimæ, ità saluberrimæ potionis crebrior usus adhiberi solet, vini rarior: quòd in illo castitas & sobrietas, in hoc impudicitia & ebrietas regnent. Unde D. Paulus, *Ne*, inquit, *inebriemini vino, in quo luxus est.*

Ergò vinum, quod clavo, juxta proverbium, caret, ubi paulò largior interdum usus administratur, non merum infundi solet, quòd optimam hominis partem, hoc est, rationem, debilitet atque enervet, sed prorsus innoxium, nempe aquâ infusâ temperatum, sic longè melius redditum, & humanam ad naturam maximè appositum. Quo præclaro beneficio qui præcellunt apud nos œnopolæ, hoc est, qui aquis diluere egregiè vina callent, ad summos & honores & opes jure optimo provehuntur. Sed hoc ipsum adhuc ignorare nostrum D. Præpositum ægerrimè ferens doleo, cùm una ista faciat inscitia, quò miser & inhonorus pauperiorem apud nos vitam sese degere conqueratur: Indignam quidem, sed promeritam tamen ignorantiæ pœnam auferens qui locupletior evasurus, si tam utilem, tam probatam, tam insignem illius Staphyli Sileni filii disciplinam, ut alii, consecutus esset. Hic, autore Plinio, cùm rudis ac simplex olim vetustas meracius non sine plurima noxa biberet, vinum aquâ miscere, & Bacchum temulentum deum nymphis deabus sobriis temperare docuit; ut sic mansuefactus ac domitus ille cornutus pater, fieret moderatior, mansuetior, multóque sapientissimorum testimoniis salubrior. Et quid aliud innuit fabula de Baccho, qui fulmine conflagrans, in nympharum

A vini temperamento.

Lib.7.c.56.

cum aquas fingitur injectus, nisi vini ardorem, vitia juvenilium ingeniorum succos exurentem, sobrio elemento restinguendum esse? Quod etiam illud epigramma Meleagri testatur ac comprobat, sic dicens;

Αἱ νύμφαι τὸν Βάκχον, ὅτ' ἐκ πυρὸς ἥλατο ὁ κοῦρος,
Νίψαν ὑπὲρ τέφρης ἄρτι κυλιόμενον·
Τοὔνεκα σὺν νύμφαις Βρόμιος φίλος· εἰ δὲ νιν ἀργῆς
Μίσγεσθαι, δέξῃ πῦρ ἔτι καιόμενον.

Id est,

Bacchus ut è flammis puer exiliisset, in undas
Tinxerunt nymphæ sordidum adhuc cinere.
Hinc junctus nymphis est Bacchus gratus: at ignem
Ardentem capies, hunc nisi miscueris.

Sed quorsum iste verborum excursus tendit? (inquies) Nempe ut ostendam hinc esse, quòd neminem apud nos studiosum cupidineis facibus incendi; hinc esse, quòd neminem æstu venereo captum, ut laqueis irretitum ab honestis artibus turpiter abduci, & veluti bovem ad lanienam rapi comperiamus: hinc esse, quòd nulla Circe referatur imminere, quæ veneficiis adolescentes in bestias convertat, id est, nulla præstigiatrix voluptas, quæ suis affectuum illecebris illos dementans ad pudicitiæ naufragia perpetranda blandiatur, aut libidinem venenis adeò pervertat, ut in brutorum transformati naturam, præter hominis vocabulum, nihil hominis habeant. Sed contrà multi Ulysses, fortes videlicet ac constantes hic viri præstò sunt, qui jam longâ rerum experientiâ sapientum habitus sibi induerunt, majestate venerandâ perspicui, quibus imbecillior ætas invitatur, quorum exemplis informata discat Sirenum voces dulce-

dulcedine mellitâ venenum inspirantes aversari, ab omnibus spurcarum cupiditatum alimentis alienissima.

His igitur rebus omnibus evecta juventus nostra, & eruditionis & bonorum morum pulcherrima proferens ubique specimina, quid Deo Opt. Max. quid parentibus, quid magistratui debeat, intelligit, & expedire gaudet. Unde laudatissima civilitatis ac omnis honestatis observantia promanat, ut animorum integritati & externum corporis habitum congruere, & nusquam mentis apicem à rationis amussi delirare videamus: tantum abest, ut cum aliarum quarundam Academiarum cessatoribus nostri adolescentes pessimè vivant, & pulcherrimum immortalis Dei munus, utpote tempus, inhonestis rebus vecorditer insumant: sed potiùs quo charius, quo pretiosius est illud, tantò diligentiùs ab illis asservatur, tantóque circumspectiùs impenditur, ne sine bonis frugibus effluat. Dii faciant ut in nostris discipulis exteri, sic rerum suarum satagantes, resipiscant, & ratione simili revolvant, amissas opes aliunde resarciri posse, temporis irreparabilem jacturam non posse: de illis nequiter impensis fortasse rationem parentibus sese reddituros, de horis autem turpiter tractis Deo omnipotenti. Quod ex æquo si fieret, nemini dubium foret, quin multò fertiliore plantaria studiorum proventu accrescentia, res humanas, tam ubique gentium afflictas, restauratura, atque prosperatura essent, cum fortunatissimo disciplinarum omnium successu, qualem apud nos (invidia dictis absit) emergere videmus indies. Argumento sunt optimi optimarum arborum fructus, nempe sanctissima vitæ instituta, modestè, justè, pieque viventium tum universorum tum singulorum; atque adeò, ut nihil in factis, nedum dictis, audiatur, quod vel ipse Momus reprehendere possit. Quare cùm

A studiorum fructu.

utrumque, hoc est, non modò facta, sed eti voces petulantiores olim Romani vindicâsse lega tur, ut nobili etiam fœminæ Appii Cæci filiæ pa lò leviùs & inconsideratiùs locutæ, C. Fundani & Tiberius Sempronius mulctam dixerint æris vi gintiquinque millia; nihil profectò in Academi nostra reperiri confirmaverim, in quod prisca ill severitas; ac rigor animadvertere possent, cu omnis non modò perperam vivendi licentia, se etiam inconsulta loquendi temeritas videatur e clusa, ut omnium cordibus illud Hesiodi credatur in sculptum,

> Γλώσσης τοι θησαυρὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἄριστος
> Φειδωλῆς· πλείστη δὲ χάρις κτ μέτρον ἰούσης.

> *Optimus est homini linguæ thesaurus, & ingens*
> *Gratia quæ parcis mensurat singula verbis.*

Unde contingere cernimus, viri ornatissimi, quò ubique gentium Academia nostra non immeritò plu rimùm celebretur. Hinc etiam multi non obscu ac tenues, sed opulentissimi aliarum urbium cives satrapæ, liberos suos huc, ad omnium veluti bon rum literarum ac virtutis mercaturam certatim assi duò transmittunt; perspectum habentes, quantu utilitatis ac gloriæ è studiis Academiæ nostræ pro fluat.

Ab uberrimo doctorum proventu.

Nec illi falluntur, cùm vel cæco appareat, plurim hinc prodire, & velut ex equo Trojano turmati emergere, qui facundè concionentur in templis, q sapienti eloquentiâ moderentur senatum, qui prud tissimè jura dicant, qui cum laude publicis de rebus le gationes obeant, qui denique quavis in re & judic valeant & eruditione.

Cæterùm si quisquam Zoilus objiciat, nonnull

aliquan

aliquando à literario nostro ad sodalitium nescio quod exoticum deficere discipulos, huic commodùm responderi poterit illud Agesilai; quo interroganti qui fieret, ut ab aliis sectis deficerent ad Epicureos, ab Epicureis nulli deficerent ad alios, solerter occurrit, inquiens, Quoniam ex viris Galli fiunt, ex Gallis viri nequaquam: Gallos disciplinarum ac virtutis osores & voluptatum mancipia vocans. Apud nos igitur permanentes, viri sunt; qui studiorum ac virtutis amore jam sudare, jam algere non gravantur, imò paulò diutiùs etiam exerceri non molestè ferunt. Desciscentes autem Galli fiunt, aliò concedentes solùm, (ut sunt à labore ad libidinem procliviores) ut apud sponsos Penelopes, nebulones, Alcinoósque multò liberiùs ventri ancillentur, disciplinarum bonarum excutiendo jugum inserviant abdomini, ad nullam ingenii bonam frugem perventuri, cœlum duntaxat, non animum mutaturi etiamsi trans mare currant. *A contradictione.*

Verùm quantò turpior horum est defectio, qui ut liberiùs, imò licentiùs alibi ætatem exigant, hinc & ingrati & perversi discedunt: tantò major illorum est gloria, quos longè doctiores & honestiores vel hic præsentes habemus, vel hinc consultò dimittimus, Academiæ Marpurgensis encomion per totum terrarum orbem decantaturos. Ergò quis nostram satis commendare poterit Academiam, quam velut è locupletissimo cunctarum laudum penuario, longè uberiora dicendi argumenta suggerere videtis, quàm ut humanæ vocis organa sufficiant eloqui? Artemisia quondam, referente Gellio, dicendis mariti Mausoli regis Cariæ laudibus, agona fertur instituisse, atque præmia pecuniæ posuisse aliarúmque rerum amplissima. Ad quas laudes decantandas venisse dicuntur viri nobiles ingenio atque linguâ præstabili Theopompus, Naucrates, *A meliorum discipulorum virtute.* *Lib. 10. cap 18.*

crates, Theodectes, in quo certamine viciſſe Theo-pompum judicatum eſt. Atqui de laudibus Acade-miæ noſtræ certaturos, non tam facilis partu victo-ria ſequeretur, ſub judicibus lite ac victoriæ palm ſemper invictâ remanente. Illic Mauſolus nullis, omnino paucis rebus præclaris famoſus, ſed delica-tulæ duntaxat uxorculæ plus æquo dilectus, certan-di materiam, & eam valde jejunam præbebat: hi autem Academia celeberrima, tot rerum graviſſima-rum argumentis exuberans, tantos ἀγαθῶν (ut Græc proverbio dicam) σωρὺς, μυρμηκιὰς, θῖνας καὶ θαλάσ offundit, ut omnes eloquentiâ potentes non ſolùm delaſſare, ſed ad nihilum etiam redigere poſſit. Hi enim ipſiſſimum eſt omnium Muſarum domicili-um. Quarum vel minimarum laudes ſingulatim promulgandæ, maximos omnes eloquentiæ bucci-natores obtunderent. O ter felicem igitur Aca-demiam Marpurgenſem! quæ, quoniam amœnita-te præfulges, omnium rerum ubertate præponde-ras, dignitate præcellis, meritò dicata es omni-bus, quæ otio gaudent, honoribus aluntur, bo-nis Muſis: quæ tot propriis tuis dotibus perlucida, ad tanta honoris faſtigia conſcendiſti: quæ tot Me-cœnatum tuorum virtutibus illuſtrata, ac patroci-niis circumvallata, propediem ad altiſſimos ampli-tudinis tuæ perfectiſſimæ gradus es progreſſura, cùm tot heroës & Atlantes fortiſſimi, ut chariſſimam humeris ſuis fulciant atque ſuſtentent, nunquam humi proſtraturi, ſed potiùs inter ſydera feliciter colloca-turi.

Conclusio. Habetis jam, viri ornatiſſimi, quæ inpræſentiarum de Academiæ noſtræ laudibus dicere conſtitui. Lon-gè plura ex tanta argumenti fertilitate veniebant in mentem dicenda: ſed malui brevior haberi, quàm prolixâ nimis oratione veſtram audiendi patien-tiam offendere. Et ineptum planè videri potuiſſet, ſi

præsumpsissem verbis exprimere omnes illius Academiæ laudes, quæ tantis Principis illustrissimi virtutibus, quæ tot celeberrimis patronorum tantorum ...alis, quæ tot professorum dotibus, quæ denique tot ...udiosorum decoribus illustrata, totius orbis terra...m oculos in se converterit. Vos igitur omnium di...plinarum generibus instructissimi viri, Academiam ...ostram excolite, & quam estis sortiti (ut sedulò fa...tis) Spartam exornate: Vos studiosa juventus, ...o soletis honore merito proceres & magnates Aca...micos assiduò prosequimini, & vos ità gerite, ut ...onis literis & probatis moribus diligenter studu...e deprehendamini. Sic omnes apparebitis grati, ... magistratus, sic leges & statuta Academica, quæ ...oximo Solis die prælecta sunt, vobis virtutum cal...ria magis subditura, quàm terrorem sunt incus...ra. Sic denique Academia nostra plurimùm (ut ...distis) ornata, indies magis atque magis erit orna...r futura.

DIXI.

Copiosa urbes laudandi ratio, ex Bucoldiano.

Urbes laudantur non secùs atque homines. Principiò sunt ea spectanda, quæ tempore præsen...m urbis celebritatem antecesserunt; ut conditor, ...vésque qui administrârunt, inhabitârúntque: de...de quæ ipsi sunt tempore conjuncta, ut ager, flu...ina, montes, mare, portus, mœnia, foveæ, tecta, ci...s qui inhabitant: postremò quæ insecuta infortunia, ...ibus commemorandis commiserationem move...us, ipsísque eversoribus odium conflamus. Ut si ...is Athenas aut Romam, ut quondam fuit, laudet, ...cátque quibus artibus jam indè à primis jactis à Ro...ulo fundamentis eò incrementum acceperit, ut

Quæ urbium laudes sint celebrandæ, copiosè docet Quint. lib. 3. cap. 7.

non modò Italiæ urbium celeberrima, sed totius terrarum orbis caput luménque extaret: & quorum deinde vitio inertiâque concidere, retróque labi cœperit. Sed cùm ferè laudem sibi hæc potissimùm vendicent, quorum celebritas dignitásque in omnium posita oculis elucet maximè; quæ hæc, ab iis quæ tempore antecedunt, simúlque juncta sunt, prædicandi via fi[...] indicabimus.

Urbis laus à conditore.

Conditorem igitur commodè primum ex descri[...]ptionis loco, atque adeò ab adjunctis describemu[...] unde cognosci potest, quæ ipsius potentia, & præsertim quæ animi virtutes, prudentia, justitia, forti[...]tudo, temperantiáque fuerit. Deinde à causis e[...] augendum, cur eo in loco urbem locâris: quæ si ma[...]ritima, fertilíque in agro posita sit, eo nimiru[...] consilio fecisse dicendum, ut hinc mari, hinc ag[...] magna vis hominum ali sustentaríque posset. Tu[...] eventa erunt explicanda, quanta jam indè à cond[...] urbe hominum multitudo victum hîc, quomod[...] & quàm facilè quærat. Postremò, conferendo hu[...] cum aliarum urbium agro, sitúque, mirè reme[...]rendes, ostendendóque hujus agrum, aut fertili[...]rem, aut certè parem esse, nullâque in re dete[...]orem. Dissimilitudinem autem ex situ fortè col[...]ges: hanc maritimam, illas esse campestres: h[...] cùm terrâ magna, tum navibus maxima onera [...]vehi; illùc plaustris modò res asportari. Jam & a[...] in primo illo urbis conditore spectandos esse, [...] junctorum idem nos locus admonet. Quòd si [...]tur legibus & religione rempublicam novam [...]mus bene constituit, à causis extendenda res e[...] eo nimirum consilio fecisse, ut justè piéque vi[...]retur; & quos lex non posset, religio in offi[...] retineret. Deinde eventa explicanda erunt: [...] mores ex eo usque tempore justè, modestè, piéque [...]ventium, tum universorum, tum singulorum ext[...]

rint. Quæ omnia si, ut gesta sunt, copiosè exponas, incrementum sumet oratio; majus quidem, si quæque & ex comparatorum loco dilates. Præter hæc, si quid rectè instituit, considerandum, ut si idem simul cum urbis primordiis literarum bellíque studia erexerit: illis ut animi divinarum humanarúmque rerum cognitione imbuerentur, his ut suas suorúmque fortunas tuerentur. Consilia ubi exposueris, eventa indè ab urbe condita enarranda erunt: quot quantósque viros undecunque doctissimos, & quo quemque tempore tulerit: quæ cujusque eruditionis testimonia, aut scripta extent. Atque hæc subindè comparando dilatabuntur maximé. Hunc in modum & quæ interim belli studia, & fortia facta extiterint, prosequendum erit, quæ nunc universorum, nunc singulorum militiæ fortitudo, virtúsque, & quo tempore, quo in loco cognita perspectáque sit. Atque hìc non solùm ex comparationis loco, si voles, quæque variè extendes, sed & personas describes, consiliáque faciendi aperies. Breviter, quæ ratio urbes laudandi, ab iis quæ tempore præcesserunt, usúmque hìc locorum, ostendimus. Verùm si, ut sæpe, de conditore, bonísque ejus institutis, nihil certi in medium afferre poterimus, solúmque in confesso sit, urbem vetustam esse, sempérque ferè incrementum sumpsisse: nihilominus quorum id administratione virtutéque contigerit, narrandum erit; quæ nunc singulorum, nunc universorum prudenter, justè, piè, fortiter, temperatéque facta extiterint; quo respublica nomen virésque acceperit. Atque hìc singula cujusque facta, ex adjunctorum loco copiosè omnibus expositis circumstantiis, enarrari, personæque describi possunt. Tum quæ causæ tam universos, quàm singulos ad faciendum impulerint, dicendum. Variè autem per comparationem unumquodque amplificabis, dum

aut excessum, aut similitudinem, aut dissimilitudinem, aut denique rerum pugnantiam, contrarietatémque ostendes.

Urbis laus ab iis quæ huic simul tempore conjuncta sunt, & primùm ab aëris temperie, per locos ducitur.

RESTANT ea persequenda, quæ urbi, quam laudamus, simul tempore sunt conjuncta. Hic primùm spectandum quo in climate, cœlique parte sit posita, unde aëris temperies cognosci potest. Neque enim parùm refert, languidioribus, an ferventioribus, seu temperatis Solis radiis sit subjecta, ut sunt ferè omnes hæ, quæ inter Cancri Ursæque circulos sunt positæ. Deinde dicendum erit de agris, qui adjacent: de fluminibus, stagnis, piscinis, montibus, ipsóque mari, si aut vicinum est, aut urbem alluit. In iis autem omnibus ea quæ fructuosa amœnáque sunt, laudibus evehenda esse, idem, qui omnium, adjunctorum nos locus admonet. Siquidem agros fertiles, fluvios piscosos, navigabilésque; montes vitibus consitos, tum mare navibus frequentatum, hoc ipso quòd fructus voluptatésque maximas afferant, & urbis nomen dignitatémque in primis conservare, dubium non est. Spectari item potest, in orâne an meditullio provinciæ sit posita: quod genus circumstantias copiosè Græci, ut quos verba non deficiunt, persequuntur: præsertim Menander rhetor, qui de laude urbium seorsum scripta reliquit. Verùm dum hîc in laudando ex loci positione circumstantias, quod infinitum est, studiosè prosequitur; eorum, quæ omitti minimè debuissent, quæ videlicet publicæ munitiones, interiórque civium structura esset, nè meminit quidem.

Atqui nos ad locos, atque adeò ipsos ad fontes laudaturum ducimus: unde, quantum pro suo quisque arbitrio volet, hauriat. Nam cùm ad laudem urbium pertinentes circumstantias explicare infinitum sit; quòd unicuique ferè, præter diversa hominum studia, rationémque quærendi victûs, sua quædam propria à natura sint attributa, aliis nempe aurifodinæ, aliis thermæ, aliis alia id genus innumera: cognito adjunctorum loco in hoc instructus sit, ut sciat, quæcunque præterita præsentiáque splendorem urbi, commodúmve seu proprium, seu cum cæteris commune, afferant, laudari oportere; quæ per reliquos deinde ducta locos augentur plurimúm. Postremò igitur de publicis munitionibus, interiorique civium structura, & ipsis civibus erit dicendum: Hæc igitur ab adjunctis ministrata, copiosè erunt singula, omnibus enarratis circumstantiis, explicanda, & per reliquos subindè locos ducenda amplificandáque. Itaque si in bono climate sita sit civitas, primùm aëris temperies, cœlique clementia, & temperata sub ipsa solstitia, dierum noctiúmque longitudo pluribus erit describenda. Deinde à causis hæc erunt locupletanda: non enim aut Solis ignibus, aut Septentrionalibus frigoribus nimis esse subjectam, sed in medio positam, hinc frigora, hinc æstum fugisse; unde & illud dierum noctiúmque suo tempore nec majus, nec minus justo incrementum, quorum alterum sub Arcto, alterum sub Solis cursu positis accidit. Ab eventis, quare homines nullâ aeris intemperie impediri, quò minùs toto anno victum domi & foris quærant, omniáque in agris felicius proveniant. Accedit eò, & ipsa ingenia, cœli beneficio, præsentiora perspicacioráque reddi. Et hæc quidem omnia multis explicari possunt. Postremò & ex comparatione perenda copia est: ut si hîc auram salubriorem hominibus, maturescendíque

scendíque frugibus accommodatiorem declares, quàm ejus, quâcum confers urbe. A simili autem extendes, si cum ea urbe conferas, cujus positum pluribus notum, maximéque probatum vides. Hunc in modum, si voles, & dissimilitudinem repugnantiámque collatione aperies. Quòd autem hac viâ, ordinéque et locis amplificandi commodè utamur; tamen cùm & aliter rectè fiat, nemo sibi hîc legem præscribi putabit. Nam postquam ex adjunctorum loco (qui omni rei de qua agitur, adjunctus est maximè) quæ voles ob oculos posueris, deinde ex comparatione copiam sumas, & si magis augere voles, subindè à causis augeas licet. Verùm id aliter atque aliter fieri posse, in universum sit dictum volo: adeò ut sæpe dum uno in loco longiorem moram trahimus, plures interim alii ex suo aliquid, vel antequam indè digrediamur, communicent.

Laus urbis ab agris, fluminibus, publicis item munitionibus, tectis, ipsísque civibus.

HÆc de aëris temperie: de agris subindè dicendum, de fluminibus, stagnis, montibus, piscinis, & ipso denique mari, aut vicino, aut urbem alluente: quantáque ex singulis utilitas, voluptásque capiatur, ab adjunctis copiosè erit exponendum: nunc ea ipsa describendo, nunc aut classicorum autorum, si fieri potest, aut vicinarum gentium testimoniis confirmando. Atque hac viâ res quidem ipsa mirè augebitur. Quòd si verò magis hæc extendi voles, singula celeberrimis urbibus comparando ostendes, hanc sive agri ubertate, sive fluminum copia voluptatéque, sive denique ipso maris usu aliis longè superiorem, aut certè per omnia parem esse judicandam.

eandam. Jam & de publicis urbis munitionibus tectísque dicendum: quantáque sit fovearum, aggerum, murorúmque altitudo, latitudóque, erit describendum: quis portarum, turrium, propugnaculorúmque numerus, quæ magnitudo firmitásque: quòd bellicis machinis, rebúsque ad arcendam vim accommodatis, sint omnia referta. Hæc ubi pluribus exposita verbis, descriptáque fuerint, à causis erunt augenda, cur foveas, mœnia, aggerésque ità duci ponique placuerit: quo consilio hac distantiâ, hoc in loco turres propugnaculáque locârint: cur tantis sumptibus, tot tantísque laboribus eò omnia evexerint, nempe, ut quàm minimâ manu hostiles incursiones, impetúsque sustinendo, propulsandóque, vitam fortunasque suas defensarent. Atque hîc subindè eventa narrabuntur: quorum hostium impetum, oppugnationésque, quo, & quanto tempore fortiter sustinuerint furorémque fregerint, discedere demum cum ignominia pauci plurimos coëgerint. Quin & postremò comparatione omnia majora amplioráque reddes, maximis munitissimísque urbibus hanc aut munitione per omnia parem docendo, aut multis etiam partibus superiorem. Atque hæc vicinarum gentium testimoniis, præclarísque regum atque magnorum hominum judiciis dilatari possunt. Tecta autem civium frequentiora magnificéque extructa, tum plateas, foráque ad hominum usum latiora, divorúmque templa augustiora esse, quod non parva laus sit. Ut quæque maximè excellunt, ità pluribus erunt verbis ornanda, hominúmque de iis testimonia judiciáque afferenda: tum cum vicinis pulcherrimísque civitatibus conferenda: quo ipso aut parem, aut longè majorem hujus celebritatem magnificentiámque edoceas. Quòd si lubet, & hæc ipsa ex aliis locis licet extendas. Restat de civibus esse dicendum: horum jam viventium,

(cùm de vita defunctis dixerimus) quæ studia, qui mores, quæ præclarè facta existant, spectandum. Commodè autem quæque in sua virtutum genera sparges: & sua prudentiæ, sua justitiæ, quæ erga deos religio, erga parentes pietas dicitur, sua item fortitudini temperantiæque assignabis. Cæterùm cùm suprà in patriæ laudibus laudandi amplificandíque rationem ostenderimus, quæ insistenda hîc via sit, indè peti potest. Hæc de urbium laudibus: unde quæ vituperari oporteat, res nempe contrarias, facilè colligi potest.

Quæ facta ex locis copiosè laudandi sit ratio.

FActa ornandi & amplificandi quæ ratio sit, subindè intueamur: in quibus laudandis vituperandísque, cùm rhetores, tum maximé historici, heroicique vates versantur. Temporis autem servato ordine laudari oportere ipsa nobis præscribit ratio: poëtis tamen id de industria mutantibus. Præcipui autem hi loci sunt, causæ & eventa: (quanquam alii omnes, qui suprà, & huc adhiberi possunt) ut expositis primùm causis, deinde quæ evenerint explicentur. Quare Virgilius, postquam paucis proponendo, Musásque invocando, hominum animos sibi benevolos attentósque reddidit; causas statim commemorat, cur Æneam Juno insignem pietate virum, tot labores periculáque adire coëgerit:

Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuêre coloni,
Carthago, Italiam contra, Tiberináque longè
Ostia, dives opum, studiísque asperrima belli:
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Posthabitâ coluisse Samo: hîc illius arma,
Hîc currus fuit: hoc regnum Dea gentibus esse,
Si quâ fata sinant, jamtum tenditque fovétque.
Progeniem sed enim Trojano à sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.

Hinc

Hinc populum latè regem, bellóque superbum,
Venturum excidio Libyæ: sic volvere Parcas.
Id metuens, veterísque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro charis gesserat Argis:
Nec dum etiam causæ irarum sævíque dolores
Exciderant animo. Manet altâ mente repôstum
Judicium Paridis, spretæq; injuria formæ:
Et genus invisum, & rapti Ganymedis honores.
His accensa super, jactatos æquore toto
Troas, relliquias Danaûm, atque immitis Achilli
Arcebat longè Latio, multósque per annos
Errabant, acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

His irarum Junonis è causis, quæ infortunia Æneæ Trojanísque evenerint, dum complures annos per mare errare, & deinde in Latio bellum gerere coguntur, poëta subindè fusissimè narrare occipit: & vix duodecim libris absolvit.

Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & spumas salis ære ruebant, &c.

Sic & ante hunc in utroque suo opere Homerus primùm causas, deinde insecuta canit eventa. Hunc in modum & T. Livius secundo suscepti à Pœnis in Romanos belli, antequam eventa résque gestas enarret, causas primùm dicit, quòd videlicet Sicilia, Sardiniáque, illa nimis celeri rerum desperatione Romanis concessa, hæc fraude ab illis intercepta esset: tum quòd Annibal, cùm puer adhuc esset, à patre Amilcare Imperatore aris admotus jurâsset, se, quamprimum per ætatem posset, hostem fore Romanis. Quin & Salustium idem facere, ipsius argumento est historia. Quid? Non igitur aliò hic causarum locus valet, quàm ut causas rerum, quæ evenerunt, quòd

quod ab his autoribus factitatum esse videmus, primùm exponendas esse sciamus? Est profectò multiplex hujus passimque nec certo in loco usus: cùm nunc præcedant, nunc suos sequantur eventus. Nam quanquam primæ quædam, principalésque summæ rerum causæ sint, quas nôsse principiò lector, auditórque cupit: tamen cùm subindè aliæ atque aliæ actiones casúsque existant; & ipsorum alias atque alias causas esse constat: unde si inter narrandum obiter amplificetur, mirè orationis extendetur corpus. Quare Cicero, cùm suarum se laudum minùs gravem scriptorem fore intelligeret, viderétque L. Luceium Qu. F. insignem sui temporis historicum, bellum civile scribendum suscepisse, scriptâ ad eum epistolâ, omnibus petit modis, suas ut res, exemplo Græcorum, seorsum perscribat, atque in se ornando historiæ leges negligat. Posse autem inde, si à continentibus suis scriptis sejungat, & à causis, eventis, adjunctísque amplificet, quoddam corpus confici. His porrò ex locis augeri rem oportere L. Luceium admonet, dum causas, consiliáque rerum suarum, casus etiam, & eventa explicanda esse scribit: Adjuncta autem sunt, tempus, testimoniáque Luceii, quem ea, quæ suo judicio laudanda putaret, ornare, quæ contrà vituperanda, reprehendere voluit. Atque huc etiam pertinet multorum in Ciceronem perfidia, insidiæ, proditióque, quæ & putavit esse notanda. Hîc nemo mirabitur consilia & actiones, quas suprà in locorum expositione adjunctorum loco complexi sumus, hîc causas & eventa dici. Sunt namque iis, quorum consilia & facta sunt, adjuncta maximè. Verùm causarum & eventorum nomen accipiunt, cùm sumpta ab adjunctis, unde omnis rerum ducitur copia, inter sese componuntur: & causæ effecta, & hæc vicissim illas ostendunt. Quare causas & eventa magnam cum adjunctis cognationem

Lib. 5. Epist. fam. ep. 69.

Adjuncta.

nem habere, nemo mirabitur. Indè namque hi licèt nati loci sint, tamen & ipsi latissimè patent. Itaque his locis, unde ornat historia, si & comparationis locum adjecisset, non video non modò unde historici, sed rhetores, poëtæque qui maximè solent, magis amplificarent. Hinc Cæsar, ut Brutus apud Ciceronem disputat, quia minùs rerum suarum historiam vestiit, commentarios inscripsit, cæterisque scribendi ansam præbuit, ut qui vellent, easdem copiosiùs tractarent, & quasi calamistris quibusdam inurerent. His ipsis ex locis lactea illa Titi Livii ubertas est petita, unde tamen Dionysius Halicarnasseus, qui & ipse Romanas res perscripsit, multò magìs auxisse intelligas; ut mihi is, quod de Demochare Brutus Ciceronian. judicat, non tam historicum, quàm rhetorem egisse videatur. Hinc Maro noster, hinc Homerus ea sumpserunt, quibus quæ voluerunt, non tam dilucidè enarrâsse, quàm factâ ubique morâ omnia ob oculos posuisse videantur, hic fusissimè, ille modo quodam usus: id quod is facilè animadvertet, qui cognitis locis & amplificandi ratione, utrumque cum judicio leget. Sed hac de re suo dicetur loco: nunc, quod volumus, usum locorum, augendique rationem in celebrandis factis diligentiùs, & ad cujusque magìs captum indicemus. Unum igitur factum si oratione laudandum sumamus, sit Theodosii Imperatoris, quòd insigne maximè gymnasium Bononiæ instituit; primùm ex descriptionis loco, atque adeò ab adjunctis ipsum describamus, unde ingenium morésque principis eluceant, & causæ tam honesti & utilis facti quasi per transennam appareant. Fecit id & Tit. Livius principio historiæ suæ de secundo bello Punico, ubi pluribus Annibalis depingendo animíque bona, vitiáque plurima exprimendo, quìcum viro Romano futura res esset, lecto-

lectorem statim instruit. Secundum hæc ab adjunctis res ipsa erit explicanda, quantis & unde sumendis fructibus, qui in professores expenderentur, hanc scholam adornârit, confirmâritque. Deinde à causis, cur hoc in loco & tot, tantáque stipendia professoribus constituerit: ut certè hinc in reliquam totam Europam, qui rectè rempubl. administrarent, docti mitterentur. Tum ab eventis mirum in modum augeas, si quæ interea loci emolumenta aliæ nationes hac ex Academia & ceperint, & quotidie capiant, persequaris: qui, quibus in locis, hinc missi sive cognitione rerum humanarum, physicarúmque, utiles reipublicæ extiterint, sive legum scientiâ quid æquum & iniquum esset edocuerint, sive denique medicinæ beneficio laborantibus opem tulerint. Postremò ex comparationis loco quantam voles copiam sumes, factum hoc aut cum aliis ipsius, aut cum aliorum imperatorum præclarè factis conferendo.

Exemplum facta ex locis amplificandi apud Ciceronem.

INterdum factum laudamus & dilatamus, non tam ferè à causis, & quæ has sequuntur eventis, quàm ex adjunctorum & comparationis loco: id quod Cicero fecit, gratias Cæsari agens, ipsúmque laudans, quòd Marcello ignovisset. Postquam igitur exordium à tempore, ejúsque, quo dixit, diei circumstantia, duxisset; clementiam, sapientiámque Cæsaris ab adjunctis statim laudat, ornátque: nempe à sua, totiúsque senatûs lætitia, factum hoc probantis, & propterea de republ. subindè meliùs sperantis. Aspergit & paucis obiter laudem Marcelli, quod ipsum & ex hoc loco est ductum: & eò valet, ut clarius illustriúsque factum ejus reddatur, quòd præstantissimo,

tissimo, amplissimóque viro ignovisset. Deinde ex comparationis loco Cicero amplificat, & confert hoc Cæsaris factum cum maximis ejus bellis, rebúsque gestis; quibus omnibus jure anteferri oportere, pluribus ostendit. Porrò hac in comparatione orator tantam moram trahit, dum interim ab adjunctis circumstantias admiscet, ut omnia quæ ad laudem pertineant, totáque oratio, nisi quòd pauca ad finem aliò spectantia adjecit, hoc solo ex loco vestita, amplificatáque deprehendantur. Quare quantùm ex loco res extendi possit, cùm plurimis apud Ciceronem exemplis, tum hoc, studioso perspicuum esse potest.

Exemplum res ex locis amplificandi, apud T. Livium historicum, brevitérque ejusdem explicandi.

Lib. 21. c. 4.

Hinc autem quis locorum usus, quæ laudandi amplificandíque ratio sit, quanquam satis liquere putem, tamen non abs re fuerit, & hæc ipsa in historia, classicísque autoribus paucis indicare. Narraturus T. Livius contra Romanos res ab Annibale gestas, ut statim intelligi posset, qualis is esset qui tantum in discrimen Romanum nomen adduxerit, primùm ipsum ducem ex descriptionis loco depinxit his verbis: Missus Annibal in Hispaniam, primo statim adventu omnem exercitum in se convertit. Amilcarem sibi redditum veteres milites credere, eundem vigorem in vultu vímque in oculis, habitum oris lineamentáque intueri. Deinde brevi effecit, ut pater in se minimum momentum ad favorem conciliandum esset. Nunquam ingenium idem ad res diversissimas, parendum atque imperandum, habilius fuit. Itaque haud facilè discerneres, utrùm

imperatori,

imperatori, an exercitui charior esset. Neque mili-
tes alio duce plus confidere: plurimum audaciæ a
pericula capessenda, plurimum consilii inter ip
pericula erat. Nullo labore aut corpus fatigari, a
animus vinci poterat. Caloris ac frigoris patien
par: cibi potionísque desiderio naturali, non volupta-
te modus finitus: vigiliarum, somníque, nec die ne
nocte discriminata tempora; id, quod agendis reb
superesset, quieti datum. Ea neque molli str
neque silentio accersita. Multi sæpe militari sag
opertum, humi jacentem inter custodias stationésq
militum conspexerunt. Vestitus nihil inter æqua
les excellens: arma atque equi conspiciebantur. E
quitum, peditúmque idem longè primus erat. Pr
mus prælium inibat, ultimus conserto prælio e
cedebat. Has tantas viri virtutes ingentia vitia æqua
bant: inhumana crudelitas, perfidia plusquam Pu
nica, nihil veri, nihil sancti, nullus Dei metu
nullum jusjurandum, nulla religio. Hactenus mor
ingeniúmque descripsit: quæ quidem omnia ab e
qui rem nudè explicare voluisset, omitti potuisse
Subjicit autem ex adjunctorum loco, his verbi
Cum hac indole virtutum ac vitiorum trienn
sub Asdrubale imperatore militavit; nullâ re, qu
agenda audendáque magno futura duci esset, præte
missâ.

Hæc quidem cùm illud tempus præcedant, q
belli dux declaratus est, omitti potuissent. Quæ
quuntur ex adjunctorum, seu, qui indè nascitur, ca
sarum & eventorum loco sumuntur; cur videli
Annibal in suscipiendo bello nihil prolatandum
bitretur, & dum Saguntinos petit, in Olcadum
nes exercitum ducat. Sic ille. Cæterùm ex quo
dux est declaratus, velut Italia ei provincia decre
bellúmque Romanum mandatum esset, nihil pro
tandum ratus, nè se quoque, ut patrem Amilca
dein

deinde Asdrubalem, cunctantem casus aliquis opprimeret: Saguntinis inferre bellum statuit. Quibus oppugnandis, quia haud dubiè Romana arma movebantur, in Olcadum fines priùs ultra Iberum (ea gens in parte magìs, quàm in ditione Carthaginensium erat) induxit exercitum: ut non petiisse Saguntinos, sed rerum serie finitimis domitis gentibus, jungendóque, tractus ad id bellum videri posset. His demum subjicit eventa, gestæque rei narrationem. Carteiam urbem opulentam, caput ejus gentis expugnat, diripitque: quo metu perculsæ minores civitates, stipendio imposito imperium acceperunt. Victor exercitus, opulentúsque prædâ, Carthaginem novam in hyberna est deductus. Ibi largè partiendo prædam, stipendia præterita cum fide exolvendo, cunctis civium suorum sociorúmque animis in se firmatis, vere primo in Vacceos motum bellum. Nuda hæc satìs narratio est: nisi quòd obiter petitas ab adjunctis circumstantias inserat nonnullas: quod genus sunt, urbem esse Carteiam opulentam, & suæ gentis caput: tum exercitum opulentum prædâ deductum esse. Prosequitur autem narrationem temporis, cujus mentionem facit, servato ordine. Hermandica & Arbacala Carteiorum urbes, vi captæ; Arbacala & virtute, & multitudine oppidanorum diu defensa. Ab Hermandica profugi, exulibus Olcadum (priore æstate domitæ gentis) cùm se junxissent, concitant Carpetanos, adortique Annibalem regressum ex Vacceis, non procul Tago flumine, agmen grave prædâ turbavêre. Pura hæc, nudáque sunt omnia, nisi quòd ab adjunctis est, oppidanorum virtute & multitudine Arbacalam diutiùs esse defensam: neque procul Tago impetum in Annibalis agmen esse factum. Quæ sequuntur paulò copiosiora sunt. Nam & consilia Annibalis aperit; propterea agmen trajicientis, ut in transitu fluminis

Carthago Nova in Hispania.

hoste

hostes invaderet; &, causas ferociæ hostium Carpetanorum, tum suâ multitudine, tum fugâ Annibalis minùs timentium. Atque hîc Livius, & à suo obiter testimonio amplificavit, dum invictam aciem dicit, si æquo certaretur campo. Sic ille, Annibal prælio abstinuit, castrísque super ripam positis, cùm prima quies, silentiúmque ab hostibus fuit, agmen vado trajecit; vallóque ità producto, ut locum ad transgrediendum hostes haberent, invadere eos transeuntes statuit: equitibus præcepit, ut cùm ingressos aquam viderent, adorirentur peditum agmen: in ripa elephantes quadraginta disposuit. Carpetanorum cum appendicibus Oleadum Vaccæorúmque centum millia fuêre. Invicta acies, si æquo dimicaretur campo. Itaque & ingenio feroces, & multitudine freti, & quòd metu discessisse credebant hostem; id morari victoriam rati, quòd interesset amnis, clamore sublato passim, sine ullius imperio, quà cuique proximum erat, in amnem ruunt. Hactenus consilia, causásque exposuit: quibus subjicit eventa, nempe infelicem Carpetanorum pugnam, & deditionem. Et hæc quidem ipsa satis à circumstantiis, quas explicat, illustrat his verbis: Et ex parte altera ripæ, vis ingens equitum in flumen immissa, medióque alveo, haud quaquam pari certamine concursum. Quippe ubi pedes instabilis, & vix vado fidens, vel inermi equite equo temerè acto perverti posset: eques corpore armísque liber, equo vel per medios gurgites stabili, cominus eminúsque rem gereret. Pars magna flumine absumpta: quidam vorticoso amni delati in hostes, ab elephantis obtriti sunt. Postremi, quibus egressus in suam ripam tutior fuit, ex varia trepidatione cùm in unum colligerentur, priusquam ex tanto pavore reciperent animos, Annibal agmine quadrato amnem ingressus, fugam ex ripa fecit: vastatísque agris, intra paucos

dies

dies Carpetanos quoque in deditionem accepit. Hunc in modum reliqua toto corpore, alia magis, alia minùs, ut quæque res postulat, his ipsis ex locis extenduntur. Rariores autem comparationes sunt locus, in hoc præsertim genere, omnino ad ornatum amplificationémque accommodatissimus: unde poëtis rhetoribúsque copiam sequentibus crebrior; historicis, nè ad ornandum magìs, quàm ad narrandum, orationem sumpsisse videantur, minùs familiaris. Porrò Sagunti oppugnationes, excidiúmque quod proximè sequitur, pluribus adjectis peristasibus copiosissimè explicantur.

Verùm hæc ipsa Liviana ex locis aucta amplificatáque, nuda omni ornatu, quasi vestitu spoliata, ob oculos ponamus: unde quid inter jejunam necessariámque narrationem, & copiosam locupletémque intersit, cognosci potest. Missus Annibal in Hispaniam, postquam mortuo Asdrubale dux belli est declaratus, Saguntinos bello petit. Quod dum facit, in Olcadum fines exercitum ducit. Carteiam urbem expugnat, dipítque. Minoribus deinde civitatibus metu subactis, exercitum Carthaginem novam in hyberna deducit. Hic largè prædam partiendo, præteritáque stipendia cum fide exolvendo, cunctis civium suorum sociorúmque animis in se firmatis, vere primo in Vacceos motum bellum. Hermandica & Arbaçala Carteiorum urbes vi captæ. Ab Hermandica autem profugi, exulibus Olcadum cùm se junxissent, concitant Carpetanos, adortíque Annibalem regressum ex Vacceis, non procul Tago flumine agmen turbavêre. Annibal autem trajecto amne, temerè insequentes hostes ad centum millia partim equitatu in flumine oppressit, partim in fugam convertit: vastatísque agris, & Carpetanos paucos intra dies in deditionem accepit. Brevis hæc, nudáque narratio est, quam ut vir ille eloquentissimus ex locis locupletârit, jam visum est.

DE VITUPERATIONE.

Ψόγος Græcè.

Cap. IX.

Vituperatio est sermo exponens mala, quæ ali-cui insunt. Differt autem à loco communi vi-tuperatio, quòd locus communis pœnas exposcit, vituperatio verò solùm habet velut nudum convi-tium.

Dividitur autem in eadem capita, quibus Lau[...]
Possúntque vituperari eadem omnia, quæ & laudari:

Personæ,
Res,
Tempora,
Loci,
Bruta animalia,
Plantæ.

Vituperamus verò & communiter & singulatim. Ubi verò proœmion feceris, adjunges genus, quod di-vides eâdem, quâ in laude, ratione. Deinde educatio-nem, & res gestas, & epilogum ità facies quemadmo-dum in laude.

Vituperatio Philippi.

Exordium. Neque virtutes meritâ laude frustrari rectum est, neque itidem sine reprehensione dedecora re-linqui: quoniam si non ità fiat, id quod præcipu-um est amborum præmium utrisque aufertur; lau-dandis quidem gloria rectè factorum, vituperandis

verò

verò scelerum turpitudo. Omnes autem malè audire ""
æquum est, qui malos sese præbuerunt: tantò magis ""
verò omnibus Philippum, quantò omnes improbos ""
longè omni scelere superavit. ""

Natus est ex ea gente, quæ pessima est omnium barbarorum, & quæ non certis consistere sedibus potuerit propter ignaviam, sed coacta sit, locum è loco permutans, variis erroribus jactari. Argivi enim primùm ipsos finibus exturbaverunt: hinc diu vagi, ad eam tandem, quam nunc incolunt, regionem perlati sunt. Duplici itaque infelicitate implexi, & quòd melioribus coacti sunt cedere, & quòd in imbecilliores violenti injustique fuerunt, nunquam tutò habitare, aut vacui metu agere potuerunt.

A genere vel natione.

Et cùm ex gente ignominiosa oriundus sit, tamen ex civitate magis etiam infami natus est. Ut enim abjectissimi barbarorum censentur Macedones, ità Macedonum, ejùsque terræ velut quædam sentina est Pella, ut in qua civitate nè frugi quidem servorum ullus sit proventus.

A Patria.

Hac ergo progenitus patriâ, majores habuit patriâ ipsâ longè magis pudendos. Philippus enim inter majores ipsius fuit, cui quò minùs ejus terræ regnum obtingeret, obstitit generis indignitas atque dedecus. Huic successit pater Amyntas, qui regnum alienis opibus tenuit: pulsum enim in regnum Athenienses reduxerant.

A Majoribus.

Philippus hic sextus fuit Macedonum rex. Huic autem non immediatè successit Amyntas, sed Europus: Europo Alcetas, Alcetæ Amyntas.

Tali igitur ortus patriâ, tales sortitus generis autores, apud Thebanos moratus primùm obses fuit: nec quamvis media in Græcia versaretur, mores convictu mutans, ad meliora deflexit, sed barbaricam semper impotentiam inter Græcam retinuit institutionem. Cumque sit omne humanum genus in Græcos atque barbaros divisum, ipse, velut ex utrisque commixtus, similem improbitatem in dissimilibus gentibus exercebat.

Ab educatione.

Genus omne humanum in Græcos & barbaros divisum.

A rebus perfidè gestis.

Orsus ergò primùm à cognata gente, ipsam in se vitutem redegit, velut à perfidia rerum suarum ini tia auspicatus. Indè & finitimos aggressus populo perdomuit: captísque deinde Pæonibus, Illyricos e adeptus. Triballorum quoque gentem invadens, quicquid præterea in proximo erat terrarum, omn velut uno impetu devicit. Et corpora quidem ba barorum pugnando cepit, mentes autem cum co poribus nequivit capere, nec eorum animos pacis tibus sibi conciliare. Quamobrem subindè defici bant, & quanquam victoris crudelitatem horreba tamen rebellionem per omnes penè dixerim no somniabant, ut qui opere foris servirent, intus co gitatione essent liberi. Subactis ergò finitimis ba baris, ad Græcos castra movit, atque adeò antequ ipsam Græciam invaderet, civitates, quæ in Thr cia Græciæ ditionis erant, evertit, cepítque Am phipolin, Pydnam subegit, istísque Potidæam a junxit, neque Pheras extra Pagasas, neque Magn siam extra Pheras omisit: sed cunctæ urbes Thess lorum capiebantur, & velut generis mercedem serv tutem ferebant.

A mortis genere.

Dignum sanè fuerit, exitum quoque ipsius re censere. Postea enim quàm pleraque, quæ invas oppresserat, subjeceràtque contra fœdera eos fuerant fœderibus devincti, offensi violatis fœ rum sacris dii, convenientem perfidiæ suæ fine dederunt. Neque enim in prælio pugnans ce dit, quo fortissimum aliquem mortis suæ teste reliquisset, sed in medio turpium voluptatum gu gite suffocatus, se dignum sepulcrum in earum fo tate invenit. Videlicet, ut quemadmodum ejus v ta, sic & mors intemperantiæ fœdum exemplum p steris esset.

A comparatione.

Quis autem est, qui Echetum illi putet posse co fer

ferri? Echetus enim, præcisis extremis aliquibus corporis membris, reliquum saltem corpus relinquebat: at Philippus totos cum corporibus ipsis homines perimebat: quantóque sævius est totum deleri hominem, quàm partem aliquam auferri: tantò perniciosior est Echeto Philippus. " " " " " "

Cessare autem à sceleribus suis Philippus nesciebat; cùm mihi, victo magnitudine flagitiorum ejus, necesse sit, ut plura de ipsis facere verba desinam. *Peroratio.* " " " "

SCHOLIA.

Omnia quæ laudantur, contrariâ vituperari possunt ratione. Ab Aphthonio causâ exercitationis reprehenditur Alexandri pater, Amyntæ filius, Philippus; qui tamen vel dictorum urbanitate, vel, ut relatum est suprà, dexteritate ingenii superabat seculi sui reges omnes. Vide Erasm. 4. Apophthegmatum. Quemadmodum autem laudari, ità vituperari possunt, Personæ, ut Thersites: Res, ut ebrietas: Tempora, ut hyems: Loca, ut Euxinus: Nota, apud Plutarchum in Eumene: Bruta animalia, ut crocodilus: Plantæ, ut crambe.

Adjungens, &c. In genere, nationis, patriæ, majorum atque parentum circumstantiæ sunt excutiendæ: Quæ omnia si clara contigêre, ostendendum est, illa vitiorum omni genere contaminâsse, quem vituperandum susceperis.

Educationem, &c. Quòd si is, quem vituperare constitueris, claris natalibus, & egregiis animi, corporis, atque fortunæ dotibus conspicuus præfulserit, dices à majoribus illum degenerâsse: Animi dotibus ad dolos & fraudes abusum: bonis corporis ad libidinem, cædes, rapinas: divitiis ad multorum perniciem, & publicas seditiones fovendas.

Claritas enim generu notiores circa vitia, & invisos magis facit. Quint. Adnotavimus suprà ex Quint. hac non ideo laudari, quòd habuerit quis ea, sed quòd iis honestè sit usus.

Frustrari, &c. Frustro activum, & frustror commune verbum legitur. Est autem sensus: qui crimina non accusant, ii non minùs peccant, quàm qui virtutes non laudant: non enim decet virtutem sine laude, nec malitiam sine vituperatione atque reprehensione relinqui.

Æquum malè audire, &c. Ut sementem, juxta proverbium, quis fecerit, ità metet. Et qui, quæ vult, dicit aut facit, quæ non vult, audiet: bene dictis ac factis qui certat, audiet bene.

Pessima barbarorum, &c. Hujus gentis barbariem Strotonius musicus Atheniensis notare solitus fuit, qui ad discipulum stupidum solebat exasperatus dicere, Ἐις Μακεδονίαν pro Ἐις Μακαρίαν, quo dicto proverbiali precamur exitium. Meminit Erasmus in Apophtheg. Macedoniæ autem descriptionem habet Pomponius Mela, lib. 2. cap. 3. Livius lib. 2. belli Maced.

Ad historiæ verò præsentis cognitionem pertinent ea, quæ Justinus habet lib. 8. & 9. Thucydides belli Pelopon. lib. 2. Plutarchus in vita Alexandri. Paulus Orosius lib. 3. cap. 11. ad 15.

Argos. *Argivi, &c.* Argos & Lacedæmon duæ clarissimæ urbes, Græciæ quondam lumina fuerant, ut ait Livius lib. 4. belli Macedonici. Ab Argos Argivi & Argolici: indè Macedonum reges oriundos fuisse Livius testatur.

Duplice, &c. In duplex, inquit, malum inciderunt, & quòd Argivis fortioribus cedere, & jam exules ad inopiam redacti, aliis imbecillioribus vim inferre coacti fuerunt: quorum illud ignaviæ, hoc rapacitatis atque impietatis evidens fuit argumentum.

Pella. *Pella, &c.* Urbs est Macedoniæ, quam, autore Pomponio Melâ, fecerunt maximè illustrem Philippus, Græciæ domitor; Alexander etiam

Asiæ

Asiæ. Hinc Pellæus Alexander dictus Juvenali, Satyrâ 10.

Unus Pellæo juveni non sufficit orbis:
Æstuat infelix angusto limite mundi,
Ut Gyaræ clausus scopulis, parvâque Seripho.

Philippus, &c. Philippus, inquit, qui Alexandri pater erat, avum habuit ejusdem nominis, hominem ignobilem, sed in Græco πρόγονος est, hoc est, proavus. Ex Justino igitur Philippi genealogiam ità colliges. Coranus in Æmathia urbem Edyssam, oppidanis non sentientibus, per imbres & nebulas caprarum greges secutus, occupavit. Corano successit Perdica; huic Ægeus qui successorem filium reliquit Philippum hujus proavum: Philippum autem parvulum reliquit Europum patrem Amyntæ: Amyntas Philippum genuit, Alexandri patrem. *Inter Coranum, vel secundum alios Cranaum primum Macedonum regem, & Perdicam, regnavit Cænus & Therimas, quartus fuit Perdicas.*

Apud Thebanos obses, &c. Obsides ob fidem servandam dabantur obsidionis tempore. Thebis autem obses fuit Philippus. Orosius lib. 3. cap. 12. Justinus lib. 6. Philippus, inquit, obses triennio Thebis habitus, Epaminondæ & Pelopidarum virtutibus eruditus. Aphthonius ait, παρ' Ἀθηναίοις ὡμήρευε, id est, apud Athenienses obses fuit, ut intelligas, à patre Atheniensibus obsidem datum.

Pæonibus, &c. Sunt enim Macedonibus finitimi, Macedonia enim à Macedone Osiridis filio dicta, Pæoniam habet à septentrione, Illyriam ab occidente, Thraciam ab oriente, Thessaliam à meridie. Fuit olim centum quinquaginta populorum, ac duobus inclyta regibus, Philippo scilicet, & Alexandro. Vide Plin. lib. 4.

Illyricos, &c. Illyrici sunt in sinu maris Adriatici: occupat enim Adriatici latus Illyris, ut ait Pomponius Mela lib. 1, cap. 3. Philippo autem primùm certamen fuit cum Atheniensibus, quibus per insidias *Illyrii.*

 victis,

victis, in Illyricos bellum transtulit, multa millia hominum occidit, urbémque nobilissimam Larissam cepit, ut ait Justinus libro 10. Diodorus lib. 2. de rebus Alexandri, ait, Philippus anno secundo regni sui habitá concione, & militibus animatis, in Illyrici fines cum decem millibus peditum, & sexcentis equitibus intravit.

Triballi. *Triballorum, &c.* Illyricorum id genus est, ut ait Livius lib. 7. belli Punici, qui scribit, Philippum, cùm urgeri suos videret, in cohortem Romanam incurrisse, atque ibi equum palo trajectum in caput regem effudisse. Plin. lib. 4. cap. 10. Triballos in finibus Macedoniæ collocat.

Ad Græcos, &c. Nulla fuit apud Philippum turpis ratio vincendi: securis omnibus Thermopylas occupârat. Vide Justinum lib. 8. & 9. Græciam totam propè consiliis præventam viribus domuit. Orosius lib. 3. cap. 12.

Thracia. *Thracia, &c.* Antè Sython fuit dicta. Vide Gellium lib. 15. cap. 7. de qua Plin. lib. 4. cap. 11. Appellata fuit ab asperitate, vel secundum Tortellium, à feritate, θρασὺ, ferum & temerarium.

Amphipolis. *Amphipolin, &c.* Inter Neston & Strymona, fuerunt Apollonia & Amphipolis, ut ait Pomponius Mela lib. 2. cap. 2. Nestos autem & Strymon fluvii sunt in Thracia. De Amphipolitanis Diodorus Siculus lib. 3.

Pydnam, &c. Ab Amphipoli subitò Pydnam occupavit, & Olynthiis ad obtinendam Potidæam tulit auxilia, ut ait Diodorus Siculus.

Potidæam, &c. Pomponius Mela lib. 2. cap. 2. Pallene, inquit, soli patentis, ut quinque urbium sedes sit atque ager, tota in altum abiit, angusta satis unde incepit: ibi est Potidæa. Ejus meminit Plutarchus in Alexandro.

Phera,

Pheras, &c. Pheræ civitas in Thessalia, Plinius lib. 4. cap. 8. Hinc Pheræus. Ovid. Epist. *Pheræ.*

Ipse repertor opis vaccas pavisse Pheræas
Fertur, & à nostro saucius igne fuit.

Extra Pagasas, &c. Mosellanus ità reddit hunc locum: Victorias cumulare adproperans, non quievit donec Pheræ, Pagasæ, Magnesiáque, imò Thessaliæ civitates omnes barbaræ servitutis jugum acciperent, & generis ipsius veluti notam portare sustinerent. Pagasam autem Plinius lib. 4. oppidum Thessaliæ tradit. Meminit ejus Pomponius Mela, lib. 2. cap. 2. *Pagasæ.*

Magnesiam, &c. Μαγνησίαν, Magnesiam, Græciæ regionem annexam Thessaliæ, Plinius tradit lib. 4. cap 8. Argo Magnetida, hoc est, Thessalicam appellat Ovid. in Epistolis. *Magnesia.*

Fœderibus devincti, &c. Cùm Philippus se exclusum ab ingressu Græciæ, perstructis Thermopylis vidisset, paratum in hostes bellum vertit in socios. Nam civitates, quarum antè dux fuit, sibi gratulantes & excipientes, hostiliter invasit, crudelitérque omnia diripuit, liberos conjugésque sub corona vendidit. Orosius lib. 3. cap. 11.

Voluptatum gurgite, &c. Etenim destinato lætitiis die * fuit interfectus in theatro per Pausaniam, cùm regnâsset annos quatuor supra triginta. Diodorus viginti quatuor annos duntaxat regnâsse Philippum scribit. De eo hæc Orosius lib. 3. cap. 14. Cùm ad ludos magnificè apparatos, inter duos Alexandros, filium atque generum contenderet, à Pausania nobili Macedonum adolescente, in angustiis sine custodibus circumventus, occisus est. Mortis ejus meminit Valer. lib. 1. cap. ult. de miraculis.

* *Celebrabantur enim nuptiæ. Philippo succensebat Pausanias, quòd is stuprum sibi illatum vindicare neglexisset.*

Echetum, &c. Echetus Epirotarum tyrannus, qui regionem ingressus, hominibus nares, aures atque *Echetus.*

pudenda

pudenda rescindere solebat, & objicere canibus. Unde Antinous Odyss. decimo octavo apud Homerum ait ad Irum, Si te vicerit mendicus, mittam ad te Echetum, ut tibi nares & pudenda præcidat, & canibus objiciat.

Vituperationis Phalaridis exemplum.

UT virtute præditos gloria, sic vitiis contaminatos perpetua comitatur ignominia: quâ dignissimus Phalaris, cujus crudelitas, antequam nasceretur, matris somnio comprobata est. Vide Ciceronem primo de Divinatione libro.

A Majoribus. Cujus parentes turpissimos, ut indignos æternâ famâ, sed tenebris Cimmeriis obruendos, plerique autorum silentio prætererunt.

A Patria. Nactus præclaram Agrigentum patriam: quam ut Empedocles eximiis animi dotibus illustriorem, ita magis famosam crudelitate suâ reddidit ille.

A rebus gestis. Phalaridis imperium tam fuit truculentum, ut proverbio locum fecerit. Qui tauro inclusos æneo reos torrebat, & igne subjecto cruciabat. Meminit Plinius lib. 39. cap. 8. Ovid. in Tristibus. Valerius lib. 9. cap. 2.

A Morte. Factis igitur dignâ morte succubuit. Nam in eum impetum faciens Agrigentinorum multitudo occidit, & tyrannum lapidibus obruit. Vide Ciceronem, Officiorum 2. Valer. lib. 3. cap. 3.

A comparatione. [I]n parricidas hoc est [in]ventum [su]pplicium. Crudelis quidem Procrustes, sed longè crudelior Phalaris: Ille solebat in Attica regione nonnullos hospites interimere; pòst, ut Plutarchus refert, à Theseo interfectus: hic autem eò crudelitatis processit, ut ejus supplicio non debeat una parari simia, nec serpens unus, nec culeus unus.

[E]pilogus. Finem dicendi faciam, perpendens, meam dicendi facultatem

facultatem imparem esse tot criminibus illius recensendis, nedum oratione condignâ vituperandis.

Aliud Exemplum

Vituperationis Paridis.

Cum nullam hominibus immortales dii capitaliorem pestem dederint, quàm voluptatem; bono jure vituperandi sunt, qui posthabitis omnibus virtutibus, veluti pecudes, illam malorum omnium escam sunt amplexi. Quorum in numero Paris, Epicuri de grege porcus.

Natus in Phrygia, quæ neminem frugi produxit, sed quos tympana & buxus juvit, non classica, ut ait Virgil. in nono. Hinc barbaris, servilibus, ac stupendis ingeniis horrentes prodierunt homines, ut proverbiis locum fecerint, *Phryx plagis emendatur*. Et, *Serò sapiunt Phryges*. *A Natione.*

Patriam sortitus Trojam, quam, cùm illustrare virtutibus deberet, omníque beneficiorum genere beatam reddere, funditus perdidit. *A Patria.*

Nulla refulsit in eo majorum claritas, & siqua fuit, eam turpissimis facinoribus conspurcavit, ac tenebris (ut aiunt) Cimmeriis involvit. Avus fuit Laomedon insignis perfidiâ: qui pactam pro constructis Trojæ mœnibus mercedem negavit Apollini atq; Neptuno, violavítque sacram jurisjurandi religionem, quæ semper ab aliis inviolatè sanctissiméque habita est. Vide Gell. lib. 7. cap. 18. *A Majoribus.*

Patrem habuit, qui servitutem perpetuam serviisset, si non pretio fuisset redemptus. Etenim puer ab Hercule captus cum Hesione sorore, pecuniâ solus redimi potuit, unde Priamus dictus, qui priùs appellabatur Podarces. Porrò siqua fortasse fuerunt in eo virtutis ornamenta, Paris tamen ab iis deflexit *A Parentibus.*

deflexit ad omnem libidinis turpitudinem.

Ab iis quæ nativitatem præcesserunt. Meminit Quint. lib. 3. cap. 7. ex Hom. lib. 6. Iliad.

Cùm in utero mater Hecuba gestaret Paridem, somniavit se facem parituram, quæ totam incendio Trojam esset absumptura. Nec vanum fuit somnium. Unde fortunatiores floruissent Trojani, si responsis aruspicum & oraculis numinum obtemperantes, pestiferum partum è medio sustulissent.

Ab educatione.

Quem mater occidere debebat, Idæis pastoribus educandum tradidit, ubi ferinam inter pecudes & lustra ferarum barbariem imbibit, turpissimóque libidinis crimine animum coinquinavit, usus infami turpi Oenones consortio.

A vitæ institutione. Ut etiam Hercules apud Prodicum: de quo Xeno. 1. Memor. & Cicer. Offic. 1.

Cùm duæ sint viæ, altera virtutis asperior, altera vitiorum planior & amœnior; non illam, ut Scipio Aphricanus, apud Sil. Italicum lib. 15. sed hanc, quam stulti solent, ingressus, consequutus est digna meritis præmia, nimirum Iliada malorum.

A disciplinis. Alludit ad vulgatum Paridis judicium.

Studia virtutis aversatus, neminem audivit recta monentem: unde salutarem Palladis exhortationem respuit, amplexus illecebras pestiferas Veneris, quæ blando quidem, sed pernicioso lenocinio permulsum rapuit ad crudelia fatorum discrimina. Vide Plutarch. in Homeri vita.

A dotibus corporis.

Egregiâ formâ conspicuus enituit; atqui juxta Socratis præceptum, inspecto sæpius speculo non cavit, nè quid illâ committeret indignum. Vide Eras. 3. Apophtheg. Accessit tantum robur, atque laterum firmitas, ut in agonali certamine vicerit Hectorem: sed omnia luxu atque voluptatibus exhausta defluxerunt. Hinc non immeritò reprehensus ab Hectore apud Homerum Iliad. 2.

A fortunæ bonis.

Quas opes habuerat, in turpissimos amoris fœdioris abusus profudit, & quibus patriam debebat juvare, iis perniciem adduxit.

A Priamo receptus in regnum, non virtute regiâ dignum aliquid meditatus fuit, sed teterrimæ libidinis

nis impulsu navigavit Spartam, ubi hospitis Menelai in Cretam abeuntis, uxorem illecebris expugnatam abduxit, & in patriam ipsissimam malorum lernam invexit.

A rebus gestis.

Condigno, quod flagitiis meruerat, supplicio affectus mortem obiit, qualem tyranni, scilicet non siccam.

A genere mortis. Hoc est, cruore moriens aspersus est.

Annibalis vituperatio.

IN repub. libera magnam sæpenumero commoditatem afferunt convitiatores. Solent enim efficere, ut ex vitiosorum hominum reprehensione purior vita cùm oratione, tum moribus exoriatur. Unde Philippus ille Macedonum rex, calumniatoribus suis plurimam se dicebat habere gratiam, quòd suis convitiis efficerent, ut ipse melior evaderet: dum conor, inquit, illos dictis pariter ac factis mendacii convincere. Et Annibal ipse aut ejus similes homines improbi, non excandescent, imò gratiam habebunt, quòd justa vituperandi libertas meliorem afferat vivendi rationem.

Exordium.

Natus est ex ea gente quæ factio Barchina dicebatur, à Barcha Didonis socio, qui natale solum in arida Libya tenuit, ità obscurum, infœcundum, barbaricísque hostibus refertum, ut id relinquere, & in Aphricam transmigrare compulsus fuerit, vel rerum inopiâ coactus, vel hostium metu perculsus. Jam in Aphrica talis contigit populus, cujus propter insignem perfidiam suspecta fides proverbio locum fecit.

A gente.

Oriundus itaque ex horrido & tam infausto loco patriam sortitus est Carthaginem. Cujus cives odiis semper atque vitiis propè majoribus certârunt, quàm viribus aut virtutibus. Unde per ignaviam & rerum omnium imperitiam amiserunt Siciliam atque Sardiniam,

A patria.

A Majoribus.

Sardiniam, provincias omnium florentissimas.

In majorum ejus numero, quem laudandum mag existimârunt, Asdrubal erat, is scilicet, quo ne fuerat crudelior: cujus efferata sævitia dolo & insid Xanthippi, Marcum Attilium Regulum, spiritûs re giosissimi virum, cepit, & miseris modis excrucia interfecit. Quod vel solum immane facinus dii dere non potentes, servum immiserunt, qui de deterrimo pœnas sumeret, & divinum factum qu miraculo comprobaret. Hic enim quòd domin suum occidisset, tyrannum subitò aggressus interem cúmque comprehensus omni modo cruciaretur, læ tiam tamen, quam ex vindicta ceperat, in ore const tissimè retinuit, eóque fuit habitu oris, ut superar lætitiâ dolores, ridentis etiam speciem præbue Valerius lib. 3. cap. 3. Livius in præfatione bello Punicorum.

Regulus captus est anno ab urbe condita 496 autore Polybio.

A parentibus.

Patrem habuit Amilcarem tyrannum pestilent mum, qui ut sui similem, hoc est, nativæ crudelita hæredem filium relinqueret, undecim annos natu aris admovit, ut odium in Romanos perenne jurar Et hic maturè patris vestigia sequutus, odii magni dinem ostendere cupiens, inflexit in terram ped suscitavitque pulverem, dicens, Tum belli finis e cùm alterutra pars in habitum pulveris redacta fue Vide Valer. lib. 9. cap. 3.

Ab iis quæ nativitatem secuta.

Patris igitur vestigia subsecuturus certæ prædic onis somnium vidit, votisque suis convenientem i ginem hausit. Existimavit enim missum sibi à J mortali specie excelsiorem juvenem, invadendæ l liæ ducem, cujus monitu primo vestigia nullam partem secutis oculis, mox humani ingenii pr voluntate vetita scrutandi ponè respiciens, anim vertit immensæ magnitudinis serpentem, cum i genti arborum ac virgultorum strage, ferri conci to impetu, omne quicquid obvium fuerat proter

tem

em, pòstque eam magno cum cœli fragore erumpentes nimbos, lucémque caliginosis involutam tenebris: attonitus deinde, quidnam esset monstri, & quid portenderet, interrogavit: Hìc dux, Italiæ, inquit, vastitatem vides, ut ait Valer. lib. 1. cap. 5. Eadem Livius habet primo belli Punici 2. Silius lib. 3. Cicero de Divinatione lib. 1.

Ab institutione. In prætorio patris educatus fuit, ubi nihil præter mera tyrannidis exempla vidit. Eum Asdrubal, vix dum puberem, ad se accersivit, ut militiæ assuesceret, inque paternas opes succederet. Sed optimus vir Hanno factionis alterius princeps, animadvertens pessimam adolescentis indolem, ipsum domi tenendum sub legibus, sub magistratibus docendum, vivere æquo jure cum cæteris censebat: nè quandoque parvus hic ignis incendium ingens exsuscitaret. At pauci ac fermè optimus quisque Hannoni assentiebantur: sed (ut plerunque fit) major pars meliorem vicit, ut ait Livius. Prudenter autem Hanno: nam Annibal ferus immanísque naturâ, adjunxit à pueritia prima disciplinam, quâ non jura, non leges, non civiles consuetudines, sed bella cædésque & hostiles proditiones tractare didicerat. Itaque crudelissimus evasit dux, & fallendis hominibus callidissimus. Nam ad decipiendum hostem semper intentus, quos aperto Marte superare non poterat, dolis aggrediebatur, ut refert Plutarchus.

Ab educatione. Optimos quidem præceptores consecutus erat, sed omnes naso suspendens per arrogantiam, in bonis disciplinis nihil promovit. Etenim oratorem atque philosophum eloquentissimum Peripateticum Phormionem audivit Ephesi, de imperatoris officio, & de omni re militari copiosissimè disserentem, paulóque pòst rogatus quidnam de illo philosopho judicaret, respondit multos se deliros vidisse

diffe fenes, fed qui magis quàm Phormio delir
vidiffe neminem. Cujus rei meminit Cic. de O
lib.2.

A legum contemptu.

Legum justitiam nihil curavit, fœdera rupit,
gatos P. Valerium Flaccum, & Qu. Fabium P
philum à fociis & pro fociis miffos, contra jus g
tium non audivit, nec in caftra admifit. Et qu
leges patrias delinquendo pœnas meruerat,
aftutiâ mirè folitus eft avertere. Sic à Duilio
fule navali prælio victus, timénfque claffis am
(capitale enim Carthaginenfibus ex publico le
decreto fuit, fi quis ducum injuffu populi pugn
infeliciter) pœnas dare; ex illa infelici pugna pr
quàm cladis nuntius domum perveniret, quen
ex amicis compofitum & inftructum Carthagin
mifit. Qui poftquam civitatis ejus curiam intr
Confulit, inquit, vos Annibal, cùm dux Rom
rum magnas fecum maritimas trahens copias a
nerit, an cum eo confligere debeat. Acclam
univerfus fenatus, non effe dubium quin oport
Tum ille, Conflixit, inquit, & fuperatus eft.
liberum his non reliquit id factum damnare,
ipfi fieri debuiffe judicaverant, ut ait Valer. li
cap.3.

A rebus geftis.

Rupto quod primo bello Punico fuit ictum fo
re, totius Italiæ agros ferro & igne vaftavit: q
fcelus ut pro fua libidine patraret, occafionem q
fivit, nec quæfita defuit. Erant in Hifpania Sagu
ni quafi medii inter Romanorum & Carthagin
um fines, jure fœderis in libertate relicti. Hi p
totos fe Romanis addixerant, initâque focietate
mani imperii fidiffimi cultores habebantur. Q
Annibal conftituit animo, nihil opportunius
poffe ad eliciendam Romanorum iram, ac incen
um, quod fibi optatiffimum erat, concitandum, q
Saguntinos armis bellóque laceffere. Sed prius

foci

…cios populi Romani apertè adoriretur, statuit in Ol-…das, aliósque trans Iberum populos exercitum duce-…, ac eis ad deditionem compulsis, aliquam Sagunto …cendi causam reperire; quâ non tam meditato con-…lio à se illatum, quàm à Saguntinis contractum bel-…m videri posset. Primùm igitur Olcadum gente ad …ditionem compulsâ, Vacceos deinde aggreditur, …ros depopulatur, oppidáque multa expugnat, ut ait …utarchus.

Annibalis majore ex parte virtus sævitiâ consta-…t: argumento fuerunt multa, cum primis illud, …ód in flumine * Gello corporibus Romanis ponte …cto exercitum traduxit, ut æquè scelestum terre-…rium Carthaginensium copiarum egressum terra, …àm maritimarum Neptunus experiretur. Idem ca-…ivos oneribus & itinere fessos, primâ parte pedum …ccisâ relinquebat. Quos verò in castra perduxerat, …ria fratrum & propinquorum jungens, ferro decer-…re cogebat: neque antè sanguine explebatur, quàm … unum victorem omnes redegisset. Justo ergò illum …lio, veruntamen tardo supplicio senatus, Prusiæ regi …ctum supplicem, ad voluntariam mortem compu-…, ut ait Valer. lib. 9. cap. 2. Nonnullis quidem vir-…tibus Annibal præditus erat: sed eas ingentia vi-… æquabant, inhumana crudelitas, perfidia plus-…am Punica, nihil veri, nihil sancti, nullius dei me-…s, nullum jusjurandum, nulla religio, ut Livius …ibit.

Ab animi dotibus.

* Al. *Vercello.*

Nullo quidem labore aut corpus Annibalis ab in-…o fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris & …goris patientia par, cibi potûsque desiderio na-…rali, non voluptate modus finitus, vigiliarum so-…níque nec die nec nocte discriminata tempora; …, quod gerendis rebus superesset, quieti dabatur: … neque molli strato, neque silentio accersita: sed …ntum id corporis bonum luxuria fregit; maximè

A corporis dotibus.

Q Cam-

Campana, perquam utilis imperio Romano. Invictum enim armis Annibalem illecebris suis complexa, vincendum Romano militi tribuit. Illa vigilantissimum ducem, illa exercitum acerrimum dapibus largis, abundanti vino, unguentorum fragrantiâ, Veneris usu lasciviore ad somnum ac delicias evocavit. Ac tum demum fracta & contusa Punica feritas est, cùm Seplasia ei, & Albana castra esse cœperunt. Quid ergò his vitiis fœdius? quibus virtus atteritur, victoriæ languescunt, sopita gloria in infamiam convertitur, animíque pariter & corporis vires expugnantur, adeò ut nescias ab hostibúsne, an ab illis capi perniciosius habendum sit, ut ait Valer. Max. lib. 9. cap 1.

A fortunâ bonis.

Opes, quas apud milites plebémque plusquam modicas habebat, assiduis rapinis auxit; quibus hominum animos solicitavit, & corrupit, ut largitionibus sibi favorem aucuparetur, viámque ad dominationem præstrueret. Libido enim maxima invaserat reipub. capiundæ, sibíque regnum parandi.

Ab iis quæ supremum vitæ diem præcesserunt.

Ingratos Carthaginenses appellat Valerius Max. quòd in animum induxerint è conspectu suo submovere Annibalem, qui pro eorum victoria tot imperatores, tótque exercitus Romanos trucidaverat. Sed illi judicio meo prudentes, justis rationibus adducti, nocentissimam bestiam relegârunt, interturbatorem publicæ pacis, tótque cladium autorem truculentissimum.

Ejectus igitur in exilium, ad Antiochum regem Syriæ confugit: quo victo, ad Prusiam Bithyniæ regem concessit: unde Romam legatione repetitus, haustu, quod sub annuli gemma habebat, veneno, absumptus est: ità morte non gloriosâ succubuit, vitam insecutus turpissimam.

Pestilens & crudelis C. Flaminius erat, qui miserabilis

rabilis illius ad Thrasymenum pugnæ causa fuit: Sed longè pestilentior, atque crudelior Annibal: illum semel rempubl. affligere stultitia coëgit, hunc autem furor ad maximas clades sæpenumero pertraxit. *A comparatione.*

Plura dicere supersedeo: ineptus enim haberi possem, si crimina Annibalis omnia, quæ nullum nocendi finem habuerunt, studerem exiguâ, quam habet oratio mea, facultate complecti. *Conclusio.*

De comparatione, quæ σύγκρισις Græcè dicitur.

CAP. X.

Comparatio est oratio, ex collatione aliquid disquirens, quo id, quod comparatur, in majus extollat, aut ostendat æquale.

Comparantur autem vel bona bonis, vel bona malis, vel mala malis, vel parva majoribus conferuntur. Prorsúsque comparatio duplicem habet vel laudem, vel vituperationem, vel alterutrum ex laude vituperationéque compositum. Omnis autem comparationis locus admodum difficilis est, præsertim si parva majoribus conferas.

Comparari verò omnia possunt, quę laudari, quæque vituperari;

Personæ,
Res,
Tempora,
Loci,
Irrationalia animalia,
Plantæ.

" Non oportet autem comparantem totas res to[…] " conferre; id enim supinum, inefficax, & nequaqu[…] " est pugnax: sed capiti caput conferendum; h[…] " enim vehemens. Atque dividere totas, laudis est, n[…] " comparationis. Comparatio autem in hoc non est p[…] " sita, quando totum hoc præexercitamentum comp[…] " ratio vocatur: ut,

Comparatio Achillis & Hectoris.

Proœmium. Volenti mihi virtutem conferre virtuti, cum A[…] " chille haud immeritò componendus fuerit Hect[…] " Sunt quidem ipsæ per se virtutes nimirum abun[…] " honestæ; comparatæ tamen, admirabiliores vide[…] " tur.

A loco. Patriâ ergò nati sunt non eâdem, laudatâ tam[…] " uterque. Ille enim in Phthia, unde Græciæ ips[…] " primum prodiit cognomentum: hic verò Trojæ, c[…] " jus conditores deorum quoque primi fuerunt. Qu[…] " si pari natum esse loco affert aliquid ad laudem, n[…] " hil quidem hac in parte Achilli posthabendus e[…] " Hector.

A parentibus. Nati autem uterque præclarâ patriâ, par[…] quoque generis habuerunt dignitatem: uterq[…] " enim ad Jovem originem suam initiúmque gene[…] " sui refert. Pelei enim filius Achilles fuit, Æaci v[…] " rò Peleus, & Jovis Æacus. Sic quoque Hector Pr[…] " ami, Priamus autem Laomedontis, & Dardani L[…] " omedon filius, Dardanus quoque Jove prognat[…] " est.

A majoribus. Progenitore autem Jove nati uterque, reliqu[…] quoque majorum seriem habuerunt claritudi[…] " æqualem. Ut enim Achilles Æacum habuit & Pe[…] " lea, quorum ille Græcos à siccitate penuriâque l[…] " beravit; hic Lapithis devictis ob egregiam virtute[…] " deæ conjugium est assecutus: Sic Hectoris Dard[…]

nus progenitor fuit, deorum primùm dignus habitus "
convictu; pater autem Priamus imperavit urbi, cujus "
muros ipsi quoque dii fundârunt. Quòd si non mi- "
nus est, quàm deæ sortitum esse conjugia, deorum, "
idque optimorum, mensâ conviviόque usum esse; ni- "
hil est, quòd quisquam majorum gloriâ Hectori præ- "
ferat Achillem. "

Talibus autem uterque majoribus procreati ambo ad fortitudinis sese studia contulêre; & ille quidem à Chirone educatus est; huic Priamus ipse præceptor, velut naturæ quadam viâ, virtutis monumenta tradebat. Par itaque, similísque educatio parem utrique conciliat laudem. *A educatione.*

Ut autem ad virile pervenêre robur, eodem in bello par uterque animi virtutísque specimen præbuerunt. Hector enim Trojanos ducebat, solúsque velut obex propugnaculúmque civitati datus, tuebatur ipsam, stetítque, quamdiu faventibus diis & auxiliaribus est usus. Cadens deinde, ipsam quoque Trojam post se traxit atque evertit. Achilles verò Græcorum præerat armis, terroréque omnes vincebat Trojanos, Palladis fultus numine atque auxilio, occumbénsque spem victoriæ in reliquum abstulit Græcis. *A rebus gestis.*

Et ille quidem victus à Pallade interiit: Hic autem recidit ab Apolline confixus. Natíque ambo ex diis, ambo quoque deos habuêre mortis autores; útque divinitus generis initia, ità vitæ etiam exitum accepêre. Quòd si similis utrique vita fuit, similísque mors utrumque abstulit, quid est quo non Hector par sit, quóque cedere debeat Achilli? *A morte.*

Plura erant, quæ dicerem de utriusque virtute, nisi quemadmodum in his, quæ dixi, ità in reliquis per omnia ipsorum gloria esset æqualis. *Epilogus.*

SCHOLIA.

Comparatio secundum Priscianum est, vel simili-um, vel diversorum, vel minorum ad majora, vel majorum ad minora collatio.

Differt ab ea, quæ inter schemata sententiæ numeratur à rhetoribus; quòd hæc brevis sit exornatio, illa exercitationis studio suscepta, instar laudis vel vituperationis fusiùs tractari soleat.

Bona bonis, &c. Ut si Æneam Numæ compararis, sapientiæ fortitudinem, justitiam pietati.

Bona malis, &c. Bonitas enim ex malorum comparatione magìs enitescit ac effulget; ut sapientia comparata stultitiæ, pax discordiæ, sobrietas ebrietati.

Mala malis, &c. Ut si ebrietas cum adulterio conferatur, Philippus Echeto, Procrustes Phalaridi.

Parva majoribus, &c. Res exiguæ verbis attolli possunt, ut si ex musca feceris elephantum.

Duplicem habet laudem, &c. Per loca laudis processuri, comparabimus & urbem urbi, ex qua sunt viri, & genus generi, & victum victui, & professiones professionibus, & gesta gestis, & ea quæ accidunt extrinsecus, ut diversos mortis modos, & quæ eam sunt secuta. Similiter si arbores comparare volueris, conferes etiam præsidentia eis numina, & loca in quibus nascuntur, & fructus, & utilitatem, & similia. Res quoque si compares, extolles qui primi eas invenerint, & eos conferes. Præterea qualitatem animi & corporis.

Alterutrum, &c. Alterutrum aliquando vituperantes, alterutrum laudamus, ut si comparemus justitiam & divitias.

Locus difficilis, &c. Unde fortem, ut Priscianus ait, oratorem exigit, & callidum & celerem, ut agilis possit semper facere transitiones.

Per-

Personæ, &c. Ut in oratione pro Cluentio, ubi Milesia & Oppianicus conferuntur. Illa à secundis hæredibus pro abortu pecuniam acceperat, hic idem effecerat per alieni corporis cruciatum. Vide Erasm. 2. Copiæ.

Res, &c. Ità conferri poterit Academia aliqua cum alia, urbs cum urbe, locus cum loco, &c.

Totas res totis, &c. Non fuerit necesse, inquit, ut aliquam rem per omnes suas partes cum alia conferas, ut caput Demosthenis cum capite Ciceronis, humeros cum humeris, manus cum manibus, pedes cum pedibus: Sed magis, ut secundum locos generis demonstratum compares genus Demosthenis cum genere Ciceronis, patriam cum patria, educationem cum educatione, res gestas cum rebus gestis, &c.

Non est posita, &c. In hoc comparationis progymnasmate non est comparatio caput, quia comparatio est tota præexercitatio. Non quidem est caput, sed comparatio diffusa per omnes locos atque partes.

Phthia, &c. Φθία, ὅθεν τῆς Ἑλλάδος προῆλθεν ἐπώνυμος· Unde Helladis cognomentum provenit. Est autem Phthia Thessaliæ oppidum & regio, Achillis patria illustris. Dido apud Ovidium in Epistolis,

Non ego sum Phthiâ magnísque oriunda Mycenis.

Hinc Phthius. Idem in Briseide,

Quàm sine me Phthiis canescant æquora remis.

Pomponius Mela Phthiam in Phthiotide ponit, regione Græcâ: Et Hellas, Achaiæ regio, alio nomine Artis dicitur. Eadem Thessalia cognominata fuit, autore Plin. l. 4. c. 7. Plura apud Thucyd. lib. 1. Hellenes Græci appellati sunt. Hellas dicta fuit à Deucalionis & Pyrrhæ filio, qui Hellen appellatur.

Trojæ conditores, &c. Apollo & Neptunus cum Laomedonte, Ili filio, patre Priami, mercede pactâ

muros Trojanos condiderunt; unde Ovidius ait,

Utiliùs starent etiam nunc mœnia Phœbi.

----Ceciditque superbum

Virgil. in 3. Æneid. *Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troja.*

Pelei, &c. Jupiter, ut Ovid. ait 6. Metamorph. in ignem transformatus, ex Ægina Asopi filia (quam indè vocat Asopida) genuit Æacum, Æacus Pelea, Peleus ex Thetide Achillem; unde ab avo Æacides appellatur, à patris nomine Pelides.

Priami, &c. Dictum aiunt ἀπὸ τῦ πρίαμαι, emo, quòd ab Hercule captus, auro fuerit redemptus.

Dardanus, &c. Jovis & Electræ filius. Ovid. 4. Fastorum,

Dardanon Electrâ quis nescit Atlantide natum,
Scilicet Electræ concubuisse Jovem?

Hinc Dardania dicitur Phrygia: sicut à Dardani filio Troë, Troja; ab Ilo Troïs filio, Ilios, vel Ilion.

Alii genus Hectoris paulò aliter derivant. Jupiter, inquiunt, ex Electra genuit Dardanum, Dardanus Assaracum & Ilum, Ilus Laomedontem, Laomedon Priamum, Priamus Hectorem. Vide Tortellium.

Græcos liberavit, &c. Æacus tam cæteris virtute præstitit, ut, cùm maximâ siccitate in Græcia plurimi hominum corrumperentur, nullúmque malo huic auxilium inveniretur, postquam magnitudo calamitatis excrevit, eum civitatum principes adierint, rogantes, ut tantum malum, tantámque pestem ab eis propulsaret: sperabant enim propter ipsius generositatem atque eximiam pietatem, quàm celerrimè à diis præsentium malorum liberationem inventurum. Nec ea spes eos fefellit. Itaque voti compotes facti in Ægina, ubi votum ille precésque fecerat, commune omnibus Græcis sacrum ædificavêre. Atque ex eo tempore, donec inter homines fuit, summa

cum

cum gloria vitam duxit. Postquam verò migravit è vita, cùm apud Plutonem Proserpinámque maximos honores assecutus esset, ad judicandas animas eis assedisse fertur. Hæc ex Plutarchi Evagora.

Lapithis devictis, &c. Hi Thessaliæ populi, Ixionis & nubis filii, frænorum & stratorum inventores. Virg. 3. Georg.

Fræna Pelithronii Lapithæ, gyrósque dedêre
Impositi dorso, atque equitem docuêre sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Exiluit, primus chalybem frænósque momordit Luc. lib. 6.
Thessalicus sonipes, bellis feralibus omen,
Spumavítque novis Lapithæ domitoris habenis.

Plura de Lapithis & Centauris apud Ovid. 12. Metamorph.

Deæ conjugium, &c. Hoc est, Thetidos. Fuit autem Thetis, Θέτις, Pelei uxor, Achillis mater; ut Tethys, Τηθὺς, Cœli & Vestæ filia, Neptuni conjux, mater Nympharum. Hoc primam producit, illud autem corripit. Virg. 1. Georg. *Thetis.*

Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis.

Claudian. lib. 1. de raptu Proserpinæ,

Hinc latrat Getula Thetis Lilybæáque pulsat
Littora ——
Læva tenent Thetis, & Melite, Panopeáque virgo. *Virgil.*

Ob egregiam virtutem, &c. Cùm Peleus in pugna contra Centauros strenuè dimicâsset, multísque aliis bellis atque periculis probatus esset, Thetida, Nerei filiam immortalem, quamvis ipse mortalis, uxorem meruit, atque ex omnibus, quæ antè fuêre, solùm in istis nuptiis Hymenæum deos cantâsse ferunt, ut ait Plutarchus.

A Chirone educatus, &c. Centauri ἀπὸ τῦ κεντεῖν, hoc est, à pungendo aut stimulando dicti, equorum stimulatores. Quorum unus erat Chiron, Saturni & *Chiron.*

Phillyræ

Phillyræ filius, optimus citharœdus, medicus, astro-logus. Ab eo musicam Achilles didicit. Ovid. 1. de arte,

Phillyrides puerum citharâ perfecit Achillem,
Æacidæ Chiron, ego sum præceptor amoris.

Ab eodem medicinam Æsculapius, astrologiam Her-cules didicit. Fuit autem justissimus omnium. Qui cùm tractaret sagittas Herculis, unâque lapsâ pedem vulnerâsset, post nonum diem in signum Sagittarii versus dicitur. Ovid. 5. Fastor.

Nona dies aderat, cùm tu, justissime Chiron,
Bis septem stellis corpore cinctus eras.

Propugnaculum, &c. πρόβολος accipitur pro tu-tore, defensore, propugnatore. Aliàs dicitur scopulus vel eminens in mari saxum.

Faventibus diis, &c. Troja tantisper faventes deos habuit, nec capi potuit, dum fata Trojanorum per-manserunt integra. In fatis autem fuerunt Troili vita, Palladii conservatio, illæsum Laomedontis se-pulcrum, equi Rhesi.

Victus à Pallade interiit, &c. Hector ab Achille fuit interfectus, unde Virgilius in primo,

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimúmque auro corpus vendebat Achilles.

Sed Palladem habuit adjutricem, συναγωνιζομένην, in pugna sociam.

Ab Apolline, &c. Paris Achillem interfecit, in A-pollinis Thymbræi templo, sed ab Apolline directis in Achilleum corpus sagittis. Virg. in 6.

Phœbe graves Trojæ semper miserate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela manúsque
Corpus in Æacidæ ——

Ovid. 13. Metamorph.

At postquam cecidit Paridis Phœbique sagittis.

Plutarchus in comparatione Lysandri & Syllæ, ait, Achillem interfectum à Paride inter portas.

Con-

Comparatio Demosthenis & Ciceronis.

SI non parvam laudem merentur, qui divinorum ingeniorum gloriâ, cæterarúmque rerum conspicuarum claritate pares enituerunt; non vulgarem sibi vendicant Demosthenes & Cicero, quos viros summos per omnia pares natura produxit. *Exordium.*

Patriam uterque sortitus illustrem; ille Græciam, uberrimum Atticæ eloquentiæ fontem, hic Italiam Latinæ linguæ parentem facundissimam. *A Patria.*

Obscuro natus uterque parente, clarissimus evasit: Ille patrem vix seculo suo notum habuit, ut inquit Valerius: de hujus item patre nihil (ut Plutarchus inquit) certum est proditum. *A Parentibus.*

Generis seriem, quam à majoribus humilem & ingloriam acceperunt, ità virtutibus propriis illustrârunt, ut maximâ laudis claritate polleant in æternum. *A Majoribus.*

Ingeniorum specimen sub prima juventa statim emicuit. Unde bonas inter disciplinas educati, & præclaris artibus dicendi protinus addicti, summos in oratores evaserunt, summámque è foro curiâque gloriam sibi quæsiverunt. *Ab educatione.*

Ab optimis præceptoribus instituti fuerunt: Demosthenes ab Isæo eloquentissimo doctore: Cicero à Philone Academico, Molone Apollonio, viris in docendo disertissimis. *Ab institutione.*

Cicero Græcè & Latinè declamando se plurimùm exercuit cum M. Pisone & Qu. Pompeio. Et Demosthenes vadosis littoribus insistens, declamationes fluctuum fragoribus obluctantibus edebat, ut ad fremitus concitatarum concionum patientiâ duratis auribus in actionibus uteretur, ut aic Valer. Fertur & Ciceronem primùm in pronunciatione *Ab exercitatione.*

non minùs, quàm Demoſthenem laboràſſe: un omni curâ, & Roſcium comœdum, & Æſopum tragœdum obſervâſſe traditur, ait Plutarchus.

Ab animi dotibus.

In utroque refulſit integritas, benevolentia, & humanitas. Unde cùm Demoſthenes ab Athenienſi populo juſſus eſſet accuſare quendam, recuſavit id facere: ut ergò adverſus eum reclamatio populi quemadmodum conſuevit, facta eſt, ſurrexit Demoſthenes & inquit, Vos me, viri Athenienſes, conſultorem habetis etiam inviti; calumniatorem verò, nec ſi velitis quidem. Et Cicero cùm præfectus annonæ eſſet, ſortitúſque Siciliam, in miſſione frumenti, quam ad urbem agere coactus erat, pleriſque Siculis moleſtus graviſque videbatur: ſed mox cùm ejus integritatem humanitatémque experti eſſent, eum veluti neminem ex aliis ducibus ſuis honore ſummo dignati ſunt.

A rebus geſtis.

Ad remp. ſalutis publicæ conſervandæ ſtudio ſe contulêre. Nactus autem Demoſthenes uberem ad remp. materiam & honeſtam, pro Græcorum libertate adverſus Philippum, & in ea præclarè decertans, confeſtim nomen & gloriam aſſecutus eſt. Non ſolùm ut diſertus, verùm etiam ut fortis vir ſuſpiciebatur; ut admiraretur ipſum Græcia, obſervaret Perſarum rex, plurimus apud Philippum ſermo eſſet, confiterentur adverſarii, ſibi adverſus præclarum virum eſſe certamen. Et Cicero maximis periculis remp. liberavit. Unde Juvenal. Satyr. 8. eleganter inquit,

Quis, Catilina, tuis majoribus atque Cethegi
Inveniet quicquam ſublimius? arma tamen vos
Nocturna, & flammas domibus templiſque parâſtis,
Ut Braccatorum pueri, Senonúmque minores,
Auſi quod liceat tunicâ punire moleſtâ:
Sed vigilat conſul, vexillâque veſtra coërcet.

Hic

Hic novus Arpinas ignobilis, & modò Romæ
Municipalis eques, galeatum ponit ubique
Præsidium attonitis, & in omni gente laborat.
Tantum igitur muros intra toga contulit illi
Nominis & tituli, quantum non Leucade, quantum
Thessaliæ campis Octavius abstulit udo
Cædibus assiduis gladio: sed Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Ab autoritate.

Autoritas in repub. par fuit, præsidio uterque militarium hominum egebat. Demosthenes Charetis, Diophetis, Leosthenis: Cicero, Pompeii, Augusti; id quod Augustus ipse ad Agrippam & Mecœnatem scribit.

A simili qua mortem præcessit fortunâ.

Duos rhetores alios haud invenio, qui ab obscuris parvisque facti sint tanti, qui tyrannis se regibus objecerint, filias amiserint, patriâ suâ exulârint, reversi sint cum honore, rursus fugitantes in adversariorum pervenerint manus. Quòd si natura fortunáque viri utriusque, sic, quemadmodum artifices quidam inter se, contendant, difficile judicatu est, magísne moribus, an rebus gestis similiores reddiderint.

A morte.

Unà cum patriæ libertate fuerunt extincti. Demosthenes Antipatri imperio per Archiam Phygadotheram, satellitum principem: Cicero Antonii jussu per Herennium centurionem. Et, quod mirum, certis præsagiis utrique mors denuntiata fuit: illi somniis, huic auspiciis. Demosthenes enim nocte per quietem visus erat cum Archia tragœdiis in theatro certare, & cùm illum superâsset, tamen defectu apparatûs ab illo vinci. Et Cicero cùm in villa Cajetana esset, corvus in conspectu ejus horologii ferrum loco motum excussit, & protinus ad ipsum tetendit, ac laciniam togæ eousque morsu tenuit, donec

nec servus ad occidendum cum milites venisse nu[n]tiaret.

Abiit qua mortem consecuta. Ut Demosthenis gloriosam, ità Ciceronis mortem æterna gloria fuit insecuta: atqui tyrannos, quorum nefario scelere succubuerunt, infamiæ crimen perpetuum est comitatum.

Epilogus. Plura dicenda essent: sed cùm cætera comparati[onis] facilia sint collatu, operæpretium est visum, hæc pa[u]cis indicâsse: quæ restant autem stylo manum in[je]cturis reliquisse.

Ad consimile genus exercitationis conferre pote[s] Philippum cum Pyrrho, ex primo belli Macedo[nici] libro apud Livium, aliósque autores.

Item Philippum cum Alexandro, apud Justin[um] lib. 9.

Item in Plutarcho petas licebit exempla comparationum,
- Publicolæ, & Solonis.
- Alcibiadis, & Coriolani.
- Periclis, & Fabii.
- Annibalis, & Scipionis.
- T. Flaminii, & Philopœmenis.
- Aristidis, & Catonis.
- Timoleonis, & Æmilii.
- Lysandri, & Syllæ.
- Agesilai, & Pompeii.
- Dionis, & Bruti, &c.

DE ETHOPOEIA.

Cap. XI.

" Ethopœia est imitatio & expressio morum per[so]" næ subjectæ.

" Imitationis autem tres sunt differentiæ,
- " Εἰδωλοποιΐα,
- " Προσωποποιΐα,
- " Ἠθοποιΐα.

Est quidem Ethopœia, quæ notam habens personam, mores solùm effingit, ut qualia faceret verba Hercules, Eurystheo sibi imperante. Hîc notus quidem est Hercules, dicentis verò effingimus mores.

Idolopœia est, quæ personam habet notam, sed defunctam, & loqui non potentem, quemadmodum ἐν Δήμοις Eupolis finxit, & Aristides ἐν τῷ ὑπὲρ τῶν τεττάρων. Unde etiam Idolopœia vocatur.

Prosopopœia est, quando finguntur omnia, & mores, & personæ, quemadmodum Menander fecit argumentum. Argumentum enim nec rem, nec personam habet propositam, unde Prosopopœia est dicta: fingitur enim ipsa cum moribus persona.

Dividitur autem Ethopœia: namque alia est

- Passiva, quæ exprimit affectum: ad quam pertinent, quæ prorsus animi significant motum, ut qualia verba Hecuba faceret Trojâ subversâ.
- Moralis, quæ mores solos depingit, ut quid diceret mediterraneus primùm conspicatus mare.
- Mixta, quæ mores habet pariter & affectum, ut qualia loqueretur Achilles super occiso Patroclo, cùm pugnare decrevisset. Mores enim consilium habet, affectum verò amicus occisus.

Ethopœiam verò tractabis dicendi genere dilucido, brevi, florido, disjuncto; omni flexu, atque figurâ remotâ. Próque capitibus divides tribus ipsam temporibus; præsenti, præterito, & futuro.

Exemplum

Exemplum Ethopœiæ passivæ, continens quæ verba dicere posset Niobe, jacentibus liberis.

Exordium à præsenti.

ME miseram! quam aliam præ alia deflebo calamitatem, orbata nunc liberis, quibus antè fueram insignis? Quæ copia infelici mihi ad quam redacta est inopiam? non sum jam misera unius filii mater, quæ antea tam multis conspicua incedebam. At quantò satius foret sterilem fuisse potiùs quàm in lacrymas atque luctus fœcundam? Longè enim infeliciori loco sunt hæ quæ orbitatem suam deflent, quæ nunquam pepererunt. Hoc enim quòd experimentum amoris filiorum sumpserunt, destitutis postea acerbissimum est.

A præterito.

Sed infelicem me, quæ parem ei qui me genuit, sum experta fortunam. Orta enim ex Tantalo qui convictu deorum felix, tandem ab ea est deorum amicitia evolutus: hujus quoque cladibus meis approbo me esse genus. Conjuncta enim sum Latonæ, pérque hanc ipsam nunc his opprimor malis, & ipsius familiaritatem filiorum orbitate deploro. Hícque mihi finis cum dea convictûs, ut in calamitatibus degam. Priùs namque quàm ipsi sum cognita Latonæ, felicior ipsa fui mater: ut autem sum illi notior facta, desolata sum liberis, quorum antea quàm me nôsset ipsa, insigni fui multitudine beata. Jacet ille sexus utriusque lætus numerus, mihi summum in luctum. Quò me vertam infelix? ad quæ deflectar? quod mihi ad tot defunctos liberos sufficiet sepulcrum? Miseram me! in tantis malis meis ipse quoque me deserit calamitatum mearum honor, & infelici justa intermittuntur.

Verùm enimvero quid ista queror ac deploro, cùm à diis,

à diis, ut me in aliam naturam transmutent, impetrare liceat! Unum hoc miseriarum mearum video remedium; ut in alicujus, quod sensûs vitæque sit expers, formam commutet. Sed vereor misera, nè & sic quoque quamvis mutata, inter lacrymas agere non cessem.

SCHOLIA.

ETHopœia, à Prisciano vocatur allocutio, sermonis imitatio, ad mores & suppositas personas accommodata. Quint. lib. 9. cap. 2. Imitatio, inquit, est morum alienorum, quæ 'Ηθοποιΐα, vel, ut alii malunt, Μίμησις dicitur: versatur & in dictis, & in factis. Expressio morum est, & affectuum, unde nomen habet. *Ethopœia.*

Hercules Eurystheo, &c. Hercules Jovis & Alcmenæ filius. Vide Ovid. Met. 9. Dictus quasi aëris gloria. Macrob. 1. Satur. cap. 20. Revera Herculem solem esse vel ex nomine claret. Heracles enim quid aliud est, nisi heras, id est, aëris cleos? quæ porrò aëris gloria est, nisi Solis illuminatio, cujus recessu spiritus occulitur profunditate tenebrarum? Coactus fuit multa adire pericula, Junone impellente, & imperante Eurystheo. Vide Boccatium lib. 12. cap. 34. Fuit autem Εὐρυσθεὺς Stheneli Mycenarum Regis filius. Ovid. in Epistolis,

Quem non mille feræ, quem non Sthenelëius hostis,
Non potuit Juno vincere; vicit amor.
—Duros ut mille labores *Virgil. in Æneid.*
Rege sub Eurystheo fatis Junonis iniquæ
Pertulerit.

'Ειδωλοποιΐα, &c. Hanc simulacri fictionem appellat Priscianus. Fit cùm mortuis verba dantur. Quod facit Cicero pro Cœlio, verba dans Appio Cæco contra Clodiam. Livius lib. 6. belli Punici, *Si ab*

inferis existat rex Hiero, fidissimus imperii Romani cultor, quo ore aut Syracusas aut Romam ei ostendi posse, cùm, ubi semirutam ac spoliatam patriam respexerit, ingrediens Romam, in vestibulo urbis propè in porta, spolia patriæ suæ visurus sit? Item, Cicero in confirmatione, *Quòd si nunc L. ille Brutus reviviscat, & hîc ante pedes vestros adsit, non hac utetur oratione? Ego reges ejeci; vos tyrannos introducitis. Ego libertatem quæ non erat peperi; vos partam servare non vultis. Ego capitis mei periculo patriam liberavi; vos liberi sine periculo esse non curatis.*

Item Hector occisus apud Virgil. in 2.

Heu fuge, nate deâ, téque his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troja:
Sat patriæ Priamóque datum: si Pergama dextra
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra suósque tibi commendat Troja penates,
Hos cape fatorum comites, his mœnia quære,
Magna pererrato statues quæ denique ponto.

Item Polydorus in tertio,

Quid miserum, Ænea, laceras? jam parce sepulto
Parce pias scelerare manus: non me tibi Troja
Externum tulit, haud cruor hic de stipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge littus avarum.
Nam Polydorus ego, hîc confixum ferrea texit
Telorum seges, & jaculis increvit acutis.

Idem apud Euripid. in Hecuba, inquit,

Sum profectus à profundis manibus, &c.

Ἐν Δήμοις, Eupolis, &c. In comœdia cui nomen id fuit inditum. Eupolis autem erat veteris, cujus magna fuit licentia, comœdiæ scriptor.

Hor. 1. ser. 4. *Eupolis atque Cratinus, Aristophanésque poëtæ,*
Atque alii quorum comœdia prisca virorum est,
Si quis erat dignus describi, quòd malus, aut fur,
Quòd mœchus foret, aut sicarius, aut alioqui

Famo-

Famosus, multa cum libertate notabant, &c. Submersus autem ille fertur ab Alcibiade, quòd quædam illius crimina carpsisset.

Aristides, &c. Hic in oratione quadam rhetoricam defendit, & encomion canit introductorum quatuor, Themistoclis, Miltiadis, Cimonis, & Periclis.

Prosopopœia, &c. Hanc Priscianus reddit conformationem: Quæ est, quando alicui rei contra naturam datur persona loquendi. De qua vide Cicer. 4 ad Herennium. Idem patriam loquentem facit in Catilinam, inquiens, *Nullum jam tot annis facinus extitit nisi per te, nullum flagitium sine te: tibi uni multorum civium neces, tibi vexatio, direptióque sociorum impunita fuit ac libera. Tu non solùm ad negligendas leges & quæstiones, verumetiam ad evertendas perfringendásque valuisti. Superiora illa, quanquam ferenda non fuerunt, tamen ut potui, tuli. Nunc verò me totam esse in metu propter te unum; quicquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum videri contra me consilium iniri posse, quod à tuo scelere abhorreat: non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si verus, nè opprimar; sin autem falsus, ut tandem aliquando timere desinam.*

Et Ovidius 2. Metamorph. introducit Tellurem, ità loquentem,

Si placet hoc, meruíque, quid ô tua fulmina cessant,
Summe Deûm? liceat periturae viribus ignis,
Igne perire tuo, cladémque autore levare.
Vix equidem fauces hæc ipsa in verba resolvo.
(Presserat ora vapor) tostos en aspice crines,
Inque oculis fumum: volitant super ora favillæ.
Hósne mihi fructus, hunc fertilitatis honorem,
Officiísque refers, quòd adunci vulnera aratri,

Rastrorúmque fero, totóque exerceor anno?
Quòd pecori frondes alimentáque mitia, fruges
Humano generi, vobis quoque thura ministro?
Sed tamen exitium fac me meruisse, quid undæ?
Quid meruit frater? cur illi tradita sorte
Æquora decrescunt, & ab æthere longiùs absunt?
Quòd si nec fratris, nec te mea gratia tangit,
At cœli miserere tui: circumspice, utrinque
Fumat uterque polus: quos si violaverit ignis,
Atria vestra ruent: Atlas en ipse laborat,
Vixque suis humeris candentem sustinet axem.
Si freta, si terræ pereunt, si regia cœli;
In chaos antiquum confundimur. Eripe flammis,
Si quid adhuc superest, & rerum consule summæ.

Menander fecit argumentum, &c. Menander poëta comicus fuit. Gell. lib. 17. cap. 4. scribit ab eo relictas fuisse centum & octo, vel (secundum alios) centum & novem comœdias: sed omnes ad nostra tempora non pervenerunt. Cæterùm ut Menander habuit φάσμα, ità ἔλεγχον in quo res erat: nulla autem vera sed ficta persona. Catanæus reprehensionem vertit. Aphthonius ait, Ὁ γὰρ ἔλεγχος πρᾶγμα μὲν, μόνον ἔτι καὶ πρόσωπον· hoc est, *Redargutio res quidem, non autem persona:* Ut si quis illam introducat loquentem, carpentémque faciat hominum mores ac vitia. Sic Moriam Erasmus introduxit. Agricola reddidit argumentum quod (ut ait Cicero ad Herennium) est res ficta, quæ tamen fieri possit, ut argumenta comœdiarum.

Passiva, &c. A Prisciano, passionalis appellatur, in qua passio, id est, commiseratio perpetua inducitur; ut, quibus verbis uti potuisset Andromache, occiso Hectore. Fuit autem ea uxor Hectoris animo virili prædita, unde à virili pugna nomen sortita.

Moralis, &c. In qua continentur mores; ut, quibus verbis potuisset uti rusticus, cùm primùm aspexit navim.

Patroclo, &c. Hic cùm in patria cædem fecisset, in Thessaliam confugit ad Achillis patrem: Menœtii regis Locrensis filius fuit. *Patroclus.*

Ovidius primo de Ponto,

Cæde puer factâ Patroclus Opunta reliquit,
Thessalicámque adiit hospes Achillis humum.

Amicus fuit Achillis, & sub hujus armis interfectus.

Sive Menœtiadem falsis cecidisse sub armis: *Ovid. in Epist.*
Flebam successu posse carere dolos.

Achillis autem verba, quæ potuisset Patroclo interfecto facere, complecterentur passionem funeris amici, & morem de bello in Trojanorum vindictam suscipiendo cogitantis.

Affectum amicus occisus, &c. Hujus enim progymnasmatis usus est, ut exercitii studio personarum omnium affectus imitari, aptásque materiæ sensuum, sententiarum, verborúmque formas accommodare concris. Alia enim oratio prudentis hominis & pacati, alia insipientis & irati. Alia timentis, gaudentis, lugentis; senis, juvenis; viri, fœminæ; matronæ, scorti. Vide Emporium sophistam.

Amicus, &c. In Aphthonio habetur, Ἦθος γὰρ ἡ βουλὴ, πάθος ὁ φίλος ποιῶν. Quint. lib. 6. cap. 2. Πάθος, inquit, atque ἦθος ex eadem natura sunt, ita ut illud majus sit, hoc minus: ut amor πάθος, charitas ἦθος. πάθος concitat, ἦθος solet mitigare: ἤθη mores sunt, quibus plerunque rusticos, superstitiosos, avaros, timidos secundum conditionem propositorum affingimus, mores eorum imitamur, & ex his ducimus orationem. Diversum est huic, quod πάθος dicitur, quódque nos affectum propriè vocamus. Et ut proximè utri- *De hujus cùm difficultate, tum utilitate, vide Quint. lib. 3. cap. 1.*

 usque

usque differentiam signem, illud comœdiæ, hoc tra-
gœdiæ simile.

Sunt qui Ethopœias ponunt triplicem expressionem.

- Morum, quam prolixiorem tradunt; ut ingeniorum, virtutum, vitiorum, Thrasonis aut tyranni.
- Naturalium propensionum, inclinationum, φυσικῶν στοργῶν, hoc est affectuum innatorum; ut amoris paterni in liberos, charitatis affinium cognatorúmque inter se.
- Affectuum leviorum, ut cum animos erigimus in spem aut lætitiam.

Dicendi genere dilucido, &c. Σαφεῖ perspicuo, de quo suprà in Narratione. Macrob. 5. Saturn. cap. 2. ponit dicendi genera 4.

Copiosum, in quo Cicero dominatur.

Breve, in quo Salustius regnat.

Siccum, quod Frontoni ascribitur.

Floridum & pingue, in quo Plinius secundus luxuriatur. Plura dicendi genera profert Erasm. 1. Copiæ, cap. 123.

Tribus temporibus, &c. In præsenti, instantis fortunæ permutatio, & ærumnæ recensentur. In præterito, potissimùm eæ conferuntur cum infortuniis parentum vel majorum. In futuro, rerum eventus, malorum fines adducuntur, vel consilia, quorum ratione, tantis malis succurri possit.

Niobe, &c. Hæc Tantali filia, Pelopis soror, Amphionis uxor. Fuit autem fœcundissima. Hinc Juvenal. ait Satyr. 6.

Al9

Atque eadem scrophâ Niobe fœcundior albâ.
Quæ secundum Diodorum Siculum 5. Historiarum, septem filios, totidémque filias; secundum Ovidium in Metamorph. septem filios, Ismenon, Sipylum, Phœdimum, Tantalium, Alphenora, Damasichthona, Ilionea; secundum Boccatium lib. 5. cap. 31. quatuordecim. Vide Gell. lib. 20. cap. 6. Homer. Iliad. ult.

Sed infelicem me, &c. Fabula Niobes significat, mulierum superbiam exitiosam esse. In summum enim illa malum incurrit (ut *Niobes mala*, proverbialiter maxima dicerentur & acerbissima) quod passa fuit, quòd se Latonæ præposuisset. Etenim apud Ovidium,

Quis furor auditos, inquit, præponere visis
Cœlestes? aut cur colitur Latona per aras,
Numen adhuc sine thure meum est?

Orta ex Tantalo, &c. Unde Tantalis ab Ovidio dicitur. Tantalus autem, Jovis & Plotes filius, rex Phrygiæ ditissimus. Unde Tantali talenta abierunt in proverbium. Primò fortunatus fuit: deinde, cùm deorum secreta hominibus prodidisset, detrusus fuit ad inferos, 2. Amorum Eleg. 2.

Quærit aquas in aquis, & poma fugacia captat
Tantalus: hoc illi garrula lingua dedit.

Porrò Tantali fabulam paucis explicat, inquiens,

Nec bibit inter aquas, nec poma natantia carpit
Tantalus infelix, quem sua vota premunt.
Divitis hæc magni facies erit, omnia latè
Qui tenet, & sicco concoquit ore famem.

Hujus genus, &c. In similem, inquit, parentis calamitatem incidi. Quemadmodum ab initio pater felix erat Tantalus, itá ego beata. Jam ego misera, sicut & ille. Quem in Cratylo scribit Plato dictum

quasi τανάλτατον, hoc est, infelicissimum. Hujus supplicia adeò gravia, ut proverbio locum fecerint, *Tantali supplicia*, & *Tantali lapis*.

Latonæ, &c. Hæc Cæi Titanis filia, Apollinis & Dianæ mater, à parente Titanis appellata, ut à matris nomine Apollo Latoïdes, & Diana Latoïs. Unde Niobe apud Ovid. Metamorph. 6.

Quóque modo audetis natam Titanida Cæo
Latonam præferre mihi; cui Tantalus autor,
Cui licuit soli superorum tangere mensas?

Atqui contra sententiam Ovidii Diodorus Siculus lib. 6. dicit Phœbes & Saturni filiam.

Aliam naturam, &c. Nioben præ nimio dolore in saxum vel marmor conversam aiunt, illud innuentes, maximo dolore eam diriguisse. Ovidius in Metamorph.

Diriguitque malis, nullos movet aura capillos.
Quæque superba parens, saxo per corpus oborto,
Nunc quoque Mygdoniâ flebilis astat humo.

A Statio in Sylvis Sipyleïa mater appellatur, quoniam facta saxea, turbine venti:

In Sipylum rapta est, ubi fixa cacumine montis
Liquitur, & lacrymis etiam nunc marmora manant.

Sensûs vitæque expers, &c. Fabula Niobes hoc habet verum: Niobe fingitur ex homine conversa in lapidem, quoniam imaginem lapideam supra natorum suorum sepulcra posuerat. Quod Palæphatus se vidisse scribit.

Ethopœiarum exempla: primi argumentum tale est.

Gerhardus Noviomagus. Quænam verba Gerhardus Noviomagus ex lipothymia ad sese rediens olim potuisset dicere, cujus

Vitteen-

ittembergam profecturi caput latrones securi diffi-
rant, ipsum apud Brunonis vicum humi stratum
poliaverant, & fugitivi mortuum credentes in sylva
eliquerant.

Vetus illud dictum, Nemini fidendum esse, nisi cum quo priùs modium salis absumpseris, esse verissi-mum experior: quos fidos itineris comites arbitra-bar, ii crudelissimi sicarii jugulum mihi petierunt: multísque vulneribus inflictis, syntecticum reliquerunt, qui ab ineunte ætate bonis literis ac virtutibus invigilando persuasum habebam, studiosis hominibus tutam ubique profectionem patêre. Credebam Horatio, qui scripserat, integros vitæ scelerísque puros, non egere Mauri jaculis nec arcu, sive per Syrtes, sive per inhospitalem Caucasum iter essent facturi. At ego, licèt non apud Scythas ἀνθρωποφάγους versari videbar, sed apud homines (quos à germana charitate non alienos sperabam fore) Germanos: tamen longè prudentiùs fecissem, si nostri (quo friget omnis charitas) seculi tam impunitam peccandi licentiam ante oculos mihi posuissem, nec solus neque inermis profectionem hanc instituissem. Jam secura nimis imprudentia mihi nocuit; qui stratus humi sanguine meo terram hanc intingo, herbásque coloro. Nunc maximo periculo meo cautior factus, tandem disco nusquam tutam esse fidem, ubique rapto vivi, non hospitem ab hospite tutum, nec socerum à genero. Sed quid ploro? Quin libenter ego, quam delicta fortasse mea promeruerint, calamitatem patior, æquioréque animo injurias fero? Sed utinam caput illæsum & integrum sit, ut bonarum disciplinarum capax à rationis amussi nunquam deliret! Utinam in hoc casu Cæneus ille Perrhœbus fuissem, & hoc mihi donatum, ut nullo ferro sauciari potuissem! Eheu! quàm plagam profundam, quàm vulnus altum sentio! quod pacis semper amans ego

Exordium à præsenti.

præter

præter meritum accepi, & ab illis, quos beneficio pro-sequebar, quos amicos atque fidos incognitarum mihi viarum duces amplexabar; pro quorum incolumitate incolumis ipse hoc corpusculum amittere non detre-ctabam, eorúmque inopiam meâ qualicunque rerum copiâ sublevare (si modò postulâssent) minimè gravatus fuissem. Id quod è bonarum literarum studiis semper addidici facere, nec ego unquam pecuniæ servus, congestis undique saccis indormire solitus, neque tanquam sacris parcere, quæ Tortum digna sequi potiùs quàm ducere funem. Sed ô perfidam pecuniam, & sacram auri famem! quid non mortalia pectora cogis? ô mores! ô tempora!

Paucæ licèt portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus, gladium contúmque timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram.
Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones.

Hos etiam de media luce surgere, testimonio fuerit calamitas mea: quæ & evidenti est argumento, quàm fragilis, & quantis vita nostra periculis sit obnoxia. Omnis mea, quâ valde gloriosus jam pridem effulgebam, dignitas, hîc ad nihilum ferè jacet redacta. Gloria mea quasi flos agri propémodum demissus flaccessit. Quid ergò sumus? aut quidnam victuri gignimur? ordo quis datus? aut metæ quàm mollis flexus? Deum immortalem, quot periculorum genera vitæ nostræ indies insidiantur! Quot accidunt casus, venena, naufragia, cædes, pestes! Alius acini granum glutiens, præfocatus interiit. Fuit, quem potus cum lacte pilus strangulârit. Fuit, cui stiria gelu durata, delapsa tecto, subitum attulit exitium. O lubricas igitur res mortalium, & hominem verè bullam!

A præterito. O nimiam hominum teterrimorum crudelitatem! O meam insignem imprudentiam atque securitatem!

em! qui omnia prospera atque tuta mihi persuaseram, in hæc tanta mala incidi, hîc vulneribus confectus, atque pulveribus obsitus jaceo, cujus amici gloriâ magnâ, parentes honore summo claruerunt. Hîc miserabiliter jaceo, qui jam olim in gymnasio Lovaniensi clarum nomen atque decus, laborum meorum & virtutis beneficio consequutus fueram, celebris poëta, celebrior orator, celeberrimus theologus salutatus. Hîc flebiliter jaceo, quem Episcopus Trajectensis Dominus Philippus, nobilissimo Burgundiorum sanguine procreatus maximis honoribus affecit, tot muneribus opimis, tot sacerdotiis pinguibus exornare nunquam intermisit; qui tot heroës atque principes amicos bonarum literarum cultu, vitæque sanctimoniâ mihi devinxeram, ut cœlum citiùs ruere, quàm in hanc fatalem ærumnam me putaverim iri præcipitatum. Sed quorsum ità mihi? O res humanas variabiles! ô vanitatem rerum, & inconstantiam!

Sed quid istorum recordor, quæ magìs refricant memorata, quàm dolorem minuunt? Unum restabit, ut supplex ad asylum Dei Opt. Max. confugiam. Hic est unica salutis arx, ipsum orabo, huic supplicabo, huic peccata mea confitebor, atque precabor, ut me liberet ex hoc tanto malo consolator optimus. Cujus divina providentia ad nostri emendationem atque salutem omnia fieri permittit. Ille Pharaonem, ille alios induravit, & ad affligendum sibi dilectum populum sæpius instigavit. Ille rursus tyrannum fluctibus obruit, & ab omnibus miseriis insontem gregem eripuit. In hoc fortem apparere, in hunc unum spem erigere, præsentissimum ærumnarum cunctarum remedium est. Quo posthabito, rebus in humanis mentem occupatam habere, magìs erit dolorem augere, quàm mitigare, aut omnino tollere. *A futuro.*

ALIUD

ALIUD EXEMPLUM,

Continens quæ verba Hercules Eurystheo sibi imperante potuisset facere.

A præsenti. Multi sunt infortunati, sed nemo magis, quàm ego sum infelix: qui miser, quartâ natus lunâ, calamitates varias & plurima mala patior.

A præterito. Non sufficiunt, quæ retro actis annis animosissimo tuli, quæ noverca Juno mihi præparavit. Hæc serpentes immisit, quæ me puerum in cunis occiderent: mox Eurysthea stimulis novercalibus impulit, ut, in varia periculorum genera me protrudens, e medio tolleret. Variis igitur tempestatibus ego jactatus, fœdantem peregrino templa cruore Busirim domui: Et

Solus Amazonio cinctus Stymphalides arcu,
Non cadere Antæo, non crescere profuit hydræ,
Non cervam volucres eripuêre pedes, &c.

A futuro. Sed quis finis, quis modus, Eurystheu, furoris atque tyrannidis tuæ futurus? Quin parcis ætate confecto? Manliana atque Phalaridis imperia longè tuis humaniora. Tu quam, Lycha, vestem à Deianira missam huc pertulisti, nimirum Junoni gratam, mihi perniciosam futuram, imbutum veneno Lernæo munus est, unde novam pestem profluxuram video, cui nec virtute poterit resisti, nec telis neque armis; sed pulmonibus errabit ignis edax imis, & per omnes pascetur artus. Vide Ovid. 9. Metamor. & Claudianum in præfatione libri secundi de raptu Proserpinæ: Virgilium Æneïd. 8.

Tertium exemplum, continens qualia verba dives ad inopiam redactus posset facere.

Multa mihi in unum locum confluunt incommoda, quæ meum pectus pulsant, simul multiplex ærumnam exercitam habet paupertas. Ubi spes meas collocem, non habeo. Nunc tandem experior infelix, Omnes modis omnibus, qui pauperes sunt, miseros vivere. Quid enim? mehercule, miser est homo, qui ipse sibi quod edat, cogitur quærere, & idipsum ægrè invenit: longè miserior, qui & ipse quærit, & nihil invenit: omnium misertimus, qui cùm ipse cupiat, quod edat non habet. Hujus farinæ sum ego miser, qui Crœso jamdudum felicior habitus, jam autem Codro pauperior, atque Leberide nudior, non possideo ubi pedem ponam. Etenim omnia vel hostis abstulit, vel incendium absumpsit. *Exordium ex Plauto sumptum.* *A præsenti.*

Florentissimo jampridem mihi divinâ quasi virgulâ suppetebant omnia. Et divitiarum copiâ fretus, omnia vel facere vel dicere audebam, ut reipsa fontes argenti locutos animadvertisses. Mala etiam laudi dabantur, cùm felicibus sint & trimestres liberi; stultitiámque patiantur opes. Proinde mihi Suffenus eram, qui oppidò fortunatus plurimos habebam, qui mihi adhærescebant, fautores. *A præterito.*

Donec eram felix, multos speculabar amicos:
Tempora cùm modò sint nubila, solus ero.
Nullus ad amissas ibit amicus opes.

Etenim pauperem modò me factum nemo consolatur, nemo fert suppetias. Qui jampridem aderant non vocati, jam rogati fugiunt; & qui fideles amici visi, eos calamitas mea falsos coarguit. Erant enim (ut proverbio dicitur) αὐτοκλητοι. Verum nimis

mis est, quod ait Ovid. 2. de Ponto,

Turpe quidem dictu; sed si modò vera fatemur,
Vulgus amicitias utilitate probat.

Juven. Satyr. 3.

Quantum quisque sua nummorum servat in arc
Tantum habet & fidei.

O me miserum! Cùm non sit omnis hominis, tantùm sapientis, paupertatem ferre, juxta illud nandri, Πενίαν φέρειν ὐ παντός, ἀλλ' ἀνδρὸς σοφῦ per inopiam mentis inops factus, tanta mala di tolerare non potero. Inter duo mala igitur pend quod levius videbitur, eligam. Longè melius arbi tus fore, ut mihi mortem consciscam, quàm in p pertate vivam, aut ad turpe compendium me comp lat inopia. Quare, quod Theognis Cyrno consil dedit, amplectar:

In mare fluctivagum, nè me premat aspera egest
Præcipitabo, altis desiliámque jugis.

Quid? Mors ultima linea rerum, quæ nihil sent Quod autem nihil sentit, nihil ad me, &c. Vide Ge lib. 2. cap. 8.

Quartum exemplum, continens qualia verba dixerit Hecuba post excidium Trojanum.

Fuit autem Hecuba, Cissei regis Thraciæ fili unde Cisseïs vocatur. Virgil. in 7.

Cisseïs prægnans tedas enixa jugales.

A præsenti.

FOrtunam Euripum, sive æstuarium, non inju vocatam, reipsa jam infelix experior, quæ sta beatissimo gloriabar, regis filia, regis uxor, pulch rimorum atque fortissimorum heroum mater, in tantas, quantæ nè quidem excogitari, nedum e primi poterunt, calamitates incidi. Fortuna me sub limiùs evexit, ut illisura graviore casu præcipite dare

aret. Utinam in humili aut obscuro loco nata, aut udelissimi Scyronis filia fuissem! sic æquiore anio, quæ patior, ferrem. Promeritam enim genitoris œnam in me quoque derivatam arbitrarer.

Sed in fatis esse video, ut ejus generis, in quod asita sum, discrimina subeam, ejúsque malorum partieps fiam. Socer deos iratos habuit, glos monstris arinis exposita, maritus occisus à Pyrrho, filius forissimus ab Achille. O me miseram! quid Polydorum, uid Parin, quid Troïlum, quid Helenum, quid dulissimam filiam Polyxenam ad Achillis sepulcrum ugulatam commemorem? O me infelicem! Utinam unquam viro nupsissem, nec in magnam calamitatem ot liberos peperissem! *A præterito.*

Sed quid lamentor? Multò consultius fuerit deos recari, ut in aliquod sensu carens, aut in rationis exers animalculum me transforment. Quamvis ærumnarum miserti dii me exaudierint, & in canem mutare decreverint: tamen ego quod humanâ voce non potero, id latratibus assiduis deplorare non sum cessatura. *A futuro.*

Quintum exemplum, continens quæ verba taurorum cornibus alliganda protulerit Antiope.

Quæ fuit Nyctei in Lesbo regis filia, unde Nycteïs appellatur, uxor Lyci Thebanorum regis. Peperit ex Jove Zethum & Amphionem. Varias ærumnas experta: A Circe in montem abducta, ut taurorum cornibus ardentes tedas habentibus suspensa interficeretur. *Antiope.*

Persius satyrâ primâ,

Antiope ærumnis cor luctificabile fulta.

Quæ

A præsenti. QUænam in terris fœmina poterit vivere, q tantis malis jactetur, quantis inpræsentiar ego? cujus luctus miserabili proverbio locum fac Omnium beatissimam me fore putabam, quæ regi duos Jovi Optimo Maximo filios peperissem; al rum à Diana dilectum, venationibus illustrem; al rum artis Apollineæ peritissimum, qui non sol deos atque homines, sed etiam feras & saxa testudi cantu permovere potest. Quæ duo charissima pign jam non ampliùs videre, nec amplecti datur, sed (h mihi!) genere mortis teterrimo jam dilaceranda, co gor relinquere.

A præterito. Utinam ego nunquam fuissem in hanc lucem edit Quid mihi profuit regis filiam, quid regis uxore quid ab ipso Jove gravidam fuisse? Quorum omni quò major gloria præfulsit, tantò casus gravior, acerbior mihi modò calamitas insurgit. O fors fo tuna, ut nunquam perpetuò es bona! O quàm p tens, quàm variabilis! Tantum juris atrox, quæ ti vendicas.

A futuro. Cæterùm quid prodest fletibus indulgere? Qu potiùs ad deorum auxilia confugio, suppliciter ora ra, ut oppressæ subveniant, finémque malorum f ciant? Sed qui propiores estis vicini, succurrite. O populares auxiliamini, & ærumnas meas commi rescentes, ab hisce crudelissimæ Circes vinculis sem mortuam eripite.

Sextum exemplum, continens quæ verba Androma captiva, patrio solo everso, & marito occiso, potuisset dicere.

ERat autem Andromache uxor Hectoris, & Æ onis filia, regis Thebarum in Cilicia. Unde O vidius in tertio de arte ait,

—— nunqua

——nunquam
Thebais Hectoreo nupta resedit equo.
Homerus Iliad. 6.
Ἀνδρομάχη θυγάτηρ μεγαλήτορος Ἠετίωνος.
Filia magnanimi fuit Andromache Eetionis.

O me miseram! quæ divitiis & honore sydera jampridem adibam, nunc maximas in ærumnas præcipitata sum. Omne mihi gaudium, omnis voluptas, omnis denique vitæ jucunditas est erepta. Solus me dolor assiduus excruciat, continuus mœror exhaurit, perpetuæ lacrymæ consumunt: enecor deflendo fortissimum, meique amantissimum Hectorem maritum; extinguor lugendo filium dulcissimum, quem pater ipse Scamandrum, alii maluerunt Astyanacta, quòd urbem tutaretur, vocare. Quibus occisis omnem spem amisi, ut orbatæ jam nihil supersit nisi suspendio arbor deligenda. *A præsenti.*

Fatalis quædam necessitas incumbit mihi, & adamantina ærumnarum catena traxit, ut in ipsissimam malorum lernam inciderem. Quippe ut modò Trojam Græci, sic olim Achilles patriam Thebas evertit, patrem Eetiona sustulit, septémque uno die fratres interemit, & pretio matrem redemptam, ante paternas ædes interfecit: ubi pater olim ac fratres beati regnârunt, ibi nunc ingens solitudo, fruticeta, pecorúmque sunt pascua, & Troja jam in cineres conversa, cum marito filius occisus, ut nihil solatii restet vel apud amicos vel affines. Quò igitur infelix me conferam? quò locorum abducar captiva? O utinam, quo die me parens enixa fuit, aliquis turbo rapuisset, aut tellus ima dehiscens ad umbras me pallentes adegisset? *A præterito*

Sed cur me luctu macero? cur non potiùs ad victoris pedes provolvor? enixè rogatura, ne in miseram nimiùm sæviat tot alioqui malis oppressam. *A futuro.*

Ah quàm vereor, nè victoriâ forsitan insolescens ille mihi graviter sit insultaturus, ut mors potiùs, quàm [vi]ta, sit exoptanda!

Idem argumentum Sophista Libanius tractavit, [a] Erasmo Roterodamo Latinum factum: cujus ver[ba] non piguit ascribere.

Septimum exemplum: quæ dixerit Andromache, interfecto Hectore.

DECLARATIO.

Andromache. EVenit quod timebam, & verba mea despici[ens] Hector, ad optima hortatam esse cognovit, A[d]monueram ut sibi parceret: ille verò contrà, su[am] salutem vilem habuit: ergò extinctus est, non me[is] (prô dii!) in manibus, verùm ab Achille. Quòd i[lle] occubuit, hoc est interiisse Priamum, Hecub[am] fratres, hunc ipsum puellum, me, civitatem omn[em]. Ille tuebatur Ilium. A quo igitur posthac serva[bi]tur? Intereunt, occiderunt omnia, facta sum mu[lie]rum infelicissima. Quantâ me felicitate, cujus g[u]stum modò dederat fortuna, spoliavit! Erant m[ihi] in regiis pater ac mater, tum fratrum chorus, n[it]idaque ac lauta omnia. Accedebat ad hæc aliud m[a]ximum omnium, conjux Hector, bellator insign[is]. Spectabar, beata dicebar: & si quis adiens me Andro[]machen appellabat, cognominis vice adjiciebat, i[m]peratoris, victoris fortunatam. Oportebat igitur [] eadem fortuna pariter consenescere. At non pa[ssus] est sævus iste Achilles, quem quidem in meum exi[ti]um produxit Thetis, patrem mihi ademit, trucid[a]vit fratres, servitutem matri injecit: deinde resti[tu]est, ac nè ea quidem superest. Et hæc gravia quide[m]

verùm tu tolerabiles reddebas ærumnas, Hector, atque unus præstabas omnia, & quibus eram orbata, ea rebar adesse per te. Sed occisus es, accepisti vulnus: nos rapimur, instant tristia, impendet periculum, imminet incendium. Videre mihi videor Trojanos cædi, uxores per vim indignè tractari, liberos trahi, videre ferrum, videre flammam. Aperta est hostibus Troja, te haud ampliùs pro portis propugnante. Ah puer! fortè prehensum te quispiam hostium ad turrim adiget. Strenuus erat pater: à te pœnas repetent Græci. Me forsitan occîdet alia vis. Atque in hoc quidem fortunatæ erimus. At non continget: servitus me manet & famulatus, plagæ, & in extremum usque ævi lacrymæ. Haud etiam scio an visura sim terram, unde nobis hostis iste advenit. Mox etiam, quod acerbissimum est, concubitum cogar pati ejus, qui interemit Hectorem.

Octavum exemplum: quæ dixerit Medea, suos mactatura filios.

Declamatio Libanii sophistæ, Erasmo interprete.

Fuit & mihi mea ars auxilio, ut acceptâ contumeliâ non tantùm angerer, sed & pœnas sumerem. *Medea.* Non ampliùs rex Jason, non ampliùs Corinthiorum potitur. Omnes opes subvertit corona, omnia velum perdidit, omnia conflagrârunt incendio. Et accedit ad calamitatis cumulum dementiæ genus, quod illi de me nihil etiam subolet. Quid igitur? sufficere hæc putabimus, ac præterea nihil requiremus? Minimè gentium: imò superest alia vindicandi ratio superiore atrocior, nihil egens veneficiis, aut arte

clancularia, verùm animo præsenti virilíque, & dexterâ quæ facinus nullum refugiat: Sunt liberi mortalium omnium impiissimo, & vocatur pater. Hoc è filiis solatium unà cum ipsa appellatione, illi adimamus. Haud quaquam me sinit, quæ justa sunt, expendere meorum malorum tum multitudo, tum magnitudo. Sed rationem ineunti mihi, pro quibus factis quem fructum receperim, omnia ad pœnam minora videntur. Æta mihi pater erat, ísque Scytharum rex: tum virginitas & forma egregia, & multi inter finitimos proci: denique spes præsentibus bonis potiores. Appulit scelestus ille, neque deos metuens neque homines reverens: atque erat omnibus malis circumvallatus, & necesse habebat invincibilia vincere, tauros ignem efflantes, armatam aciem è terra prosilientem, draconem pervigilem. Ac dignus quidem erat, qui in his omnibus vinceretur, ut isto cadente victoria penes patrem meum esset potiùs, quàm Ætæ regnum ludibrio haberet unius navigii dominus. At ego quicquid est proditorum scelere præcurrens, quicquid amentium stultitiâ superans, familiares pro hostibus, hostes familiarium loco habui, & contra patriam a alienigenis stabam. Porrò autem opposui natura ferarum, extinctus est ignis, tauri jugum duxerunt, cessit aratro solum longè durissimum, sopitus apparuit draco, id quod antea nunquam. Manu tenebam adhuc trementem Jasonem. Ego porrò super hæc omnia navem conscendi, multis magnísque persuasa pollicitationibus, sacramentis, meis ipsius beneficiis. Accepit & benevolentiæ meæ argumentum & Iolcus, ubi rex Pelias inimicus senex, ab iis, quos genuerat, discerptus est juventutis spe, ultrò se fraudi tradens. Et hujusmodi quidem mea in Jasonem partim domi, partim in Græcia beneficia extiterunt. Gratia verò cujusmodi? Corinthum vidit, & Cre-

ontis imperium, ac de Glauce audivit. Cæterùm nullâ habitâ ratione eorum, quæ feceram, uxorem duxit, cùm ex me liberos haberet, me vivâ vidit nuptias, atque illa omnia exciderunt animo, præque imperii cupiditate mea merita neglecta sunt. Atqui nè ista quidem sufficiebant: insuper expulsa sum, contumeliâ affecta sum, minis onerata sum: hæc quidem justam indignandi causam præbuerunt, artem verò effugii tantùm gratiâ tenebam, & hactenus suffecit. Incedamus jam, & per aliqua, quáque licet eamus. Feri Medea filios, macta filios Jasonis viri scelerati, impii patris, hospitis mali. Nè quid te rerum omnium revocet, non natura, non gestatio, non partûs recordatio, non nutricatio, non vox, non forma: plectatur Jason in filiis: hi verò hostium nomine plagam recipiant: non eripiant eos cognati Glaucæ, neque iram in illos evomant. Atrox quidem facinus: sed ad prius illud consequens. Contra naturam impiè agemus: at istud olim ausæ sumus. Fratris cædes ad liberorum cædem deducit: Ejusdem est & hoc animi, ejusdem dextræ. Obsecro, filii, sub ensem venite, hic in vos per me adigendus est. Enimvero si probus ille fuisset, nihil horum pateremini. Et quàm elegans forma, quàm bona figura corporum! sed patris imaginem referunt: id facit ut occîdam lubentiùs. Hi quidem igitur mox jacebunt. Ego verò è sublimi medióque aëre scelestum aspiciam. Atque ille gemens & nihil non faciens vociferabitur quidem, me verò nequaquam attinget. Ejusmodi draconum jugo freta vehar, supra Athenarum verò urbem ingrediens, indè cruciatum spectabo.

POSTREMUM EXEMPLUM,

Continens quænam dixerit Cornelia, cùm audisset victum à Cæsare Pompeium. Vide Plutarchum in vita Pompeii. Item quæ Cleopatra ad Antonii sepulcrum. Vide Plutarchum in vita Antonii.

De Descriptione, quæ Græcè ἔκφρασις *dicta.*

CAP. XII.

Descriptionu summa est virtus, inquit Quint. lib. 8. cap. 3. Facillimè enim id accipiunt animi, quod agnoscunt.

DEscriptio est oratio expositiva, quæ narrationem id quod propositum est, diligenter velut oculis subjicit.

Describuntur autem
- Personæ,
- Res,
- Tempora,
- Loci,
- Bruta animalia,
- Plantæ.

Personæ, ut Homerus in Odyssea ad Eurybaten,
Latus erat humeris, ore ater, crinéque crispus.

Historici simplici appellatione Thucydidem intelligit.

Res, ut navales pedestrésque pugnæ, quemadmodum Historicus fecit.

Tempora, ut ver, aut æstas, disserendo, quòd multi proferant in his se flores.

Loci, ut idem Thucydides portum Thesprotarum χειμέριον, id est, hyemalem, quámque teneat formam dixit.

Describentes verò personas, à summis ad ima usque ire oportebit, id est, a capite ad pedes.

Res verò ab antecedentibus, & eis quæ insunt ipsis, quæque ex ipsis solent provenire.

Tempora

Tempora verò & loca ex eis, quæ ipsis continentur.

Descriptionum autem aliæ sunt

Simplices, ut quæ pedestres vel navales explicant pugnas.

Compositæ, ut quæ res pariter temporáque conjungunt, veluti Thucydides, qui nocturnam in Sicilia pugnam describit: Simul enim & pugnam quomodo facta sit, & nocte quomodo gerebatur, comprehendit.

Oportet autem describentem dicendi figurâ uti tenui, & multiplicibus orationem variare schematibus, prorsúsque res imitari, quas describit.

Descriptio arcis Alexandriæ.

Arces in urbibus ad publicum præsidium atque munimenta sunt constitutæ, veluti vertices urbium, hostiúmque arctrices, firmantúrque non magìs ipsæ urbibus, quàm ipsas urbes tuentur. Atheniensium autem arcem media Athenarum complectitur regio. Cæterùm Alexander suæ urbi, quæ ab illo cognomentum accepit, arcem construxit, quam justiùs Acropolin appellare licet, quòd in urbis extremo & excelso posita sit, quàm illam, quâ multùm Athenienses gloriantur. Hæc autem sicuti se habet, ità oratione quoque prosequemur. Clivus quidam medio è solo extollitur, ingenti in sublime spatio se proferens: hunc, arcem vocant, propter utraque hæc, & quòd hostes arceat, & quòd sit in urbis arce, id est, summo locata. Viæ ad ipsam ducunt duæ, sed dissimiles: hàc enim via est, illàc verò patet ingressus; mutatísque proinde nominibus, id ipsum quod sunt, vocantur: nam pedibus hàc ire licet, capáxque curruum est via.

 Illi

“ Illi verò, quæ curribus invia eſt, additæ ſunt ſcalæ,
“ gradúſque ſupra gradum ex inferiori in ſublime de-
“ ducens, neque priùs quàm centenarium expleverint
“ numerum, deſinentes: hic enim abſolutus numerus
“ ſcalarum terminus eſt. Veſtibulum dehinc gradus ex-
“ cipit, cancellis mediocribus circumſeptum, quatuórque
“ ſublimes & maximæ columnæ, quæ vias omnes ad
“ unum deducunt ingreſſum. Columnis autem domus
“ quædam eſt impoſita, multas mediocres oſtentans co-
“ lumnas, quæ vario colore conſpicuæ eximium præbent
“ loco ornatum. Tectum autem diætæ in rotunditatem
“ circumactum, ingentem multiplicémque imaginem
“ complectitur rerum. Introeunti autem arcem,
“ locus offertur, quatuor eiſdem æquis lateribus divi-
“ ſus: proinde tota quoque ædificii figura efficitur
“ quadrata. Aula in medio eſt, columnis undique ſuf-
“ fulta: eam porticus excipiunt, & eæ quoque æquali-
“ bus diſtinctæ columnis, ità in medio diſpoſitis, ut
“ neutram in partem ſint quicquam omnino deflexæ.
“ Unaquæque autem porticus ad tranſverſam alteram
“ finitur; & duplex eſt columna ad utramque porti-
“ cum diviſa, ut illàc quidem deſinat, hàc verò rur-
Alexandrina bibliotheca omnibus ſemper patens.
ſum incipiat. Addita autem porticibus introrſum ar-
maria, quibus libri reconduntur, eáque ſemper, ſi
cui vacet, aut libeat legere aliquid, patent, totámque
velut urbem ad philoſophiæ cultum adhortantur.
“ Alia item loca ſunt, ad venerationem deorum ve-
“ tuſtorum inſtituta. Tectum porticuum auro diſtin-
“ ctum, vertices columnarum ære fabricati, auróque
“ supernè incluſi. Neque verò aulæ ſimplex ornatus
“ eſt, verùm alius atque alius: quorum hic quidem
“ Perſei continet certamina, ille autem aliud. Media
“ autem arce columna immenſâ altitudine ſe profert,
“ quæ locum ipſum facit illuſtrem: haud enim in prom-
“ ptu quis, quo progrediatur, habet, niſi indicem via-
rum hanc ſubindè reſpectet columnam. Quin & ar-

cem

[...]em ipsam terrâ maríque conspicuam præstat. In vertice principia rerum primáque elementa sunt expressa. Priùs autem quàm media transeatur, ædificium est quoddam, pluribus ostiis patens, quorum cuique à deorum vetustorum aliquo est inditum nomen. Duæ dehinc pyramides lapideæ positæ, & fons profluens, Pisistratarum fonte haud paulò melior. Mirandum etiam id quoque spectaculum, eò quòd eorum, qui fabricati sunt arcem, velut uno tanto operi non sufficiente, numerum nomináque comprehendit, duodecímque pariter in ipso arcis fastigio conspiciuntur artifices. Descendenti autem ab arce, planus offertur locus stadio assimilis, ídque ipsum loci est nomen. Aliâ item parte alius quoque ad similia accommodus, verùm illi & planitie, & magnitudine impar. Cæterùm præstantior hujus artis forma, & ornatus, pulchritudóque major est quàm ut paucis narrari possit. Quòd si quid prætermisimus, admiratione rerum in se rapientium animum, est effectum. Sed & quæ pro magnitudine explicari non poterant, ea relinquere satius est visum.

SCHOLIA.

Descriptio est oratio quâ tota rerum, de quibus agitur, imago quodammodo verbis depingitur, ex Quint. lib. 8. cap. 3.

DEscriptio est oratio, colligens & repræsentans oculis quod demonstrat, ut ait Priscianus. Idem refert, quosdam non posuisse descriptionem in præexercitamentis, quòd præoccupata sit & in fabula, & in narratione, in quibus etiam describuntur personæ, loca, tempora, res. Sed quoniam eloquentissimi viri eandem, ut ad ingenia exercenda commodissimam, tradiderunt inter progymnasmata, seorsúmque tractandam prodiderunt, non incongruum est eos imitari. Erasmus secundo Copiæ vocat ἐνέργειαν, cùm vel amplificandi, vel ornandi, vel delectandi gratiâ rem non simpliciter exponimus, sed, ceu coloribus expressam,

expressam, in tabula spectandam proponimus, ut depinxisse, non narrâsse, lector spectâsse, non leg videatur. Id fiet, si priùs ipsi totam rei naturam, o nésque circumstantias, ac veluti faciem animo lu mus: deinde itá verbis, ac figuris idoneis effi mus, ut quàm maximè reddatur evidens, pe cuáque lectori.

Ea constant descriptione { Personarum, Locorum, Temporum, Rerum.

Oratio expositiva, &c. Sic reddidit Catan Aphthonius enim vocat, λόγον περιηγηματικὸν, à περιηγέομαι, quod est narro, vel expono; unde & περιήγ

Personæ describuntur, &c. Personæ descriptione προσωπογραφίαν appellant: fit cùm depingimus pe sonam amantis, luxuriosi, avari, voracis, temulen somniculosi, invidi, sycophantæ, parasiti, lenoni garruli, aut gloriosi ostentatoris: ut si velis non div tem, sed pecuniarum ostentatorem describere; Ist inquies, qui se dici divitem putat esse præclaru primùm nunc videte, quo vultu nos intueatur: nón vobis videtur dicere, Darem, si molesti non esseti Cùm verò sinistrâ mentum sublevat, existimat se ge mæ nitore, aut auri splendore aspectus omnium pe stringere. Cùm puerum respicit, alio nomine app lat, deinde alio atque alio. Heus tu, inquit, veni Sa nio, nè quid isti barbari perturbent; ut ignoti, q audiunt, unum putent eligi è multis, &c. Vide Cic ronis notationem ad Herennium quarto. A nonnull dicitur εἰκὼν, imago, effigies,

Virg. in 1. *Virginis os habitúmque gerens, & virginis arma*
Spartanæ, vel qualis equos Threïssa fatigat
Harpalic

Harpalice, volucrémque fugâ prævertitur Hebrum.
Namque humeris, de more, habilem suspenderat arcum
Venatrix, dederátque comam diffundere ventis,
Nuda genu, nodóque sinus collecta fluentes.

Latus erat humeris, &c. Verba sunt Ulyssis ad Penelopen, Odyss. 19. Ille se Cretensem esse simulabat. Interrogatus igitur à Penelope de Ulysse, habitum ejus describit, & amicos, in quorum numero Eurybaten præconem fuisse recenset, qui

Γυρὸς ἐν ὤμοισι, μελανόχροος, οὐλοκάρηνος,
Rotundus humeris, nigricolor, & crispus crine.
Aphthonius habet, Γυρὸς ἔην ὤμοισι, μελάγχροος, &c.

Describuntur res, &c. Cùm videlicet id quod fit, aut factum est, non summatim ac tenuiter exponimus, sed omnibus fucatum coloribus ob oculos ponimus, ut auditorem, sive lectorem jam extra se positum, velut in theatrum avocet. Quam ab effingenda rerum imagine ὑποτύπωσιν Græci vocant: etiamsi vocabulum hoc commune est, quoties aliquid oculis subjicitur. Veluti si quis expugnatam civitatem dicat, cuncta nimirum in summa complectitur, quæcunque talis fortuna recipit, (utar enim Quintiliani verbis:) At si *Lib. 8. c. 3.* aperias hæc, quæ verbo uno inclusa erant; apparebunt effusæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diversis clamoribus unus quidem sonus, aliorum fuga incerta: Alii in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium fœminarúmq; ploratus, maléque usque in illum diem servati fato senes: Tum illa profanorum sacrorúmque direptio, efferentium prædas, repetentiúmq; discursus, & acti ante suum quisque prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater, &, sicubi majus lucrum est, pugna

pugna inter victores. Licèt enim hæc omnia complectatur eversio, minus est tamen totum dicere, quàm omnia. Vide Erasm. 2. Copiæ.

Navales, &c. Ut apud Actium Epiri oppidum, & promontorium, ubi Cæsar Augustus navali prælio vicit Antonium: & navalis pugna D. Quintii Romani, & Democratis Tarentini, apud Livium lib. secundi belli Punici.

Pedestres pugnæ, &c. Ut pugna Annibalis & T. Sempronii, apud Livium 1. belli Punici. Apud eundem libro secundo. Varronis & Annibalis ad Cannas. Ibidem Annibalis & C. Flaminii ad Thrasymenum lacum. Item equestris pugna Jubelli Taureæ, & Claudii Aselli apud Livium lib. 3. ejusdem belli. Vide Erasm. in proverbio, *Cantherius in fossa.*

Historicus, &c. ὁ συγγραφεὺς per excellentiam, intelligit Thucydidem.

Ver, æstas, &c. Verni temporis descriptionem habet Horatius Odarum 4. Od. 7. *Diffugêre nives, &c.* Porrò temporis descriptionem χρονογραφίαν appellant. Unde non rarò sumitur narrationis initium. Nonnunquam delectandi duntaxat gratiâ adhibetur, veluti quoties poëtæ diem, noctem, auroram, aut crepusculum exprimunt. Sæpius amplificandi causâ assumitur. Virg. 4. Æeneïdos:

Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras, sylvæque & sæva quièrant
Æquora, cùm medio volvuntur sydera lapsu,
Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæque volucres,
Quæque lacus latè liquidos, quæque aspera dumis
Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.

Loci, &c. Hujus generis est, quoties tota loci facies, veluti spectanda depingitur, ut urbis, montis, regiónis, fluminis, portûs, villæ, hortorum, amphitheatri,

theatri, fontis, specûs, templi, luci. Quæ si veræ sint, τοπογραφίας appellari volunt; sin fictæ, τοποθεσίας, ut ait Erasmus, 2. Copiæ.

Thesprotarum, &c. Thucydides libro primo belli Peloponnesiaci, Centum, inquit, quinquaginta naves velificantes Leucade tendunt in Chimerion, quod est oræ Thesprotidis. Est autem portus, & super eum urbs à mari distans, in palustribus Thesprotidos sita, nomine Ephyra, juxta hanc exit in mare palus, Acherusia cognomen nacta è flumine Acheronte: quem excipit sinus Thesprotius, ex Masside profluentem. Oraculis autem fuit Alexander admonitus ut caveret Acherusiam: hinc in Italiam concesserat. Meminit hujus rei Liv. lib. 8. ab Urbe condita. *Intellige de Alexandro rege Epiri.*

A summis ad ima, &c. Ut si dicas, Totus animo & corpore monstrum est, nam quamcunque vel animi vel corporis partem contempleris, monstrum reperies: ingenium excute, prodigium invenies: mores expende, vitam scrutare, omnia monstrosa comperies: oculos, os, vultum, totam denique corporis figuram inspice, quid aliud quàm bestiam præ se ferunt? Linguam & vocem belluinam illam observa, portentum dices: pectus, ventrem, pedes considera, quid aliud quàm bestiam pronuntiabis? Hîc si quis velit in singulis veluti depingendis immorari, satìs apparet, quantum ubertatis sit accessurum orationi, ut ait Erasm. 2. Copiæ.

Res ab antecedentibus, &c. Ut si Carthaginem expugnatam velis describere, proferas omnia quæ præcesserunt, deinde omnia quæ in expugnatione contigerunt, postremò quæ subsecuta fuerunt. Hanc descriptionis speciem nonnulli vocant, ὑποτύπωσιν, ab effingenda rerum imagine.

Nostrorum in Sicilia pugnam, &c. Thucydides lib. 7. belli Peloponnesiaci.

Quomodo

Quomodo gerebatur, &c. Ancipiti ſcilicet præl. Noctu quidem fulgebat luna, ſed bellatores inv invicem conſpiciebant, ut conſpici ad lunam lic. Speciem corporis cernebant, familiarem ab alie non diſcernebant. Et Pompeius cum Mithridate pu gnaturus, tempus elegit dimicationi nocturnum, aciem ità conſtituit, ut Ponticorum oculos adv luna perſtringeret, ſuis autem illuſtrem & perſpic um præberet hoſtem, ut ait Julius Frontinus, lib cap. I.

Figurâ tenui, &c. De generibus dicendi Cic in opere de perfecto oratore, & quarto ad Herenni. Alii figuras, alii formas, Gellius χαρακτῆρας ap pellat, & Aphthonius χαρακτῆρα ἀνειμένον.

Res imitari, &c. Quemadmodum pictor form rerum coloribus examuſſatim depingit, ità opor eum, qui res deſcripturus eſt, excutere virtutes a naturas earum, circumſtantiis expreſſas.

In exemplum, &c. Deſcriptio eſt arcis Alexandri quam Alexander condidit per architectum Din cratem. Vide Solinum cap. 41. Ammianum Marc linum lib. vigeſimo quarto: Plutarchum in vita A lexandri: & Diodorum Siculum. Notabis mult ſecundum Ptolemæum, Alexandrias fuiſſe. Alia ſ per Tanaïm in Scythia: Alia in Aſia. Hæc in Æg pto, quæ in orbe prima aut ſecunda habita. Vide D odorum Sicul. lib. 2. de Antiquis geſtis: Liv lib. octavo. Qui ait, ab Alexandro Epiri Rege co ditam Alexandriam in Ægypto. Exordium aute ductum à conditoris conſilio arciſque commod tate.

Acropolin, &c. Ità vocârunt arcem, quaſi ſummi tem urbis. Ibi enim ſolebant arces extrui. Et Græ ἄκρον, ſummum verticem dicunt.

Clivus quidam, &c. In locorum regionúmque ſ ſu deſcribendo, diligenter poſitionem eorum ſeq oport

portet, & orationem velut per loca circumferre, in qua ut primum quodque occurrit, sic aptissimè primum dicitur, autore Rodolpho Agricolâ, lib. 1. cap. 32.

Armaria, &c. Alexandri musæi Strabo meminit lib. 17.

Persei, &c. Sunt qui intelligunt Philippi regis filium: de quo sic Livius lib. Macedonici belli 1. Nec Philippus segniùs apparabat bellum, filium Persea puerum admodum, datis ex amicorum numero, qui ætatem ejus regerent, cum parte copiarum ad obsidendas angustias, quæ ad Pelagoniam sunt, mittit. Sciathum & Peparethum, haud ignobiles urbes, diruit, &c. Sunt quibus libeat ad Persea, qui Jovis & Danaës filius erat, referre: qui Medusam occîdit, & Andromeden alligatam saxo, liberavit. Propertius lib. 2.

Andromede monstris fuerat devota marinis.
Hæc eadem Persei nobilis uxor erat.

Cujus gesta Aphthonius vocat ἀθλήματα. Vide apud Ovid. 4. Metamor. Vide proverbium Erasmi, *Gorgonem Perseus aggreditur.* Quod dicitur de egregio facinore.

Quod deorum antiquorum nomina, &c. Sunt autem juxta quorundam sententiam, deorum antiquorum nomina, Jupiter, Juno, Neptunus, Minerva, Mars, Venus, Apollo, Diana, & tot, ut Apollonii recenset interpres, sunt à Græcis culti, Ζεὺς, Ἥρα, Ποσειδῶν, Δημήτηρ, Ἑρμῆς, Ἥφαιστος, Ἀπόλλων, Ἄρτεμις, Ἑστία, Ἄρης, Ἀφροδίτη, Ἀθηνᾶ. *Deorum antiquorum nomina.*

Pyramides, &c. Elatæ in arctum tendentes erant constructæ moles, quarum nonnullæ tam fuerunt altæ, ut miraculi loco fuerint. Vide Solin. cap. 41.

Pisistratarum fonte, &c. Per Pisistratas vel Πεισιστρατίδας, intelligit Pisistrati nepotes, vel posteros, hoc est, Athenienses, qui pulcherrimum fontem habuerunt, novem fistulis aquam fundentem. Unde

ἐννεάκρουνον

ἐννεάκρουνον appellârunt. Item Καλλιῤῥόην, pulch fluentem. Cujus meminit Thucydides lib. 2. belli Peloponnesiaci.

Stadio, &c. Ejus duplicem rationem Suidas trad Alteram, quâ intelligitur ſpatium, quod homo uni ſpiritu, curſûque ſuo conficere poteſt; quod nunc bre vius, nunc longius pro currentis aut robore, aut frag litate redditur: Alteram, quæ geometrica, quâ utu tur coſmographi, cujus meminit Plin. lib. 2. cap. 2 Continet autem ſexcentos & 25. pedes.

Exempla deſcriptionum.

Deſcriptionem habes ſubitæ tempeſtatis, apu Virgil. in 1.

Apud eundem in ſexto, Caci domûs.

Diluvii, apud Ovid. 1. Metamor.

Invidiæ, lib. 2. Famis, 8. Somni, 11.

Ætnæ, apud Claudianum, & Gellium lib. 17. cap. 1

Juſtitiæ, apud Gell. lib. 14. cap. 4.

Arcis Tarentinæ, apud Plutarchum in vita Anni balis.

Et Cleopatræ navis in vita Antonii.

Crotonis, apud Livium lib. 4. belli Punici.

Cyzici, apud Florum, lib. 3. cap. 5.

Templi Hammonis, id eſt, Jovis Arenarii, apud Dio dorum Siculum in geſtis Alexandri.

Deſcriptio habitationis Sancti Antonii, apud D. Hieronymum, in Hilarionis vita.

SAxeus & ſublimis mons per mille circiter pa ad radices ſuas aquas exprimit, quarum alias a næ ebibunt, aliæ ad inferiora delapſæ paulatim vum efficiunt, ſupra quem ex utraque ripa palmæ numer

innumerabiles, multum loco & amœnitatis & commodi tribuunt. Hîc psallere, hîc orare, hîc operari, hîc fessus residere solitus erat. Vites & arbusculas plantavit. Areolam manibus suis ipse composuit. Piscinam ad irrigandum hortulum multo sudore fabricatus est. Erat autem cellula non plus mensuræ, per quadrum tenens, quàm homo dormiens extendi poterat. Præterea in sublimi montis vertice, quasi per cochleam ascendentibus, arduo valde visu duæ ejusdem mensuræ cellulæ videbantur, in quibus venientium frequentiam, & discipulorum suorum contubernium fugiens, moratus est. Verùm hæ in vivo excisæ saxo, ostia tantùm addita habebant.

Descriptio gymnastica domûs Reinhardi Lorichii Hadamarii.

SI nemo ringitur, aut sugillat, quòd Plinius omnem villæ suæ Laurentis formam situmque calamo depinxit; quæ (malùm) insolentia fuerit, me naso suspensum, aut calumniis proscissum iri, si ad imitationem prudentissimi viri novam meam, quam in patria (non venustatis, aut vanæ jactantiæ, sed urgentis, quam incendia fecerunt, necessitatis causâ) modò fabricor, domum descripsero. Et cùm diversis ab autoribus varia rerum, etiam humillimarum, genera videamus descripta, eadémque extra omnem interpretantium malignitatem posita; quis, nisi homo sit iniquior, mihi vitio dederit, quòd multorum honesta imitatu exempla secutus ego, Musam meam delineavero? Quæ longitudine multò spaciosior, quàm latitudine, propius aquilegium, sive puteum civicum Hadamariæ constructa videtur insulæ. Cujus lapideus, quo undique cingitur, paries altus est triginta duos pedes, crassus autem in fundamento, quatuor, in sublimi tres. Duos in effossa

terra fornices habet satìs profundos, atque pro fa-
cultatibus capaces, fenestellas modicas ferratas
curvaminibus, in recto sua continentes armaria.
Quorum prior terram quinque pedibus superemi-
nens, hypogæum potest appellari, quòd locus sub-
terraneus, cellarum variarum, ut oleraceæ aut sal-
samentariæ vicem explere possit. Indè janua du-
in alterum muro discretum, qui paulò profundior
& à sole remotior, vini apotheca est, saxo stra-
& lacusculo, unde, si fortè ruptis circulis vin-
effluxerit, commodùm exhauriri possit, adorna-
Utriusque incurvo solario seni unci grandes fer-
ex ordine sunt firmiter infixi, ut injectis oblong-
perticis, superimpositísque tabulis constituatur p-
marium, quod oporothecam vocare licet. In
utriusque fundo terra fuit arenosa, alicubi etiam
glareosa, ad tolerandam molem graviorem incom-
moda, unde complures proceræ simul ac cras-
sunt alni positæ, quibus aliæ transversariæ brev-
res fortiter affixæ, nec non grandiora saxa confer-
fistucis impacta, firmamentum statuunt immobile
& quod negavit natura compensant arte: Duos a-
mittunt ingressus, alterum angustum, ex ipsis æ-
bus per compendiosum cochlidium descendentem
alterum multò laxiorem, per quem culearia dolia
magnique cadi vinarii, cisiis aut curribus adve-
devolvuntur. Hujus tergo satìs robusto superædi-
cata est turris hexagonia, podio tenus lapidea, cæ-
muro, cui adhæret, domestico, sursum versùm d-
cta, pari crassamento. Quæ non vulgarem æ-
ficio commoditatem, ornatúmque reddit. Sinu
à dextra recipit angulosum, ad flexos propagin-
arcus idoneum. Ibidem planularum firmiorum p-
nua domûs, à platea tribus erecta gradibus p-
dit atrium, in quo statim quatuor aliæ conspic-
untur: quarum una, quæ spectat occidentem, h-
poca-

pocausto præbet introitum: quæ septentrionem, culinæ. Rursus quæ orientem, duæ sunt. Altera deducit in cryptam, altera vergit in contignationem domûs infimam. Principio gradibus quatuor ex atrio scanditur in æstuarium, a culina muro separatum, testudinis dorso prioris impositum, eò salubrius, quò magìs sublimatum à terræ gravedinoso squalore, sitúque peminoso recedit. Ingredienti statim offertur à sinistra lapideus aqualis. Ibidem pictus Ὄυτις ille, conqueritur de hominum, quibus in dies afficitur, injuriis, qui cùm nihil faciat, accusatur omnia perperam facere. A dextra basi ferreâ suffulta fornacula, cujus præfurnium peculiari ductu fumum transmittit in caminum. Ex adverso autem mensa non omnino rustica, incitegæ, vel abaco proxima. Nec procul in muro sunt repositoria, ubi cum œnophoris cululli, calicésque reconduntur.

Fenestris illuminatum est pellucentibus, in quibus, ut in aliis, refulgent Musarum, patronorum, atque Mecœnatum insignia, cum primis eorum, qui aliquid opis absolvendo huic ædificio contulerunt. Solum asseribus abiegnis contabulatum est. Medium ejus, quà patet meridies, in imam dictæ jam turris sedem excurrit; quæ non modò jucundum hospitibus discumbendi locum, sed etiam omnia, quæ tribus in plateis geruntur, speculandi facultatem præbet, Sedilia undique disposita, non solùm id sunt, quod vocantur, sed ità per ingeniosos arcularios, constructa, ut cistarum vestiariarum, linteariarum, aut etiam, si velis, scrutariarum possint officio fungi. Circa easdem icuncularum variarum peristromata sive tapetes ità picti sunt, ut verorum desideratorum esse loco possint. Quorum in superficie Bias ille conspicitur, qui cùm patriam ejus Prienen

Ille, inquit Cicero Paradoxo primo, *hac ludibria fortunæ nè sua quidem putavit, quæ nos appellamus etiam bona.*

hostes invasissent, omnibus, quos modò sævitia belli incolumes abire passa fuerat, pretiosarum rerum pondere onustis fugientibus, interrogatus, quid ita nihil ex bonis suis secum ferret; Ego, inquit, vero bona mea mecum porto. Pectore enim illa gestabat, non humeris, quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium, nec immortalium manibus poterant labefactari. Lacunaria coloribus distincta renident. Nec tabulæ coronamentis amœnis tortuosóque corymborum anfractu conspicuæ desunt, in quibus et ordine supellex stannea vel ænea disponi potest. Applicitum est cubiculum dormitorium, quod, si voles, diem, clamorem, somnúmque excludit, vicinum item calorem recipit atque retinet, aut, ut ratio exigit, effundit. Inibi lectus est pedibus iligneis factus, circa quem tota parietis æqualitas historiam Solonis atque Crœsi, quæ apud Plutarchum habetur, coloribus expressam ostendit: ut animum à divitiarum, mundanæque gloriæ curis (quæ diu noctúque discruciare solent homines) abducens ad quietem invitet, aut magis honesto studio dignam meditationem ingerat menti. Non procul indè Crassi caput cum dextra manu recisum, & ad regem reportatum videtur, & aurum liquidum in rictum oris infusum: ut cujus animus arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum & exangue corpus auro ureretur. Et ibi regina Tomyris caput Cyri amputari, atque in utrem humano sanguine oppletum conjici jubet, non muliebriter increpitans, Satia te sanguine quem sitisti. Locus illustratus est tribus, binas in muro sediculas habentibus, fenestris, quæ vel aquilonem inhibere, vel mitiorem, si volueris, auram admittere possunt. Quarum in confinio nugis urotiis aptum loculamentum est, insertum muro tali arte, ut si fures effregerint prima claustri repagula, non tamen, quod charum maximè celatum asservari

velis,

lis, invenerint. Solum atque lacunaria respondent
, quæ sunt in hypocausto. Coquina ab atrio can-
llatis interstitiis discreta est, ubi focus serratis fer-
menus, alariisque stipatus, & per quod fumus exit
(quod alii vocant infumibulum, Græci καπνοδόχην)
raculum, saxo constructum est. Cujus gremium
apsida curvatum, cacuménque pedes aliquot al-
us tecto, molestias omnes fumi atque scintilla-
m evomit in aëra, tantùm, quod carnario suffi-
, relinquens. Et vitreæ fenestræ borealem nul-
m intemperiem admittunt: prope quas inclusa
uro capsa porrigitur, variis usibus idonea. Hinc
uariolum, quam nonnulli lavatrinam appellant.
on procul offertur locus tabulis abiegnis concin-
tus, ubi tudicularum, frixoriorum, patellarum,
ruum, catinorum, ollarum, ahenorum, creagra-
m, lebetum, consimiliúmque repositoria. Solum
vimenti lithostroton est, ut etiam atrii. Ex hoc
scensus est sex graduum in cryptam, quæ brevi
sticulâ, fenestrísque clathratis illustrata, triplicem
primis utilitatem affert. Etenim à dextra cum
aco baptisterio, colloquiísque balaneum habet
l asaminthum, ibíque adjunctum apodyterium,
od ità conditum, ut aliàs etiam penuaria cella
ssit esse. Nec deest anaclinterium, quod ab aliis
cubitum appellatur. E regione gurgustium est,
uorum etiam vacerris, lignísque recipiendis ac-
mmodum. Ejus tabulatum, quam contignati-
em domûs infimam appellavi, solerter adversus
cendia pavimentatum est: In id ex atrio gradicu-
s quinque scanditur, & pedes decem à primo to-
us domûs solario distat, commoditates totidem,
ot locus inferior, importans. Nam quà culinam
ectat, pædagium est, seu potiùs famularum cubi-
, cui adstructum ornithotrophion, sive gallinari-
, ut excubitorum alitum cantibus excitatæ sur-

 gant

gant ad absolvenda pensa. Ex adverso, ubi farinario, girgillis item atque rhombis est locus, scalæ sunt quibus ascenditur ad dictarum jam partium domûs solarium primum, quod hoc modo complanatum atque confectum est: Quernæ complures validæ trabes ex ordine, parùm admodum inter se distantes, ità muro sunt insertæ, ut utrinque capita extrema ruderibus cæmentitiis obtecta, nihil emineant: deinde earum lateribus in rimas tanquam sulculos duos ungues profundos diffissis, impacti sunt differtim paxilli sesquipedales, habentes undique circumvolutos, regyratósque septenos, aut octonos funiculos longiusculos, nexos stramine, quod limo lutóque tenacissimo perlitum, contortum, atque subactum est. Postmodo tectorium omne lignum occultans, arenatum superinductum, cæmentitiúmque pavimentum, cylindro coæquatum, certissimum contra incendia tutamentum. Huic superstructa sunt, cum suis scimpodiis, & apparatu Musæ non decente conclavia, quorum propriæ trabes & fabrica, lapidibus quadratis sectilibus suffulta, non attingit inferiorum ligna, ut incendii fortuitò suborti flamma subjectis nocere non possit. Circa eadem procestrion est, ex quo per murum transitus in æstuarium, inferiore majus, quod vel diæta, vel si voles, triclinium insigne, cum heliocamino poterit esse. Ejus quoque, ut inferioris, medium evagatur in turrim, quod non minoris commodi, quàm amœnitatis cœnaculum prædicari potest. Apparatus autem & dispositio ferè eadem, quæ substructi hypocausti: diversa tamen picturarum genera. Nam, ut reliqua transeam, hîc Aristippus naufragus coloribus effigiatus, suis civibus enunciat, ac suadet, ut eas possessiones filiis parent, quæ cum naufragio enatare possint. Illîc inter reges Plato, Beatum terrarum orbem futurum prædicat, cùm aut sapientes

regnant,

regnare, aut reges ſapere cœperint. Nec cubiculum (ut etiam cominus inſurgentium xyſticorum poſſit eſſe capax) annexum, neque ſolum dolatis aſſeribus, ſed adverſus ignes cæmentis obductum eſt. Prope ſcalas, quas dixi, latrinæ ſeceſſium habent. Non procul indè murum trabes duæ craſſiores penetrant, & tantum in ſublimi ſupra plateam extant, quantum ad anabathra, quibus in ſupremum ſolarium aſcenditur, ſuſtentanda ſufficiunt; quæ ſunt extra domum erecta, quò majus ſpatium intrinſecus relinquant, nec incendia ſuborta locum pervium habeant, unde deſuper cadant, aut ex edito delabantur in ſtructuram ſubjectam. Ad eadem januä tranſitúſque ſcanſilis tam latus eſt, ut cum frumentario ſacco ruſticus expeditus pervenire poſſit in granarium. Quod ſupremum, ut recenſui, ſolarium, eodem modo, & quâ ſubſtructum ratione complanatum eſt. Omnes enim trabes, quantum fieri potuit, contra flammas integumentis & incruſtationibus obtectæ ſunt. Earum tamen extrema capita quibus tigni, quos alii vocant telamones, inſeruntur, atque iis tectum quaſi fulturis ſuſtinetur, ignibus ità ſunt obnoxia, ut vim patientibus facilè poterit ſuccurri. Hoc in loco muri deſinunt, tectúmque ſuccedit. Sed impoſitum eſt turri ſeſquipedextans ædificiolum amœnum, quod podium, vel exedram vocare libet. Id ſubliciis validioribus ſuſpenſum eſt, undique feneſtras habens, in quibus ſol naſcitur conditúrque. Quòd ſi, juxta ſententiam Horatii, Domus laudatur, longos quæ proſpicit agros, hoc laudibus evehendum erit, cùm velut è ſpecula totam ferè Hadamariam intueatur, latóſque proſpectet campos, atque nemuſcula cum primis Trupeliana. Muſis igitur deſtinatum, quæ cacuminibus delectantur. In eo cum grammatophylaciis eſt bibliotheca,

quæ totam Hadamariam ad bonarum artium di plinas invitare videtur. Cujus in parietis ſpa dormiens Alexander Iliadem Homeri ſub pulv habet. Ejus tectum non faſtigiatum, in fine p naculum oſtentat obæratum. Subeſt tabulatum p riſterotrophio non incommodum. Atqui multò l xior ad erviliam avenámque recipiendam contig tio tabulata eſt ſub totius contiguæ domûs tec Quod ipſum non coctilibus laterculis aut lapideis gulis inſtratum, ſed pro tempore contextum hoc m do: Tigillis atque ſcandulis affixæ ſunt validæ c tes vimineæ, quæ luto tenaciſſimo conſtipatæ, atq ità ſtrictim condenſatæ ſunt, ut utrinque nihil a pareat lignorum: huic conſpiſſato glutinamento ſtr mentorum faſces ingeſti, ligneâque palâ ſunt æqu liter adaptati. Quæ tectorum genera ſunt agreſti quidem, ſed Muſis tamen, operoſo nullo ſplend re gaudentibus, non indecora, & durabilia ſatis, in cendiorúmque tempore multò conducibiliora, quà vel lateritia, vel lapidea. Siquidem illis corrept flamma parùm incommodat, ſed ſtramentitia tegu menta ſolummodo lambit, atque raptim ſine hor rore magno depaſcit, reliqua tanquam vaporibu indurata cruſta relinquit intacta. Atqui Vulcan in hæc magnam exercet tyrannidem: etenim to non modò corripit, & abſumit, ſed etiam auxili venientibus terrorem incutit, atque profligat: in adverſos enim fragmina candentia volvit, & crepi- tantibus flammis horriſonóque fragore tanquam igneam grandinem ejaculatur, hoſtiúmque more te- la fulgurantia torquet, auſértque proſpectum, & au- xilii ſpem omnem. Documento fuit ipſa Hadamaria, & ſtadium ab ea diſtans Joſti Studei clariſſimi docto- ris patria Elſſa, per clandeſtinos Germaniæ vaſtato- res nuper incenſa. Ubi certa didiciſſes utrorumque diſcrimina.

Porrò, mediis in flammis, cùm circumsecus omnia grarent, vidisses illa stare, magnóque conatu se dedere, aut laborantia manus poscere: hæc autem nibus superata, non modò concidere, sed etiam, ut xi, auxiliaturos in fugam crudeliter compellere. Hæc domûs tecto, atque iis quæ sunt intrinsecus. Jam, vacat, quæ forinsecus, audi: Totus undique murus levigatus, ac dealbatus est: Coria laterum atro distincta colore. Illius in medio tria tribus in locis fomina propemodum tetragona videntur, inscriptionibus destinata. Primum igitur, quod in turris medio conspicitur, talibus versiculis exornatum est, qui lacrymabile tempus, quo tota deflagravit Hadamaria, domus hæc quoque reædificari cœpta, memoriæ produnt:

Diva Redemptoris post incunabula Christi,
Mille ac quingenti cum quadraginta fuerunt
Anni, mensis habens cognomina Martis, & ejus
Nuntia post decimam fati lux quarta sinistri,
Solis & hæc retinens à judice nomen, & hujus
Nona furens siccis ventis borealibus hora,
Quâ sacer emisit verbum cœleste minister,
Cùm caderet rapidis Hadamaria prodita flammis.
Pòst domus hæc anno reparari cœpta sequenti.

In supremis ejus loci fenestris, aurea Stoicorum illa sententia legitur, Ὅτι μόνος σοφὸς πλούσιος. Id est, quòd solus sapiens dives. Quâ mortalium, quorum infinitus ubique numerus, philargyriâ perditorum greges monent, longè pluris virtutem quàm divitias æstimandas esse: quòd harum gloria fluxa sit, atque fragilis, sed immortalis illa, quæ nec eripi, nec surripi possit, neque naufragio, neque incendio amitti: quâ præditi qui sunt, solos esse divites, cùm soli possideant res & fructuosas & sempiternas, solíque (quod, autore Cicerone, proprium est divitiarum) contenti

contenti sint rebus suis. Duo reliqua in medio sunt ejus muri, qui portam anteriorem, sive molarem spectant: quorum priori tale tetrastichon, quod ipsa domus proloquitur, est insculptum:

Quod mihi sit nomen, quæris fortasse, viator:
Siste gradum, tali carmine certus eris.
Huc Mecœnates quia dona tulêre, quòd ausus
Hæres me tenuis condere, Musa vocor.

Alteri tale Sapphicon,

Ipse Reinhardi pater huc amussis
Contulit primæ lapides; nepoti
Debet hinc nostro domus ipsa longè
Charior esse.

Et quibus profectò liberis non charissimum id fuerit, quod vicinorum testimoniis boni parentes vel dixerint, vel fecerint memoratu dignum? Sub imis autem ejus loci fenestris longum ídque paulò rudius & gravius, nè possit aliorsum transferri, scamnum faginum est positum, ubi transeuntes viatores delassati quiescere, aut senes apricari, aut cives Hadamarii considere possint, de rebus publicis tractaturi, aut animi demulcendi gratiâ nugas acturi, retíque ventos, quod aiunt, venaturi.

Descriptio serpentum, è Lucani libro nono desumpta.

ILla tamen sterilis tellus, fœcundáque nulli
Arva bono, virus stillantis tabe Medusæ
Concipiunt, dirósque fero de sanguine rores,
Quos calor adjuvit, putríque incoxit arenæ.
Hic quæ prima caput movit de pulvere tabes
Aspida somniferam tumidâ cervice levavit.
Plenior hinc sanguis, & crassi gutta veneni
Decidit: in nulla plus est serpente coactum.

Ipsa caloris egens gelidum non transit in orbem
Sponte suâ: Niloque tenus metitur arenas.
Sed quis erit nobis lucri pudor? indè petuntur,
Hinc Libycæ mortes: & fecimus aspida inertem.
At non stare suum miseris passura cruorem
Squammiferos ingens hæmorrhoïs explicat orbes,
Latus & ambiguæ coleret qui Syrtidos arva.
Chersydros, tractíque viâ fumante chelydri,
Et semper recto lapsurus limite cenchris.
Pluribus ille notis variatam tingitur alvum,
Quàm paribus tinctus maculis Thebanus ophites.
Concolor exustis, atque indiscretus arenis
Ammodites, spinâque vagi torquente crastæ,
Et scytale sparsis etiam nunc sola pruinis
Exuvias positura suas: & torrida dipsas:
Et gravis in geminum vergens caput amphisbena:
Et natrix violator aquæ, jaculíque volucres;
Et contentus iter caudâ sulcare pareas:
Oráque distendens avidus spumantia prester:
Ossáque dissolvens cum corpore tabificus seps.
Sibiláque effundens cunctas terrentia pestes,
Ante venena nocens, latè sibi summovet omne
Vulgus, & in vacua regnat basiliscus arena.
Vos quoque qui cunctis innoxia numina terris,
Serpitis aurato nitidi fulgore dracones,
Pestiferos ardens facit Aphrica, ducitis altum
Aëra cùm pennis, armentáque tota secuti
Rumpitis ingentes amplexi verbere tauros:
Nec tutus spatio est elephas, datis omnia letho,
Nec vobis opus est ad noxia fata veneno.

DE THESI.

Cap. XIII.

Thesis, id est, consultatio, est rei alicujus investigandæ per orationem consideratio, vel disquisitio. Consultationum autem aliæ civiles sunt, aliæ contemplativæ. Civiles sunt, quæ actionem habent civitati accommodatam: velut, An ducenda sit uxor, an navigandum, an muri faciendi. His enim omnibus civitatis status continetur. Contemplativæ verò, quæ ad solam animi considerationem pertinent, videlicet, An globosum cœlum, an multi sint mundi. Hæc enim in usum hominibus non veniunt, sed mente solâ pervidentur. Differt autem consultatio ab hypothesi, id est, causâ; quòd causa definita est, consultatio verò indefinita. Definitio autem fit personâ, re, causâ, & reliquis; ut, Muri sintne faciendi: perquisitio est sine personæ. Quòd autem invadentibus Persis, Lacedæmoniis consultum, muro Spartam circundare, causa est. Personam enim habet, Lacedæmonios deliberantes: Rem, murum Spartæ addere: Causam verò, invadentes Persas. Prima autem omnium præexercitamentorum consultatio contradictionem, & solutionem, secundum quæstionem admittit. Dividitur ergò Thesis primùm in Ephodum, id est, in procœmion, ex directo ad narrationem tendens, quem aggressum procœmii loco pones. Hinc finalibus uteris capitibus, legitimo, justo, utili, & possibili.

Thesis: An ducenda uxor.

Aggressus vice procœmii.

SI quisquam omnia pariter laudare volet, is mihi matrimonium laudet; demissum enim è cœlo est, ipsúmque

ipsúmque rursum cœlum deis implevit, eósque procreavit, quorum munere paternum hominibus tribuitur nomen: eisdémque, quos progenuit, dedit rerum naturam tuendam. In terras autem acceptum, reliquis omnibus originem dedit, quæque singula naturâ suâ fluxa caducáque erant, ea stabilivit posteritate, æternitatémque ipsis successione adinvenit. Primùm autem maximè ad fortitudinem, subeundáque constanter pericula homines impellit. Quis enim uxorem liberósque defendere, quis pro iis bella movere recusat? quo fit ut cùm eorum amore arma sumantur, majoribus certetur animis, lubentiúsque Martis subeatur eventus. Quin justos etiam, nedum fortes homines efficit. Cognationem enim, necessitudines, juráque tribuit, quorum respectu metúque ab inferenda injuria homines coërcet: itaque justitiam simul docet cum fortitudine. Sed & sapientes facit, quippe quibus charissimorum pignorum injicit providentiam atque curam. Quódque maximè quis miretur, ipsam temperantiam secum adfert matrimonium, & in mediis voluptatibus modestiæ quoque invenit locum: legem enim libidinibus præscribens, temperantiæ fine voluptates coërcet: quæque ipsa per se accusatur voluptas, eam matrimonio conjunctam laudamus. Si ergò matrimonium deos dedit, & procreando posteritatem omnem firmat, si fortes item, justósque facit, & sapientes præstat, & temperantes; quis est, qui non pro virili, quatenus possit, ipsum sibi putabit laudandum?

Sanè, inquis: sed calamitatum multarum matrimonium est causa. *Contradictio.*

Fortunam mihi videris, non matrimonium accusare. Quæ enim adversa hominibus accidunt, eorum fortuna est causa, non matrimonium. At contrà, Quæ læta matrimonium tribuit, ea certè *Solutio.*

nequa-

nequaquam fortunæ accepta possunt referri. Rectius ergò est, matrimonii bona laudare, quàm accusare mala, quæ ex ipsa afferuntur fortuna. Jam verò si quis maximè humanorum casuum adversa volet matrimonio assignare, nihilo tamen idcirco magis fugiendum erit. Nam si qua reliquis in rebus nos offendunt, non ea continuò nos ab ipsarum cura deterrebunt. Agedum, singulas excutiamus artes; omnes habent aliquid quod quis accuset. Agricolæ procellis infestantur, & per grandinem fame contabescunt: non tamen, si quos tempestas offendit, ideo statim agros relinquunt, sed perseverant colere. Neque nautæ, si quid ex cœlo accidit ipsis, continuò post tempestatem dissolvunt naves, cessántque navigare deinceps, metu eorum quæ pertulerunt: verùm difficultates fortunæ tribuentes, ad opes, quas mare paraverunt, revertuntur. Bella etiam pugnæque militantium absumunt vitam: non, quia occumbunt aliqui, idcirco deserunt militiam; sed quia pugnantes ob fortitudinem laudantur, hoc ipso etiam quòd ceciderunt, gaudent, & instantem fortunæ asperitatem præsenti gloriæ bono rependunt. Neque enim propter mala meliora fugienda sunt, sed bonorum causâ etiam asperrima perferenda. Nónne ergò absurdum est, agricolas, nautas item, & milites difficultates meliorum gratiâ tolerare, matrimonium verò nobis aversandum putare, quia habet aliquid quod offendat?

Contradictio. Sanè, inquis, sed viduitatem mulieribus, puerísque orbitatem affert.

Solutio. Mortis hæc mala sunt, háncque nobis difficultatem circundedit natura: quam tu quidem accusare mihi videris, quòd non homines effecit, ut dii essent, accusaréque matrimonium, quòd non diis mortales conjunxit. Quid insimulas matrimonium eorum, quorum est apud mortem causa? Cur nuptiarum

rum

rum dicis, quod ipsius est naturæ? Patere perire "
eum qui natus est, quocunque tandem pereat modo. "
Quòd si occidunt homines, quia nati sunt, eadémque "
viâ conjugem viduam relinquunt, natósque ex se "
filios faciunt pupillos: quid? hæc matrimonii dices "
culpâ fieri, quæ solùm ab ipsa fiunt natura? At "
ego è contrario orbitatem viduitatémque puto ma- "
trimonio resarciri. Mortuus est illi pater, eóque no- "
mine pupillus est; reddit rursum alium sibi matri- "
monium patrem. Itaque hoc malum non ex ma- "
trimonio prodit, sed matrimonio occultatur, fitque "
matrimonium non causa orbitatis, sed abscondit "
potiùs ipsam & restaurat: Sic viduitatem quoque "
quam obitu mariti attulit natura, matrimonium "
novis iterum nuptiis immutat. Quam enim mors "
reliquit viduam, hanc rursus matrimonium viro "
conjungit: atque velut conservator muneris sui, ea "
quæ dedit initio, ablata quoque restituit. Auferre "
ergò viduitatem solet matrimonium, non facere: "
Pater quoque morte liberis orbatur, rursúmque a- "
lios matrimonio assequitur, fitque secundo matri- "
monii munere pater, cui id, quod semel jam habue- "
rat, paternum nomen, erat ablatum. Quid ergò "
matrimonii bona in crimen ipsius convertis? Vide- "
ris mihi non arguere, sed laudare nuptias velle. "
Quando enim enumerare nuptiarum bona cogis, "
laudator matrimonii factus es potiùs quàm repre- "
hensor; vituperánsque matrimonium, ut recensea- "
mus laudes ipsius adducis; causámque præbes mune- "
ra sua recognoscendi nobis, eo ipso quòd crimina tua "
refutamus. "

Esto, inquies, sed laboriosa tamen res est matrimo- *Contradi-*
nium. *ctio.*

Verum; sed labores quoque matrimonium sol- *Solutio.*
vit, & auferuntur per nuptias quæcunque exercitos "
homines reddunt. Vitæ tranquillitas est, cum mu- "
liere

liere sociari: quantulum autem virum in thala uxori conjungi? Jam quanta cum voluptate puer ex pectatur, speratúsque se profert, & in lucem prodit mox patrem appellat? Additur deinde arti ali discendæ, patrísque fit laborum particeps. In conci onibus exinde versatur, pascitque in sene & à patrem prorsus in quodcunque res ipsa poposcerit, aptum expeditúmque præbet.

Epilogus. Adeò non est oratione recensere, quanta matri monium deferat bona. Ingens ergò res est matri monium, & deos procreans, & mortalibus, ut d esse videantur, successione præstans; ac omnes q nuptiis initiantur, instituit, ut justitiam colan temperantiam observent: quin & reprehensas ali qui voluptates, honestas facit. Idcirco plurimi faciendum esse matrimonium, inter omnes facil constat.

SCHOLIA.

Thesis. GRæci Rhetores Thesin appellant quæstionem va gam, nullis circumstantiarum cancellis inclusam; Latini quæstionem infinitam. Cicero in Topicis, Pro positum; in Partitionibus, Consultationem. Prisci nus Positionem, ut, An ducenda uxor, An colend sit amicitia, An navigandum, An sit bellum gerendum, An discendæ literæ Græcæ.

Hypothesis. Hypothesin autem vocant quæstionem finitam, quæ habet in quæstione certas personas, loca, tem pora, & reliqua genera attributorum. Hanc Cicer in Partitionibus Controversiam, in Topicis Causam appellat: ut, Sítne Cæsari bellum suscipiendum ad versus Pompeium, An Syllæ administranda re publ. An Græcæ literæ discendæ destinato Theolo giæ, An Cato tempore belli civilis rectè duxeri

Martiam

Martiam uxorem. Vide Quintil lib. 8. cap. 5. Idem lib. 2. cap. 1. ait, Antiquis hoc fuisse ad augendam eloquentiam genus exercitationis, ut Theses dicerent. Et Cicero in oratore ad Brutum, Aristoteles, inquit, adolescentes ad copiam rhetorum, in utramque partem, ut ornatiùs & uberiùs dicere possent, exercuit. Rodolph. Agricola lib. 2. cap. 8. Thesin quæstionem vocat κατηγορικὴν, id est, prædicativam, quæ nullis certis finibus temporum, locorum, aut personarum concluditur; ut, An accedendum ad rempubl. Hypothesin, conditionalem, ὑποθετικὴν, ut, Sitne Socrati accedendum ad rempublicam.

Magnam autem habent θέσεις cum loco communi similitudinem; sed hoc differunt, quòd locus communis ad amplificandam & augendam causam assumitur, Thesis ad explicandam & probandam. Et illo quasi certâ re declamitatur; hac disputatur & disseritur. Denique ille affectuum, hæc considerationis est. Priscianus inquit, Inter locum communem & Positionem hoc est differentiæ, Quòd Locus communis est convictæ & manifestæ rei exaggeratio, Positio autem dubiæ rei quæstio. *Locus communis à Thesi differt.*

Aliæ civiles, &c. Has Græci πολιτικὰς appellant; quæ sunt earum rerum, quæ in civitatibus usurpantur, ac fiunt publicè aut privatim: Ducendæne uxores, navigandúmne sit, ædificandum, ambulandum. Hujusmodi & illæ Ciceronianæ sunt, de quibus ipse Attico scribens libro nono: Sed tamen nè me totum ægritudini, inquit, dedam, sumpsi mihi quasdam tanquam θέσεις, quæ & πολιτικαὶ sunt, & temporum horum, ut & abducam animum à querelis, & in eo ipso, de quo agitur, exercear. Eæ sunt ejusmodi, εἰ μενετέον ἐν πατρίδι, τυραννουμένης ἢ αὐτῆς, εἰ παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πρακτέον, &c.

Contemplativæ, &c. Has alii speculativas appellant, Græci θεωρητικὰς, quòd solâ animi ratione

In iis contemplativis conſultationibus, An ſit, quid ſit, quale ſit, quæri ſolet. Quint. lib. 3. cap. 5.

explicari, & intelligentiâ ſoleant comprehendi: ut Anima sitne natura aliqua. Et, eadémne mortalis. E Mundúſne extiterit aliquo tempore. Item, Sitne ſy derum muſica. Plin. lib. 2. cap. 22. Item, Sint Antipodes. Earum quæſtionum magnam copia habent Scholaſticorum παραδιατριβαὶ, cujus gene hoc eſt, An homo creari potuerit ἀναμάρτητος & i genus alia innumera.

An globoſum cœlum, &c. Priſcianus inquit, An p læ formam habeat mundus.

An multi ſint mundi, &c. Quod nonnulli volu runt. Vide Ciceronem de univerſitate: unde Alexa der, cùm ejus comes Anaxarchus, ex autoritate D mocriti, mundos innumerabiles referret, Heu me, in quit, miſerum, qui nec uno quidem ſum potitus! ut ce cenſet Valer. lib. 8. cap. 15. Vide Plutarchum i Alexandri vita. Et Qu. Curt. Vide Ciceronem, i Tuſcul. quæſt. Hinc illud Juvenal.

Unus Pellæo juveni non ſufficit orbis.

Sunt item Quæſtionum aliæ ſimplices, aliæ co poſitæ. Simplices; ut, An luctatione ſit exercendu An declamandum. Compoſitæ; ut, An luctatio exercendum, ſive agriculturâ: An declamandum ex chartis, ſive memoriter cum decora vultûs at geſtûs moderatione.

Invadentibus Perſis, &c. Hiſtoria habetur ap Thucydidem. Et bellorum Lacedæmoniorum c Perſis Oroſius meminit lib. 3. cap. 11. Plutarch in vita Ariſtidis ſcribit, Lacedæmonios à Perſis tr phæa retuliſſe.

Sparta, quæ etiam Lacedæmon.

Sparta, &c. Sparta vel Sparte, fuit urbs Laconi nullis ab initio muris cincta. Unde Ageſilaus p contanti, quam ob cauſam Sparta non circunda tur muris: oſtenſis civibus, Hi, inquit, ſunt Spartæ mœni

mœnia; significans, nullo respublicas munimento tutiores esse, quàm civium virtute.

Dividitur Thesis, &c. Primùm, inquit, ingressus aliquis ad argumentationem vice exordii erit: deinde excutiendi loci suasoriarum, honesti, utilis, facilis, necessarii, &c. & si cui probabiliter contradici posse videatur, hoc suo loco refutandum erit: postremò, brevi epilogo velut perorandum, autore Mosellano.

In exemplum.

Deis cœlum implevit, &c. Unde Cicero 1. Tusculan. *Quid? totum propè cœlum nónne humano genere completum est?* &c. Divus Ambrosius 32. quæst. 1. *Nuptiæ*, inquit, *terras replent, virginitas Paradisum.* At Varro putabat utile, ut se homines diis genitos mentirentur. Vide Augustinum de Civitate Dei, lib. 3. cap. 4.

Æternitatem adinvenit, &c. Unde Plato de Legibus, quarto dialogo, *Genus*, inquit, *hominum immortale hoc modo in sempiternum perdurat, quòd filiorum filios relinquendo, nunc & idem semper per generationem immortalitatem adipiscatur. Nefas autem est immortalitate seipsum sponte privare. Hac verò ex animo ille se privat, qui filios & uxorem negligit.*

Successione, &c. Hoc est, per decessionem aliorum in aliorum locos. Etenim morientibus aliis, alii rursus nascuntur. Hinc Homerus homines arborum foliis comparavit. Vide Erasmum in proverbio, *Homo bulla.*

Ad fortitudinem, &c. Cives enim, ut liberos & uxores defendant, fortiter pugnant. Et Scipio ultimo conflictu cum Annibale congressus, milites adhor- *Fortitudo.*

hortando, dixit, adesse finem belli, in manibus es[se] prædam Carthaginis, si fortiter pugnaverint, red[i]tum datum iri in patriam, ad parentes, liberos, con[j]uges, penatésque deos.

Providentiam, &c. Quâ perspiciunt parentes, q[uæ] liberis bona, utilia, honestaque sunt. Pars est en[im] prudentiæ bonarum aut malarum rerum & utr[o]rumque scientia, ut ait Cicero secundo de Inven[]tione.

Temperantiam, &c. Hæc est firma animi, & mo[]derata dominatio rationis in libidines, atque ali[os] non rectos impetus, ut ait Cicero. Cujus partes cle[]mentia, continentia, modestia.

Accusatur voluptas, &c. Cicero secundo de Fini[]bus scribit maximas virtutes jacêre dominante volu[]ptate: quam malorum escam Plato vocavit, quòd ho[]mines eâ, velut hamo pisces, capiantur. Et Archyt[as] Tarentinus ait, Nullam capitaliorem pestem homi[]nibus à natura datam, quàm voluptatem. Cujus me[]minit Cicero de Senectute.

Si ergò, &c. Epilogus est hactenus dictorum, qu[i] ab honesti partibus deduxit, matrimonium lauda[n]do. Dividitur autem honestum in laudabile & rectum. Hoc ipsum rursus dividitur in justitiam, fortitu[di]nem, prudentiam, modestiam. Vide Cicer. 3. ad He[]rennium.

Matrimonii mala.

Calamitatum causa, &c. Unde Menander, Ὁ μ[ὴ] γαμῶν ἄνθρωπος, ὐκ ἔχει κακά· *Qui non ducit uxo[]rem homo, non habet mala.* Ἄλυπον ἕξεις βίον χω[ρὶς] γάμου· id est, *Sine dolore vitam transiges, si non du[]xeris uxorem.* Matrimonium, ut Erasmus ait 4 Apoph. comitatur perpetua solicitudo, dotis ex[]probratio, affinium grave supercilium, molest[a] socrus, incertus eventus, juges querelæ, atqu[e] rixæ.

Juve-

Juvenal. Sat. 6.

Semper habet lites, alternáque jurgia lectus,
In quo nupta jacet, minimum dormitur in illo.

Agedum, &c. Fidei faciendæ gratiâ utitur inductione; & ostendit nullum vitæ genus esse, quod non suas habeat molestias. Sapienter Solon aiebat, Si in unum locum cuncti mala sua contulissent, futurum ut propria deportare domum, quàm ex omni miseriarum acervo portionem suam ferre mallent, ut ait Valerius lib. 7. cap. 2. Meminit Erasm. tertio Apophtheg.

Per grandinem, &c. Ut si de cœlo vel arbores, vel segetes fuerint tactæ. Cœlestis autem injuriæ duo sunt genera: Unum, quod tempestatem vocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteráque similia intelliguntur; quæ cùm acciderint, vis major appellatur. Alia sunt illa, quæ silente cœlo, serenísque noctibus, fiunt nullo sentiente, nisi cùm facta sunt: Publica hæc & magnæ differentiæ, aliis rubiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum appellantibus, ut Plin. lib. 18. cap. 28. *Cœlestium injuriarum duo genera.*

Dissolvunt naves, &c. Tempestatibus jactati non statim deserunt navigationes, sed mox reficiunt rates quassas, indociles pauperiem pati.

Laudantur, &c. Qui fortiter in prælio rem administrârant, ab imperatoribus laudabantur, atque fortitudinis præmia consequebantur coronas civicas, obsidionales, vallares, castrenses, statuas, triumphos: mortui etiam laudibus evehebantur. Quinimo, ut inquit Imperator Justinianus, Qui pro republica perierunt, per rerum gestarum gloriam semper vivere intelliguntur, unde etiam patribus in excusationibus tutelarum prosunt tanquam vivi.

Gaudent, &c. Lætantur, qui fortiter pugnando succubuêre. Sic Epaminondas, qui sanguine & spiri-

tu deficiens, Non finis est, inquit, vitæ meæ, sed melius & altius initium adinvenit. Nunc enim vester Epaminondas nascitur, quia sic moritur; ut ait Valer. lib. 3. cap. 2.

Laboriosa res, &c. Unde illud Cynici Cratetis Τέκνα πένοι. Vide Eras. in proverbio, *Optimum non nasci.*

Labores solvit, &c. Hinc Metellus ille Numidicus asseverabat, Nullas plerunque esse in matrimonio molestias: si quæ tamen accidere nonnunquam viderentur, parvas & leves, facilésque toleratu esse dicebat, majoribúsque eas emolumentis & voluptatibus obliterari, easdémque ipsas nunquam omnibus, neque naturæ vitio, sed quorundam maritorum culpâ & injustitiâ evenire. Vide Gell. lib. 1. cap. 6.

Pascit in senecta, &c. Juxta proverbium, Ἀντιπελαργεῖν, quod est, Parentes ætate fessos nutrire, mutuámque vicem rependere.

THESIUM EXEMPLA.

Primi argumentum tale est, Quòd non ducenda sit uxor; ubi Thesis contrariis Aphthonii locis tractata, studio exercitii.

Exordii formula. Cum juxta vetus proverbium, Ignis, mare, mulier, tria mala sint; mihi plurimùm desipere videntur, qui se conjecerint in flammas, in fluctus, & in matrimonii calamitates. Hoc ipsum dissuadendi studio cum primis Homerus ait, *Usque adeò nihil improbius mulieréque pejus.* Et temporibus hodiernis strenuè dant operam mulieres, nè poëtarum grex vaniloquus omnino fuisse reputetur, qui fœminâ nihil pestilentius esse confirmârunt. Et mulierem omnem esse malam, perquam venustè significavit Lacon quidam, qui cùm uxorem duxisset perpusillam, dicebat è malis minimum esse eligendum.

gendum. Quippe Λύχνυ ἀρθέντος γυνὴ πᾶσα ἡ αὐτή.

Non eo inficias, matrimonium institutum à Deo, sed ab eodem etiam adjectos tot laborum sudores, tot molestias, denique dolores, inficias non eo. Et quod ab initio bonum erat, jam vel temporum injuriâ, vel hominum malitiâ factum est longè deterrimum, ut multò citiùs Plutonia regna cacodæmonibus repleat quàm diis cœlum. *Ab indignitate matrimonii.*

Milites ignavi sunt, & cor in pedes iis decidere solet, quibus domi sunt uxores atque liberi. Etenim extra telorum jactus esse, & post principia se continere laborant, id unum curantes, ut integri maneant ac illæsi, ne, si fuerint interfecti, relinquant viduas atque pupillos. Cæterùm qui paulò fuerint animosiores, à suis objurgantur, juxta illud Penelopes, *A pusillanimitate.*

Ausus es ô nimiùm, nimiùmque oblite tuorum,
&c.

Iniquos facit ad iram concitans conjugium. Hæc ipsissima est officina rixarum, ut portus tranquillitatis cœlibatus: unde illud, Qui non litigat, cœlebs est. Deinde, qui obstricti sunt matrimonio, coguntur indies magnum in usus domesticos sumptum facere, ad uxores, liberos, & familiam alendam. Et deficiente crumenâ, per fas pérque nefas pecuniam corradunt, secum assiduò dicentes, *Ab injustitia.*

Unde habeas quærit nemo, sed oportet habere;
Lucrum pudori præstat.
Et genus & formam regina pecunia donat.
O cives, cives, quærenda pecunia primùm est,
Virtus post nummos.—
Quantum quisque sua nummorum servat in arca,
Tantum habet & fidei—
Prima ferè vota, & cunctis notissima templis,
Divitiæ ut crescant, ut opes, ut maxima toto
Nostra sit arca foro: ut ait Juvenal.

Ab intemperantia. Quotusquisque est, qui non matrimonium contrahat, ut sponsi (quod aiunt) vitam victurus, perfruatur voluptate, ac subet in libidinem, curétque hoc unum, ut lascivum interveniat illud, Ζωὴ καὶ ψυχή?

Epilogus. Quis igitur matrimonium laudibus evehendum æstimet, cùm inferorum regna magis quàm cœlorum adaugeat, cùm iniquos faciat, contineátque vitam obscœnis plenam voluptatibus, ac earum venenatis illecebratum præstigiis incubans, adducat malorum (quod aiunt) Iliada, ut γυναικῶν ὄλεθροι, proverbio locum fecerint.

Contradictio. Sed ais, Quæ sunt in matrimonio mala, ipsi fortunæ sunt assignanda.

Solutio. Id immeritò facis. Nam si viri cœlibes viverent, à plurimis afflictionibus liberi manerent. Nunquam agricolæ assiduo tanto labore terram colere, nunquam genus omne cerdonum tanto sudore diffluere, nunquam tantis periculis mercatores navigare cogerentur, si non querulis uxoribus atque liberis egentibus victum & amictum quærere compellerentur. Verè igitur divus Paulus de conjugatis inquit, *Afflictionem in carne sunt habituri*; & beatiores prædicat, qui hoc frænum non momorderint.

Contradictio. Sed viduarum & orborum, pupillorúmque conditiones morti, non matrimonio refers acceptas, & per hoc resarciri dicis quod per illam aufertur.

Solutio. Esto, Mors tibi patrem eripit, novæ nuptiæ vitricum reddunt. Sed hæc ipsa pensatio ipsissima est Diomedis & Glauci permutatio, qua pro perca scorpius accipitur, pro charissima matre datur noverca; ut rideatur, qui ad ejus tumulum fuerit lacrymatus.

Contradictio. Esto, inquis. Sed tamen non laboriosa res est matrimonium; cùm laborum participes uxores sint viris

is solatio: & filii parentes ipsos omni malorum fasce levent, foveántque fessos ætate.

Sæpius molestant viros quàm consolantur uxorum greges; quarum paucissimæ fideles: ut verè dictum sit, Mulieri nè credas, nè mortuæ quidem. Quod monet, usque adeò non esse fidendum mulieri, ut etiam si morientem videas, putes fingere. Et filiorum incertissimus est eventus. Longè plures dedecori sunt parentibus, quàm ornamento. Qui ut arietes nutricationis mercedem persolvunt, argento senes emungendo, turpissimísque facinoribus excruciando, ut Crates ille rectè dixerit, Τέκνα πόνοι, &c. *Dilutio.*

Ergò, cùm tot undique malorum fluctibus matrimonium impetatur, Quis vel sanæ mentis solutus ab uxore, quæsiverit uxorem? *Conclusio.*

Secundum exemplum, continens quòd senectus non molesta, nec onus Ætnâ gravius.

SI vina vetera novis, quasi de musto & lacu haustis, præstantiora judicamus; cur non senectutem juventâ meliorem, laudatúque magìs dignam arbitramur, cùm ut illic omnia defæcata & salubria, itâ hic omnia immatura & gravia contemplemur esse? *Thesis.*

Senectutem omnes ut adipiscamur solemus optare. Quod cùm itâ sit, iniquè faciunt, qui adeptam accusant, ac in illa genuinum frangunt, quam divina scriptura *Coronam dignitatis* appellat, eam præcipuè, quæ reperitur in viis justitiæ, Proverb. 16. 31. *A legitimo.*

In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia, proverbio nobilitata. Seris enim venit usus ab annis. Hinc est, quòd juventus olim cumulatum & circumspectum honorem reddebat senibus, ut ait Valer. Et Juvenalis Sat. 13. *Ab utili.*

Cre-

Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si juvenis vetulo non assurrexerat, & si
Barbato cuicunque puer, licèt ipse videret
Plura domi farra, & majores glandis acervos.

A facili. Nec difficilis adeò senectus est, neque tam molesta, sed tolerabilis & jucunda, quam tot rerum bene gestarum præconia exornant, quam recordatio tam multorum benefactorum oblectat, quam denique gravitas, constantia, consiliorum rationes, autoritas, & reverentia planè divinam efficiunt.

A necessario. Prudenter institutæ respub. solâ, quæ senum propria virtus est, prudentiâ conserventur oportet. Enim florentis ætatis est temeritas, senectutis prudentia. Illâ civitates multas eversas, hac conservatas esse, tot veterum exempla testantur.

Contradictio. At senectus ipsa morbus, avocat à rebus gerendis, ac inutiles reddit.

Solutio. Multò plura, quàm juvenes, efficere possunt senes rerum studiis assueti: quorum arma sunt artes & virtutum exercitationes. Nec viribus aut velocitatibus, aut celeritate corporum magnæ res geruntur, sed consilio, autoritate, atque * prudentiâ.

* *In Cic, ex quo hic sumptus est locus, legitur sententia.*

Objectio. Sed oblivionem inducit, memoriam minuit, vires adimit.

Dilutio. Memoria perit nisi exerceas. Prudentes ergò senes, intentum animum tanquam arcum habentes, non languescunt nec succumbunt senectuti. Senibus ingenia manent, modò permaneat studium & industria. Unde Cato Pythagoreorum more exercendæ memoriæ gratiâ, quod quòque die dixerat, audierat, egerat, commemorabat vesperi. Hæ sunt exercitationes ingenii, hæc curricula mentis. In his desudans atque elaborans, corporis vires non magnopere desiderabit, ut ait Cicero.

Contradictio. Sed caret voluptatibus, ut rectè Horatius dixerit,
Multa ferunt anni venientes commoda secum,

Multa

Multa recedentes adimunt ——
—— *Venerem, convivia, lusus.*

O præclarum munus ætatis! siquidem id aufert nobis, quod est in adolescentia vitiosissimum. Omnem malorum escam voluptatem eripit, & libidines pecuinas animis eximit, ac instillat vera pectoris dona. Porrò, nihil pestilentius voluptate; at nihil præstabilius ratione. Hanc fovet senectus, illam autem expellit. *Solutio.*

At sunt morosi & anxii, & iracundi, & difficiles senes, si quærimus, etiam avari. *Contradictio.*

Sed hæc morum vitia sunt, non senectutis. At morositas tamen, & ea vitia, quæ dixi, habent aliquid excusationis. Vide Cicer. in Senectute. *Dilutio.*

Sed appropinquatio mortis est, quæ certè à senectute non potest longè abesse. *Contradictio.*

O miserum senem, qui mortem contemnendam in tam longa ætate non viderit! O infelicem Christianum, qui mortem metuit, ac non potiùs cum Paulo dicit, *Cupio dissolvi & esse cum Christo!* Quid enim hæc vita commodi, quid non potiùs laboris habet? Cur in malis, & non potiùs in bonis omnia, quæ secundum naturam fiunt, habentur? Quid est autem tam secundum naturam, quàm senibus emori, quod idem contingit adolescentibus adversante & repugnante naturâ? Itaque adolescentes mori sic mihi videntur, ut cùm aquæ multitudine vis flammæ opprimitur: senes autem, sicut suâ sponte nullâ adhibitâ vi consumptus ignis extinguitur. Et quasi poma ex arboribus, si cruda sunt, vi avelluntur; si matura & cocta, decidunt: sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus maturitas. *Solutio.*

Finem dicendi faciam, nihil ambigens, quin judicaturi sitis, dignissimam esse laudatu & amplexu senectutem, cùm ea rebus gerendis consilia suppeditet, *Conclusio.*

ditet, prudentiâ valeat, autoritate polleat, reverentiâ præluceat, omnium denique malorum liberationem maturitatis naturalis beneficio subministret.

Tertium exemplum Theseos, continens, Divitias non esse summum bonum.

QUi sententias iniquas defendendas suscipiunt, mendacia verborum lenociniis fucare solent, & morbido sermoni exquisita adhibere medicamenta. Quorum in numero sunt quos non pudet asserere, Summum bonum divitias, & solum divitem esse beatum. Contrà, qui veritatem, cujus est simplex oratio, amplectuntur, non in divitiis, sed potiùs summum in virtute bonum collocant. Etenim perpendunt, opum affluentiâ non beatos, magis infelices reddi, cùm maximæ solicitudines atque calamitates indè soleant provenire. Nam ut Juvenal. inquit, Sat. 10.

Sed plures nimiâ congesta pecunia curâ
Strangulat, & cuncta exuperans patrimonia census.
Pauca licèt portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus, gladium contúmque timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram, &c.

Et quid aliud olim Lacedæmonios perdidit, quàm pecuniæ cupiditas? Qui oraculo responsum acceperant, tum demum vincendam esse Spartam, cùm aurum & argentum in pretio cœpissent habere. Accedunt alia, quæ licèt per se videantur leviora aut infirmiora, tamen turbâ valent, atque confirmant, divitias malis plurimis tentari, stultitiâ regi, pusillanimitate enervari, libidine corrumpi, ac injustitiâ denique

denique profanari. Nam quotusquisque divitum est, qui non fortunâ ebrius, arroganter & confidenter loquatur, & agat, opibus scilicet fretus, ut indè natum proverbium, Ἀργύρου κρῆναι λαλοῦσιν, *Argenti fontes loquuntur*? Quod notans Horatius, *Mecum*, inquit, *contendere noli*, *Stultitiam patiuntur opes*. Quotusquisque, qui non tumultu quopiam suborto, aut bellis ingruentibus, in morem galli cujuspiam, ut aiunt, trepidet, atque magis sibi thesaurisque suis quàm reip. velit consultum? Quotusquisque qui non plura, quò plura possideat, assiduò petat?

Crescit enim *amor nummi*, *quantum ipsa pecunia*
crescit.

Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, & aquosus albo
Corpore languor.

Quotusquisque, quem non divitiæ ad genus omne turpitudinis inflamment, luxu resolvant, funditùsque perdant: ut multò plures crapulâ, nimiâque libidinis enervatione credantur perire, quàm gladio? Quis igitur divitias summum bonum vocet, & non potiùs iniquitatis appellet mammona? cùm illæ stultos, infelices, effœminatos, avaros, & perversos reddant, ut facilius sit camelum per foramen acûs transire, quàm divites in regnum Dei ingredi.

At divitiæ afferunt gloriam, parant amicos: paupertas contemptos facit. In pretio pretium nunc est, dat census honores. Pauper ubique jacet. *Contradictio.*

Nil habet infelix paupertas durius in se,
Quàm quòd ridiculos homines facit, &c.

Sed quam opes pariunt, fluxa est gloria; & ollaris, quæ χύτρας φιλία dicitur, amicitia nihil aliud est quàm adulatio. *Solutio.*

Donec eris felix, multos numerabis amicos:
Nullus ad amissas ibit amicus opes.

Nec

Nec ad veram gloriam viâ rectâ contendentes impedit paupertas, sortita sapientiam. Nónne Cicero, nónne complures alii pauperes ab initio conscenderunt ad summum gloriæ culmen, ità studiorum honestissimorum cultu provecti, ut majoribus omnibus suis virtute præluxerint?

Contradictio. Esto. Verùm, ut ait Juven. Satyr. 3.

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi. —

Solutio. Desidiâ torpentes non emergunt, sed qui per honestos labores ad summa nituntur. Respice Cleanthem, qui licèt obtusi tardiorísque fuerit ingenii, adeóque pauper, ut tempore nocturno cogeretur in hortis aquam haurire, quò posset interdiu studiis liberalibus operam impendere; tamen ad summum eruditionis & honoris fastigium pervenit, consecutúsque est tantas facultates, ut alium, si voluisset, Cleanthem alere potuisset. Vide Diogenem Laërtium lib. 7. Quam matrem Euripides, aut quem patrem Demosthenes habuerit, ipsorum quoque seculo fuit ignotum. Alterius autem matrem olera, alterius patrem cultellos venditasse omnium penè doctorum literæ loquuntur. Sed quid aut illius tragicâ, aut hujus oratoriâ clarius? Ut ait Valer. Max. lib. 3. cap. 4.

Contradictio. Sed inopiâ pressos homines ad varia designanda flagitia paupertas impellit, ut per fas & nefas vitæ subsidia quærere cogantur.

Solutio. Nihil repugno, si mali intelligantur, quorum cordibus illud fixum personat, *Lucrum pudori præstat*, quod Græci dicunt, Κέρδος αἰσχύνης ἄμεινον. Sin boni, reluctor: cùm ii longè satius ducant rei jacturam facere, quàm famæ simul ac animæ dispendium. Quin potiùs, ad omnia scelerum genera rapiuntur ipsi divites, nec divitiæ semper optimis contingunt, ut Homerus rectè dixerit,

Ζεὺ

Ζεὺς αὐτὸς νέμει ὄλβον ὀλύμπιος, ἀνθρώποισιν
Ἐσθλοῖς ἠδὲ κακοῖσιν, ὅπως ἐθέλῃσιν ἑκάστῳ.

Multò faciliùs pauperes criminum occasiones fugere poterunt, quàm divites, cùm desint illis opes, irritamenta malorum; his autem opus sit multis præceptis, ut bene & honestè vivant: ut Diogenes rectè paupertatem αὐτοδίδακτον appellaverit.

Ergò non in divitiis, unde malorum (ut aiunt) mare profluit, sed potiùs in virtute summum est bonum collocandum. *Conclusio.*

DE LEGISLATIONE:

Græcè εἰσφορά.

Cap. XIIII.

Legis quoque inductionem, quidam exercitamentum esse putaverunt. Est enim propemodum tota causa, non tamen omnia quæ in causa sunt, intra se continens. Adfert personam quidem, sed incertam, & non omnibus notam, unde & in consultationis magis est parte quàm causæ. Quatenus enim figuram in se habet personæ, superat consultationem; sed quà definitionem non habet, minor est causâ. Est autem duplex Legis inductio. Confirmatio positæ legis, atque confutatio. Lex autem est inventio & donum deorum, communis constitutio civitatis, & correctio utrinque erratorum. Divisio autem inducendæ legis est ista. Tractabis eam capitibus eisdem, quibus negotialem: Legitimo, justo, utili, possibili. Procemion facies, post procemion subjicies contrarium, hinc capitibus prædictis uteris, unde & hoc exercitamentum à causa differt. *Quid sit lex, vide 2. ff. de leg.*

Exem-

Exemplum continens accusationem legis jubentis adulterio deprehensum interfici.

Proœmium. NEc mihi videtur per omnia lex ista laudanda, nec rursus, quòd hoc modo lata sit, prorsus reprehendenda. Quòd enim pœnam adulteris decernit, laudo planè; quòd verò judicum sententiam non expectat, culpandum certè videtur. Si namque largitionis metu, ne quà judices corrumpantur, judicia prævenit, suspicax nimirum est, & iniquæ nimiùm erga judices mentis: sin autem justa judicare vos, quemadmodum facitis certè, arbitratur, iniquum esse constat, si lex judices quidem laudet, tollat autem judicandi potestatem.

Contrarium. Aliæ sanè leges, quæcunque demum eæ sunt, & quacunque ratione perlatæ, discrepant fortè ab alicujus civitatis legibus, sed & alterius rursum legibus conveniunt: hæc autem sola lex omnibus simul repugnat civitatum institutis. Videmini autem mihi multò rectiùs de hac lege cognituri, si omnia recenseatis consulta vestra, atque decreta. Duces bellorum, sacerdotia, plebiscita, omniáque adeò, quæ circa rem militarem pertinent, judicum subeunt diligentiam: fitque dux ille, quem judex constituit; sacrificat, qui judici videtur; justúmque decretum est, quod populi sententiâ perrogatum est; victores quoque præmia non accipiunt bellorum nisi judicata. Quomodo ergò non absurdum est, omnia judicum arbitrium expectare, solam verò præsentem legem judicum subterfugere cognitionem?

Contradictio. Sanè, inquit: Sed magnæ sunt mœchorum injuriæ.

Solutio. Quid autem? homicidarum scelera nónne sunt graviora?

graviora? anne proditores aliis scelestis minores "
arbitramur? anne sacrilegi proditoribus priores sunt? "
Attamen in his criminibus deprehensus judicum ex- "
amini subjacet: neque proditor pœnas dat, nisi de- "
cernente judice; neque perimitur sicarius, nisi eo qui "
accusat, coarguente delictum; neque, qui numini- "
bus dicata præripuerunt, puniuntur, antequam ju- "
dex admissum cognoverit scelus. Nónne ergò ini- "
quum est, majora judicum vindictæ reservari, neque "
quicquam eorum criminis loco, nisi judici liqueat, "
æstimari; solum autem adulterum sine cognitione "
interfici? quem in primis, quia levior in eo, quàm "
in cæteris, culpa est, judicum examini subjicere "
oportuit. "

At quid refert, inquit, occidam adulterum, an ju- *Contradi-*
dicibus tradam, si utrâque viâ, morte pœnas luet? *ctio.*

Quantum inter tyrannum ac legem, popularem *Solutio.*
statum ac unius principatum differt, tantum ista in- "
ter se diversa sunt. Tyrannus enim unumquemque "
pro libidine sua perimit: leges autem convictum ju- "
stè occîdunt. Et populus disceptatione omnia atque "
contentione tractat, quò sint explicatiora omnia: at "
rerum dominus etiam indictâ causâ occîdit. Con- "
trà, populus & lex, indictâ causâ non occîdit: "
sed omnia à rerum dominis & tyrannis diversa "
facit. Quid ergó? multúmne intererit occidere "
adulterum, & judicum sententiis puniendum tra- "
dere? Ad hæc quoque, qui per se adulterum oc- "
cidit, seipsum arbitrum pœnæ admissi sceleris fa- "
cit: qui verò judicibus tradit ipsum, penes illos "
vult esse potestatem, júsque animadvertendi. Ne- "
minem igitur dubitare crediderim, quin æquius "
sit, ejus, qui accusatur, arbitrium esse apud ju- "
dicem, quàm apud accusatorem. Quin etiam qui "
suo arbitratu adulterum occidit, alterius rei gra- "
tiâ occidere ipsum, adversum se suspicionem re- "

 linquit:

" linquit: at qui judicio exhibet, solùm justa se-
" ctari, præsentísque sceleris dolorem videbitur ul-
" cisci.

Esto, inquit: sed graviores dabit pœnas subitò
Contradictio. peremptus; quoniam si ad judices deferretur, illam
" temporis intercapedinem pro lucro haberet.

Solutio. At contrà porrò habebit, si judicibus subjicietur.
" Etenim judicio destinatus acerbiorem vitam exiget.
" Nam qui pœnam expectat, graviora supplicia, quàm
" si illam fuisset illico passus, sentit. Quippe pœnæ
" dilatio pœnæ videbitur additio, morietúrque sæpe,
" qui jam pro mortuo habitus est, expectationémque
" sustinebit morte duriorem. Atqui occisus de impro-
" viso adulter, non dolet, sensúmque mortis pœnæ ce-
" leritas aufert: insensibilis enim est exitus, qui ante-
" quam expectetur contingit. Mors autem sæpius expe-
" ctata, postquam semel illata, pœnas expectatione adau-
" get. Agè verò, si libet, considera hæc, conférque in-
" vicem. Ille per seipsum occîdit adulterum, nullúmque
" facit ultionis suæ testem; alius judicibus tradit, mul-
" tósque adhibet supplicio spectatores, acerbior haud
" dubiè ultionis modus, quicunque est oculis plurium
" subjectus. Et optabilius alioqui adulteris utcunque
" fuerit occultè perire, opinionem apud plerosque
" relicturis inimicitiarum causâ esse occisos. Convi-
" cto autem apud judices crimine, indubitatam jam
" reus, & nullis obnoxiam interpretationibus pœ-
" nam subibit. Itaque plurimum interest, adulter ne
" occultè trucidetur, an judicibus tradatur afficiendus
" supplicio.

Contradictio. Res atrox est adulter, omnium scelerum magnitu-
" dinem supergressus.

Solutio. Coarguatur ergò priùs quàm occidatur: judi-
cetúrque potiùs quàm pœnas ante cognitionem
" incerto crimine, indictâque causâ luat. Quod
" si publicè necabuntur adulteri, certiorem facient

pro-

procreationem, neque quisquam cujus sit filius deinceps dubitabit, ubi paterni nominis insidiæ, adulteria fuerint adempta. Itaque cùm sit adulterium publica quædam rerum naturæ injuria, publicâ quoque sententiâ plectatur. Vereor enim, nè adulter secretò occisus, multos post se alios relinquat. Nam quia, cur occidatur, nescitur, ejus improbè facta multi imitabuntur. Sic ejusmodi pœna non adulterii finis, sed exordium erit.

SCHOLIA.

Legislatio, &c. Alii promulgationem legis appellant. De qua sic Quintil. lib.2. cap. 4. Legum laus & vituperatio jam majores ac propè summis operibus suffecturas vires desiderant, quæ quidem suasoriis, an controversiis magis accommodata sit, exercitatio, consuetudine & jure civitatum differt. Apud Græcos enim lator earum ad judicem vocabatur, Romanis pro concione suadere ac dissuadere moris fuit. *Legislatio.*

Lex inventio deorum, &c. Demosthenes in Aristogitonem, oratione priore, Πᾶς, inquit, ἐστὶ νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δὲ φρονίμων ἀνθρώπων· Id est, *Omnis lex inventum ac munus deorum est, Decretum prudentium hominum.* Cic. Philipp. 10. *Lex*, inquit, *nihil aliud est nisi recta, & à numine deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibénsque contraria.* Idem 1. de Legibus, *Lex*, inquit, *est ratio summa insita à natura, quæ jubet ea quæ facienda sunt, prohibétque contraria.*

Quibus negotialem, &c. Cicero 2. de Inventione, duas generalis constitutionis partes facit; juridicialem, ac negotialem. Hanc ait in ipso negotio juris civilis implicitam controversiam habere. In ea autem quæritur justum sit, an injustum, utile

utile an inutile, ut ait Marcus Fabius Victorinus,

In exemplum.

Nec mihi, &c. Solon constituit fas esse deprehendenti mœchum interficere in ipso adulterio. Et 9 de Legibus Plato sanxit, Adulteram deprehensam impune occidi à viro posse. Idem censuit Cato, cujus meminit Gellius. Et Augustus legem Juliam tulit, gladióque jussit in adulteros animadverti.

Judicum sententiam non expectat, &c. Non licet, inquit, adulterum occidere, nisi judicum sententia damnatum. Et Valer. Publicola tulit legem, qua neminem licebat indictâ causâ necare.

Discrepant, &c. Civitatibus, inquit, aliis aliæ sunt leges. Est proverbium, Lex & Regio. Sed quæ sunt aliis contrariæ, cum aliis conveniunt: Atqui lex de occidendis indictâ causâ adulteris, discrepat ab omnibus.

Duces bellorum, &c. Inductione vel enumeratione utitur. Imperatores, inquit, populi judicum atque magistratuum suffragiis creati, bella gerunt, & cum hostibus manum conserunt. Et capitale apud Carthaginenses erat, si quis injussu populi pugnâsset infeliciter. Unde Annibal amissæ classis pœnas dare timens, offensam astutiâ mirè avertit. Vide Valer. lib. 4. cap. 3.

Plebiscita, &c. Vide Gell. lib. 10. cap. 20.

Qui pœnam expectat, &c. Multò gravior expectata quàm illata mors est. Quippe certi supplicii dilatio pœnam adauget. Unde Ovid. 1. de Ponto,

Et gravior longâ fit mea pœna morâ.

Et tertio,

Mitiùs ille perit, subitâ qui mergitur undâ,
Quàm sua qui liquidis brachia lassat aquis.

Finis optandus. Unde rex Macedonum Philippus, subitam mortem lentæ præposuit. Qui cùm interrogaretur, Quæ homi-

homini finis maximè optandus esset; respondit, Qui subitus & celer inopinato ferro possit accidere. Vide Orosium lib. 3. cap. 14. Et Julius Cæsar subitam ac celerem exoptavit mortem, ut scribit Suetonius Tranquillus.

EXEMPLA.

Confutatio Legis

Lex Roscia. *Rosciæ*, quâ Roscius Otho cavit, nè quis in ordine equestri spectacula videret, nisi haberet sestertia quadraginta.

Talionis. *Talionis*, & ejus quæ jubebat corpus dissecari ejus qui multa creditoribus deberet, nec esset solvendo. Gellius lib. 20. cap. 1.

Confirmatio Legis

Cincia. *Ciciæ*, quam Cincius tulit, quâ cavebatur, nè quis ob causam orandam pecuniam acciperet, aut domum. Cujus suasor Qu. Fabius admodum senex, ut ait Cic. in Catone majore.

Sumptuaria. *Sumptuariæ*, de qua Gellius lib. 2. cap. 24.

Fusia. *Fusiæ*, quâ malis ac perniciosis legibus resistebatur.

Voconia. *Voconiæ*, quam suasit M. Cato, ut ait Cicero in Senectute. Vide Gel. lib. 17. cap. 6.

Oppia. *Oppiæ*, quam tulit M. Oppius, nè mulieres superfluo ornatu uterentur, néve pilentis, id est, rhedis pensilibus veherentur. Vide Livium in principio quarti libri Macedon.

Exemplum Confirmationis Legis Oppiæ.

Exordium à legislatoris encomio M. Oppius Tribunus plebis fuit, summæ procul dubio prudentiæ vir. Qui publici magis commodi quàm gloriæ privatæ studiosus, hanc utilissimam omnibus imperiis legem tulit, à suo nomine dictam Oppiam.

A contrario. Quæ si, juxta M. Fundanii & L. Valer. sententiam abrogaretur, omnibus aliis legibus repugnaretur, quæ volunt in repub. vivendi rationem honestam conservandam esse, non superbiæ sed virtutum studia semper excolenda.

A manifesto. Quæ per superfluos mulierum ornatus contaminari, imo perditum iri quis non videt? Etenim cultu nimio conspicuæ fœminæ non solùm in se convertunt virorum oculos, sed etiam animos in libidinem rapiunt. Illecebroso enim nuptarum amictu pellecti viri, nitorem admirantur ac sequuntur, donec telo jecur ictum findatur, pudicitiæque fiat naufragium. Rectè igitur Jesus Sirach, *Averte*, inquit, *faciem tuam à muliere compta, & nè circumspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris multi perierunt.* Cùm autem, ut proverbio dicitur, Ex aspectu nascatur amor, aiunt Democritum sibimet oculos ademisse, tanquam omnium malarum cupiditatum autores. Cujus meminit Gellius lib. 10. cap. 17.

A legitimo. Quòd si reliquæ leges, quæ maximam reipub. utilitatem afferunt, sanctè conservantur, contra earum placita fuerit, eam è medio tolli quæ cum optimis sentiens reipub. statum incorruptum conservat, ac illustrat.

A justo. Liciniam vel Æmiliam legem, quâ frugalitas exigebatur, admisit ordo senatorum ac tribunitia potestas

stas: quantò justiùs eam admiserint, quæ modestiam introducit; & superbiam, omnium malorum radicem, explodit!

Nulla res uberiora commoditatis bona poterit ad reipub. statum immaculatum conservandum importare, quàm lex Oppia; quæ libidinem, fastum, ac omnem insolentiam intolerabilem reprimit mulierum, quarum mala tot proverbiis locum fecerunt. Quæ, quò minùs habent mentis, tantò inhonestis voluptatibus sunt addictiores. Quantum autem ruboris civitatibus omnibus mulieres turpiter ac impotenter sese gerendo incutiunt, tantum laudis afferunt graviter punitæ: quemadmodum illæ, de quibus olim senatus Romanus justâ severitate mandaverat Spurio Posthumio, & Qu. Martio Philippo Coss. ut de iis quæ sacris Bacchanalium incestu usæ fuerant, inquirerent, & in omnes intra domos cognatas animadverterent, damnaréntque. Multæ igitur damnatæ fuerant, latéque patens opprobrii deformitas, severitate supplicii emendata, ut ait Valer. lib. 6. cap. 3. *Ab utili.*

Sed, ais, fœminis olim vini usus fuit interdictus. Verùm ne tristis earum & horrida pudicitia, sed eleganti ornatûs genere ornata esset, indulgentibus maritis, & auro abundanti, & multâ purpurâ sunt usæ. *Contradictio.*

Esto. Sed autore Valerio, tunc nulli subsessores alienorum matrimoniorum oculi metuebantur, sed pariter & videre, & aspici mutuò pudicè dabatur: nunc alii sunt mores, alia tempora. *Solutio.*

Non opus est pluribus verbis, cùm Oppiam legem approbatu dignissimam esse constet, utpote omnis luxuriæ atque superbiæ expultricem, omnísque contrà pudicitiæ atque modestiæ conservatricem. *Conclusio.*

Secundum exemplum confirmationis legis, Quæ jubet ut liberi parentes alant, aut vinciantur.

Hujus legis meminit Quin. lib. 7. cap. 7.

CUm nihil tam sanctum sit quod non aliquâ soleat impiâ temeritate violari, sapienter promulgata lex est, quæ licentiosam filiorum in parentes injuriam coërceat, ac pietatem, quæ, ut Cicero ait, fundamentum est omnium virtutum, sanctè colendam atque conservandam velit, jubens ut liberi parentes alant aut vinciantur.

A convenienti.

Quid autem naturæ (quam optimam, ut Cicero scribit, ducem, & tanquam Deum sequi debemus) tam consentaneum fuerit, quàm eos, unde vitam accepimus, venerari, confectósque senio & omni ope humanâ destitutos, beneficiis prosequi, atque nutrire?

A legitimo.

Hoc ipsum Lex divina requirit ac jubet, ut parentes honoremus, Exodi 20. Item, *Si qua vidua liberos ac nepotes habet, discat primùm propriam domum piè tractare, & vicem rependere majoribus*, 1. Tim. 5. Quippe diis, parentibus, ac magistris non potest æquivalens reddi, ut ait Aristot. 9. Ethic.

A justo.

Quid enim justius quàm si parentes à te mutua charitatis & beneficiorum officia perceperint, juxta proverbium, Ἀντ' ἀγαθῶν ἀγαθίδας? Iniquissimum enim habetur, iis qui nostrâ causâ tot molestias atque labores perpessi sunt, malam gratiam referre, ac arietum more, nutricationis mercedem persolvere, hoc est, pro benefactis maleficium reponere. Quod tam atrox crimen est, ac detestabile, ut justissimè pari quadam vindictâ parentum ac deorum violatio sit expianda.

Ab utili.

Vix ullum Dei præceptum invenies, quod promissionis divinæ præmium habeat adjunctum, præter illud,

illud, quo parentes honorari jubetur, Exod. 20. Ubi Deus omnipotens promulgatâ legé pollicetur longam vitam, atque cœlestem benedictionem iis qui parentes amore beneficiisque fuerint prosecuti. Quod idem docet Ecclesiast. cap. 3. *Qui honorat patrem suum, jocundabitur in filiis, & in die orationis suæ exaudietur. Qui honorat patrem suum, vitâ vivet largiore; & qui obedit patri, refrigerabit matrem. Qui timet dominum, honorat parentes, & quasi dominis serviet his, qui se genuerunt.*

Honorare quidem parentes, assurgere, & caput aperire possum; sed nihil dare, cùm ipse rerum mearum indigeam, atque nôrim, quàm sit mihi curta supellex. *Contradictio.*

Rectè Plutarchus inquit, Λιμῷ γὰρ οὐδέν ἐστιν ἀντειπεῖν ἴσον. Hoc est, *Contra famem nulla contradictio.* Non officiosus orationis fucus inopiam parentum tollit, sed compensatio beneficiorum, & adminicula: qui verbo tenus amici sunt, non amici sed adulatores habentur. Unde Ecclesiasticus, *In opere*, inquit, *& sermone, & omni patientia honóra patrem tuum, ut superveniat tibi benedictio à Deo.* Et S. Jo. *Filioli mei, ne diligamus verbo, neque linguâ, sed opere & veritate.* *Solutio.*

Videmus hoc vulgò contingere solitum, ut qualis quisque fuerit in parentes, tales experiatur in se liberos. Exemplo sit ille, qui cùm à filio crinibus pertraheretur, ventúmque esset ad domûs limen: Desine, inquit, fili, nam & ego patrem hucusque. Et accusatus ille, quòd patrem pulsâsset, hoc modo defendit impium facinus: Et ille, inquit, patrem suum verberavit. Et hic, ostenso filio, me verberabit, postquam adoleverit. Primus, juxta Ambrosii sententiam, pietatis gradus est ille, ut quos autores vitæ voluit esse Deus, honores obsequiis, abstineas contumeliis. At *qui contempserit aut maledixerit patri* *A neglecta pietatis incommodo sequente.*

atque

atque matri, extinguetur lumen ejus in mediis tenebris, & oculum ejus corvi juxta flumen effodient, Proverb. 20. & 30.

A possibili & facili. Nec res ardua, neque dura factu parentes venerari, neque alere; cùm filiis corpora integra, sana, ac robusta sint à Deo concessa, quò possint imbecillibus victum quærere: nec ætate confecti multa requirunt, cùm effœtorum emarcuerint vires, cùm edendi cupiditas absumpta, cùm adempta voluptas, atque luxus; cùm denique natura, maximè senum, paucis contenta sit. Respice Pollionem Romulum, qui centesimum ingressus annum, non magno sumptu, sed exiguis impendiis, corporis vigorem servâsse legitur, intus mulso, foris oleo.

Contradictio. Valde molestum est illos fovere, qui fastidiosi sunt ac nauseosi, quibus edentulis gingivâ frangendus panis inermi, ut ait Juvenalis.

Solutio. Ista vox bovis est, non hominis. Quòd si rationis expers ciconia parentes non aversatur, neque fastidit, sed defectos senectâ vicissim alit, & volandi impotentes humeris gestat, ut indè natum sit proverbium, Ἀντιπελαργεῖν; quid tu feris immanior, mutuam officii vicem gravaris rependere, maximè nutricandi fovendíque eos, à quibus aliquando fueris enutritus?

Contradictio. Sed admodum est difficile, eos alimentis sustinere, qui morosi, inutiles, deliri sunt & iracundi, ut Sophoclis filii patrem meritò videantur accusâsse, &c.

Solutio. Parentum mores & vitia noveris, non oderis. Illud officii tui scias esse pietatem colere, legibúsque sacris obtemperare. *Suscipe igitur senectam patris tui, & non contrista. Si defecerit sensu, veniam da, & non spernas eum in virtute tua*, Ecclesiastic. 3. Quod si feceris, ad fortunatam cum laude summa pervenies senectutem, quam Bion ille Borysthenites malorum

lorum appellavit portum, eóque properandum omnibus malorum finem ſperantibus.

Sanè quidem, ſed quis tam pius eſt, qui poſſit æquiore animo ferre tot moleſtias atque labores nutriendi eos, quorum bis puerorum ſenum paupertas ſordida, atque miſeriæ queant alicui horrorem incutere? *Contradictio.*

Non diffiteor, egenorum ac ſenum parentum horridam atque miſeram conditionem eſſe, ut Diogenes percontanti, quid eſſet in vita miſerrimum, reſponderit, Senex egenus. Atqui tu veræ pietatis affectu flagrans, omne tædium devorabis, cunctóque præſidio deſtitutos ſuffulcies, cùm olim te parentes genuerint, futurum ſenectutis ſuæ baculum, ſolatium vitæ, & ſpem poſteritatis. Admodum piè quondam illa fecit Ethnica fœmina, quæ patrem, cuſtodiæ traditum, jam ultimæ ſenectutis, velut infantem pectori ſuo admotum aluit, ut ait Valer. lib. 5. cap. 4. *Solutio.*

Sed, inquis, Mihi uxor alenda, liberi, numeroſa familia, ídque in tanta annonæ gravioris caritate, ut nihil ſit reliqui, quod parentibus impertiri poſſim. *Contradictio.*

Nemo requirit, ut liberalitatis tuæ benignitas major ſit quàm facultates. Quomodo potueris, ità miſericors eſto: ſi multum tibi fuerit, abundanter tribue; ſi exiguum, parciùs, ut Tobias docuit. Quòd ſi, juxta S. Joan. ſententiam, is qui nullâ charitate præditus, fratrem oderit, homicida eſt; item qui viderit egentem, & ab eo clauſerit viſcera ſua, reus habetur ejuſdem criminis; quantò magis erit is homicida, imò parricida, qui parentes inediâ contabeſcere, ac rerum inopiâ marceſcentes, perire ſuſtinuerit? In quod bipedum nequiſſimorum hominum genus ſapientes olim viri ſupplicium excogitârunt ſingulare, ut quem ipſa natura in officio retinere non potuiſſet, is magnitudine pœnæ maleficio ſummoveretur. *Solutio.*

moveretur. Insuebatur enim parricida culeo, cum cane gallinaceo, vipera, & simia, & inter eas ferales angustias comprehensus, in vicinum mare vel amnem projiciebatur. Etenim ei repentè cœlum, solem, aquam, & terram ademerunt; ut qui eum necâsset, unde ipse natus esset, careret iis rebus, ex quibus omnia nata esse dicuntur, ut ait Cicero pro Roscio Amerino.

Ergò quibus pietas est curæ, promulgatam de parentibus alendis atque sustentandis legem tuebuntur atque conservabunt; cùm multarum virtutum atque præmiorum divinorum fons sit uberrimus, & origo.

Tertium exemplum comprobationis legis: quâ apud Helvetios cavetur nè quis invitatione ad bibendum urgeatur.

Autore Petro Mosellano.

MUlta quidem præclarè in sua ditione instituunt fortissimi libertatis suæ defensores Helvetii, sed nihil præclarius, nihil laudabilius, nihil reipub. utilius, quàm quod ab illis nuper scitum est. Nam cùm per ebrietatem passim peccari viderent, ut aditus ad id vitii omnes præcluderent, in sua ditione statuerunt, nè cui deinceps alios vulgarium istarum invitationum prætextu ad ebrietatem sollicitare impunè liceat. Quid autem, per Deum immortalem, aut honestius, aut præclarius temperantiâ atque omnis vitæ moderatione? Imò quid sine hac vel in civitatum curiis, vel populi concionibus, vel principum aulis, rectè aut consulitur, aut consultum facto præstatur? Sed hæc in perversa illa bibendi necessitate, quæ per invitationes illas mutuas irrepsit, vigere non potest: citiùs enim ex pumice aquam

aquam hauseris, quàm ebrio sobrium aut dictum aut factum extorseris. Quòd si sobrietas ac vitæ moderatio sola est, quæ omnium virtutum officia parit, alit, conservat ac tuetur; rursum ebrietas omnem mentis usum pervertit, omnem vitæ humanæ dignitatem commaculat: annon votis omnibus expetita erat lex ea, quæ & sisteret ebrietatem, & potioni moderationem procuraret? Quid autem perinde utile, atque in republ. cavere, nè sit impune illud, cujus licentia omnia corrumpit, omnia perdit? Quid enim tam emollit, imò frangit & animos & corpora civium, quàm liberior comessatio, compotatióq; ? Annon respubl. Romana, quamdiu frugalitatem servavit, tamdiu adversum omnes hostium insultus inexpugnabilis stetit? At posteaquam luxu certari invicem cœptum; ità cecidit, ut nè ruinæ quidem vestigia aliqua supersint. Nam Annibal tum primùm vinci cœpit à Romanis, cùm exercitum suum Campano luxu solvi enervariq; passus est. Unde tot insani amores, tot stupra, tot adulteria, nisi ex otiosorum hominum temulentia? Verum enim est illud, Sine Cerere & Libero frigere Venerem. Unde tot rixæ, tot vulnera, tot cædes, nisi ex temulentorum compotationibus? Cui alii tot ac tantas rei familiaris dissipationes, tot patrimoniorum abliguritiones debemus, quàm conviviis in ebrietatem solutis, atque horum parenti luxuriæ? Quæ res tam multos adolescentes, alioqui felicissimè natos, ab artium optimarum virtutúmque cultu abducit, quàm studium compotationum? Primùm corporis otium, in quo ferè degunt qui literis adhibentur, mater est variarum cupiditatum: quòd si huic compotandi quoque licentiam addideris, quæso te qui fieri potest, quin in animis parùm firmis, pro virtutum bonarúmque artium cultu, omnium libidinum seges sensim pullulescat? Quòd si spes omnis in hac ætate rectè formanda, velut agricolis in herba posita est, nihil poterat eâ
lege

lege excogitari utilius, quæ, quod unum omnem e[...] spem semel præcidit, hoc tollit. Neque enim audi[...] eos qui in tanto errantium consensu nihil valituram legem jactant. Nihil enim vel rectiùs imperatur, vel faciliùs recipitur, quàm quod tacitus naturæ sensus non potest non probare. Quis autem tam efferatus & ab omni humanitate remotus est, cui non rem recta viâ reputanti, suprà quàm natura postulet, ad alienæ stultitiæ præscriptum bibere, naturæ inimicissimum esse videatur? Compotoris hominis privati puerilis & stultus affectus, ut me ipse ebrietatis probro afficiam, persuadebit? Et patriæ, in cujus verba juratum est ab omnibus, æquissima, cunctisque saluberrima lex, ut sobriè agam, & me hominem esse meminerim, non impetrabit? In gratiámne potoris alicujus immodicâ potione ità me prosternam, ut præter figuram, humani mihi reliquum sit nihil? Et populi fortissimi laudatissimiq;, cui parêre summa est utilitas, legem omnium ornamentorum vitæ parentem & altricem recipere gravabor? Amplectenda ergò omnibus ea lex, quâ nihil, neq; honestius, neque præclarius, neq; facto jucundius, fortissimi populi magistratus ferre potuêre.

FINIS.

INDEX PROGYMNASMATUM *APHTHONII.*

INDEX
RERUM ET VERBORUM
in hoc libello explicatorum.

Attica

Narra-

Sybaris

FINIS.